

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI**

**İNGİLİZCE, FRANSIZCA VE TÜRKÇEDE
ÖNTÜRLER**

Yüksek Lisans Tezi

Khurshidabonu OZEN

Ankara – 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI**

**İNGİLİZCE, FRANSIZCA VE TÜRKÇEDE
ÖNTÜRLER**

**Yüksek Lisans Tezi
Khurshidabonu OZEN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seda GÖKMEN**

Ankara – 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİL BİLİM ANABİLİM DALI

İNGİLİZCE, FRANSIZCA ve TÜRKÇEDE ÖNTÜR

Yüksek Lisans Tezi

Khurshidabonu OZEN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Seda GÖKMEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Seda GÖKMEN

Doç. Dr. Sıla AY

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Eda GÜNDOĞDU

Tez Sınavı Tarihi: 28.06. 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (25/07/2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı:

Khurshidabonu OZEN

İmzası:

ÖNSÖZ

Dilbilimciler, dünden bugüne öznel tarihinin bir yerinde özne olduğunu fark eden insanın yaklaşık altı milyon yıllık dünya serüveninde, dış dünyayı algılaması, algıladığı uyarıları işleme, bilgileri tanımlaması ve yeni bilgiyi var olan bilgiyle kıyaslaması, ulamlaması (categorization), sınıflandırması (classification), depolamasıyla beynin işleme süreçlerinin geldiği bu noktada, dilin beyinde bağımsız bir dizge olmadığını ve dilin gerçekte insanın bilişsel dizgesinden kaynaklandığını, savunmaktadırlar. Dolayısıyla, dilin araştırılması bilişin işlevine, aynı zamanda bilişin işlevinin araştırılması da dilin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Taylor, 2002).

İnsanlar aynı temel bilişsel süreçlere mi sahiptir? Algılama, bellek, nedensel çözümleme, ulamlaştırma ve sonuç çıkarma konusunda aynı gereçleri mi kullanmaktalar?

Bilişsel bilim nesnel dünyanın varlığını sorgulamaktadır. Bu dünyanın varlığını sorgularken, değişik coğrafyalarda benzer ya da değişik düşünce dizgelerinin olup olmaması, benzer ya da değişik toplumsal ilişkiler, dünyanın doğası hakkında benzer ya da değişik görüşler ve daha kristalize düşünce süreçleri içermesinden mi kaynaklanmaktaydı?

Toplumsal uygulamalar dünya görüşlerini destekler; dünya görüşleri kendine uygun düşünce süreçlerini dayatır; düşünce süreçleri ise hem dünya görüşlerini

doğrular, hem de toplumsal uygulamaları destekler. Bu homeostatik (iç dengesini koruyacak biçimde uyarlanan) sistemlerin anlaşılması, zihnin temel doğasını, ideal olarak nasıl akıl yürütmemiz gerektiğine ilişkin inançları ve farklı insanlar için uygun eğitsel stratejilerin ne olduğunu kavramakta önemlidir (Nisbett, 2013: 16).

Yüksek lisans tezimde, ‘Türkiye Türkçesinde, Fransa Fransızcasında, Amerika İngilizcesinde öntür fark ve benzerliklerinin olup olmadığını, varsa bu fark ve benzerliklerin kültürel, coğrafi etmenlerini irdeleyerek Doğu-Batı coğrafyasındaki baskın anadilliliğin, öntürlere etkisini betimleyip, bu coğrafyalarda yaşayanların dünyayı nasıl algıladıklarını, sınıflandırdıklarını ve ulamlaştırdıklarını araştırmak istedim.

Danışman hocam Prof. Dr. Seda Gökmen’e bana yardımlarından ve desteğinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Tezime yardım eden, Türkiye’de Hasan Özen ile Uğurgül Doğan’a, Fransa’da Soner Keskin ile Megninau Arnold’a, Amerika’da Amanda Reverts’a çok teşekkür ederim. Tezimdeki dilbilgisi hatalarını düzelten arkadaşlarım ile sormaca katılımcılarına da çok teşekkür ederim. Son olarak desteğini esirgemeyen aileme ve dostlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

İçindekiler

Önsöz	
İçindekiler	
Sonuç	
Kaynakça	
Ekler	
Özet	
Abstract	
Çizelgeler ve Göstergeler Dizini	

1. Giriş

1.1. Konu	3
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	6
1.4. Sınırlılıklar	7
1.5. Araştırma Soruları	7
1.6. Veri Toplama Yöntemi	8

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Giriş	10
2.2. Kavram	17
2.3. Ulam, Ulam Yapısı ve Sınıflandırma	23
2.3.1. Ulamlama	26
2.3.2. Mantıksal Ulamlama	28
2.3.3. Şema ve Örnek	30
2.3.4. Sınıflandırma	32
2.3.5. Tür ve Parça-Bütün İlişkileri	34
2.3.6. Temel Düzey Ulamlar ve Öntürler ile İlişkisi	35
2.4. Ulamlama Kuramları	
2.4.1. NSC Modeli	37
2.4.2. Öntür Modeli	38
2.4.3. Kutuplaşma	42
2.5. Öntür Kuramı	45
2.5.1. Öntür	59
2.5.2. Öntürlerin Değişkenliği	63
2.5.3. Öntür Kuramının Eleştirisi	65
2.6. Belirsiz Sınır	71
2.6.1. Anlam Çeşitliliği	73
2.6.2. Kısıtlama, Sözcüksel Kullanım, Niceleyici ve Kip	76
2.6.3. Uyma, Aktif Bölge Görüngüsü ve Anlambilimsel Esneklik	78
2.6.4. Ulam Uzantısı	80
2.6.5. Bağlam Bağımlılığı	82
2.7. Ulam Bilgileri	
2.7.1. Kişisel Bilgi ve Kültürel Bilgi	85
2.7.2. Kişisel Model ve Kültürel Model	86
2.7.3. Anlamsal Bilgi	87
2.7.4. Ulam Bilgilerin Değişmesi	89
2.7.5. Kültür ve Kültürel Bilgi	90
2.7.6. Kültürel Bilgi ve Bilimsel Bilgi	90
2.8. Dil, Kültür ve Ulamlama	
2.8.1. Dil Tasarımı	91
2.8.2. Kültür, Felsefe ve Ulamlama	93
2.8.3. Dil Özellikleri ve Ulamlama	95

3. Yöntem

3.1. Araştırma Evreni ve Örneklem	96
3.2. Çözümlemeler	97
3.3. Niceliksel Gözlemler	103

3.3.1. Veri Tabanı I ve II Genel Verileri	103
3.3.2. Tipiklik ya da Özniteliklilik Çerçevesinde Öntürlerin Saptanması	112
3.3.2.1. Şehir Ulamı	113
3.3.2.2. Doğa Ulamı	116
3.3.2.3. Kıyafet Ulamı	119
3.3.2.4. Aile Ulamı	122
3.3.2.5. Bilim Ulamı	125
3.3.2.6. İletişim Ulamı	128
3.3.2.7. Güzellik Ulamı	132
3.3.2.8. Hayat Ulamı	135
3.3.2.9. Zaman Ulamı	138
3.3.2.10. Güç Ulamı	142
3.4. Niteliksel Gözlemler	145
3.4.1. Şehir Ulamı	146
3.4.2. Doğa Ulamı	149
3.4.3. Kıyafet Ulamı	151
3.4.4. Aile Ulamı	152
3.4.5. Bilim Ulamı	155
3.4.6. İletişim Ulamı	157
3.4.7. Güzellik Ulamı	160
3.4.8. Hayat Ulamı	162
3.4.9. Zaman Ulamı	165
3.4.10. Güç Ulamı	168
4. Bulgular	
4.1. Araştırma Soruları	171
4.2. Genel Değerlendirme	181
4.3. Önceki Araştırmalarla Karşılaştırma	182
5. Sonuç	186
Kaynakça	190
Ekler	
Ek 1. Sormaca Formu	193
Ek 2. Şehir Ulam İçi	194
Ek 3. Doğa Ulam İçi	196
Ek 4. Kıyafet Ulam İçi	198
Ek 5. Aile Ulam İçi	200
Ek 6. Bilim Ulam İçi	201
Ek 7. İletişim Ulam İçi	203
Ek 8. Güzellik Ulam İçi	206
Ek 9 Hayat Ulam İçi	208
Ek 10 Zaman Ulam İçi	210
Ek 11 Güç Ulam İçi	213
Özet	215
Abstract	216
Çizelgeler ve Göstergeler Dizini	
Tablolar	
1. Tablo - 1. Ulam Listesi	9
2. Tablo - 2. Anlam Üçlüsü	18
3. Tablo - 3. Dilin Katmanları	18
4. Tablo - 4. Çiçek	24
5. Tablo - 5. Ulamlar	28
6. Tablo - 6. Ev Ulamı	35

7. Tablo – 7. Rosch. 1973'ün kısmi sonuçları	56
8. Tablo – 8. Bilgi Verici Anadilliler ve Sayıları	96
9. Tablo – 9. Güncelleme Örneklemesi	98
10. Tablo – 10. Şehir Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	99
11. Tablo – 11. Doğa Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	99
12. Tablo – 12. Kıyafet Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	99
13. Tablo – 13. Aile Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	100
14. Tablo – 14. Bilim Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	100
15. Tablo – 15. İletişim Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	100
16. Tablo – 16. Güzellik Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	100
17. Tablo – 17. Hayat Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	100
18. Tablo – 18. Zaman Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	101
19. Tablo – 19. Güç Ulam İçİ Öge Kümelenmesi	101
20. Tablo – 20. Şehir Ulamı – Öznitelikli Ögeler	115
21. Tablo – 21. Doğa Ulamı – Öznitelikli Ögeler	117
22. Tablo – 22. Kıyafet Ulamı – Öznitelikli Ögeler	120
23. Tablo – 23. AileUlamı – Öznitelikli Ögeler	123
24. Tablo – 24. Bilim ulamı – Anadil Karşılaştırma	127
25. Tablo – 25. Bilim Ulamı – Öznitelikli Ögeler	127
26. Tablo – 26. İletişim Ulamı – Öznitelikli Ögeler	130
27. Tablo – 27. İletişim Ulamı – Anadil Karşılaştırma	131
28. Tablo – 28. Güzellik Ulamı – Öznitelikli Ögeler	133
29. Tablo – 29. Hayat Ulamı – Öznitelikli Ögeler	137
30. Tablo – 30. Zaman Ulamı – Öznitelikli Ögeler	140
31. Tablo – 31. Güç Ulamı – Öznitelikli Ögeler	143
32. Tablo – 32. Şehir Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	147
33. Tablo – 33. Şehir Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	147
34. Tablo – 34. Şehir Ulamı – Anadiller	148
35. Tablo – 35. Doğa Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	149
36. Tablo – 36. Doğa Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	150
37. Tablo – 37. Doğa Ulamı – Anadiller	151
38. Tablo – 38. Kıyafet Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	152
39. Tablo – 39. Kıyafet Ulamı – Anadiller	152
40. Tablo – 40. Aile Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	153
41. Tablo – 41. Aile Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	154
42. Tablo – 42. Aile Ulamı – Anadiller	155
43. Tablo – 43. Bilim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	155
44. Tablo – 44. Bilim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	156
45. Tablo – 45. Bilim Ulamı – Anadiller	157
46. Tablo – 46. İletişim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	158
47. Tablo – 47. İletişim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	159
48. Tablo – 48. İletişim Ulamı – Anadiller	160
49. Tablo – 49. Güzellik Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	161
50. Tablo – 50. Güzellik Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	161
51. Tablo – 51. Güzellik Ulamı – Anadiller	162
52. Tablo – 52. Hayat Ulamı – Sözcüksel Öge Çeşitliliği (I)	163
53. Tablo – 53. Hayat Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	164
54. Tablo – 54. Hayat Ulamı – Anadiller	165
55. Tablo – 55. Zaman Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	166
56. Tablo – 56. Zaman Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	166
57. Tablo – 57. Zaman Ulamı – Anadiller	168
58. Tablo – 58. Güç Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	169
59. Tablo – 59. Güç Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür	170
60. Tablo – 60. Güç Ulamı – Anadiller	170
61. Tablo – 61. Anadiller Somut/Soyut Ulam İçİ	172
62. Tablo – 62. Öntür Ögeleri Değişkesiz Toplam Değerler	173
63. Tablo – 63. Öntür Ögeleri Fransızca Anadil Değişkeli Değerler	174
64. Tablo – 64. Öntür Ögeleri İngilizce Anadil Değişkeli Değerler	174
65. Tablo – 65. Öntür Ögeleri Türkçe Anadil Değişkeli Değerler	174

66. Tablo – 66. Şema-Örnek Şehir Ulamı	177
67. Tablo – 67. Şema-Örnek Doğa Ulamı	177
68. Tablo – 68. Şema-Örnek Kıyafet Ulamı	177
69. Tablo – 69. Şema-Örnek Aile Ulamı	178
70. Tablo – 70. Şema-Örnek Bilim Ulamı	178
71. Tablo – 71. Şema-Örnek İletişim Ulamı	178
72. Tablo – 72. Şema-Örnek Güzellik Ulamı	178
73. Tablo – 73. Şema-Örnek Hayat Ulamı	178
74. Tablo – 74. Şema-Örnek Zaman Ulamı	179
75. Tablo – 75. Şema-Örnek Güç Ulamı	179
76. Tablo – 76. Peynircioğlu, Çengelci Kıyafet Ulamı Karşılaştırma	183
77. Tablo – 77. Gökmen Bilim Ulamı Karşılaştırma	183

Karma Veri Tabloları

1. Karma Veri Tablosu – 1. Şehir Ulamı	113
2. Karma Veri Tablosu – 2. Doğa Ulamı	116
3. Karma Veri Tablosu – 3. Kıyafet Ulamı	119
4. Karma Veri Tablosu – 4. Aile Ulamı	122
5. Karma Veri Tablosu – 5. Bilim Ulamı	125
6. Karma Veri Tablosu – 6. İletişim Ulamı	128
7. Karma Veri Tablosu – 7. Güzellik Ulamı	132
8. Karma Veri Tablosu – 8. Hayat Ulamı	135
9. Karma Veri Tablosu – 9. Zaman Ulamı	138
10. Karma Veri Tablosu – 10. Güç Ulamı	142

Görseller

1. Görsel I. Rosch 1973'te iyi form seçenekleri	52
2. Görsel II. Labov'un Kapları	58

Grafikler

1. Grafik - 1. Anadil Değişkenli Sözcüksel Öge Dağılımı (I)	104
2. Grafik - 2. Somut/Soyut Değişkenli Sözcüksel Öge Dağılımı (I)	105
3. Grafik - 3. Anadil Değişkenli Somut/Soyut Sözcüksel Öge Dağılımı (I)	105
4. Grafik - 4. Anadil Değişkenli Sözcüksel Öge Dağılımı (II)	106
5. Grafik - 5. Anadil Değişkenli Somut/Soyut Sözcüksel Öge Dağılımı (II)	107
6. Grafik - 6. Anadil Değişkenli Ulam İçi Sözcüksel Öge Çeşitliliği (II)	108
7. Grafik - 7. Ulamlar ve Ulam İçi Sözcüksel Öge Dağılımı (II)	111
8. Grafik - 8. Şehir Ulamı	115
9. Grafik - 9. Doğa Ulamı	118
10. Grafik - 10. Kıyafet Ulamı	121
11. Grafik - 11. Aile Ulamı	124
12. Grafik - 12. Bilim Ulamı	127
13. Grafik - 13. İletişim Ulamı	131
14. Grafik - 14. Güzellik Ulamı	134
15. Grafik - 15. Hayat Ulamı	137
16. Grafik - 16. Zaman Ulamı	141
17. Grafik - 17. Güç Ulamı	144

1. Giriş

Bugünkü bilgilerimize göre, evrendeki tüm özdeksel maddeler arasında en karmaşık örgütlenmeye sahip olduğu kabul gören beyin ve onun stürüktürüne dahil olarak zihnin nasıl çalıştığına değgin bir takım kuramlar geliştirilmiştir. Sarkaç, bu kuramlardan, modülcülük ve bütüncülük arasında gidip gelmektedir. Beynin çalışma düzeneğiyle ilgili öncelikli ve önemli olgu, modüllerin işlevini ve bu işlevin stürüktürünü çözmekle değil, insanın doğasını temsil eden, hatta belirleyen bu yetkinlik skalasını gerçekleyebilmesinde, modüllerin birbirleriyle kurdukları etkileşimi çözebilmekte yatmaktadır. Bu çözümlenin de, “biliş, duygulanım ve istenç sığasının”, önemli ölçüde dil, anlam, kavram, ulam vd. örgütlenmelerinin çözümlenebilmesiyle gerçekleştirileceği açıktır.

Dilbilimsel düzlemde farklı birçok tanımı bulunmakla birlikte, ayırt edici özellik taşıyan düşünce, olay, durumları vb. ulamlamada kullanılan olguya -genel bir tanım çerçevesinde- “kavram” denilmektedir. Senemoğlu (2005: 511-530) kavramı, “somut kavramlar ve tanımlanmış soyut kavramlar” olarak iki ana ulamda ele almaktadır. Aksan kavramı, “dünyadaki nesnelere, biçimlerin olgu, durum ve devinimlerin dilde anlatım buluşu, dünyadaki nesnelere ortak niteliklerine dayanan dile özgü bir genelleme” olarak ifadelendirmiştir. Vardar da, “ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünü, imge, nesne, varlık ya da oluşun anlaksal imgesi” olarak tanımlanmaktadır (Akt. Gökmen, 2013: 166).

“Rosch (1973) anlama ve algıya dayalı ulamların tüm öğelerinin, bağlı buldukları ulamı aynı biçimde temsil etmediklerini, bir başka deyişle, ulam içindeki olası göndergelerden bazılarının en iyi örnek olduğunu ileri sürmüş ve önceki çalışmalardan farklı olarak, öntür kuramının (prototype theory) ana çerçevesini biçimlendirmiştir. Rosch’un bu biçimlendirme çerçevesinde ortaya attığı öntür kuramı, bazı üyelerin ait olduğu türü diğerlerinden daha iyi temsil ettiğini önceleyen derecelendirmeye dayalı bir sınıflama biçimini önermektedir. Örneğin, *eşya* kavramı düşünüldüğünde *sandalye iskemleden* daha önce akla gelmektedir. Dolayısıyla anlamsal ulamların, ulamın tipik özelliklerini taşıyan ve ulamı en iyi temsil eden öğeler etrafında odaklanarak, ulamı gittikçe daha az temsil eden öğelerden oluştuğu ileri sürülmektedir. Merkezde yer alan bu öğeler de öntür (prototype) biçiminde ifade edilmektedir (Gökmen, 2013: 166).”

Kaynağı Eski Yunan filozofu Aristoteles’e kadar uzanan, klasik ya da geleneksel görüş olarak adlandırılan ulamlaştırma bakış açısında, herhangi bir öğenin, bir ulam içinde (“*ulam altı*” yerine “*ulam içi*” ifadesi seçilmiştir.) konumlanabilmesi için, o ulamın tanımlayıcı özellikleri ya da niteliklerini bütünüyle taşıması zorunludur. Geleneksel görüş, ulam içinde simetrik bir yapı öngörmektedir. O gün için egemen olan sınıflandırma görüşüne karşı yeni bir önerme olarak ileri sürülen öntür kuramının başlangıcı olarak, psikolog Brown ve Lenneberg’in 1954’te ve Berlin ve Kay’ın 1969’da yaptıkları araştırmalarla, merkezileşmiş kültürler içinde renk kavramları kuramını geliştirmeleri alınabilir. Yapılan bu araştırmalar, geliştirilen temel renk terimi kavramı (Basic Color Term), bilişsel bilim çevrelerince dikkat çeker. 1950’lerde, özellikle dil konusundaki çıkarımlarıyla dikkat çeken filozof Wittgenstein tarafından etkilendiği de bilinen Rosch’un, 1970’ten beri yürüttüğü

çalışmalarını dikkate alan Lakoff ve Langacker, bilişsel anlambilim olarak adlandırdıkları alanı oluştururlar (Zeyrek, 1998). Tüm bunlardan ötürü, bilişsel dilbilim (cognitive linguistics) ve bilişsel anlambilim (cognitive semantics) olarak adlandırdığımız bu yeni alanlar, 1889’da doğan 1951’de ölen Ludwig Wittgenstein’in düşünceleri baz alınarak temellenmiştir denilebilir (Önal, 2011).

1.1. Konu

Araştırmamızda, kavramsal ulamların belirli öntürler çevresinde yerleşip yerleşmedikleri, Türkiye Türkçesi, Fransa Fransızcası ve Amerikan İngilizcesi özelinde irdelenmeye çalışılacaktır. Değişik coğrafya ve kültürlerde yaşayan ayrı anadillilerin (Fransızca, İngilizce, Türkçe), toplumsal ilişki, iletişim ve düşünce dizgelerinin, kültürlerine bağlı anadillerinin dünyalarının doğası hakkındaki görüşlerinin ve ayırd edici düşünce süreçlerinin, günlük dillerindeki öntürlere etkisini, ulamları, ulamların niteliği, ulam içi tipik ya da öznelikli öğelerin sıra, sayı, sıklığı, bu öğelerin ulam ile ilişkisi ve bu ilişkinin düzeylerinin irdelenmesi, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Her bireyin zihninde, her ulamın tipik bir üyesi (prototype) bulunacağı varsısından yola çıkarak, dil konuşucularının günlük dillerindeki öntürlerinin belirlenmesi, düşünce aynılık ya da ayrılıklarının öntürlere etkisi olup olmadığının araştırılması, değişik coğrafyalardaki ayrılığın ve aynılığın öntür yapılanmasındaki etkisini ya da etkenini araştırırken, “coğrafya ve kültür farklılaşması, farklı anadil kullanılması, dil kullanıcılarının ulamları algılamakten evrensel çizgide konumlanıp

konumlanmamalarını etkilemekte midir” sorusunu Fransızca, İngilizce ve Türkçe özelinde incelenmesidir.

1.2. Amaç

Biliş, duygulanım ve istenç diyebileceğimiz üç temel kapasiteye sahip zihnin, bedenle daha doğrusu beyinle olan ilişkisi Platon’dan Descartes’e, Immanuel Kant’tan John Searle, Noam Chomsky ve Steven Pinker’a kadar birçok felsefecinin tartıştığı konulardan biridir (Kadıhasanoğlu, 2012). Gerçekte ise, zihnin herhangi bir dizgeyle sınıflandırılması, sınıflandırıldığı başlık altında ele alınan olguların çeşitliliğini ve farklılığını gereğince verememesidir.

Önceden belirlenmiş amacı ya da yönü olmayan, çok uzun ve çok yavaş bir sürecin ürünü olan, özelleşmiş zeka türlerine ve düşünce biçimlerine ev sahipliği yapan aklımızın, kendine özgü bellek biçimi, akıl yürütme sürecinde, içinde bulunduğu kültürel bağlamlar tarafından etkilenmeye açık olduğu söylenilebilir. Hatta, psikolog Cosmides ve Tooby, akla, bedenin bir diğer organına yaklaşır gibi, seçilime yönelik baskılar altında yaklaşır, yani aklın, türümüzün evrimsel tarihi sırasında karşılaştığı seçilime yönelik baskılara tepki olarak oluşturulan ve uyarlanan gelişmiş bir mekanizma olduğunu savunur. Daha kesin belirtmek gerekirse, Cosmides ve Tooby, insan aklının, atalarımızın, pleistocene ortamlarda avcılıkla yaşamlarını sürdürdükleri sırada karşılaştıkları tarihöncemizin en önemli perdeleri ve sahneleri içinde evrimleştiğini savunurlar (Akt. Mitzen, 1999: 50). 1990’larda ileri sürülen yeni düşünceye göre de, “bilis”in (cognition) tek başına beynin ürünü değil, bilis ve dolayısıyla bilise bağlı eylemin, beden (beyin) ve bedenin bulunduğu ortamdaki oluşun,

daha karmaşık dizge ya da dizgelerin ürünüdür diyenler artmaktadır. Buna göre de, “bedenleşmiş biliş” (embodied cognition) ve “konumlanmış biliş” (situated cognition) adları altında, bellek, akıl, beyin ve dolayısıyla bedenin de içinde bulunduğu fiziksel çevrelerin biliş, bellek ve edimlerimiz üzerinde etkileri noktasında yeni alan çalışmaları yapan bu iki akım artık felsefi tartışmalara konu olmaktan çıkarak, bilişsel bilimciler ve psikologların çalışma alanlarına nüfuz etmiş görünmektedir (Kadıhasanoğlu, 2012).

Bellek/dil ilişkisinin en önemli ögesi kavramdır. İçerik açısından zengin bellek, sorun çözmek için kural oluşturmakla kalmaz, bireyin bunu yapabilmesi için gereksindiği bilgilerin çoğuna sahiptir. Gerçek dünyanın yapısını yansıtan, yani canlı/cansız varlıklarını oluşturan somut bilgi ile soyut bilgilerin, benzerleri ya da ilişkinlerini sınıflandırarak ayrıştırır, kullanışlı örgütlenmelere olanak sağlar. Bu sınıflandırmayı başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, sözgelimi bir kitapçada onlarca tür kitabın raflara dağınık olarak yerleştirildiğini düşünürsek, aradığımız herhangi bir kitabın hangi rafta, hangi sırada bulunduğunu bilmemek karmaşaya neden olabilecektir. Bu nedenle kitapların türlerine göre sınıflanması, kitap arama eyleminde, önce “depolama” sonra da ‘kolay ulaşılabilirlik’ bakımından önem taşımaktadır. Bellek de, benzer biçimde somut/soyut kavramları depolarken, benzer işlemler uygulayarak, benzeyen ya da ilişkinleri ayrı ayrı başlıklarla toplar (Önal, 2011).

Bu çalışmanın amacı, algısal/anlamsal somut/soyut ulamların belli öntürler çevresine yerleşip yerleşmedikleri sorusunu, değişik coğrafya ve kültürlerde yaşayan

dil konuşucularını, Türkiye Türkçesi, Fransa Fransızcası ve Amerika İngilizcesi özelinde araştırmaktır. Bilgi vericilerin öntür verilerini uyruk (Türk, Fransız, Amerikalı) değişkeniyle inceleyerek, bilgi verici anadillilerin (genel, Fransızca, İngilizce, Türkçe) öntür algılama arasındaki aynılık ya da ayrılıklarını belirlemektir. Temel değişken olarak, algısal/anlamsal somut/soyut ulamların öntür öğelerinin “ayrılık”ları alınsa da, inceleme sonuçlarına göre “aynılık”lar üzerinde de betimleme yapılacaktır.

1.3. Önem

“İnsanlar, eğer, gerçekten düşünce sistemleri -dünya görüşleri ve bilişsel süreçleri- açısından birbirinden derinlemesine farklıysa, o zaman tutum ve inançlarında, hatta değer ve seçimlerindeki farklılıklar, yalnızca farklı girdiler ve öğretimlerin değil, dünyayı anlamak için farklı gereçler kullanmanın da kaçınılmaz bir sonucu olarak görülebilir (Nisbett, 2013: 14).”

Hangi algısal ve akıl yürütme süreçlerinin temel olduğunu ve hangilerinin bir insan grubundan diğerine önemli değişikliklere uğradığını gözden geçirdiğimizde, düşüncenin doğasını da gözden geçirmemiz gerekmektedir. Bugün için yalnızca Doğu-Batı ayrımının yetip yetmediği değil, her yerde aynı olup olmadığı sorusunu sormaktır. Kavramların bir bellekten diğerine, bir dilden diğerine, bir kültürden diğerine, bir coğrafyadan diğerine ayrılık gösterip göstermediği, bu ayrılığın yaş, cinsiyet, dil, kültür ekseninde gerçekleşip gerçekleşmediği halen araştırılan konulardandır (Nisbett, 2013: 13-14).

Alanyazında, öntür kuramına değgin değışik dil ve kültürlerde uygulanmış çalışmalar bulunmaktadır. Somut/soyut anlamsal/algısal ulamların belirli öntürler çevresine yerleşip yerleşmediğinin irdelendiği türdeş araştırma sonuçlarının, diğer dil ve kültürler için yapılan benzer araştırmaların sonuçları ile bakışlımlılık gösterip göstermediğinin saptanması önemlidir. Bu bağlamda anadil ve coğrafya temelinde Türkiye Türkçesini, Fransa Fransızcasını, Amerika İngilizcesini kullanan dil kullanıcılarının öntür verilerinin, varsa bu verilerden hareketle “evrensel resimde” yerlerinin bulunup bulunmadığının izlenmesi önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

Rosch 1973'ten başlayarak, pek çok araştırmacı, farklı diller için öntür kuramı çerçevesinde anlamsal ulamlar üzerinde çalışmalar yapmıştır. Türkiye'de de benzer incelemeler yapılmıştır (Peynircioğlu 1988; Çengelci 1996; Seferoğlu 1999; Gökmen 2010, 2013; Önal 2012; Chih-Yung Li 2014). Fransızca verilerin Fransızlardan, İngilizce verilerin Amerikalılardan, Türkçe verilerin Türklerden toplandığı bu çalışmada da şehir, doğa, kıyafet, aile, bilim, iletişim, güzellik, hayat, zaman, güç olmak üzere dört somut altı soyut anlamsal ulamın öntürleri incelenecektir.

1.5. Araştırma Soruları

Çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Değışik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki ayrı anadilli dil kullanıcılarının ulam içi öge seçimleri nelerdir? Günlük dillerindeki *somut/soyut* anlamsal ulamlar belirli öntürler çevresinde konumlanmakta mıdır?

i. Değişik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki ayrı anadilli bireylerin somut/soyut ulamlarda ulam içi öge seçimleri nelerdir?

ii. Değişik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki ayrı anadilli bireylerin öntür seçimleri arasında ayrılık ve aynılıklar var mıdır? Varsa, bu fark ve benzerlikler nelerdir?

iii. Bilimsel sınıflandırma çerçevesinde ulamlarda, ulam dışı ögeler var mıdır?

iv. Ulam ögeleri arasında şema/örnek ya da parça/bütün ilişkisi bulunmakta mıdır?

2. Temel düzey ulam içi öge ve temel düzey olmayan, ama bu statüyü kazanan ulam içi öge bulunmakta mıdır?

3. Değişik anadillerden gelişlerine bağlı olarak ortaya çıkan kültürel ayrılık ya da aynılıklar ulam üyelerinin belirlenmesinde etkili midir?

4. Soyut ulamlar için belirgin öntürlerden söz edilebilir mi?

1.6. Veri Toplama Yöntemi

Yaş ve cinsiyet bilgilerini belirten *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerle*, yaş ve cinsiyet bilgilerini belirtmeyen, üniversite koşullarında uygulanan sormaca bilgisiyle, yetişkinlerini sayıltı olarak kabul ettiğimiz *İngilizce Anadillilere*, internet aracılığıyla uygulanan bu sormacada, *ŞEHİR*, *DOĞA*, *KIYAFET*, *AİLE*, *BİLİM*, *İLETİŞİM*, *GÜZELLİK*, *HAYAT*, *ZAMAN* ve *GÜÇ* anlamsal somut/soyut üst düzey on ulamdan yararlanılmıştır (Bkz. Ek1). Bilgi vericilerden somut/soyut ulamlara, akıllarına ilk gelen beş ulam ögesi yazmaları istenmiştir.

Toplanan veriler Microsoft Office Excel Worksheet programında oluşturulan sayfalara işlenmiş, aynı program kullanılarak tablo ve grafik desteğiyle çözümlenmeler yapılmış, bu çözümlenmeler yalnızca dil değişkeniyle incelenmiştir. işlenmiş, aynı program kullanılarak çözümlenmeler yapılmış, bu çözümlenmeler dil değişkeniyle incelenmiştir.

<i>Ulamlar</i>				
<i>Şehir</i>	<i>Doğa</i>	<i>Kıyafet</i>	<i>Aile</i>	<i>Bilim</i>
<i>İletişim</i>	<i>Güzellik</i>	<i>Hayat</i>	<i>Zaman</i>	<i>Güç</i>

Tablo - 1. Ulam Listesi

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Giriş

İnsanın dışındaki primatların da, çok sınırlı düzeyde ‘anlamı anlayabilme’ yetilerinin olduğu bilinmektedir (Önal, 2011). Mitzen, Aiello ve Dunbar’ın, dil kapasitesini oluşturan temelin, Homo sınıfının evriminin başlarında, en az iki yüz elli bin yıl önce ortaya çıktığı sonucuna ulaştıklarından, tezlerinin çıkış noktası denilebilecek yerin, bu en eski dil konuşucularının konuştukları konunun, sosyal etkileşim alanında olduğundan söz etmektedir. Bu bir *sosyal dildir*. Bu *sosyal dilin* ortaya çıkışı da, grup büyümesine, dolayısıyla sosyal zekâ ve dil kapasitesinin birlikte evrilmesine dayandırılmaktadır. Araştırmalarda, beyin yapısı içinde bunun kanıtlarına rastlandığını da ifade etmektedirler. Ön alın korteksi, dilin birçok özelliğinden sorumlu alan olması yanında, sosyal zekânın, yani insanların akli durumları düşündürten yeteneğinden de sorumlu alanıdır (Akt. Mitzen, 1999: 162).

Aksan 2016’da, dinin itici güç olarak dil çalışmalarındaki etken rolünü dile getirerek, anlambilimin kimi konularının İ. Ö. 4. yüzyılda tartışıldığına değinir: Bugünkü bilgilerimize göre en eski dil çalışmaları Eski Hint’te ve daha sonra Eski Yunan’da gerçekleşmiştir. Dinin bir itici güç olarak dil üzerindeki inceleme ve araştırmalarda etken rolü oynaması, birçok ülkede olduğu gibi, Eski Hint’te de kendini göstermiş, kutsal bilgi derlemeleri *Veda*’ların doğru okunması, değerlendirilmesi ve zamanın aşındırmasından uzak kalabilmesi doğrultusundaki çabalar giderek dil denen olgunun sırlarının çözülmesine yönelmiştir (Aksan, 2016: 21).

Dilin bir dizge (sistem) olması ilkesi, yirminci yüzyıldan beri, öncelikle Saussure'le dilbilime egemen olan ve birçok akımın temelindeki ilkelerdendir. Geleneksel dilbilgisi ve dilbilimin, sözcüklere ağırlık veren, sözcükleri öne çıkaran tutumuna karşın, Saussure, gösterge kuramıyla dilin sözcükler, terimler listesi olmadığı, birbiriyle gelişkin ilişkilerle çalışan göstergeler bütünü olduğunu ileri sürüp, kanıtlamıştır (Aksan, 2016: 26).

Belleğin doğasıyla, dolayısıyla da dilin doğasıyla ilgili inceleme ve kurgulama tarihine göz attığımızda, çağdaş bilimin temellendirildiği “deha yüzyılı” diyebileceğimiz on yedinci yüzyıl karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarının daha başındayken, bellek incelemelerinin, bizi, yalnız karmaşıklığın ölçütüyle değil, niteliği ile de yüz yüze getirdiği sonucuna ulaşan Descartes ile karşılaşırız. Descartes, “kavrayış ve istencin, insan belleğinin bu iki temel özelliğinin, en karmaşık özdevinirle bile gerçekleştirilemeyecek yetenek ve ilkeler içerdiğini” düşünmektedir. Descartesçılara göre, cisimsel nesne kuramı, en ince ayrıntısına dek açıklığa kavuşturulsa da, var olan sınırlarına değin götürülse de, insanların eylemlerini gözlemleyerek doğrulanabilecek olguları açıklamakta yetersizdir. Bu kuram, düşüncenin kaynağındaki dayanağı açıklamaz, ayrıca dil kullanımını da açıklamaz (Chomsky, 2001: 21-22). Yeni bir ilke oluşturmak, “Descartesçilerin terimleriyle, yer kaplama ve devinim temel özellikli cismin yanında, özü düşünce olan ikinci bir tözün varlığını kabul etmek zorunluluğu vardır (Chomsky, 2001: 22-23).”

On altıncı yüzyılda, insan zekâsının doğası üzerine yayımladığı kitapta İspanyol fizikçi J. Huarte, araştırmalarında zekâ yerine ‘*ingenio*’ sözcüğünün

kullanıldığını, bu sözcüğün de “ortaya çıkarmak”, “üretmek” gibi anlamlara gelen başka sözcüklerle aynı köke (Latince) sahip oluşundan dolayı, bunu insan doğasına ait belirti olarak ileri sürer. Huarte, zekâya (ingenio) üretici güç, anlamaya da üretici yeti der. Huarte zekânın üç düzeyinden söz eder:

i. En alt düzey: Aristoteles’e mal edilen, bellekte yalnız duyularla kendisine ileilmeyen hiçbir şey bulunmadığı ilkesi; “uysal zekâ”,

ii. Olağan düzey: Deneyci sınırlamanın ötesine uzanan, kendi içinde, kendi gücüyle, bilginin dayanağı ilkesi;” olağan insan zekâsı”,

iii. Üst düzey: Yaratıcı zekâ; kimsenin katkısı olmaksızın, yaratıcı imgelemin, “olağanın ötesine geçen zekâ (Chomsky, 2001: 25-26)”.

Huarte’nın, “dil kullanımından, insan zekâsının bir göstergesi olarak, insanı hayvandan ayıran bir özellik biçiminde söz etmesi, özellikle olağan zekânın yaratıcı niteliğini vurgulaması, daha sonraları usçu ruhbilimle, dilbilime egemen olmuştur. Coşumculuğun yükselişiyle olağan insan zekâsının serbest, yaratıcı ve mekanik açıklama sınırlarının ötesindeliğini vurgulayan usçu varsayımdan vazgeçilmemiş olmasına, bu usçu varsayımın coşumculuğun psikolojisinde, hatta toplum felsefesinde önemli rol oynamasına karşın, dikkatler üçüncü tür zekâya, gerçek yaratıcılığa çevrilir (Chomsky, 2001: 27)”.

Günümüzde, dilbilimsel açıdan ele alınan anlambilim çalışmaları *dilbilimsel anlambilim (linguistic semantics)* adı altında sürdürülmektedir. *Dilbilimsel anlambilim*, bazı bilim çevrelerince mantık çalışmalarıyla örtüştürülürken (*mantıksal anlambilim*), bazı çevrelerce de, dil-insan ilişkisi, insanın dil karşındaki durumunu ele alan araştırmalara konu olmuştur (*genel anlambilim*). *Edimbilim (pragmatics)*, anlambilim çalışmalarında önemli bir yer tutarken, *metin dilbilimi, söz-eylem kuramı,*

göstergebilim, biçembilim (stylistics), yazın araştırmaları da anlambilim incelemeleriyle birçok noktada kesişerek alanlar arası, ortak çalışma ve bu çalışmaların geliştirilmesine olanak sağlamaktadır (Aksan, 2016: 25-26).

Çağdaş yapısal dilbilim, ad ve eylem ulamlarını (sıfat ve tanımlık ulamlarla birlikte) bir dizi yeniden yazma kuralı içerecek biçimde yeniden tanımlanmıştır. Bu kural yeni bir tanımlama önermeyi amaçlamaz. Bu görüşe göre bir biçimin hangi ulamın ögesi olduğu, dilbilgisi kurallarının soyut dizgesince belirlenmektedir. Çağdaş yapısal dilbilimin bir diğer kuramı yönetim ve bağlama kuramıdır. Bu kuramda da eylem, öznelik yapısıyla ifadelendirilmektedir. Tümcede zorunlu öğeleri belirleyen bu yapıya göre, “eğer eylem iki özneliği içeren bir etkinliği anlatıyorsa, bunların dile getirilmesini sağlayan en az iki kurucunun tümcede yer alması gerekmektedir (Haegman, 1991: 36; Zeyrek, 1988: 209).”

Bilişsel dilbilimde ise, çalışma alanını bilişsel anlambilim olarak belirleyen dilbilimci George Lakoff ve meslektaşı Mark Johnson’a göre, anlamlı kavramsal yapılar iki kaynaktan çıkmaktadır:

- i. Beden ve toplumla ilgili deneyimlerin doğasından,
- ii. İnsanın iyi yapılanmış bazı bedensel ve toplumsal etkileşimlerle ilgili deneyimlerini, doğuştan sahip olduğu imgeleme gücüyle, soyut kavramsal yapılarla yansıtılabilmesinden (Lakoff, 1988: 121).

Bu görüşe göre;

- i. İnsan düşünce ve insan bedeni birbirinden ayrı varlıklar değildir,

ii. Deneyimler imgeleme aracılığıyla soyut bilişsel bir düzeye (ulamaştırma, eğretilme ve düz değıştirmece gibi yollarla) taşınır,

iii. Sözdizim, ulamları yönlendiren bir dizi algoritmik ilke değildir, anlamla yönlendirilen yapıların oluşumunu sağlayan bir dizgedir (Zeyrek, 1988: 209).

Bu ilkeleri incelediğimizde, bilişsel anlambilimin, daha dar anlamda dil ulamları diyebileceğimiz dilin, çevresini kuşatan dünyadaki özdek, süreç, olay vd.'ni simgeler yoluyla gösterdiği önermesine katılmadıkları ve bu önermenin ürünü tüm yaklaşımlara karşı oldukları görünmektedir: Örneğin, 'özellik anlabilimi' bilişsel anlambilimin karşısındadır. Bir özellik demetinin bir nesne ya da olayı tanımladığı bu yaklaşıma göre, doğru ulamların dünyada nesnel olarak var olduğu ve dil ulamlarının bunları yansıtmak için kullanılan simgeler olduğu, varsayılmaktadır. Bu görüş dilin ve dil ulamlarının kavramsal yönünü görmezden geldiği, yani insan bedeninin ve düşüncesinin birbirinden ayrı olduğunu öngördüğü ve insanın bedensel deneyimlerinden kaynaklanan imgeleme gücünü gözardı ettiğinden, bilişsel anlabilim tarafından kabul görmemektedir. Bu konuyu tartışan Lakoff(1987, Bölüm 2), Ludwig Wittgenstein'den Brent Berlin ve Pal Kay'e, J. L. Austin'den Eleneor Rosch'a kadar bir dizi araştırmacının deneysel ve kuramsal çalışmalarını kullanan yazar, çoğu dilbilim yaklaşımının temelinde yatan ve dil ulamlarının rastlantısal ve nesnel olduğunu söyleyen yaklaşımları, bilişsel anlambilimin reddettiği bir görüş olduğunu söylemekte ve bunun nedenlerini tartışmaktadır (Zeyrek, 1988: 209).

Damasio,"Düşünüyorum, öyleyse varım." söylemini, Decartes'tan alıntı yaparak açıklar: Buradan, doğası ya da tüm özü düşünmek olan bir madde olduğunu

ve bu maddenin varolması için hiçbir mekana ya da herhangi bir maddi şeye ihtiyacı olmadığını anladım; öyle ki, bu “ben”, yani beni ben yapan ruh, vücuttan tamamen ayrı ve bilinmesi ondan daha kolaydı; ve vücut olmasa da, ruh neyse öyle olmaya devam edecekti (Damasio, 2006: 255). Sonra da ekler: Beden ile belleğin “bir uçurumla birbirinden ayrılması”. Bir yanda ölçümlü, boyutlu, kendi kendine işleyen sonsuza dek bölünebilir özdeksel beden; diğer yanda ölçümsüz, boyutsuz, itilip çekilemeyen, bölünemez özdeksel bellek. Uslamlama kalıplarının, etik değerlerin, fiziksel acı ya da duygusal karmaşaların neden olduğu üzüntülerin, bedenden ayrı olarak var olabileceği önermesi. Özellikle; belleğin bilişsel işlemeciliğinin biyolojik bedenin çalışma dizge ve birimlerinden ayrıştırılması. Bedenleşme olmaksızın belleğin düşünülemediği düşüncesini de G. Lakoff, M. Johnson, E. Rosch, F. Varela ve G. Edelman'ın kuramsal önerilerinde önemli bir yer tutmasına bağlar (Damasio, 2006: 256).

Bilişsel psikolojide deney temelli ulamlama çalışmaları, bilişsel bilimin temelini oluşturmaktadır. Nesnel varlıkların özelliklerinin başlangıç noktası olarak ele alınıp, sonra çözümlenmesi, sınıflandırılması ve daha sonra da bu nesnelere algısal bilgisinin elde edilmesi sürecine ulamlama diyebiliriz. Bir insan, dolabında, dolabının bulunduğu yatak odasında, yatak odasının bulunduğu evinde, neyin nerede olduğunu bilmektedir. Dolabında, çarşafı ya da iç çamaşırlarının hangi çekmecelerde, dolabının yatak odasının neresinde, ayrıca yatak odasının içindeki diğer eşyaların, yatağın, şifonyerin, komidinin de nerede olduğunu bilmektedir. Yatak odasının evin hangi tarafında olduğu, balkonunu, balkona konan kuşları ya da bahçedeki ağaçları, devimlerini, renklerini, ısılarını bilmektedir. Algılayabildiği her şeyi tanır ve tanımlayabilir. Ev halkının, komşularının yüz ifadelerini, edimlerini, devinimlerini

tanır ve tanımlayabilir. Evin ısısını, kaçınıcı kat olduğuna değgin yükseltisini, sokaktan geçen araçların seslerini ya da çevrede ten ya da başka sesler çıkaran hayvanların seslerini tanır ve tanımlayabilir. Çamaşırların, bahçede bulunan iek ve ağaçların kokusunu, besinlerin tatlarını tanır ve tanımlayabilir ve tüm bunları ulamlaştırırılar: Koku, iek kokusu, benzin kokusu, boya kokusu, ses, köpek sesleri, gürültü, müzik... dokunma, ağaç kabuğu, cam, halı, ten, tat alma, ilek, biber, turp, zm, ifadeler olmak üzere bunları ulamlar, böylelikle algı ve bellek arasında ana geçiş yolu kurulmuş olur. Daha sonra bellekte bu algıların temsilcilerinin bulunduğu alana uyanları ekler, uymayanlar için yeni dosyalar (başlıklar) açar.

Dşlediğimiz, anımsadığımız ya da algıladığımız herhangi bir şeyi ulamlaştırmak (categorization), onu belli bir sınıflandırmanın (classification) bir ögesi ya da elemanı olarak algıladığımız anlamına gelmektedir. İnsan belleğinin, epizodik ayrıntı bakımından zengin olduğuna değgin kanıtlar da bulunmaktadır. Bir metnin bir sayfadaki konumu, herhangi bir sesin işitimsel imgesi gibi, görünüşte dille ilgisiz durumları bile, bir zaman diliminde açıklayabilir.

Aklın Tarihöncesi ile yaptığımız girişliği, yine onunla bitirelim:

“Nicholas Humphrey, bilincin, akıllarımızı diğer insan akılları için bir model olarak kullanabilmemizi sağlamak amacıyla, evrimleştiğini savunmuştur. Bir başka deyişle bilinç, sosyal zekânın bir parçası olarak evrimleşmiştir (Akt. Mitzen, 1999: 169)”.

2.2. Kavram

İnsan dediğimiz varlık, aynı zamanda bir bilinçlilik, bir algısalılık durumudur. Bu varlığı çevreleyen özdek dünya, süreç, olay, düşünü, tasarım vd. bu bilinçlilik ve algılama etkisiyle, aşağı yukarı iki buçuk milyon yıllık bir süreçte gerçekleşen “düşündüğünün üstünde düşünebilme” yetisiyle yarattığı bir betimlemedir. Çünkü dil ve gelişmiş zeka, insan aklının ayırt edici özelliklerindedir. Dil aracılığıyla akılla ilgili geliştirilen her anlayışla, insan olmanın ne demek olduğunu değerlendirebileceğimiz gibi, akılla ilgili geliştirilen her anlayış insan olmanın ne demek olduğunu anlayabilmemizi de sağlayacaktır. Aklımızı “varlıklaştır”, “varlaştıran” dilimizdir. Dilin, bu “varlaştırma” sürecinde kullandığı dizgelerden biri de “kavram”lardır. Algılayanlar olarak algıladığımız dünyadan topladığımız tüm verilerin, aklımızdaki bir tür betimlemesidir diyebiliriz. Bu betimleme, belleksel bir yansıma olabileceği gibi, bir nesne grubuna da dahil olabilir: Kavram, ulama karşılık gelen belleksel bir temsilden, bir nesne grubundan, nesnelere, olayların ya da işlemlerin bir alanını ulamlara ayırmak ve anlamak için kullanılacak bir bilgi yığını temsil eden, belleksel bir tür yapıştırıcıdır (Murphy, 2002; Cohen ve Murphy, 1984; Aberra, 2006). Aksan, bir inceleme alanı olarak “anlambilim”in doğuşunu, dilin doğrudan doğruya anlam yönüne eğilen alman dilcisi H. Reisinger’e borçlu olduğumuzu söylemektedir (Aksan, 2015: 141).

Dilin göstergeler dizgesi, hatta bir tür “göstergeler imparatorluğu” olduğunu ifadelendiren Saussure, dilbilim incelemelerine yapısalcı bir anlayışla yaklaşmış ve dili bir bütün olduğu gerekçesiyle değerlendirmiştir. Saussure anlambilim kuramlarına örnek teşkil eden kavram, anlam üçgeni ya da anlam şeması olarak bilinmektedir. (Akşehirli, 2004: 17-18) Anlam şemasına, *gösteren* (signifier) ve

gösterilen (signified)'in yanına, *gönderge* (referrant) kavramını da eklemektedir (Barut., Odacıoğlu, 2018: 929).

	<i>Gösteren (Kavram)</i> =	<i>Gösterilen</i>
<i>Gösterge (Sözcük) = Signe =</i>	<i>Gösteren (Ses İmgesi) = Signifiant =</i>	<i>Gösterilen (Kavram) Signifié</i>
	<i>(kavram) gösterilen</i>	<i>gösterilen</i>
<i>gönderge</i>	<i>b.ü.y.ü.t.e.ç</i>	<i>gösteren</i>

Tablo - 2. Anlam Üçlüsü

“Anlamlın ya da anlamlandırmanın bilimsel incelenmesi” diye de tanımlayabileceğimiz anlambilimi, fen bilimleri ile karşılaştırdığımızda, toplum bilimlerin kesinliğinin ve nesnellüğünün daha sınırlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilimsel işlem ve araştırmalarla desteklenen anlambilimin, bunlara koşut gelişimi ivmelenmiş, yeni araştırma alanları açılmıştır (Baylon ve Mignot, 1995: 3). İnsan aklının ayırt edici özelliklerinden olan dilin, “anlamlandırma bilimi” olarak tanımlanabileceği gibi, iletişimin belli başlı stürüktürlerini bulmamızı da belirler (Nyckees, 1998: 5). Anlambilimin, düşünce, algılam ve açıklamalarımızla dünyamızı çevreleyerek onlara koşut kurguyla var ederken, bizleri, kiminde bilinen kiminde bilinmez bir dünyaya çağırdığı söylenilebilir (Kıran, 2013).

L. Hjelmslev (1971), dört katmana ayırdığı dili, göstergeye uygulamıştır. Böylelikle gösteren/gösterilen ikilisi dört düzeyle ayrıntılandırılmıştır:

	<i>Anlatımın Tözü</i> =	<i>Sesbilgisi</i>
<i>Gösterge</i> =	<i>Anlatımın İçeriği</i> =	<i>Sesbilim</i>
	<i>İçeriğin Biçimi</i> =	<i>Sözcükbirim + Biçimbilgisi</i>
	<i>İçeriğin Tözü</i> =	<i>Anlambilim</i>

Tablo - 3. Dilin Katmanları

Sözcelem (Kıran, 2013) edimi ve bu edimin dilsel ürünü olan sözce ise, anlambilim açısından birinci derecede önemlidir. Sözceleme, konuşucunun dili bir araç olarak kullanma sorumluluğunu alarak, kendi hesabına kullanma etkinliği, anlam üretme sürecidir. Bu etkinliğin sonucunda konuşucunun, konuştuğu yer ve zamanın izlerini taşıyan, bir anlam (ya da anlamlar) içeren dilsel ürün, sözce olarak tanımlanır. Sözce, tümce gibi sözdizimsel açıdan eksiksiz, kusursuz olmayıp her bağlamda aynı anlamı taşımaz. Sözce bir ünlem olabildiği gibi, sözdizimsel açıdan eksik ya da yanlış olabilir, her bağlam ya da sözceleme durumunda farklı anlamlar taşıyabilir, farklı anlamlandırmalar yapılabilir (Kıran, 2013: 227-230).

Kavram (concept), bilişsel anlambilim çalışma ve araştırmalarının en temel noktasıdır. Günümüze kadar, felsefe, ruhbilim ve dilbilim alanlarının, kimi ayrı ayrı, kimi bütünleşerek çalıştıkları ve araştırdıkları vazgeçilmez konusunu oluşturmuştur. Bugün için, kavram (concept)'ın, uzlaşımsal bir tanımı olmaması, dil/düşünce, dil/betimleme, düşünce/açıklama, duyumsama/algılama ilişkilerinin sınırlarıyla ilgili olduğunu ifade eden Aksan (2015: 149), bu sınırların yeterince belirginleşmemesi nedeniyle olduğunu da ileri sürer. Bu noktada, Jackendoff (1999: 305)'un kavram hakkındaki ironik saptamasına göre, bir psikoloğa ya da filozofa “kavram nedir?” diye sormak, bir fizikçiye “kütle nedir ?” diye sormakla eşdeğerdir (Önal, 2011).

Cüceloğlu'nca, “aralarında belirli özellikleri paylaşan bir grup nesne ya da olaya verilen semboldür” diye tanımlanan kavrama göre, “ağaç” birçok nesnenin örneklemesidir. Bunun gibi, “ev” de birçok sayıda nesnenin örneklemesidir: Yuva, eşya, çalışma, doğum, ölüm, temizlik, yemek, uyumak, oturmak, dinlenmek, balkon,

mutfak, misafir, baba, anne, apartman, müstakil, vd. gibi, birçok özelliği barındırır. Cüceloğlu'na göre, kavramlar düşün/düşünce süreçlerinde tasarruf sağlamaktadırlar. Onların aracılığıyla, bizi kuşatan dünyamızdaki, özdek dünya, süreç, olay, düşünüyü, tasarım vd.'ni birer birer öğrenmek ve anımsamak zorunluluğu ortadan kalkmaktadır (Cüceloğlu, 2009: 214-216). Gökmen'de ise kavram, insan belleğinde anlam kazanan, ayrı ayrı nesne ve olguların değişken nitelikli ortak özelliklerini yansıtan bilgi/biçim yapısıdır (Gökmen, 2004: 154).

Baddeley, anlamsal dizgenin algıya dayandığı ve algı tarafından işlemlendiğini, ama algılanan bu bilgilerin, bir dil dizgesinde simgeleştirildiğinden söz eder. Anlamsal kavramların bellekte imge konumunda yığılıp yığılmadığı konusunda da şöyle der; Hiç kuşku yok ki görsel ve uzaysal özellikler önemli olabilir. En dikkate değer görüş belki de, kavramların eylemsel ya da dilsel formlara ya da gerektiğinde imgelere dönüştürülebilecekleri soyut kodlar halinde depolandığıdır... Aynı bir bilgisayarda depolanan bilginin, uygun yönergeler verilip, [klavye, ekran, yazıcı gibi] gerekli cihazlar sağlandığında ekranda imge olarak görünmesi, yazıcıdan çıkması, bilgisayarın belleğinde kodlanması ya da telefonda sese dönüşmesi gibi (Baddeley, 2007: 157).

İmge kuramı adı verilen, bellekteki yansımaların, resimler ya da görüntüden oluştuğunu söyleyen bu kuram, dil konuşucularının çevrelerini kuşatan dünyalarındaki varlıklar ve bellekteki imgelerinin “benzer”liğinden söz etmektedir. Dil konuşucu, içebakış sayesinde, içine doğduğu anadilinin kurallarınca işitimsel imge (ses) – anlakta karşılık düşen kavram (imge) bağıntısıyla kanıtlar toplar.

Nesnelere gelen somut kavramlar bölümsel olarak imge kuramını destekler görünmektedir. Somut kavramlar, kiminde kişiye göre “tekli, tekil” nitelik taşıyorlarsa da, genel kavramlar için bunu söylememiz zorlaşacaktır. Örneğin “baba/babam” teklik niteliğindeki somut kavram olsa da, genel anlamda, değişik insanlarca kişiselleştirileceğinden değişik “baba/babam” algıları olacaktır. Bunun yanında imge, mutlaka görsel olmak zorunda da değildir. Saeed (2003: 33), imge kuramını değiştirerek, kimi sözcüklerin belleksel algısının görsel olmadığını, daha soyut bir öge olduğunu ve bu ögenin de kavram olduğunu ifadelendirir. Yani kavram, yalnızca bir babayı baba yapan görsel değil, görsellik dışı özellikleri de kurgusunda toplamaktadır. Bu açıdan bakılınca da, babanın bizi okşamasıyla bizde uyarılan dokunma duyumu da, baba kavramının kapsamına yerleşmektedir (Önal, 2011). Duyular aracılığıyla algılanabilen her şey (ses, koku, tat, dokunum) imge olabilir.

İnsan denilen varlığı çevreleyen özdek dünya, süreç, düşünüş, tasarım, olay ve durumlara değgin bilinçlilik ve algılama etkisiyle, bu varlığın kişisel gözlem ve deneyimlerine bağlı olan ve bunlara dayanan tasarımlarının, bellekte yer eden ve bir *soyutlama* (abstraction)’yla dile dönüşen yönü, göstergelerin *gösterilen* yanı olan kavram, bu gözlem ve deneyimler sonucu soyutlamaları içeren *anlamsal belleğin* (semantic memory) temel birimlerini oluşturur. Belleksel ulamlar da diyebileceğimiz kavramların, bellekte imgeler topluluğu olarak yığıldığını ya da ulamların bellekteki yansımalarının, kavramlar olduğu söylenebilir. Örneğin, *ÇOCUK* ulamı, belleğimize çocuk kavramı olarak yansır. Bağırarak birinin ya da karanlıktaki birinin, biçim, ses özellikleri nedeniyle, bu girdiler belleğimizdeki *ÇOCUK* ulamının, ulam içi öğeleriyle eşleştirilir, bu eşleştirme sonucunda da, duyduğumuz sesin ya da karanlıkta gördüğümüz insanın çocuk olduğunu söyler.

Barash, “belleği ve imgelemi, örneğin, ampirist paradigmayla uyumlu olarak algısal imgelerdeki ortak bir kaynağa atfetme girişiminin, belleğin özünde algı imgeleriyle ve imgeleme olan benzeşmezliğini hesaba katmadığını; bu benzeşmezliğin, bellek alanının içsel uyumundan kaynaklandığını - bu alanın algı imgelerinden ve imgelemden besleniyor olsa bile onlara indirgenemeyeceğini” de eklemektedir. Bunun, “zaman içinde bilinçte alıkonulan algı imgelerinin ardışıklığından türetilmeyecek uyum olduğunu, çünkü bellek alanının sentetik birliğinin, içerdği farklı anlardan önce geldiğini; kişisel özdeşliği kurarken, genelde bulanık olan kaynaklara gömülü olan temel sembolik yapıları içine almak için kişisel deneyimin dar alanından çıkan bir birlik.” olduğunu eklemektedir. “Bunlar, ne tümüyle kişisel olmayan ya da anonim, ne de kişisel kaynaklardır (Barash, 2007: 19)”.

Akmajian ve diğ. (2001: 439) de, bugün için, bilişsel psikolojideki en yaygın ve etkili kuramı, anlamın belleksel yansımalarının kavramları barındırması kuramı olduğunu ve kavramların “düşüncedeki görevleri”, “içsel konumları” bakımından düşünülmesi gerekliliğini ifade etmektedirler. Buna göre, kavramların en önemli işlevleri, ulamlama olmaktadır. Bir diğer deyişle, kavramlar aracılığıyla, benzeşikleri, aynı dosyaya yerleştiriyor ya da aynı başlık altına yığabiliyoruz.

Bugün için uzlaşımsal bir tanımlı olmayan, bu tanımsızlığının ya da birden çok tanıma sahip olmasının dil / düşünce, dil / betimleme, düşünce / açıklama, duyumsama / algılama ilişkilerinin sınırlarıyla ilgili olabileceğini göz önüne alırsak, kavram

(concept)'ların, karmaşık ve tamamlanmış olarak, birleşebildiklerini de düşünebiliriz. Örneğin, kumsal ve deniz iki ayrı kavramı oluşturmaktadır. Bu iki kavramı birleştirerek her kumsalın bir denizi bulunmaktadır önermesiyle yeni bir kavram oluşturabiliriz. Her kumsalın bir denizi olması için var olan zorunluluk, deniz için geçerli değildir. Her denizin bir kumsalı yoktur (Önal, 2011).

2.3. Ulam, Ulam Yapısı ve Sınıflandırma

Bergson'a göre bizler virtüel algıya, virtüel eyleme ve virtüel belleğe sahibizdir. Onun için önemli olan, “canlı maddenin gelişimi”dir; bu gelişim, herhangi bir sinir dizgesinin üretimiyle, bu dizgece eylemlerin düzenlenmeleriyle ve verili dünyanın verili algısal uyarımlarının yönlendirilmesiyle git gide karmaşıklaşan, bu karmaşıklaşmaya neden olan ya da yol açan işlev, işlem değişkenleriyle oluşur. Bu canlı madde karmaşıklaştıkça, virtüel olanı kendinden eyleme ve öngörülemeyen devinimlere dönüştürür (Pearson, 2007: 88).

Virtüelin “anlamını” en iyi madde ve bellek arasındaki fark açısından değerlendirebiliriz. Belleğin belirli özelliklerini göstermek amacıyla, madde virtüellikten çekilip çıkarılır -o, neyse ve nasıl algılanıyorsa odur, hiçbir gizil güç barındırmaz- virtüelin ise “tinsel [l'esprit] şeylere özgü” olan varoluş olduğu söylenir (Pearson, 2007: 89).

Mevcut bir imgenin nesnel gerçekliği, onun “kendi noktalarının her birinden hareketle, bütün diğer imgelerin bütün noktaları üzerinde” eyleme geçtiği gerçeğinde

ortaya çıkar; kısacası, o “aldığı şeyin bütünü... her yönde [dağıtır], evrenin enginliği boyunca dönüşümler [yayılır] (Bergson; Pearson, 2007). Bu da bizim için, çiçek denildiğinde, kişiden kişiye değişen ayrı bilinçlilik düzeyleriyle aynı kişiye bilinç dizgelerindeki alt/üst düzey karmaşıklık derecesine bağlı olarak ayrı düzlemlerde tür, renk, koku, biçim, üretim, coğrafya, iklim, toprak, su, gübre, sevgililer günü, düğün, cenaze, anne, vazo, masa, oda, balkon, çiçek çayı vd. gibi koruduğumuz, gerçeğine ulaştırır. *ÇİÇEK* kavramı, genelde *ÇİÇEK* türlerini kapsayan bir ulamda olabileceği gibi, çöl ve ova gibi ya da iklim ve coğrafya gibi değişkelere bağlı olarak ya da *ÇİÇEK* kavramının artık soyutlandığı bir bahçıvan için *ÇİÇEK* ulamı ve ulam içi öğeleri çeşitlilik gösterecektir.

Kavram benzer, benzeşen nitelikteki nesne, insan, olay, düşünce, süreç, durum, duyuların ulamlanmasında yararlanılan bir olgudur. Geleneksel mantık açısından kavram, kaba maddeden dönüşümlü akla, bir nesnenin bellekte tasarımı olarak tanımlanmaktadır. Dilden ayrı düşünülemez soyut kavramların (sevgi, adalet, cömert, cimri), dilden soyutlanarak düşünülmesi, dolayısıyla açıklanması olanaklı değildir. At, balık, süt denildiğinde, bellekte bir betim oluşumuna karşın, adalet, sevgi, cömert, cimri gibi soyut kavramlar için aynı söylemek olanaksızdır. Bu nedenle ve bu açıdan kavram, somut ve soyut olmak üzere iki ana ulamda ele alınmaktadır.

<i>Çiçek (nesne)</i>	<i>leylak, sümbül, papatya, karanfil, gül</i>
<i>Çiçek (insan)</i>	<i>Çiçek Abbas, çiçekçi kadın,</i>
<i>Çiçek (düşünce)</i>	<i>kadınlar çiçektir, çiçek çocuklar</i>
<i>Çiçek (olay/edim)</i>	<i>çiçek sulamak, çiçek dikmek, çiçek vermek</i>

Tablo - 4. *Çiçek*

Zihnimiz, “sınırları belirli” ve “sınırları belirsiz” olmak üzere iki farklı kavram tanımlamasını zorlamaktadır. Bunun bilişsel açıdan önemi, adlandırma yapabilmemiz için, adlandırılacak şeyin mümkün olduğunca sınırlarının kesin olmasına ihtiyaç duyarız. Sınırların tanımlayıcılık gücü önemlidir ve zihnimizde depolayacağımız kavramların birbirinden farklılaşmasında rol oynarlar. Frawley (1992: 52), Jackendoff’un ileri sürdüğü ve bir tür “kayıt” anlamı içeren görsel, işitsel ya da anlamsal açıdan zihinsel yazmanın (mental typing) önemini belirterek bütün zihinsel yazmaların temelinde yatan iki temel mekanizmaya işaret etmektedir: benzerlik ve farklılık. Bütün ulamaştırma işlemlerinde bu iki temel mekanizmanın etkin olduğunu görebiliriz.

Evrin psikologlarına göre, her biri belirlenmiş özel davranış tipine özgülenmiş “bilişsel alan” ya da “zeka”dan, yani dil öğrenmek, alet kullanabilmek ya da sosyal etkileşime girmek üzere evrilmiş bağımsız bölümlerden, yani “bilişsel alan”lardan dil alanı, konuşan, konuşulana anlayan, sözcük öğrenen, öğrendiğini geri çağırabilen işlemlere özgülenmiştir. Tüm bu ve buna benzer işlemleri gerçekleştirirken de ulamaştırma çalışması içindedir. Bu ulamaştırmalardan biri, “konuşma sesleri”dir ve beyinde, “ayırıcı özellik” dayanak noktasından hareketle kendilerine özgü parçalar halinde depolanmaktadır (Ergenç, 1989). Dilin, sözcüğe, sözcüklerin düzgün biçimde sesleme ya da işitsel imge diyebileceğimiz, konuşma seslerine bölündüğünden söz eden Ergenç (2008), dil oluşumunu sağlayan, en ufak birimlerin bulunduğu kişisel sözlükçelerdeki üretim aşamalarında, belleksel dilbilgisinin kapsam ve kaplamında, seçme ve birleştirme işleminin de gerçekleştiğini söylemektedir.

Ergenç'çe ifadelendirilenler, “sayma sayıları ulam ve ulam içi öğeleri” düşünülürken de kanıtlanmaktadır. Gündelik yaşamda sıkça karşılaşılan nicelik, paraca saymaca ölçütü bildiren sayıların yanında ve ilersinde, kullanım dışı olan, ama karşı karşıya gelindiğinde rahatlıkla algıladığımız sayılar da bulunmaktadır. İnsanın tüm sayıları ezberleyip ezberlemediği ya da bunları dizgeli biçimde belleğe yerleştirip yerleştirmede sorgulandığında, sayıların sonsuzluğu kadar, herhangi bir insanın sayabileceği sayının ya da sayıların da sınırı olmadığını, belleğin her bir sayıyı tek tek kayıtlamadığını görürüz (Akt. Önal, 2011).

2.3.1. Ulamlama

Her bir sözcüğün, bellekte, kendisine karşılık düşen bilişsel bir imgesi, yansıması ya da temsili bulunmaktadır. Bu *bilişsel temsil (mental representation)*, görsel, işitsel ve bunlara benzer algısal biçimde ya da kavramsal, soyut biçimde olabilir. Herhangi bir varlıkla karşılaşıldığında, varlık, “kaba maddeden dönüşümlü akla” yönelerek, dil konuşucu tarafından önce örneksenir, benzer ya da benzeşen bilişsel imgelerin ya da temsillerin bulunduğu alana ulamlanır, yani kaba madde olan varlık, artık dönüşümlü akıldadır. Örneğin, bir yafa portakalı alındığında portakalın biçimi, tadı, dokusu, kokusunu vb. şeyleri benzer ya da ayrı bilişsel yansı, imge, temsillerle örneksenince portakal olduğu anlaşılır. Bu varlık hem meyve, hem de yafa portakalı olarak ulamlanabilir.

Dil konuşucu, kendisini çevreleyen ya da kuşatan nesnelere dünyasını öncelikle, görsel algılayarak tanıladığından, görsel imge, temsil, yansılarının ulamlamada daha

etkin olmalarının yanında, algılananın dil konuşucunun yaşamındaki işleviyle de yakından ilgilidir. Bunu, kişiden kişiye değişen ayrı bilinç düzeyleri ile aynı kişiye ait sinir sistemindeki daha üst düzey karmaşıklık derecesine bağlı olarak ayrılmış düzlemlerde etkilenmelerinin nedeni olarak gösterebiliriz: Bir köylü için bütün otomobiller arabadır, bir kentli içinse otomobil, markadır, hatta modeldir. Aynı biçimde bir köylünün, şişek, toklu, marya, koç olarak ayırdığı hayvanları şehirliler koyun altında toplayarak aralarındaki ayrımı sezinlemeyeceklerdir. Yakın biçimde hayvan ulamında bulunan ayı, kedi, tavuktan, ayı bir köylü için yaban hayata, bir şehirli için postiş bebeğe, kedi evcillige, tavuk yemeğe gönderme yaparken, aynı ulamdaki ulam içi öge olan inek, Hindistan gibi kültürlerde ayrı işleme tutulacak ve kutsallaştırılacaktır. Bir bebek için postiş oyuncak olan ayı, bebeğin ayıyla karşılaştığı varsayıldığında, hatta ayının ona bir pençe attığı varsayıldığında, ulamlamanın düzlem değiştireceği düşünülebilir.

Bilişsel Dilbilimin bir açıdan iki düzeyde kullandığı ulamlamanın rolü Rosch (1978: 29) tarafından şöyle ifadelendirilmiştir: “... uyarıcılar arasındaki sınırsız sayıdaki farklılıkları, davranış ve bilişsel düzeyde kullanılabilir miktarlara kadar azaltmak”. Bu iki düzey kullanım, tanımlayan ya da tanımlayıcı sözcükler, sözcükbirimler, adlar vb. dilsel birimleri içeren ulamlar ve bu ulamlarca tanımlanan ulamlar (Taylor, 1995). Dil edinim sürecinde, nesnelere ulamlar aracılığıyla gruplanması, bu süreç için gerekli ve önemlidir. Yukarıda verdiğimiz “*AYI*” örneğinde, dil edinme sürecinde bir bebek için, “nesne ve varlıkların ayrımını” kavrama olarak işlemlenecektir. Bellek sığasını düşündüğümüzde de, Maviş (2011)’in dilin tutumluluk ilkesine yönelik açıklamasından alıntı yapabiliriz: “Hiyerarşik yükselen her bir basamakta edinilen öğelerin kullanımını olası kılan sistematik bir bilgi

örüntüsü olmaksızın, dili anlamak, konuşmak, öğrenmek dil merdiveninin oluşumuna inanılmaz bir yük getirebilir” (Maviş, 2011: 129). Damasio, Decartes’in Yanılgısı’nda farklı bir durumu dile getirmiş, belleğin tüm girdileri depolayacak sığınağı olamacağını belirtmiştir. Bu hiyerarşik dizgenin her düzleminde, tutumluluk yasasının işlediğini düşündüğümüzde, toparlarken ayrıştıran, ayrıştıran yine toparlayan, çok/az kullanım gibi ayrımlarıyla hem dizgenin, hem de düzlemlerin daha da karmaşıklaştığı düşünülebilir (Uysal, 2015).

2.3.2. Mantıksal Ulamlama

Belirli bir takım mantık değişmezlerinin anlamı gereği geçerli çıkarımları ve önermeleri denetlemeye yarayan kurallar dizgesine, mantık dizgesi diyoruz. Ulamlamada aranan mantık, bir tür “dil-içi dünya-görüşü” denilebilecek bir düşünceye göre, herhangi bir coğrafya ya da kültürde yaşayan dil konuşucuları, kendilerini kuşatan dünyayı “olduğu gibi değil, dillerinin kendilerine sunduğu biçimde görmektedirler (Başkan, 2003: 168). “Dili belli bir yaşama-düzeninin parçası olarak ele almak da, yalnızca haberleşme aracı olmaktan çıkarabilecektir (Başkan, 2003: 173)”. Bu çerçevede mantıksal ulamlamada olması gereken, alt-üst düzey ulam öğelerinin ilişkisinde yatmaktadır.

<i>üst düzey</i>	-----	<i>eşya</i>
<i>temel düzey</i>	-----	<i>masa</i>
<i>alt düzey</i>	-----	<i>yemek masası</i>
	<i>bilardo masası</i>	

Tablo - 5. Ulamlar

Öntür ulamlama modelinin son tartışılan önemli bir bölümü, öntürlerin kuramsal statüsü ve bilişsel gerçekliği sorunları çevresinde dönmektedir. Temel düzeyde değerlendirilen kavramlar, en kapsamlı ve aynı zamanda alt kavram üyelerine ilişkin bilgi verenlerdir. Mantıksal ulamlamada, bir varlık *DEVEKUŞU* olarak adlandırılırsa, üst düzeyde *KUŞ* ulamı olmalıdır. Bu örnek yeterlilik derecelendirmelerinin sonuçlarının olup olmadığı sorusuyla ilgilidir. Her ne kadar *DEVEKUŞU*'nun, *KUŞ* ulamının zayıf bir ögesi olmasına karşın, *DEVEKUŞU*'nun göndergesi *KUŞ*'un göndergesi içindedir (Schmid ve Ungerer, 2010). Böylelikle *DEVEKUŞU*–*KUŞ* ilişkisi mantıksal ulam yapısı (logical subordination) kapsamına girmektedir. *DEVEKUŞU*, *KUŞ*'un alt ulamı (subordinate/alt düzey), *KUŞ*, *DEVEKUŞU*'nun üst ulamıdır (superordinate/temel düzey). Bir ulamın bir üst ulama ait birçok alt ulamları olabilir. Aynı üst ulam içindeki ulamlar, ortak-alt-ulamdır (co-subordinate). Buna göre *KERKENEZ* de *KUŞ*'un alt ulamıdır. Yani *DEVEKUŞU* ve *KERKENEZ* ortak-alt-ulamlardır. Ortak ulamlar birbirlerinden ayrıdır (mutually exclusive). *KUŞ* temel düzeyinin alt düzeyi *DEVEKUŞU*'ysa, o düzeyde *KERKENEZ* olamaz. Eğer *KERKENEZ* alt düzeydeyse *DEVEKUŞU* olamaz. Löbner (2013) bu ilişkiyi, mantıksal uyumsuzluk (logically incompatible) olarak adlandırmıştır. Kimi üst ulamın yalnız iki alt ulamı varsa, bu iki ulam birbirinin tamamlayıcısıdır (complementary).

Ulamların birbirleriyle ilişkileri dört biçimde olabilir:

- eşdeğer (equivalent),
- alt-üst ilişkisi (subordinate),
- uyumsuz (incompatible),
- tamamlayıcı (complementary)

Eşdeğer ilişki, tam olarak aynı kavrama ait olmayan ilişkileri kapsar. Örneğin,

“Bu sonuç herkesi üzdü.”

“Bu sonuç kimseyi sevindirmedi.” ulamları aynı göndergeye sahip olmalarına rağmen ayrı kavramlarla kuruludur. İki değişik anlatım, ayrı kavramları içermesine rağmen ulamları tam örtüşebilir. Alt-üst ilişkisi, daha önce de söz edildiği gibi *ÖRDEK-KUŞ* ilişkisinde de görülebilir. Bu durumda, *ÖRDEK* ulamı *KUŞ* ulamının içindedir. Uyumsuz ilişki durumu, *SERÇE* ve *ÖRDEK* gibi birbirini dışlayan ilişkileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Schmid ve Ungerer, 2010).

2.3.3. Şema ve Örnek

Dil ve biliş ilişkisi, dilbilim tarihince sürekli sözü edilen, ama bir türlü bilimsel olarak tamamen sorgulanmamış bir konu iken, on dokuzuncu yüzyılda genelde mantık ve felsefecilerin (Ör. Frege, Husserl, von Humboldt, Russell, Wittgenstein) geliştirdikleri önermelerin etkisiyle hızlanmıştır. Frege’nin, dilin sosyal/toplumsal ve bireysel/özel yapısından söz etmesi, Russell’ın dilbilgisel yapılanmaların karmaşıklığına “gizlenen ya da gömülen” mantıksal yetkinliği araştırması gibi. Chomsky’nin üretici dilbilgisi tasarımı geliştirerek, bilişsel dilbilimi, bilişsel psikolojinin alanı olarak bilimsel çevrede konumlandırması, bilimsel soruşturmanın görünür olmaya başlayan bilişsel bilimlerde yer bulması doğrusal ve doğal gelişim olarak görülebilmektedir. Chomsky “I-dili (beynin bir durumu; yapısal betimlemelerin kuramı)” ve “E-dili (biçimsel dil; dizin kuramı)” diye ayırarak da, dilbilimsel kuramlarca açıklanacakların neler olması gerekliliğini, belirsizlikten çıkarıp, belirginleştirmiştir (Bozşahin, Zeyrek, 2000).

Bir öntür ve örnek modellerinin melezleşebileceğini, öntürle şema arasındaki ilişkinin, aile benzeşmesi öznelikliliğini yakalayabilecek yapı olduğunu

söyleyebiliriz. Örneklerin birbirlerini soyutlayabileceği ya da birbirlerine yaklaşabileceği de göz önüne alındığında, dil kullanıcılarının onları birbirlerinin yerine kullanabileceklerini söylemenin yanlış olmadığı düşünülebilir. Şema, ulamlaştırdığı yapıların ortaklığını temsil eden soyut bir şablondur. Böyle olması, ayrıntılandırır ya da örneklendirir. Örneğin *KUŞ* şema ise, *KERKENEZ* şemanın örneği olarak düşünülür. *KERKENEZ*, *KUŞ*'tan daha belirgindir. *KUŞ* ulamına ulam içi öğeler olarak *DEVEKUŞU* ile *PENGUEN*'de girebilir. *KUŞ* şemasının örnekleri olan *KERKENEZ* ile *DOĞAN* birbirlerine özniteliksel yaklaşırlarken, *KERKENEZ* ile *DEVEKUŞU* birbirlerinden uzaklaşacaklardır. Şema ve örnek (schema ve instance) ilişkisi, bilişsel dilbilimsel dilbilgisi kuramının ana öğelerinden biridir. Bilişsel dilbilgisinin savunduğu bu kuram, simgesel yapılardaki ve bunların arasındaki ilişki ve etkileşimi kullanmaktadır.

Şemayı bir şablon olarak ele aldığımızda, şemanın tüm özelliklerinin, örneklerde bulunması gerekmektedir. Örneğin, [*ASLAN*] kavramında (örneğinde) *ASLAN*, [*HAYVAN*]'ın (şema-şablon) tüm özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda şema (şablon), örneklerin tüm ortak özelliklerinin ilişkisiyle oluşmaktadır. Dolayısıyla, bir şemanın şema olabilmesi için en az iki örneğe gereksinimi bulunmaktadır. Örnekler, basitçe, öznitelikli özellikleri bakımından özgün olmayabilirler ya da ayrıntılarında farklılıklar olabilir. Taylor (1990, 1995, 2002), öntür ile şema arasındaki ilişkiyi kabul etmemenin ya da sonlandırmanın karışıklığa yol açacağını söylemektedir (Aberra, 2016). Yukarıda söylediğimiz gibi, aynı şemanın örnekleri arasında benzeşme olduğu kadar, örneklerin benzeşmemesi de söz konusudur. Bu türden örneklere “açık uçlu” (open ended) denilmektedir. Bir tür bulanıklığa yol açan bu açık uçluluk, “şematik gösterimin” bulanıklığından

kaynaklanmaktadır. *HAYVAN* şemasında, *DİNOZOR* örneğinin bulunabileceği gibi *AĞAÇKAKAN WOODY* örneği de bulunabilir.

Bir tür şema/örnek ilişkisi olarak alabileceğimiz “sınıflandırma ağacı” (taxonomy)’ndan, “sınıflandırma”da söz edilecektir. Şema/örnek kuramı, tüm simgesel yapılarda kullanılmaktadır. Örneğin, *YEMEK YEMEK* bir eylemdir. *YEMEK*, şemadır, *YEMEK YEMEK* şemanın örneğidir. Bu ilişki, alt/üst ilişkisine benzese de, şema/örnek ilişkisinin tüm dilsel birimlerde kullanımından ötürü, alt/üst ilişkisinden daha şematiktir.

3.3.4. Sınıflandırma

Günümüzde kullanılmakta olan sınıflandırmanın oluşmasında biyolojinin büyük önemi vardır. Bu yöntem başlangıçta İsveçli botanist Carl von Linne tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Mark Roget’in yayımladığı “Thesaurus of English Words and Phrases” sözlüğü çağdaş sınıflandırma metodunu tamamlamıştır (Löbner, 2013; Akt. Chih-Yung Li, 2014).

Öntürsel ulam içi öğelerin çok sayıda niteliklerle ilişkide olduğu düşünüldüğünde, bilişsel ulamların içsel tutarlılıklarının ana ilkesinin soyutlama düzeylerine göre değiştiği söylenebilir. Tipiklik ölçütünde sınıflandırmalarda, ulamlar, bellibaşlı ulamlama düzeylerinde *HAYVAN*, *ARAÇ*, *MOBİLYA* yerine *KÖPEK*, *ARABA*, *MASA* gibi öntürleri birleştirilir. Yapı ve paylaşım biçimi olarak, üst ulamlardaki aile benzeşmesi ilkesiyle de uyumludur (Schmid, 2012). Bilimsel

sınıflandırmanın, beynin işlem mekanizmasını çözümlenecek kadar ayrıntılı olduğu söylenebilir, ayrıca tüm varlıkları da kapsamaktadır. Bu noktada dil kullanıcılarının yeryüzündeki canlı/cansız tüm varlıkları tanımalarının, bilmesinin olanaksızlığı karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer nokta da, bilimsel sınıflandırmanın ayrıntılı aktarılması, dil kullanıcılarının bu ayrıntıları bilmemesi durumu da bulunmaktadır. Bilimsel sınıflandırmaya göre bir meyve olan, halk sınıflandırmasında ise sebze olduğu düşünülen *ZEYTİN*'in, hala meyve mi, sebze mi olduğu tartışılmaktadır. Ulam büyüklüğü arttığında da (örneğin, kemikli balık ya da kıkırdaklı balık ulamı-balık ulamı ya da suda yaşayan canlılar ulamı ya da hayvanlar ulamı), nesnel öntür de içinde bulunmak üzere, alt ulamlardaki modellemelerden daha doğru biçimde sınıflandırılabilir. (Breen ve Schvaneveldt, 1986). Birçok sınıflandırma modelinin de, ulamı tanımlayan öznitelikler üzerinde bütünleştirici düzeneklerle ulamsal bilginin gelişkin özelliğini yakaladığı da söylenilebilir.

Dil konuşucularının sınıflandırması ise (halk sınıflandırması), bilimsel sınıflandırmayla örtüşmemektedir. *LADİN*, *KÖKNAR*, *SEDİR* gibi ulam öğelerinin bulunabileceği ulam düşünüldüğünde, akla, *KOZALAKLILAR* ya da *ÇAMGİLLER* ya da *İĞNE YAPRAKLI AĞAÇLAR* ulamlarının yerine, *AĞAÇ* ulamı gelecektir. *AĞAÇ* denildiğinde, *ÇALI*'lar da akla gelecektir, boyları beş metreye ulaştığından, bunlar *ÇALI* olarak değil, *AĞAÇ* olarak değerlendirilecektir. Bir diğer bilimsel sınıflandırmaya göre de, *YOSUN* ve *MANTAR* bitkiye ait olmadığından, bitkiler dünyasında yer almazlar. Buna benzer *ÖRÜMCEK* (insect) de böcek değildir. Özel bir nitelik söz konusu olduğunda, örneğin *YARASA*, *UÇAN MEMELİDİR* denilebilmektedir. Görüldüğü gibi halk sınıflandırması, bilimsel sınıflandırma gibi

değildir; bu nedenle bu sınıflandırmaya kavramsal hiyerarşi (conceptual hierarchy) adı verilmiştir.

2.3.5. Tür ve Parça-Bütün İlişkileri

Bir ulamın sınırları aynı ya da ayrı ulam içi öğelerinin varlığıyla belirlenir. *KUŞ* ulamının belirleyici özelliklerinden uçmak, kanat, tüy olurken, deniz kuşlarından *PENGUEN* ile uçamayan kuşlardan *DEVEKUŞU*, *KUŞ* ulamını zayıf öğeler olsalar da, yine de temsil ederler. *KUŞ* ulamı kapsamındaki *SERÇE*, *GÜVERCİN*, *PENGUEN*, *DEVEKUŞU*, *KIVİ* ulam içi öğeleri düşünüldüğünde de, bu öğelerin, aynı anda ulamın kapsayıcılığının öğeleri olmadıkları, yalnızca bu ulamın az ya da çok bazı özelliklerini barındıran öğe oldukları söylenebilir. Örnekleme basamaklarının varlığı, ulam sınırının bulanıklığını gerektirmez. Yalnız, parmak, el, kol, gibi organ/örgelele beden ilişkisi incelendiğinde, *BEDEN*-kol arasındaki ilişkinin *KUŞ*-serçe arasındaki ilişkiden değişik olduğu görülür. Serçe, *KUŞ*'un bileşelerinden biri değilken, kol, *BEDEN*'in bileşkesidir. *SERÇE*'nin, *KUŞ* ulamının ulam içi öğesi olmasına karşın, *KOL*, *BEDEN*'i oluşturan bir parça olarak, ancak "ara ulam" olabilmektedir.

Değerlendirilebilir bağıntılar ya da durumsal benzeşmeler üzerine kurulu parça/bütün ilişkisi, başka tür ilişkili kavramlara göre daha somuttur. Bellek bakımından kavranması da daha kolaydır. Parça/bütün ilişkisi, taksonomik "dikey" örgütlenmelerde daha da ayrışır. *EV* üst ulamını ele aldığımızda, türsel sınıflandırmaya göre *EV* ulamının müstakil, yazlık, tripleks, yalı, gibi öğeleri bulunmaktayken, parça/bütün açısından üst ulam olarak aldığımızda *EV*, oturma odası, mutfak, tuvalet, banyo, yatak odası gibi öğeleri de kapsamaktadır.

<i>ev</i>	<i>ev</i>
<i>oda, mutfak, banyo, tuvalet</i>	<i>daire, gecekodu, konak, villa</i>

Tablo – 6. Ev Ulamı

Benzer biçimde zaman birimlerini de örneklersek, sabah, kuşluk, öğlen, ikindi, akşam üstü, akşam, gece, gece yarısı, yirmi dört saatlik bir zaman birimini kapsayan öğelerdir. Ama hiçbiri “gün” diye adlandırılan yirmi dört saatlik zaman biriminin türü değildir, “gün”ü tek başlarına iyi ya da kötü temsil edemezler. “Türsel üst ulamlar, üyelerini kavramsallaştırılmış benzerlikler tabanında toplarken, parça-bütün üst ulamları, parçaları zamansal ve konumsal açıdan kavramsallaşmış birliktelikleriyle ortak bir çatı altında bir araya getirirler (Ungerer ve Schmid, 2006; Akt. Önal, 2011)”.

2.3.6. Temel Düzey Ulamlar ve Öntürler ile İlişkisi

İnsanın, kendini çevreleyen özdek dünya ve evrende, süreç, düşünüş, tasarım, olay ve durumlara değgin sınırsız sayıda değişik özellik barındıran, tüm bunlar ya da bunlara benzer sınırsız sayıda varlığı algılaması ve ayrıştırmasını “ulamlama” düzeneğine bağlayabiliriz. Özdek ya da nesne diyebileceğimiz varlıkların, özelliklerini ya da niteliklerini çıkış noktası olarak aldığı, çözümlendiğini ve sınıflandırdığını ve son aşama olarak tüm bu varlıkların algısal bilgisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ulam içi öğelerin seçilmesi, öntürlerin geliştirilmesi ve sınırlarının belirlenmesi, böylelikle öntürlerin sınıflandırılması bilgisinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Taylor, 2008). Bu noktada öznitelikli olmayan ulam içi öğeler nasıl sınıflandırılmalıdır?

İlk bakış açısı sözcükten şeye; bu bir referans veya semasyolojik bakış açısıdır. Rosch tarafından kullanılan metodoloji budur ve öntür kuramının temelini oluşturur. Dolayısıyla, prototip, bir kelime ile belirtilmesi en muhtemel olan varlık (ya da varlık türü) olarak tanımlanabilir. İkinci bakış açısı şeyden kelimeye gider; adlandırma ya da tanıma algısalıdır (Taylor, 2008).

Temel düzey ulamlarının, ulam içi öğelerinin benzeştirilerek algılanmış yaklaşık düzgülü oldukları söylenebilir. Bu, bir ulam içi öğesinin bulunduğu ulamı üst düzey temsil anlamındadır. Bu duruma, *EŞYA* ulamı için *YATAK* örneklenebilir. Bu düzey, ayrıca, en hızlı tanımlanan düzeydir. Örneğin *YATAK*, *KARYOLA*'dan ya da *DİVAN*'dan çok daha hızlı ve kolay anımsanacaktır. Temel düzey, ulam öğelerinin adlandırıldığı taksonomik “dikey” düzeydir. Çocukların ilk öğrendikleri kavramlar ve bir dilin söz varlığına ilk giren sözcükler temel düzey ulamlarıdır. Örneğin, Batılı çocuklar için *ADLAR* (adları fiillerden önce öğreniyorlar) temel düzey kavramlarken, Doğulu çocuklar için *FIİLLER* (fiilleri adlardan önce öğreniyorlar) temel düzey kavramlardır (Nisbett, 2013: 15).

Öntür ve temel düzey kavramlar çoğu kez ikizleşir. Birincisi ulamların “yatay” örgütlenmesiyle ilgilidir, ikincisi ise “dikey” örgütlenmeyle ilgilidir (Rosch, 1978). Bu iki perspektif arasındaki etkileşim dizgeseldir (Greeraerts ve ark., 1994). Her iki perspektifi de izleyebilmemiz için, sözcüklerin referanslarıyla güvenli bir biçimde eşleştirilebilen bir alan seçilebileceği gibi, bunun tersi de olanak dahilindedir. Öntür, ulamların yatay organizasyonu, temel düzey olarak belirlenirken, dikey/düşey düzey ise sınıflandırma (taxonomy) ile ilgilidir (Rosch, 1978). Yapılan sormacalarda hiçbir

biçimde taksonomik düzeyin tekdüze olmaması sonucu ortaya çıkmıştır. *KIYAFET* temel düzey terimleri şunları içerir: *CEKET, GÖKLEK, ETEK, PANTOLON. JEANS* öntürsel olmasa da, belki pantolonun bir alt ulamı olurdu. *JEANS, CİN, KOT*'a *PANTOLON* denilemez. Temel düzey bir ulamdaki sıradışı öğelerin, öntürsel öğelere göre daha ayırt edici olduklarından, adlarıyla adlandırıldıkları görülmektedir (Taylor, 2008).

2.4. Ulamlama Kuramları

2.4.1. NSC Modeli

Çok sayıda sınıflandırma modellerinden biri olan ve Aristoteles’ce öne sürülen bu model, gerekli ve yeterli koşullar (necessary and sufficient conditions ya da NSC) modeli olarak bilinmektedir (özellik-anlamsal yaklaşım ve klasik ya da Aristotelesçi sınıflandırma kuramı). Sınıflandırmada ulamı tanımlayan girdilerin, yani ulam içi öğelerinin nitelikleri ya da özelliklerinin bütünleştirici düzeneklerle ulamsal bilginin özelliğini yakalaması gerekmektedir. Aristoteles’e göre “ulamı tanımlayan girdiler”in, yani ulam içinde konumlanacak varlıkların, özellikleri ve nitelikleriyle ulamlanmasıdır. Örneğin *KUŞ* ulamı uçabilme, kanat, tüy, gaga, pençe özelliklerini barındırır. Bu ulam içine girecek varlıkların bu özelliklere sahip olmaları gerekecektir. Varlıkların tüm özellikleri listelendiğinde, gerekli ve yeterli koşulların bir tür dökümü yapılmış olur. Bu nedenle, Aristotelesçi sınıflandırmada, ulam içi öğe olabilecek bir varlığa çok çabuk karar verilir. Bu sınıflandırmada tüm ulam içi öğelerin “tam üyeliği” (full membership) bulunmaktadır. Öğe olmaları yalnızca “evet” ya da “hayır” yanıtlarıyla kolaylıkla belirlenir. Aristotelesçi sınıflandırmada, örneğin *KUŞ* ulamında *KUŞ*’un “uçma” niteliğinin de ulamı belirlemesi, uçamayan (*KİVİ*) ya da kanadı kırıldığından uçma niteliğini yitiren (*KIRIK KANATLI YABAN KAZI*),

KUŞ'ların, ulam içi öge “tam öğelikleri” ya baştan yoktur ya da sonradan yitirirler. Bu nedenle, bu modelde ulamların özellikleri sınırlıdır.

2.4.2. Öntür Modeli

Öntür görünümü ya da modeli, 1970'li yılların bilişsel psikolojisinin bir ürünü ve temelde Rosch'un ulamların iç yapıları konusunda çığır açan araştırmasıdır (Murphy, 2002; Greeraerts, 1989). Algılanan dünya, yapılandırılmamış, eşleşebilir nitelikler kümesi değildir. Tersine dünyadaki özdek ya da nesnelerin yüksek bağılışımlı (korelosyon) yapıya sahip oldukları algılanmaktadır (Rosch, 1978: 29). Bilişsel psikolojide, bir ulamın gerekli ve yeterli koşullarının (NSC modeli), bilişsel dilbilimin klasik - belirsiz kuramına değgin memnuniyetsizlik, çeşitli eleştiriler ortaya koymuştur. Aynı biçimde, Chomsky ve ardıllarının özellik tabanlı bileşensel çözümlemesinin uygulanamaması, akrabalık terimleri gibi aynı anlambilimsel alana ya da o alana içrek ulam öğelerine artan eleştiri ve memnuniyetsizlik de vardır (Greeraerts, 1989). Öntür kuramı, aynı anda hem klasik, hem de bileşensel çözümleme kuramlarına karşı güçlü bir kanıtla ortaya çıkar (Murphy, 2002). Bilişsel psikoloji bu noktadan itibaren alternatif modeller ile kuramların denenmesinde, formülasyonunda, kavram çalışmasının ana sorununun, yani kavramsal kombinasyonun üstesinden gelmede çok ilerlemiştir. Biçimsel sözdizimi (formal syntax) ile yapıbilim (morphology) arasındaki boşluk kapatılmış, dilbilgisinin anlamsal yönleri ortak kavramsal temellerle ilişkilendirilmiş ve böylelikle dilbilimin ilk başarısı Ungerer ile Schmid (1996) tarafından gerçekleştirilmiştir. Öntür kuramı, protestolara, yeniden gözden geçirmelere ve yapılan tüm uyarılara karşın, hala kaotik bir biçimde sürdürülmektedir (Geeraerts, 1989; Wierzbicka, 1990; Nuyts, 1993). Bu kısmen bulanık sınırlar, aile benzerliği, okurlara yetersiz çözümleme yapmak, bu işlem için

kullanılan merkez ya da çevre birimleri gibi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Yine de, öntür kuramı, bilişsel psikolojideki kavramsal çalışmalarının, öntür görüşüyle karşılaştırılmasına ve bu karşılaştırmaların anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Aberra, 2016).

Bazı ulam içi öğeleri yani varlıklar, bu modele uysa da, bir takım ulamlarda konumlanan ya da konumlanması izlenen öğelerin, özdek ya da nesnelerin yüksek bağılılaşım (korelasyon) yapıya sahip olmamaları nedeniyle ulam dışı sayılmalarına eleştirel yaklaşılmaya başlanmıştır. Aristotelesci NSC modelinin, yetkin olmadığı konusunda, Berlin ve Kay (Berlin ve Kay, 1969)'da, NSC modelin eksikliğinden ve hatta kimi durumlarda bu modelin ulamı kurgulamayacağını, çünkü yapısının buna izin vermeyeceğini savunmuşlardır: *Renk spektrumu*. NSC modelinde, ulam koşullarının sınırlılığını belirtmiştik. Renk spektrumu ulamında ise, *KIRMIZI, TURUNCU, SARI, YEŞİL, MAVİ, MOR* diyebileceğimiz renklerin bulanıklık eğilimleri nedeniyle, bu ulam içinde listelenemezler. *KIRMIZI*'yla *TURUNCU* arasında bile bir sınır belirlemek olanaksızdır. Kavram kuramları arasında bir model olan öntür kuramı bu noktada, bir kavram kuramı ve ulamlama modelinin bir kısmını formüle ederek ve deneyimleyerek başarılı olmuştur.

Nesnelerin ya da varlıkların basit bir kavram düzeyinde sınıflandırılmasına (ulamlandırılmasına) odaklandığımızda, bilişsel dilbilimin öntür uygulaması olarak:

- Öntür temel ilkelerinin bazen yanlış anlaşılacak, bunların diğer kavramsal kuram modelleriyle karıştırılması;
- Çözümlemeli bir araç yerine, kuramsal bir araç olarak kabul edilmesi;

- Öntürün tüm kuramsal yapılarını kapsayan olarak kabul edilmesi;
- Öntürün, özellikle Hint-Avrupa dil ailesinin ad ve edatlarının sözlüksel anlambilim çalışmalarında kullanılması;
- Bilişsel psikolojiden farklı biçimde, öntürel sesbilim (phonology), sözdizim (syntax) ve artzamanlı (diachronic) sözlük anlambiliminde, geniş bir kullanım ve uygulama sergilemesi, sağlaması gibi yeni düşünceler ortaya koymuştur.

- Adlar öntürel özelliklere ve temsillere sahiplerdir, bu nedenle fiziksel nesnelere öntürel adlardır.

- Adlar, kendilerini şematik anlamsal sınıflandırma için ödünçlerler.

Bu kaygılar, öntür modelinin yalnızca aynı taksomonik anlambilimsel sınıfa ait olan bir ad grubunu değil, öntürel modelin başlangıcından itibaren, tüm ad sınıfını kapsayacak biçimde genişletilmesini açıkça göstermektedir (Aberra, 2016).

Rosch'un araştırmaları sonucunda elde edilen bulgu, temel renklerin (focal colors) temel olmayan renklerden daha kolay ve daha hızlı belirlenmesidir (Rosch ve Moore, 1973; Rosch, 1975). Dil ediniminde de temel düzey sözcükler daha hızlı edinilmektedir. Dil edinmekte olan bir çocuğun ilk kullandığı sözcükler, temel düzey sözcüklerdir. Bilişsel psikolojinin bir ürünü olan öntürlerin, çok yönlü deneyim birikimine bağlı zamansal kararlılıkları, doğal ulamlar gibi güçlü özellik sergilemeleri, yüksek belirtke geçerliliğine sahip olmaları nedeniyle en bildirici öğeler oldukları söylenebilir. Ulamın stürüktürel yapısını belirginleştirdikleri, bu belirginleşmeyle de, bilişsel süreçlere kolaylık sağladıkları da söylenebilir. Rosch, birçok ulamda aşamalı yapı (graded structure) bulunduğunu, bazı ulam içi öğelerin öntüre daha benzediğini ve kimilerinin ise çok fazla benzemediğini bulgulanmış, "öntür"ü referans noktası

(reference point) olarak tanıyarak, öğelerin benzeşmelerinden hareketle aşamalandırmaya gitmiştir. Ulam içi öğeliğin basamaklandığını ve evet/hayır ikilisinin (binary) bulunmadığını da göstermiştir. Dil kullanıcıların, öntürün ulam içi öğeliği kararları, ulam içi diğer öğelerin, öntür çevresinde yapılanarak, öntüre benzeşmelerinin artması durumunda da, referans noktasına benzerliğin artmasıyla, doğrusal olarak, öntürün öznitelikli öğeliği de artmaktadır. Buna bağlı olarak tam ters durum olarak, sınırdaki sıradışı ulam içi öğelerin, öğelikleri de, niteliklerinin bulanıklaşmasıyla yoka yaklaşır. Bu nedenle, ulam içi öğeler, denk statüde olmazlar. Basamaklandırmaların tutarlı durumlarında, bilişsel ulamlardaki ulam içi öğeler ya da alt öğeler ile karşı karşıya gelindiğinde, alt ulam içi öge, ulam ögesi olarak temsil edilir. Örneğin, *KANEPE*, *SANDALYE* ve *MASA*, aynı zamanda *PERDE* ve *TELEFON* da, *MOBİLYA* ulamına ilişkin ulam içi öge olarak kullanılabilir. Kavramsal somut ulamlardaki ulam içi öğelerin, öğeliklerinin değerlendirilmesinin istendiği deney sonucunda, bilgi vericilerce seçilen ulam içi ögenin, öntürsel öge olduğu kanıtlanmıştır. Kendilerine sunulan varlıkların, hangi ulam içine dahil edilebileceği sorgulandığında da, bilgi vericiler kısa zamanda ve hızlıca öntür belirlemişlerdir (Ungerer ve diğ., 2013; Akt. Chih-Yung Li, 2014).

Öntür belirleme sormacalarında, bilgi vericilere, öznitelik listeleme görevi bir bilişsel ulam adıyla sunulur ve tüm öznitelikleri yazılması istenir. Bilişsel ulamların yapısındaki belirli bir özelliğin ağırlığı, bilgi verenlerin göreceli oranı hesaplanarak belirlenir. Willian Labov'ca geliştirilen bir diğer tasarım da, ulam sınırlarının bulanık yapısını test etmek çerçevesinde sunulan resim adlandırmadır. Burada bilgi vericilere nesnelerin resimleri ya da çizimleri verilir, adları istenir (Schmid, 2012). Ulam sınırları, komşu ya da karşıt ulamların varlığıyla belirlenirden yola çıkan Labov,

fincan, kase ve vazo arasındaki ilişkinin özelliklerini bilgi vericilerin değerlendirilmesiyle, söz konusu bu üç nesne arasındaki sınırın belirsiz olduğunu kanıtlamıştır (Labov, 1973). Öntürsel nesnelerin adlarıyla ilgili öznel, subjectif bir anlaşmayı, nesnelerin adlarıyla ilgili subjektiflikler arası farklılıkları göstermiştir. Öntürlüğün, öntürlülüğün kullanım sıklığı ile ilişkilendirildiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Taylor'ın uzunluğa ilişkin araştırmasında uzun olan, pek uzun olmayan ve kısa olan nesneler değerlendirilmiş, uzunluk gibi soyut kavramların tipik öğelerinin olduğu görülmüştür (Taylor, 2003b). Prototipik olarak uzun boylu insanlara “uzun boylu” denirken, yüksek olan varlıklar, örneğin, “yüksek dağ” olarak ayrıştırılmıştır (Taylor, 2008).

Öntür modeli, NSC modelinin geleneksel kuramına karşı, koşulların ya da niteliklerin gereksizliğini ve gereksizliğe rağmen ulam içi öğelerin benzeşimlerinin bulunduğunu gösterir. Bu benzerlik, 1958’de Wittgenstein tarafından ortaya atılan “aile benzeşimi” kuramı olarak savunulmuştur. Bu benzeşimde ulam içi öğeliğinin “ikililiği” değil, “basamaklılığı” da ifadelendirilmiştir. En iyi olduğu düşünülen ulam içi öğelerin, özellikleri, tipik yani öznitelik taşımaktadır. Varlıklar, yani ulam içi öğeleri bu özniteliklere göre değerlendirilir (Schmid ve Ungerer, 2010).

2.4.3. Kutuplaşma

NSC modelinde varlıkların ulamlanmasında gereklilik ve yeterlilik gözardı edilebilmektedir. Öntür modelinde ise, bilgi vericiler, nesnelere öntür niteliği ölçüğünde basamaklandırır. Örneğin bilgi vericiler, *OTOMOBİL* ve *KAMYON*’ları

TAŞIT ulamına ait öntür olarak seçmişler, *KAYAK*, *KAYKAY* ve *ASANSÖR*'leri zayıf olarak nitelendirmişlerdir.

- Öntür kuramında, belirli bir ulam içi öge, belleksel yapı nedeniyle yeniden birleşmeye meyillidir.

- Öntürlülük ile ilgili deneysel bulgular işlem kuramlarıyla karıştırılmıştır. Ulamların yapısını işlemede, o yapının kullanımıyla ilgili kuramlardan ayırt etmede başarısızlık gerçekleşmiştir. Dahası, Rosch için tipiklik ayrılıkları, dil konuşucularının ulam içi ögeliği konusundaki yargılarının deneysel gerçeğidir.

Öntür ulam içi ögeleri, çok sayıda nitelik ya da öznelik ile ilişkilidir. Öntür modeline göre ise insanlar nesnelere öntürle benzerliğine göre ulamlarlar. Dil, benzer bir bağlantı (korelasyon) yapısı sergiler. Dış çevre gibi, dil de, yapılandırılmamış elamanlar kümesi olarak kendini göstermez. Sözcükler, bağlamlarını seçme eğilimindedirler, yapılar, sözcüklerini seçme eğilimindedirler. Anlamsal yapılar da, sözdizimsel ve sözcüksel gerçekleştirmelerini seçme eğilimindedirler. Goldberg (2006), dillerin tam olarak bu ulamların etkileşimi ve özellikleri nedeniyle öğrenilebildiğini savunmaktadır (Schmid ve Ungerer, 2010).

Ulam içi ögelerinin benzerliği, nitelik ya da öznelik geçerliliklerine bakılarak hesaplanır, bu nedenle benzeşimin değerlendirilmesi de, “evet” ve “hayır” biçimindedir. Bir şeyin yalnızca iki oluşundan söz eden düz mantığa göre de, bu iki oluş “doğru” ve “yanlış” durumdadır. Dilbilgisinde de kullanılan bu “oluş” durumu, dilin dayanak noktalarından biri olan, “olumlu” ve “olumsuz” tümce kurulumuyla ilgilidir:

- Kapıyı çalan bendim
- Kapıyı ben çalmadım.

Bu durum, mantık süreçlerinde “doğru” ve “yanlış” anlatım yolunun olduğunu belirtir. Bu duruma da “kutuplaşma” (polarity) adını veren Löbner (2012), kutuplaşmanın, belirli bir uzlaşım alanda (common of use), verili bağlamdaki (context) anlatım tümcelerinin “doğru” ve “yanlış” olacağını söyler. Bu Aristoteles’in *Metaphysics*’indeki “çelişki ilkesi”ne (law of contradiction) dayanan bir ilkedir:

- Bir anlatım ya doğru ya yanlıştır.
- Söylenen tüm tümcelerin kendi önvarsayımı vardır.
- Yalnızca, bunlara uyumluluk gösterdiğinde tümcelerin doğru olup olmadığı anlaşılır.

- Özne, nesne, öbek, zaman vb. gibi öğelerin tamamı önvarsayımdır.
- Tüm bunlar tümcenin ifadelendirdiği göndergeyi daraltır.

Örneğin,

“Kitap okuyorum.”

tümcesinde kişi eki “ben” adıyla daraltılmış, “Kitap oku-” ile eylem, “-yor” ile zaman belirtilmiştir. Bu tür önvarsayımlar tümcenin doğruluğuna etki eder. Buna göre anlatımın, önvarsayımla uyumu söz konusudur, uyum yoksa, tümce yanlıştır. Tüm dillerde, “olumlu” ve “olumsuz” tümceler bulunmaktadır. Kutuplaşma kuramı, bir varlığın belirli bir ulama ait olup olmadığını “evet” ya da “hayır” ile belirtildiği durumu gösterir. Böylelikle basamaklandırılmış ulam içi öğeliğinin yanlış olup olmadığı sorgulanır. Ulam içi öğelik, özniteliği gerektirir. Bu kuramla, Löbner, basamaklandırılmış ulam içi öğeliğini, doğal anlatıların evrensel kutupluluğuna ya da önermelerin “konuşma” eylemlerini reddetme yetisine değinerek, doğal dillerin yapısına uymadığını, bir tür “kutuplaşma” durumu olduğunu öne sürer (Löbner, 2013).

2.5. Öntür Kuramı

Kavramsal ulamlar, yalnızca ulam içi öğeleriyle ilişkili niteliklerle belleğe bağlı değildir, aynı zamanda az çok kesin biçimde depolanmış bilgi yapılarının büyük bir kavramsal ağına gömülüdür. Bu yapıların bir türü çerçeveler olarak bilinir ve sözcükleri tarafından kodlanan kavramların öngörülen bilişsel yapılarını oluştururlar (Fillmore ve Atkins, 1992: 75). Çerçeveler bir biçimde sınırlandırılabilir bilgi yapıları olarak adlandırılırken, diğer bilişsel modeller biraz daha kısıtlıdır. Örneğin Lakoff, idealize bilişsel modeller (1987) üzerine yaptığı çalışmada Fillmore'un ad tekilliği tartışmasına katılır, bu kavramın yalnızca herhangi bir yapıdan beklentilerin karşılandığı bir toplumun idealleşmiş bilişsel modelinde bir anlam ifade ettiğini savunur: Örneğin, evlilik. Bilişsel modellerin kapsamlı bir tanımını “belirli bir alana ait saklı temsiller” olarak tanımlamayı seçen Ungerer ve Schmid (2006: 49), birbirleriyle yakın ilişkideki kişi ve nesne için *PLAJ* ulamını örneklerken, *İNSANLAR*, *KUM*, *KABUK*, *KOVA*'nın yanı sıra, eylem ve etkinlik olarak da, *YÜZMEK*, *GÜNEŞLENMEK*, *KUMDAN KALE YAPMAK*'ı ulam içi öğe olarak kullanmaktadır (Schmid ve Ungerer, 2010).

İnsanların, daha doğrusu dil konuşucunun belleği, dünyayı adlandırıp anlamak için, kendi bilinç ve kültür düzeylerine bağlı olarak doğayı bir takım bileşenlere ayırır, onu ulamlamalar aracılığıyla böler (Aberra, 2016). İnsanların bu sınıflandırmayı psikolojik anlamda, birbirine ait olduğuna inandığı nesnelere yapmaktadır. Bu girdi sistemleri, bu noktadan bir adım daha ilerleyerek kavramları oluşturur (Smith, 1990). Merkezi sistemler analogik düşünmeye düşkündürler (Mitzen, 1999: 48).

Ulamaştırma, zihinde gerçekleşen bir sınıflandırma işlemidir ve bu işlemin ürünleri zihinsel ulamlardır (Ungerer ve Schmid, 2006).

Ungerer ve Schmid (2006: 49) gibi Taylor (2003), halk ve uzman ulamaştırmaları arasında ayırım yapar ve bu ayırımın, modellemelerinin öntürsel etkilerinin ulamlamaya karşılık gelen sınırlarının bulanıklık gösterebileceğini iddia ederler. Taylor ayrıca, Öntürlük kavramını, dilbilimdeki, örneğın sesbilim (phonology) ve yapıbilim (morphology) alanındaki teknik sınıflara aktarır. Temel düzeyde kavramın, daha genel olarak, genel bilişsel sürecin (ve ürününün) belirlediği görülür (Langacker, 1987: 100, 2008: 16-17; Geeraerts vd. 1994; Schmid, 2007). Örneğın, bir kedinin peşinde koşan bir kpeğın öyküsünü anlattığımızda, bizi dinleyenlerin aklılılarına ilk gelecek terimler kedi ve kpeğın memelilerden, kpeğın bir av köpeği, kedinin bir siyam kedisi olması ya da kötülükten (köpek kediyi kovalıyor) daha çok, herhangi bir kedi ve köpek terimleridir (Ungerer ve Schmid, 2006).

ntr sunuflandırma kuramına göre, sözcük anlamları bilişsel ulamların yapılarını yansıtmaktadırlar (Ungerer ve Schmid, 2006). ntr etkilerini sırasıyla gösterirsek:

i. Birincisi, bilişsel bir ulam içi öğeliği gerekli ve yeterli özneliklerin listesiyle belirlenmez (Ungerer ve Schmid, 2006). Klasik ya da Aristotelesçi sınıflandırma kuramına bakarsak, ulamaştırmaya dair geleneksel görüşün gerekli ve yeterli koşullar (necessary and sufficient conditions, kısaca NSC model) erevesinde

biçimlendiğini görürüz. Bu yaklaşımda ise, bir ulamı tanılayan bir “koşullar öbeği” bulunmaktadır. Ulam ögesi olmak için bu koşullara uymak yeterlidir (Schmid, 2012).

Löbner (2002: 175)’e göre, Aristotelesçi ulamlaştırma modelinin temelleri şöyledir:

- Ulamlaştırma belli koşullar ya da nitelikler kümesine tabidir.
- Koşulların her biri kesinlikle gereklidir.
- Koşulların seçenekleri çift temellidir (binary). Ulam içi ögelik vardır ya da yoktur.
- Ulam sınırları belirginlik barındırırlar.
- Ulam içi öğelerin statüsü denktir.

Eleştiriye son derece açık olan, aynı zamanda geleneksel diyebileceğimiz bu yaklaşımda, bir kuş, iki kanatlı, iki bacaklı, gagası olan, tüylü, uçabilen bir varlık olarak tanımlanır. Bu yaklaşıma göre, kanadı kopmuş kuş, geleneksel görüşçe, kuş özelliğini yitirmiştir. Tek kanatlı olsa da, kanadı kopmuş bir kuş, yine de bir kuştur (Seferoğlu, 1999). Buna benzer eleştiri Saeed (2003: 36) tarafından yapılmıştır. Saeed’in kurduğu anolojiye göre, otlarla beslenen zebra, birkaç küçük böcek yerse, zebra olmaktan çıkacağı anlamını taşıdığını anlatmaktadır.

ii. İkincisi, bilişsel ulamların, komşu ulamlara yönelik bulanıklık sınırları vardır. Daha anlambilimsel terimlerle, sözlük anlamları, bir referansın iki ya da daha fazla sözcüksel öge tarafından yönlendirilebileceği biçimde üst üste gelebilir (Schmid, 2012). Nesnelerin fiziksel özellikleri ve renkleri Bilişsel Dilbilimin özü olan sözlük

anlamlarına psikolojik ve kavramsal bakışta çıkış noktası olarak hizmet etmiştir (Ungerer ve Schmid, 2006).

1960'lerden bu yana geleneksel yaklaşımı sorgulayan çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri de, antropologlar Berlin ve Kay (1969) tarafından yürütülen kavramsal ulamların doğası üzerine yapılan deneysel araştırmadır. Bu ve türdeş çalışmaların dayanak noktası, değişik anadil ve kültürel kökene sahip olmanın, o kültür dilinin değişimi gibi o kültür düşüncesinin de değişerek, düşüncelerin “ayrı” ifadeleneceğini öne süren “görecelik” (relativizm) kuramını sorgulamak olmuştur. Berlin ve Kay, renk spektrumundaki alanlara değinerek, temel renklerin “odak renk” olarak en iyi örnekleri temsil ettiğini bulgulamışlardır. Tüm fizyolojisiyle görsel işlemlenin kültürel ortaklık çerçevesinde, melez etkilerden bağımsız olduğunu göstermişlerdir. Bu da, diğer algı yetenekleri dışında, temel renk terimlerinin anlamlarının algılanmasının ilginç ve basit bir örneğini oluşturur (Ungerer ve Schmid, 2010). Çalışmalarında, yetmiş sekiz dildeki temel renklerin adları sorgulanmıştır. Berlin ve Kay (1991: 2-3)'in bu çalışmasının sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Dillerde kullanılan temel renk terimlerinin sayısı değişkendir.
- Tanımlanan temel renkler on bir tanedir: *siyah, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil, mavi, kahverengi, mor, pembe, turuncu* ve *gri*.
- Dillerde on birin altında temel renk terimi bulunuyorsa, temel renklerin hangilerinin kodlanacağına değgin sınırlamalar bulunmaktadır. Bu sınırlamalar, taşıdıkları renk adı ve sayı değişkeninde dereceli olarak dilleri betimler:
 - Bir dilde en az iki tane renk terimi bulunmaktadır.
 - Tek renkli dil bulunmamaktadır.
 - Bütün dillerde *siyah* ve *beyaz*'ın birer adı vardır.

- Bir üçüncü renk terimine sahip bir dilse, renk terimleri *siyah/beyazın* yanında *kırmızıyı* barındırmaktadır.
- Dördüncü renk terimine sahip bir dil, *siyah/beyazın* ve *kırmızının* yanında *sarı* ya da *yeşili* barındırır (Önal, 2011).

Bu araştırmalarda elde edilen bulgulara göre, dillerin renk sınıflandırması doğrusaldır ve temel renk terimleri öntür öğelerinin benzeşikliği ortaya çıkmıştır. Ulamın öznitelikli temsilini üstlenen renk, tüm “renk ulamı”nın belirleyicisidir. Öznitelikli temsili üstlenen renge, yeterlilik ölçütünde benzeşen ton, “temsili” ulamın, ulam içi öğesidir. Belirsiz renk geçişleri ulam sınırlarını da belirsizleştirmiş, bulanıklaştırmış, bu nedenle kesin ulam sınırı olmadığı saptanmıştır. Buna göre kan kırmızısı, ateş kırmızısı, bayrak kırmızısının ya da açık kırmızının *KIRMIZI* ulamında olup olmamaları, geleneksel bakıştaki “evet” ve “hayır” durumundan çok, geçişme durumudur. Dil konuşucularının, anadillerince adlandırılmayan renkleri algılamalarında sorun yoktur, yalnızca anadilinin adlandırmadığı bir rengi, adlandıramaz.

- “Bütün dillerde, temel renk terimlerinin ortak bazı özellikleri saptanmıştır.

Allan (1986: 112) bunları şöyle aktarır: Temel renk terimleri form olarak basit sözcüklerdir ve tek heceli yapıdadırlar. Birleşik ad görünümünde temel bir renk terimi yoktur. Anlamsal olarak aynı yapıdadırlar, hiç biri, bir diğerine içrek değildir. Kullanım kısıtlaması olmadığı gibi, temel renk ulamları ya da terimleri herhangi bir üst düzey ulamın altında da yer almazlar. (Akt. Önal, 2011).

Antropologlar Berlin ve Kay (1969) tarafından yürütülen bu çalışmaları izleyen psikolog Rosch, odak renklerin ayrı dilbilimsel ve kültürel kökenlerinin olması dilden mi, yoksa, bu değişik dilbilimsel ve kültürel kökenlerin pre-linguistik evrede gelişen bilişsel süreçlerden mi kaynaklı sorusunu araştırmaya başlamıştır. Bu araştırma bir bakıma, dünyadaki sözcüklerle, sözcükler ve şeyler arasındaki ilişki sorusuna atıfta bulunabileceği vurgulamıştır. “Odak renk” olarak kabul edilen renklerin bilişsel tabanlı olup olmadığı araştırılmış, birçok dilde, *KIRMIZI*, *MAVİ*, *SARI* vb. temel renklerin, terimlerinin sözdizimsel aralıkları incelenmiştir. Elde ettikleri sonuca göre de *KIRMIZI*’da ilginç biçimde bir uzlaşma saptanmıştır.

Bu çalışmaları inceleyen Heider (1971-1972), renk sınıflandırmalarının insanların bilişsel süreçleri (öğrenme, anımsama, belirtilme, dilde gelişme) çerçevesinde işlendiğine, renk ulamlaştırmalarının, açık sınırlı (bulanık) bir öntürün öznitelik özelliğine değil, (ulamdaki en tipik durumlar, en iyi örnekler), benzerliği azaltan ve benzerliği azalan diğer renklerle çevrilmiş bir öntür olarak temsil ediliyor görünmesine dikkat çekmiştir (Taylor, 2008) Bu çerçevede üç ile dört yaşlarındaki Amerikalı ve dillerinde, yalnızca açık/koyu olmak üzere iki terim bulunan Dani yerli çocukların odak renk seçimlerini araştırır. Dani dilinde,

- Mili (siyah, mavi ve yeşil gibi koyu renkler),
- Mola (beyaz, kırmızı ve sarı gibi açık renkler)

terimleriyle adlandırılan iki temel renk ulamı bulunmaktadır. Dani çocuklar, dillerindeki renk sınıflandırmasının en “tipik” renklerini *beyaz*, *kırmızı*, *sarı* olarak belirlemişlerdir. Ayrıca, sayısal olarak belirtilen, adını bilemedikleri yeni renkleri, sayılar aracılığıyla kolaylıkla öğrenmişlerdir. Rosch da, bir diğer çalışmasında üç ile dört yaşlarındaki Amerikalı çocuklara “bana bir renk göster”, birincil sorusu olan bir

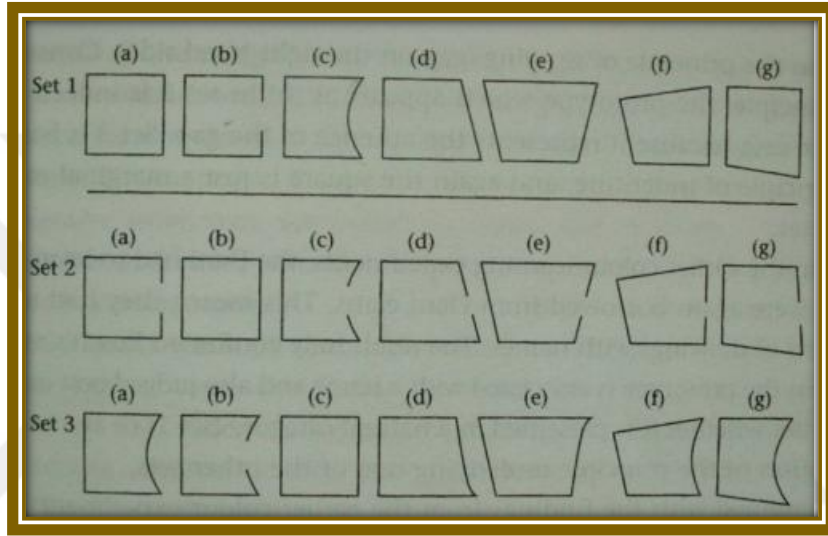
araştırmasında, çocukların genelde odak renklere yöneldikleri belirlenmiştir. Ungerer ve Schmid'e göre araştırma sonuçları şöyle yorumlanmıştır;

Algılama kolaylığı açısından, odak renkler, odak olmayan renklere daha fazla avantajlıdır. Örneğin, odak renkler üç yaş grubu çocukların dikkatini, odak olmayanlara nazaran daha fazla çekmiştir. Odak renkler, kısa süreli bellekte daha kolay hatırlanabilmekte ve uzun süreli bellekte daha kolay tutulabilmektedirler. Odak renklerin adlandırılması çok daha hızlı yapılabilmekte ve çocuklarca daha erken bir aşamada öğrenilebilmektedir (Ungerer ve Schmid, 2006: 12).

Bu, dilsel birimlerin özelliklerinin, bu durumda temel renk terimlerinin anlamlarının, diğer algı yeteneklerinden, buradaki algıdan nasıl etkilendiğinin ilginç ve basit bir örneğidir (Schmid ve Ungerer, 2010). Bu noktada dilin algıya dayandığını, algının dile dayanmadığını (Baddeley, 2007: 157), dilin insanın bellek dizgesini belirleyen ve sınırlandıran görüşü, yani görecilik (relativism) görüşünü sarsmıştır. Renklerin ardından, biçimler ve nesnelere üzerinde de çalışmalara başlayan Rosch, öntür olarak adlandırılacak kavramların, biçimler ve nesnelere de geçerli olabilecek psikolojik bir taban olup olmadığı araştırır.

Rosch 1973'te, ideal geometrik biçimlerden kare, dikdörtgen, beşgen, üçgen, çember vb.'nin, algıya yönelim açısından, üstün konumlu olmalarından yola çıkarak, biçim bilgisini (notion of good shape) irdelemiştir. Rosch, odak renklerdeki gibi, biçimlerin de, insan belleğinde doğal öntürler oluşturduğunu, doğada bulduğumuz

biçimlerin algılanıp, tanımlanmasında, doğal öntürlerin ana öge olarak ele alınarak bir tür karşılaştırma ögesi olarak kullandığını öne sürer. Aşağıdaki “Görsel - 1. Rosch 1973’te iyi form seçenekleri”ndeki biçimler, dillerinde geometrik terim bulunmayan, buna bağlı olarak da geometri bilgisi olmayan Dani yerlilerine gösterilip, sıralardaki “en iyi” öğeleri seçmeleri, dillerinde adlandırmaları istenir. Bilgi vericiler, 1-2-3 olarak belirlenmiş sıralardaki en düzgün kareleri, “en iyi” öge olarak belirlemişlerdir.

Görsel - 1. Rosch 1973’te iyi form seçenekleri (Ungerer ve Schmid, 2006:15)

Bu verilere göre, öntürler, ulamların biçimlendirilmesi ve öğreniminde etkin ve etken görev almaktadırlar denilebilir.

- **Üçüncüsü** gradyan sınıflandırma yapısı, iyi örnek ile uzak ya da kötü örnek olarak değişebilmektedir. Öntür ulam üyeleri, daha fazla sayıda nitelik ile ilişkilendirilir. Andly, bilişsel ulamların içsel tutarlılığının altında yatan ilke, soyutlama düzeyine göre değişir: Tipik olarak, sözde sınıflandırmalardaki ulamlar temel ulamlama düzeyi “HAYVAN”, “ARAÇ” ve “MOBİLYA” yerine “KÖPEK”,

“ARABA” ve “MASA” gibi ulamları bulduğumuz öntür prensibi ile birleştirilmiştir (Ungerer ve Schmid, 2010).

Passer ve Smith (2008: 308) birçok kavramın hızlı ve tam tanımının, birçok insan için zorluğunu öne sürüp, gerçekte oldukça kolay olan herhangi bir soruya, örneğin, “Meyve nedir?” sorusuna yanıt vermenin, görüldüğünden daha zor olduğunu bildirir. Bu soruya yanıt bulmak, düşünmek, kullanılacak tanımda, meyvelerle sebzeleri karıştırmak olasıdır. Bilimsel ifadeye göre, meyve, bitkinin dölllenme sonucu oluşan tohumlarını taşıyan organdır. Sebze ise bitkinin kök, gövde, yaprak gibi üreme amaçlı olmayan bölümüdür. Buna karşın, halk sınıflandırmasında salatalık, domates, kabak, patlıcan meyve değil, sebze olarak kabul edilmektedir. Bu kafa karışıklığını önleyebilmek için, bu soruya verebileceğimiz,

“Elma bir meyvedir.”

yanıtı, kısa ve kestirme bir yanıt olacaktır. Bu temanın bir başka çeşitlemesi, öntür etkilerin, bir ulama ait olup olmadığına karar vermenin psikolojik süreçlerini yansıtmadır. Bu nedenle, Osherson ve Smith (1981), bir sözcüğün “çekirdek” (ya da “dilbilimsel”) anlamını ve “üyelik konusunda hızlı kararlar almak için” kullanılan “özdeşleştirme prosedürleri” arasında ayırım yapmayı önermektedirler (Taylor, 2008).

Belleğin “kolay görümlü” bu tür sorular için, en kısa yoldan verdiği yanıt psikolog Rosch’a önemli bir çıkış vermiş görünümündedir. İlk çalışmalarında (Heider, 1971-1972) “algısal ulamlar” (perceptual category) üzerinde çalışırken, öntürlerin “algısal ulamlar” kadar, “varlıklar” için de geçerliliğini savunarak, “anlamsal ulamlar” (semantic category) üzerine, 1973’de bir diğer araştırmaya geçmiştir. Bu araştırmada,

KUŞ, MEYVE, ARAÇ, SEBZE, SPOR, ALET, OYUNCAK, MOBİLYA, SİLAH, GİYSİ başlıkları kullanılmıştır. Her ulam için verili seçeneklerin, bir/yedi değerleriyle en nitelikliden en az nitelikliğe doğru sıralandırılmıştır. Sonuç, beklenildiği gibi, önceki araştırmalarla uyumlu çıkmıştır. Bilgi vericiler, verili seçenekleri, ulam içi en nitelikliden, en az nitelikliğe doğru uzlaşım içinde olmuşlardır. Örnek olarak, *KUŞ* ulamının bilgi vericilerce ilk seçimi *ARDIÇ KUŞU* iken ulam içi diğer öğeler şöyle sıralanmıştır: *GÜVERCİN, SERÇE, KANARYA, BAYKUŞ, PAPAĞAN, SÜLÜN, TUKAN, ÖRDEK, TAVUSKUŞU, PENGUEN. DEVEKUŞU* ise sıralamanın sonunda yer almıştır. Bu sonuca göre, *KUŞ* anlamsal ulamını öznitelikli, bir başka söylemle öntürü *ARDIÇ KUŞU*, özellik bakımından en güçsüz ögesi *DEVEKUŞU* olmuştur.

Rosch'un bulguladığı, renk sınıflandırmasında olduğu gibi, anlamsal ulamların öğelerinde de, psikolojik testlerdeki bulgularda görüldüğü gibi, uyumlu örnek iyiliği ölçeğinde derecelendirebilmesidir. Her ne kadar öntür kuramı düşüncesi önce *MOBİLYA, ARAÇ* ve *SİLAH* gibi üst düzey ulamlarla bağlantılı olarak ortaya çıksa da, kısa süre sonra, temel düzey ulamları ya da kavramları açıklayabilirliği görüldüğünde, öntür kuramının daha da yararlı olduğu ortaya çıkmıştır (*YATAK, MASA, ARABA* ve *MOBİLYA, ARAÇ* ve *SİLAH* vb. yerine *KAMYON, SİLAH* ve *BİÇAK*) (Schmid ve Ungerer, 2010).

Burada, yapıbilimsel olarak kısa, basit, ontogenetik gelişimin erken dönemlerinde edinilen ve tespit edilmemiş bağlamlarda söyleme dahil sözcükler buluntulanmaktadır. Temel düzey ulamların öğeleri, kendini bütünsel çokluk olarak algılamaya ve bir olasılıkla, temsile yönlendirmeye sahiptir (Rosch ve diğ., 1976). Ek

olarak, benzer motor davranışlarıyla, temel düzey ulamların öğeleriyle etkileşime giriyoruz; örneğin her tür sandalyeye oturuyoruz. Öte yandan, üst anlam ulamları, genellikle aile benzeşmeleri ilkesi etiketli öntür kuramı altında da yer alan ayrı bir ilkeye dayanmaktadır. Rosch ve Mervis'in (1975) gösterdiği, temel düzey ulamlar gibi çok sayıdaki ulam çerçevesinde, niteliklere bağlı kalmak yerine, görünüşte farklı üst düzey ulamlardaki üyeler bir arada tutulmaktadır. Genellikle bir ailenin üyeleri birbirine benzemese de, ortak özelliklere sahip bazı nitelikleri vardır. Aile benzerlikleri kavramı, daha önce Wittgenstein (1958) tarafından *GAME* ulamının içsel kavramsal tutarlılığını açıklamak için önerilmiştir (Schmid ve Ungerer, 2010).

Bunun dışında “eşleştirme” yöntemi aracılığıyla (Rosch, 1975), bilgi vericilere adları söylenen kavramsal ulamların, ad söyleminin ardından, birbirlerine benzer sözcüklerle resimler çiftli olarak gösterilen sormacada, örneğin, *KUŞ* kavramsal ulamı bildiriminden hemen sonra gösterilen *SERÇE-SERÇE SERÇE-GÜVERCİN* türünden çiftli görsellerle, iki tane benzerlik düzeyleri farklı *SERÇE* görsellerini, bilgi vericiler bu kez, en iyi ve kötü öge çiftlerini “aynı” tuşuna basarak belirlerken, yanıtlama hızı ölçümlenir. Benzeşik çiftlerle benzeşmeyenlerin arasında tuşa basma süresi farklılaşmıştır. Benzerlerin yanıtı kısa zamanda verilirken, benzeşmeyenlerde bu süre uzamıştır. *KUŞ*, *MEYVE* ve *ARAÇ* kavramsal ulamlarında, *SERÇE*, *PORTAKAL* ve *OTOMOBİL*'in seçim hızı yüksekken, *PENGÜEN*, *ZEYTİN* ve *EL ARABASI* bu hızın düştüğü gözlemlenmiştir.

	<i>ulam</i>				
1	kuş	meyve	taşıt	mobilya	silah
2	ardıç kuşu	portakal	otomobil	sandalye	tabanca
3	serçe	elma	station wagon	kanepeler	tabanca
4	m. karga	muz	kamyon	kanepeler	tabanca
5	mavi kuş	şeftali	araba	masa	mak. tüfek
6	kanarya	armut	otobüs	koltuk	tüfek
7	karatavuk	kayısı	taksi	elbise dolabı	falçata
8	tarla kuşu	erik	ambulans	sehpa	kırbaç
26	şahin	tangelo	metro	lamba	kırbaç
27	kuzgun	papaya	römork	tabure	buz kıraca.
28	işpinoz	honeydew	at arabası	puf	sapan
29	papağan	incir	t. sandalye	çekmece	yumruk
30	k. çulluğu	mango	yat	piyano	balta
51	devekuşu	findık	kayak	tablo	ayak
52	titmouse	süs kabağı	kaykay	klozet	araba
53	minik d.	zeytin	el arabası	vazo	cam
54	penguen	salatalık	sörf	fan	tornavida
55	yarasa	bal kabağı	asansör	telefon	ayakkabı

Tablo - 7. Rosch 1973'ün kısmi sonuçları (Ungerer ve Schmid 2006:19)

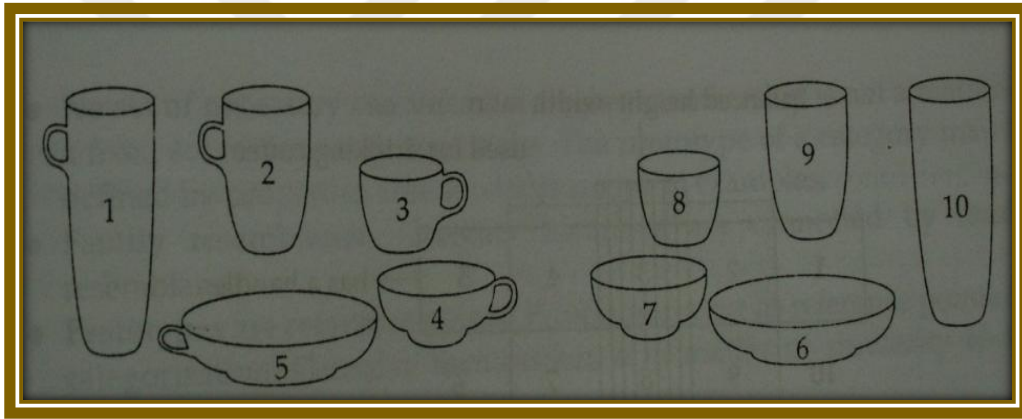
Tablo – 7.'de, Rosch 1973'ün kısmi sonuçlarını göstermektedir. **MOBİLYA** ve **SİLAH** ulamınlarındaki **KANEPE** ve **TABANCA** ulam içi ögesinin fazlalığı bilgi vericilerin dillerindeki eş anlamlı sözcükler nedeniyledir.

Burada Max Black'in düş ürünü "sandalye müzesi"ne değinirsek, bu müze bir ışık tayfı görünümü sergilemektedir. Beyaz ışığın prizmatik kırılımla oluşan, başlangıç ve bitiş sınırı saptanamayan renkleri gibi, sandalye olarak tanımlanan bir stürüktürün de, benzer biçimde, çok küçük ayrıntılarla, kademe kademe, git gide sandalye niteliğini taşımayan bir öğeye ya da yapıya dönüşmesinin örneklenmesine göre, ulamın var olduğu düşünülen sınırları "sıfır" olmayan, ama sıfıra olabildiğince yaklaşan nitelikte olabilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, ulam sınırlarının, ulamın en zayıf öğelerinin aracılığıyla durmadan genişleyerek, merkez diyebileceğimiz öznitelikli öğeden (öntürden) git gide uzaklaşarak, bir tür görünmez duruma düştüğünü söyleyebiliriz. "Algısal ulamlar"ın (perceptual category) anlaşılabilir doğalarının, "anlamsal ulamlar" (semantic category)da da anlaşılabilir olduğudur. Ungerer ve Schmid (2006: 19) Black'in müzesini aktarırlar: Çok ufak farklarla birbirlerinden ayrılan bir dizi sandalye. Binlerce örnek içeren uzun bir sıranın bir başında, bir chippendale sandalyesi, diğer ucunda ise küçük, tanımlanmaz bir ahşap parçası. Bu dizilişi izleyen herhangi normal bir gözlemci 'sandalye' ve 'sandalye olmayan' arasına bir çizgi çekmekte çok zorlanır.

Ungerer ve Schmid (2006: 19), sandalyelerin ulam içinde iyi ya da kötü öğe olarak nitelendirilebilmeleri için, farklı sandalyelere özgü stürüktürel ve ergonomik özelliklerin, sandalyenin fiziksel özelliğinin sınırlarını oluşturduğunu, Max Black'in düş ürünü "sandalye müzesi"indeki sandalyelerin ise, bellekteki sandalye ya da sandalyelerin imgeleri, yani "kavramları" olduğunu, bu açıdan bakıldığında da, kavramların, diğer bir deyişle imgelerin, renk tayfında olduğu gibi, başlama ve bitiş sınırlarının fiziki sandalyelerdeki gibi olamayacağını, ancak "iç içe" geçişli bir

durumdan söz edilebileceğini belirtmişlerdir. Bu iç içe geçişme bölgeleri de belirsiz sınır (fuzzy boundaries) olarak ifade edilmiştir.

Bu belirsizlik, ulam içi öge kullanımının öntürden uzaklığına bağlı olarak belirli bir dereceye dek değerlendirilebileceğini öngörür. Bu iç içe geçişme durumu, Labov tarafından araştırılmıştır. Löbner (2002: 177)'deki aktarımda Labov (1973), bilgi vericilere teker teker gösterilen kap resimlerinden, bunların ne olduğu sorgulanmış, yanıtların tutarlı olup olmadığına bakılmıştır.

Görsel - 2. Labov'un kapları (Löbner, 2002:177)

Elde edilen sonuçlara göre,

- üç numaralı kap fincan,
- on numara vazo,
- altı numara kâse

olarak tanımlanmıştır. Bu üç seçeneğin dışında kalanlar arasındaki yanıtlar tutarlı değildir. Bilgi vericilerden, bu kapların sıcak kahveyle doldurulduğu ya da içlerine çiçek konulduğunu düşünmeleri istendiğinde de, kahve doldurulabilecek birden fazla kap, fincan olarak belirtilmiştir. Öntürsel niteliğe göre, eni/boyu yaklaşık

denk, kulplu kapların sıcak içecek için kullanışlı olduğu sonucuna göre, kaplarda boyutun önemi ortaya çıkmıştır. Vazo için ise, boy ölçüt alınmış, eni dar uzun boylu kulpsuz kaplar seçilmiştir. Deney, kapların adlandırılmasında, boyutun önemini kanıtlamıştır. Öntür özelliği gösteren fincanların yaklaşık olarak en ve boylarının eşit olması gerektiği, kulplu ve kahve gibi sıcak içecekler içmek için kullanılmaları gerektiği sonucuna varılmıştır. Öntür özelliği gösteren bir vazounun ise boyunun eninden fazla olması, kulpsuz olması ve çiçek konmak için kullanılması temel özellikleridir.

Araştırma sonuçlarına göre, renk çalışmaları dışında, diğer alan çalışmalarında da görülen odur ki, ulam içi öğeliklerde *en iyi*, *iyi*, *vasat*, *kötü* gibi bir derecelendirme bulunmaktadır, bu derecelendirmeye bağlı olarak değişik öğeler yer alabilmektedir. Ulam içi öğeliği ya da ulam içi öğeler arasında gözlemlenen bu ayrışmalar net sınır değil, bulanık geçişme alanları yaratır. Bu nedenle, denk statüde öğelerden söz edilemez (Önal, 2011).

2.5.1. Öntür

Düşüncelerin ana bileşenleri olarak kavramları göz önüne aldığımızda, düşüncelerin doğruluğu bilgisini bir biçimde karakterize eden ilkeler için (düşünceler açıklayıcı önerilere karşılık geldiğinde), bir öntür kuramını sorgulamak mantık dahilindedir (Taylor). Öntürler, özgül bir bilgi olmadan etkin/etken duruma getirilen bir ulamın varsayılan değerlerleridir. Bu nedenle *KUŞLAR*'dan söz edildiğinde, söz konusu canlıların ulamın tipik ya da öznitelikli özelliklerine sahip olduğu varsayılır; örneğin, ağaçlara tünemek gibi (Rosch, 1977). İnsan belleğinin epizodik (bildirimsel)

ayrıntı bakımından zengin olduğuna dair kanıtlar bulunduğu söylenmektedir (Schacter, 1978). Bir sayfadaki metnin konumu (Rothkopf, 1971) ya da bir sözcüğün işitimsel imgesi gibi (Goldinger, 1996), dilin görünüşte ilgisiz yönleri bile, bu bildirimsel ayrıntıları toplayarak sınıflandırır. Ayrıca dilsel olaylar da dahil olmak üzere, olayların meydana gelme sıklığına bağlı bir duyarlılıktan da söz edilebilir (Taylor, 2008).

Öntür, ulamın en fazla sayıda niteliğini sergileyen, bu özelliklerin ulamın en çok üyesi tarafından paylaşılan bir tür belleksel biçimi diyen, Heider (1971)'in “Özellikle algısal alanlarda, anlamsal referansın gerçekçi ya da net öğrenilmesi, odaksal örneklerden genelleme yoluyla ortaya çıkabilir.”i öngörür. Kullandığı bu yaklaşım, Rosch (1978)'un (bağlam dışına çıkılırsa) bir ulamın öntüründe basitçe ifade edebilmesi üzerinedir. Böylelikle sözcük anlamı öntürle eşitlenir. “Ulamlar, içlerindeki öğelerin çoğunu temsil eden ve ulam dışındaki öğelerin en az temsilcisini içeren öntürler ya da öntür örnekleri olarak tanımlanma eğilimindedirler.” Rosch için öntür, ulamın en çok sayıda niteliğini sergileyen, bu özelliklerin ulamın en çok üyesi tarafından paylaşıldığı, ancak karşıt üyelerin paylaşmadığı bir ulam üyesidir. Ulamın kendisi, ulam üyeliğini tanılamadaki önemine göre, farklı olarak ağırlıklandırılmış bir dizi nitelik olarak tanımlanır ve niteliklerin toplam ağırlığı belirli bir eşik düzeye ulaşırsa, bir ulam sınıfına girer. Ulam üyelerinin aynı özellikleri paylaşmasına gerek yoktur ve bu tüm ulam üyeleri tarafından mutlaka paylaşılan bir özellik de değildir (Taylor, 2008).

İnsan belleği, çevresini kuşatan nesnel ya da özdek dünyada gördüğü ya da algıladığı pek çok uyarıyı kodlayarak öntür (prototype) adı verilen bir belleksel biçim/imge/kavram üretmektedir. Öntür oluşturulmasına, bir tür özet geçme ya da ortalama değerlendirmesi olarak bakılabilir. Varlıklara belirlenmiş bir ulamın ögesi olmasına karar verilirken, o ulamın özelliklerinden yararlanılmaktadır. Örneğin, *KUŞ* ulamında, *KUŞ*'ların yumurtlaması, tüylü olması ve uçabilme özelliğinden daha belirgin ve nitelikli özelliktir. Bu özelliğe göre, tüm kuşlar yumurtlasa da tüylü olmayabilir (*PENGUEN*) ya da uçamazlar (*DEVEKUŞU* ve *KİVİ*). Ulamın en fazla sayıda niteliğini sergileyen, öntürsel yaklaşımda, ulam içi öğelerin, ulamı temsil ettiği düşünülen öznitelikli öğeye göre bir derecelendirme olduğu kadar, öznitelikli öğeliğin belirlediği özelliklerin de bir derecelenmesi olduğu söylenilebilir (Löbner, 2002: 180–181). Bu da, ulamın en fazla sayıda niteliğini sergileyen öğenin, ulamı temsil gücü taşıyan öğenin, odak olarak belirlenmesi ve ulam içi diğer öğelerin odaktaki öznitelikli öğeyle benzeşmeleri ölçütünde, onun çevresinde konumlanmalarıyla oluşur. Böylelikle öntür, bir tür gönderim noktası (reference point) özelliği kazanır.. Öntürün en nitelikli öge ve ulamın gönderim noktalığı, birbirlerini karşılıklı gerektirir (Löbner, 2002: 179; Akt. Bozkurt, Uzun, 2017). Geeraerts (1989)'ça, alanyazında da sözü edilen, bir öntürün dört özelliğini şunlardır:

- Öntür ulamları, (gerekli ve yeterli) tek ölçütlü öznitelik kümesiyle tanımlanamaz.
- Öntür ulamları, aile benzeşmesi yapısı sergilerler ya da genel olarak anlambilimsel yapıları, kümelenmiş ve üst üste binen anlamların bir radyal kümesini oluşturular.
- Öntür ulamları, ulam üyeleri derecesi sergiler. Her üye bir ulamı aynı derecede temsil etmemektedir.
- Öntür ulamları, sınırlarda bulanıklaşır.

Komatsu (1992), aile benzeşmesi görünümü adı altında öntürün beş özelliğini listelemiştir:

1. Tipikliğin merkezi,
2. Soyutluk,
3. Ağırlıklı nitelikler,
4. Bağımsızlık ve ağırlıkların ilave kombinasyonu: doğrusal ayrılabilirlik,
5. Merkezi eğilimlerin tutulması (Komatsu, 1992).

Şema ile ilgili olarak, özellikle bir öntürün, örnek modellerin melezi olduğunu ve öntür ile şema arasındaki ilişkinin de, bir şemanın, aile benzerliği görünüşünün özniteliklerini yakalayan tek yapı olduğunu belirtir (örnekler arasında soyutlanır). Öntür kuramına bağlı olan bir gelişme, kavramları temsil eden kullanım şemasıdır. Bu, öntür öznitelik listesinde bir gelişmedir. Bir ögenin özelliklerini belirli boyutlarda, boyutlara ve değerlere bölen bir gösterimi yapılandırır. Öte yandan, bilişsel dilbilimde ikisi arasındaki bu ilişkiler değişmektedir. Langacker (1987b) ilişkileri, sentezleyici bir sınıflandırma etkeni olarak belirtir. Şema, ulamlaştırdığı yapıların ortaklığını temsil eden soyut bir şablondur, bu da onu ayrıntılandırır ya da örneklendirir. Langacker, ayrıca bir şemanın kendi başına bir bütünleşik anlayışdaki bir dizi eleştirel nitelik listesinden farklı olduğunu da belirtiyor. Basitçe özelliklerinden daha az özgünlük ve ayrıntı ile karakterizedir (Aberra, 2006).

Öntürsel yaklaşım, kavramlaştırmaya değgin ayrı görüş belirtse de bir takım kısıtlılamalar da barındırmaktadır. Seferoğlu (1999: 82) bu kısıtlamaları iki açıdan ele almış ve özetlemiştir: Birincisi, herhangi bir kavramsal ulamın, öntürünün ayrımını anlatan özelliklerinin içeriğinin çözümlenmesi ve bunların önemliliklerine göre sıralamanın zorluğudur. Sözcükler usumuzda öntür çerçevelerinde ve bu çerçevelerde

konumlanan küme durumunda oluşunun kabulü ilk düzeydir. Bunun ardındaki düzeyde, nedensellik ilişkisi kurma zorlaşır. Bir başka eleştiri, kültürel ve çevresel özelliklerden yola çıkarak, sözcük/sözcükleri kullanma sıklık değeriyle öntür seçimlerindeki koşut yapılanma ve öntürün odak olmaktan çok, sıklık değerlerine bağlı seçilmesi düşüncesi oluşturmasına yöneliktir (Bozkurt, Uzun, 2017).

2.5.2. Öntürlerin Değişkenliği

Zaman, zamana bağlı dönem, yaşam, yaşam içinde değişik ve değişken etkenlere bağlı olarak değişen öznel ve toplumsal etkiler, coğrafyaya, kültüre, dile bağlı olarak dil kullanıcılarının bağlamlarında, dolayısıyla imgelemlerindeki kavram ve kavramların ulamlarındaki öntürlerde değişiklik ya da farklılık oluşturur mu?

Rosch'taki öntür evrenselliği iddiası, öncelikle “algısal ulamlar”a (renk, geometrik biçim) ilişkin yaptığı araştırmalar yukardaki bölümlerde aktarılmıştı. Aynı deney yaparak Rosch'un sonuçlarını doğrulayan Heider (1971-1972) ve yine Rosch (1973)'un çalışmaları, ayrıca Berlin ve Kay (1969)'ın renk ulamlarındaki çalışmaları, Rosch'un ileri sürdüğü “öntür evrenselliği” iddiasını kanıtlar durumdadır. Yalnız, “algısal ulamlar”ın yanı sıra, “anlamsal ulamlar”da yaptığı çalışmalar için Rosch (1978), şöyle bir sav önermektedir; “şuna dikkat edilmelidir ki... ulamlaştırmadaki konuların, kültür içinde bulunan ve belli bir zamanda o kültürün dili tarafından kodlanmış ulamları açıklaması gerekmektedir. Ulamların oluşması derken, onların kültür içindeki oluşumunu kastediyoruz.” Algısal ulamların “doğal” öntürleri olduğunu söylerken, diğer yanda, anlamsal ulamların iç yapılarının işleme biçimlerinden etkilendiğini, yani değişebilirliğini ileri sürmektedir (Önal, 2011).

Ergenç'e göre de, kültür farklılıkları, doğrusal olarak öntürleri etkilemektedir, öntürler kültürden kültüre değişkenlik gösterebilirler: Dış dünyaya ait her kavram, bireyin beynine, içine doğduğu toplumun özellikleri, gelenekleri, görenekleri, yaşam biçimi, içinde bulunduğu coğrafi koşullar, tarihsel geçmişi, dünyadaki konumu, kısacası dünyaya bakış açısıyla biçimlenmiş ve anlamlandırılmış olarak yerleşir. Söz gelimi "ekmek" kavramı evrensel olarak kendisini oluşturan bütün özellikleriyle her toplumda vardır. Ancak, her toplumun bu kavrama yüklediği anlam ve duygu değeri... o toplumun özelliklerine bağlı olarak değişecektir. Buna bağlı olarak "ekmek" kavramının çağrışımları da kullanım alanı da, ilişkileneceği diğer kavramlar da farklı olacaktır (Ergenç, 2001: 12-13).

"Bilişsel ulamlar"a ait öntürler, hangi bağlamda kullanılıyorsa değişkenlik gösterecektir. "Kollarında bir köpek bulunan genç, güzel bir kadını karşılamak için kapıyı açtı." tümcesinde söz konusu edilen "köpek" in, "KÖPEK" ulamının öznitelikli ögesi olduğunu düşündüğümüz Kangal, Cocker, Alman çoban köpeği gibi saldırabilen ırkların dışında, kucakta taşınabilecek kadar ufak, kolay kolay zarar vermeyen Shih tzu, Kaniş, Maltiz gibi köpek ırklarından birini çağrıştıracaktır (Ungerer ve Schmid, 2006: 45; Atk. Önal, 2011). Batılı bir bireyin çalışma masası aşağı yukarı yetmiş santim yüksekliğinde olurken, Doğulu bir bireyin geleneksel çalışma masası aşağı yukarı otuz santim yüksekliğinde olacaktır. Bir kitap okuma rahlesinin kanatlarının kesişme yeri de on bir santimle yirmi dört santim arasında olabilecektir. "Masa", çalışma ya da okuma masası olarak adlandırabileceğimiz masalar, kültürler arasında değişkenlik göstermektedir.

Buna bir diğerk örneği belki mimariden verebiliriz: Hem geleneksel Türk evlerinde, hem de geleneksel Japon evlerinde çağdaş çözümlerlerin etkileri yanı sıra sürdürülebilir geleneksellik farklılaşmıştır. Geleneksel Türk evinin stürüktürü, “hayat” çevresine odaların yerleştirilmesi vb. değişmiş, ama malzeme (kullanılacak eşyalar) geleneksel kalmıştır, malzemesi geleneksele dönüktür. Geleneksel Japon evlerinde ise, geleneksel stürüktür korunmuş, malzemesi çağdaş çözümlerle değişime uğramıştır. Her iki kültür de, çağdaşlaşmayı gelenekselliğe katarken, farklı çözümler üretmiş, dolayısıyla kültür farklılığına bağlı olarak, kavram, ulam ve öntürlerinde de farklılıkların oluşumu kaçınılmaz olmuştur. Bir diğerk örnek olarak, aynı kültürde ve aynı anadilde yaşadıkları görünen aynı toplumdaki bireylerde bile, bir ayırım olarak, “amca ve dayı” değişkenini verebiliriz. Daha ritüel, anaerkil ve belki daha eski yapılanmalardan gelenler, tanısın tanınmasın aile dışındaki kendinden büyük herhangi bir erkeği “dayı” olarak çağırırken, ataerkil yapılanmalardan gelenler “amca” hitabını kullanmaktadırlar.

2.5.3. Öntür Kuramının Eleştirisi

Kavramlar ve Kavramsal Yapı (1989)’da Medin, kavramların öntürlerin çevresinde konumlandığı düşüncesinin hala geçerli olmasına karşın, daha deneysel ve özgül düzeyde öntür modellemesinin iyi sonuç vermediğini, öntür kuramının, kavramları bağlamdan bağımsız olarak ele aldığını söylemektedir. Buna karşı, Roth ve Shoben (1983)’in tipiklik yargılarının belirli bağlamların bir fonksiyonu olarak değiştğini gösterdiğini de eklemiştir. Örneğin, ÇAY, mola veren sekreterler bağlamında SÜT’ten daha tipik bir içecek olarak değerlendirilir, ancak bu sıra, mola veren kamyon sürücüleri bağlamında tersine döner. Benzer biçimde, (Medin ve Shoben, 1988), birleştirilmiş kavramların tipikliğinin, bileşenlerin tipikliğinden

tahmin edilemeyeceğini de belirtir. Açıklayıcı bir örnek olarak, *KAŞIK* kavramına gönderme yapmaktadır: İnsanlar,

- *KÜÇÜK KAŞIK*'ları *BÜYÜK KAŞIK*'lardan,
- *METAL KAŞIK*ları *TAHTA KAŞIK*'lardan daha tipik kaşıklar olarak

değerlendirir.

Konsept kaşığı öntürel bir kaşıkla temsil ediliyorsa, sırasıyla;

- küçük *METAL KAŞIK*,
- küçük *TAHTA KAŞIK*,
- büyük *METAL KAŞIK*,
- büyük *TAHTA KAŞIK*

en tipik - en az tipik olmalıdır. Bunun yerine, insanlar büyük tahta kaşıkları, küçük tahta kaşıklardan ya da büyük metal kaşıklardan daha tipik kaşıklar olarak bulur (ayrıca bkz. Malt ve Smith, 1983). “Bir öntür modelin bu sonuçları ele almasının tek yolu, çoklu öntürleri belirlemektir. Ancak bu strateji yeni sorunlar yaratır. Açıkçası, bir sıfat ad birleşiminin her biri için ayrı bir öntür olamaz, çünkü çok fazla olası birleşim vardır. Bir kişi *KAŞIK* gibi kavramlar için farklı alt türler olduğunu öne sürebilir, ancak alt türlerin nasıl ve ne zaman oluşturulduğunu açıklayan bir kuram gerekir. Mevcut öntür modellemeleri böyle bir kuram sağlamıyor (Medin, 1989)”. Medin’e göre, öntür kuramının üçüncü sorunu, Barsalou (1985, 1987)’nin,

"kamp gezisine alınacak şeyler" ve

“diyetle yenilecek yiyecekler”

türünden özgül amaçlara yönelik ulam araştırmalarından kaynaklanmaktadır. Barsalou, hedef türevli ulamlarda da, diğer ulamlarla aynı tipiklik etkileri bulunduğunu gözlemlemiştir. Ama bu benzerlik, bir ortalama ya da öntür benzerliğinden çok, ideal benzerliktir. Örneğin, diyetle yenilecek yiyecekler ulamında, örneklemin en az kalori idealine yaklaştığı ölçütünde tipiklik derecelenir. Yapay

oluşturulan ulamları kullanarak yapılan deneysel çalışmalar da, öntürler için sorun yaratmaktadır. İnsan sınıflandırmasına ait birçok değişken ilişkilendirilir ve bu nedenle de bunlar birbirleriyle karıştırılır. Yapay oluşturulan ulamlara sahip deneysel çalışmalar için genel gerekçe, bazı değişken ya da değişkenler kümesini yalıtlayabilmeleri ve bazı doğal bağlaşımlara aykırı olabilmeleridir. Bulanık ulamlarla ilişkili göze çarpan olaylar, yapay oluşturulmuş ulamlarda gözlenir ve bunlardan bazıları öntür kuramıyla tutarlıdır (Medin, 1989). Tipiklik etkileri, odaksal öntürlerin çevresinde konumlanım, öntürlerin yetkin biçimde sınıflandırılması, dil kullanıcılarının öntürler oluşturarak tanımsız ulamları öğrendikleri düşüncesiyle tutarlıdır. Sorun, ayrıntılı çözümlemede ortaya çıkmaktadır. Öntür kuramı, ulamdan soyutlanan “tek bilgi”nin, bir tür odaklaşma eğilimi anlamına gelmektedir. Öntürel bir temsil, ulam büyüklüğü, örneklerin değişkenliği ve niteliklerin bağlaşımları hakkındaki bilgileri aktarır. Söz konusu bu kanıt, insanların bu tür bilgilerin üçüne de duyarlı olduklarını gösterir (Estes, 1986b; Flannagan, Fried ve Holyoak, 1986; Fried ve Holyoak, 1984; Medin, Altom, Edelson ve Freko, 1982; Medin ve Schaffer, 1978).

Uamlama öntürü için, bireysel izlerin etkinleştirilmesine odaklanan ya da dayanan bir kalıptır, da diyebiliriz. Örneğin, küçük kuşların büyük kuşlardan daha çok ötmesi (şakıması) daha olasıdır ve bu bilgi ya da sezgi için, küçük kuş türünden tek bir kuştan edinilmemiştir. Dil konuşucusunun çok sayıda bağlaşımla üretebilmesi, dil konuşucularının öntür kullanım zorunluluğu düşüncesi için sorunludur, çünkü, öntürel temsiller, dil konuşucularının uamlamalarıyla ilgili, gösterilemeyecek kadar çok bilgiyi seçiyor görünmeleridir.

Öntür kuramının, yani öntürlerin, bir başka sorunu da, hangi ulam yapılarını öğrenmenin daha kolay ya da daha zor olduğu konusunda kestirimlerinin yanlış olmasıdır. Örneklerin öntürlerle benzeşimi temelli sınıflandırma sürecini kavramlaştırmanın bir yolu, bir ölçüte karşı kanıtların toplanmasını içermesidir. Örneğin, bir örnek, öznitelikli bir özellik, toplamı gösterirse (uygun biçimde ağırlıklı), o zaman bir kuş olarak sınıflandırılır ve bir üye ulamda ne kadar tipik olursa, ölçüt o kadar çabuk aşılr. Bu kestirimin kilit yönü, örnekleri doğru biçimde üyeler ya da üye olmayanlar olarak seçebilmek için kullanılabilecek bazı özelliklerin ek özelliklerinin bir araya gelmesi gerektiğidir. Bu kısıtlama için teknik terim, ulamların doğrusal olarak ayrılabilir olması gerektiğidir (Sebestyn, 1962). Bir öntür sürecinin tüm üyeleri kabul etme ve tüm üye olmayanları reddetme anlamında çalışması için, ulamların doğrusal olarak birbirinden ayrılması gerekir. Doğrusal ayrılabilirlik insanların ulamlaştırmasında bir kısıtlama gibi davranıyorsa, diğer etkenler eşit olduğunda, insanlar doğrusal olarak ayrılabilen ulamları öğrenmeyi daha kolay bulmalıdır. Bununla birlikte, uzun bir öyküyü kısaltmak için, çeşitli uyaran materyalleri, ulam büyüklükleri, konu popülasyonları ve yönergeler kullanan çalışmalar, doğrusal ayrılabilirliğin insanın sınıflandırma öğreniminde bir kısıtlama olarak işlev gördüğüne dair herhangi bir bulguya ulaşamamıştır (Kemler-Nelson, 1984; Medin ve Schwanenflugel, 1981; ayrıca Bkz., Shepard, Hovland ve Jenkins, 1961; Akt. Medin, 1989).

Yukarda aktarıldığı gibi, türdeş evreleme öbeklerinin etkisi, öntür kuramının uygulanımı hakkında, sorular sormaktadır. Bunların dışında öntür modellemelerin, ulamlaştırmalarda gözlenemeyen kısıtlamaları anıştırdığını, dil kullanıcısının kolay

ulaşabilir sıradan bilgisine karşı duyarsızlık öngörüsünde bulunduğunu ve ulamlaştırmada oldukça belirgin bağlam duyarlılığını yansıtamadığını da ekleyebiliriz.

1970 ve 80'lerde, ağıktan ağığa savunulmasına rağmen, araştırmacılar, öntürün anlambilimsel versiyonuna, daha genel anlamda, “anlamsal bir kuram”ın içine sokulmasına eleştirel yaklaşmaktadırlar. Bunlardan Hummel (1994) ve Coseriu (2002), öntür etkisinin, sözcük anlamlarını oluşturan kavramsal ulamlarla dünyasal gerçeklikler arasında yanlış eşleşmeyle, ortaya ıktığı öne sürerler. Öntürsel örneklelerin, öntüre bağımlı nitelik derecelendirmelerinin, kavramların değil, dünyanın yapısını yansıttığını söylemektedirler. Örneğin, “*KEL*” sözcüğünün sözcük anlamı çok açık olsa da, bunu kel bir bireye söylemenin doğru olup olmadığını öngörmek zorlaşabilir. Bu temanın bir diğer çeşitilmesi, öntürsel etkilerin, bir öğenin kullanım açısından ulam içi öğe olup olmadığı kararı bir psikolojik süreç de barındırmaktadır. Bu noktada Osherson ve Smith (1981), herhangi bir sözcüğün dilbilimsel anlamıyla, hızlı kararlarla alınan öznitelikli öğeliği özdeşleştirme yöntemlerinin ayırt etmeği önerirler (Taylor, 2008).

Löbner (2002: 187)'e göre de, belirgin sınırlı ulamlar “en iyi” denilebilecek örnekleler bulundurmaktadır. *TEK SAYILAR* ulamı ele alındığında, bu ulamı “en iyi” örnekleleyenlerini “1, 3, 5, 7, 9” sayılarıyla belirlemiştir. Buna karşın 873691'de tek sayıdır. Yine de bu konum, *KİVİ* ya da *EMU*'nun “*KUŞ*'luk” özellikleri ile, *VAZO* ya da *FİNCAN*'ın ne oldukları hakkında kolayca tartışılabilecek norm dışı bir *KAP*'ın konumuyla karşılaştırılabilecek bir konum değildir. Tek sayılık değerin koşulları, sıfırdan büyüklük ile ikiye bölünememektir. Bu koşulları barındıran sayıların hepsi

tek sayıdır. 1, 3, 5, 7, 9 rakamları, *TEK SAYILAR* ulamı için en hızlı karar verilen rakamlardır, öznitelikli ulam içi ögesi olarak da düşünülebilirler, bu bakımdan temsil nitelikleri de yüksektir. Ulamda hiyerarşik bir yapılanma düşünsek de, belirgin sınırlı *TEK SAYILAR* ulamı ulam içi ögesi olarak referans veremezler. Diğer ögelerle kıyaslanabilecek özgüllüğü barındırmazlar (Önal, 2011).

Taylor (2008), *KUŞ*, *MEYVE* gibi ulamlar söz konusu olduğunda bile, öntürün ulamın nitelikli ögesi olup olamayacağını bilinememesinden, öntürün ulamı temsil etmede yetersiz kaldığından söz etmektedir. Hangi varlıkların ulamın ögesi olabileceğini, öntürden uzaklaşarak ulamı ne kadar genelleyebileceğimizi, bu bağlamda ulamın aşağı yukarı sınırlarını bilmemiz gerektiğini de eklemektedir.

Bu açıdan bakıldığında, *VİŞNE*, *ELMA*, *KARPUZ*, *MUZ* ve *LİMON*'un aynı ulamın ögeleri olduğunu düşündüğümüzde, birbirlerine hiç benzemeyen bu ögelerin aynı ulamda yer almaları ve temsiliyetlerin güçlülüğü çok açık değildir. Renk ulamlarında olduğu gibi, belirsiz sınırlı ulamlar düşünüldüğünde ise, ulam içindeki yapının derecelenmesi doğaldır. Bunun yanında, belirgin sınırlı ulamlar, örnek olarak üst düzey ulamlardan da genişlemiş ulamlarda, sorun çıkabilmektedir. Yukardaki örnekten yola çıkarsak *ÇİLEK* ve *KARPUZ*'un ya da *BOĞA* ve *AKREP*'in karşılaştırılacak ortak yanları olmasa da, bir gurup *MEYVE*, diğer grup *HAYVAN* ulamlarının tartışılmaz ögeleridir. Böyle bir noktada da ifade edilen, ulam içi ögelik bir “karşılaştırma” konumu değil, “gerekli koşulları oluşturması” konumudur Löbner (2002: 187). Ulamlar öntürlerin iyisi konumunda olsalar da, öntürler, ulam için referans noktası konumunda ve zorunda değillerdir. Ulam yapısındaki

basamaklanmada, öğelerin sıradizinsellik bulundurması zorunluluğu yoktur. İlk anımsanan öğelerin, ulamı temsil eden “en iyi” öge olma zorunlulukları da yoktur (Önal, 2011).

2.6. Belirsiz Sınır

Daha önce ulam sınırlarının belirsizliğini kısmen de olsa ifade etmiştik. Belirsiz sınır üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Öntür etkilerinin dilsel-anlamsal ilişki düzeylerine ilişkin kuşkuculuk, “tek sayı” ve “kel” gibi kavramlarda söz konusu edildiğinde kabul edilebilir görüşe sahip olmakla birlikte, meyve vb. ulamlaştırmalarda kabul edilmezlik üstünden yürümektedir. Örneğin *BALKABAĞI* ve *ZEYTİN*'in meyve olup olmadığına ilişkin belirsizlik bulunmaktadır. Bu kavramın kusurluluğundan değil, kavramın doğası gereği bulanıklılığından kaynaklanmaktadır. Bunun gibi, Berlin ve Kay, değişik anadil ve kültürel kökenden gelenlerin *KIRMIZI* 'yı en iyi örnek olarak kabul etmeleriyle ilgili, şaşırtıcı derecede uzlaşım bulgularına da, koyu-kırmızıdan mora ya da turkuaz benzeri bir maviden yeşile kadar olan renk yelpazesi için çok daha az uzlaşım bulgulamışlardır (Schmid ve Ungerer, 2006). Black'in bu konudaki araştırmasında “sandalye” ile “sandalye olmayan” benzeşik birçok nesne arasına sınırlama zorluğu ortaya çıkmıştır (Black, 1949). Quine (Quine, 1960)'in “belirsiz sınır” araştırmasının konusu dağlar, Schmid'in “belirsiz sınır” araştırmasının konusu ise ev ulamlamaları olmuştur (Schmid, 1993; Akt. Chih-Yung Li, 2014).

Ulamlardaki “belirsiz sınır” birçok araştırmanın konusu olmuştur. Kutuplaşma kuramı, herhangi bir varlığın/öğenin bir ulama aidiyeti “ikilik” oluşumu göstermektedir. Löbner (Löbner, 2012), “belirsiz sınır” için şu çıkarımları sunmuştur:

- anlam çeşitliliği
- anlamın bilinmemesi
- anlamın özensiz kullanımı
- anlamının esnekliği

Benzer sözcüklerin ayrı insanlarca ayrı anlamlandırılması söz konusu olabilir.

Dil kullanıcılarının göreceli bilgiye sahip oldukları, sözcüklerinin tanımlar yardımıyla betimlendiği bir anlamı ve aynı sözcüklerin kullanımdaki anlamlarının ayrı olması (anlamlandırma) olasıdır. Aynı insanın bilgilenmesinin her düzeyindeki bilgilenme basamaklarının örtüşmediği düşünölmelidir. Eklembacaklılar sınıfının üyeleri olan kabuklular göz önüne alındığında, insanların ıstakozu bir deniz canlısı olarak bu sınıftan, dolayısıyla sınıfın diğer üyelerinden (akrep ve örümceklerden, böceklerden, çokayaklılardan) soyutladığı, aynı biçimde örümceği bir böcek, yaprağı, çiçeği, kökü olmayan yosunu da bitki olarak algılayarak, kavramlaştırdığı da eklenebilir.

En iyi ulam örnekleri için öntürü tanımlayan ve ulamların depolanması ve geri çağırılması için bilişsel referans noktaları olarak hizmet ettiklerini savunan Rosch’un, bu düşüncesine karşılık, Labov (1973), *FİNCAN*, *KUPA* ve *KAP* gibi kavramsal ulamların katı ulam sınırlarıyla ayrılmadığını, bu sınırların birbirleriyle solmuş görüldüğü gözlemine atıfta bulunarak, ulamlar arasındaki bulanık sınırlar kavramını kullanmıştır (Labov, 1973): Nesnelere, olasılıkla bazı kişilerce *KUPA* olarak adlandırıldığı için, diğerleri tarafından da *KUPA* olarak adlandırılır (Schmid ve Ungerer, 2010). Sözcüksel öğeler ve özdeğe ya da nesneye özgü yapıların, yalnızca

uygun durumsal bağlamlarda temsil edilmediği görüşünden yola çıkarak, aynı biçimde, onların bellek haritalarına gömüldüklerine de söyleyebiliriz: Çerçevesel, senaryolar ya da genel olarak, sözcüksel kavramların güdülendiği bilişsel modeller. En azından dilin öğrenilmesinin ilk aşamalarında, bütünleyici, kapsayıcı bu bellek haritalarının ya da yol ilişkilerinin, yani belleksel altyapımızdan yararlanarak tanımlanmış bağlantıların bir kılavuza dayanmasıdır (Schmid ve ungerer, 2010).

Dilbilim, dolayısıyla bilişsel dilbilim, genel olarak iki düzey ulamlamayla ilgilidir. Araştırma nesnelere tanımlamak için kullanılan sözcükler, sözcükbirimler, adlar, vb. gibi dilsel ulamlar ve dilsel ulamlar tarafından tanımlanan ulamlar (Taylor, 1995). Her iki disiplin de, ulamların ve kavramların, basitten karmaşığa ve taxonomik olarak yapılandırıldığını ve organize edildiğini varsaymaktadır (Murphy, 2002). Gerçek dünyaya karşı, ideal dünya öntür farklılığı, kısaca, bir ulamın gerçek dünyadaki öznelikli ögesine atıfta bulunmak, “ideal” (bilişsel) dünyadaki bir ulamın bir anlamda en değerli ögesini ifade eder. Gerçek dünya öntürleri ve ideal dünya (idealistic) öntürleri oldukça şeffaftır. Ulam tek bir öntür üyeye sahip olduğunda, bu üye yeni bağlamlar için bir anlam uzantısına da sahip olabilir. Yeni bağlamlarla (context) ve alanlarla (domain) ulamda belirsizlik ortaya çıkabilir (Aberra, 2006).

2.6.1. Anlam Çeşitliliği

Öntür kuramının verimli bir uygulaması, özellikle çok dilli bir davranışın, yani dilsel bir biçimin (sözcük, bağlı biçimbirim, sözdizimsel yapı vb.) tipik olarak farklı anlamları barındıran yapısıyla ilgili olduğu bilinmektedir. *MEYVE* sözcüğü, önce *ELMA* ve *MUZ*’lara, sonra da *HİNDİSTANCEVİZİ* ve *ZEYTİN*’lere atıfta bulunmak

için kullanıldığında, sözcüğün, olası anlamından söz edilmektedir. Ancak, “*EMEĞİMİN MEYVELERİ*”nden söz edildiğinde ya da “*ÇALIŞMAM MEYVE VERDİ*” denildiğinde (Geeraerts, 1997: 16), biyolojik ulamdaki bu sıradışı üyeler, asil üyeleri değil, duyularla genişletilmiş sözcükleri belirginleştirir. Meyve sözcüğü çokludur, yani tanımlanabilir birden çok anlama sahiptir. Çokanlamlı (polysemy) meyve benzeri herhangi bir sözcüğü öntürsel yapılanmaya zorlamak cazip gelebilir. Lakoff (1987: 416-19), çok yönlülüğü şu terimlerle tartışmaktadır: “Öntürsel” ya da “en temsili” anlamına odaklanılmış çokanlamlı bir ögenin, bir diğerini ya da diğerlerini türetilabileceği çeşitli anlamları olabilir. Bu çok yönlülüğe yönelik, “radyal ağ” yaklaşımı popüler olmuştur (Taylor, 2003a). Bununla birlikte, bu yaklaşıma değgin bazı uyarımlar da söz konusudur. “Duyular ulamı”nı (Lakoff, 1987’de anlatıldığı gibi) “öntürsel” anlamda olduğu gibi ya da bir çoklu/çoğul “ulam” ve “öntürsel” terimleri gibi, farklı bir biçimde kullanıyor muyuz? Rosch’un çalışma izleğine göre kullanıyoruz (Taylor, 2008). Bazı durumlarda, ulam farklı duyulardan oluşur; diğerlerinde ise, aynı kavrayışın (ya da kavramın) farklı örnekleriyle karşılaşılır. Örneğin, *HAYAT* ulamında, *SEVGİ*, *MUTLULUK*, *AŞK*, *HUZUR* vb. gibi farklı duyularla karşılaşılabilirdiği gibi, aynı zamanda *NEFES*, *RUH*, *CAN*, *VAROLUŞ* vb. gibi öğelerle de karşılaşılabilir.

“Duyular ulamı” ya da “çoklu/çoğul” anlamı bir sözcük söz konusu olduğunda, “ulam” ve “öntürsellik” terimleri olduğundan değişik kullanım alanlarına yönelmektedirler. Bu durumlarda ulamların farklı duyulardan oluşmasıyla ya da bir ve aynı anlayışın/kavramın ayrı örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Çokanlamlı (polysemy) bir sözcüğün tanımlanabilir algılarının her biri, kendi iç yapısı, öntürsel örnekleri vb. kendilerine ait bir ulam oluşturmaktadır. Tipik olarak, uzamsal olmayan

alanlara uzaysal kavramları haritalayan çok genel kavramsal metaforlaşmanın gerekçesinin temelinde, uzamsal olmayan bir duyumun daha merkezi bir algılanmasıdır. Lakoff için (1987: 416-17), uzamsal uzam duyusu (uzunlamasına/dikey) zamansal duyudan (zaman boyunca/ uzun süre) “daha merkezi”dir. *ZEYTİN*'in *MEYVE* ulamının temsilcisi olmadığı konusunda aynı düşünce paylaşılsa da, zamansal anlamda, örneğin; “temsiliyeti az” ya da “daha az iyi” olarak kabul edilmektedir. Bu örnekleme de çokanlamlı bir sözcüğün, bir bakıma, mekansal anlamda örneklenmesi de diyebiliriz. Bu durumda dil konuşucularının her iki duyuya da hükmetmesi gerekmektedir ki, her bir duyuyu eşit derecede merkezidir. Lakoff'un radyal modeli, bu nedenle oldukça sıradışı görülmüştür. Deneysel kanıtlar, radyal ulam ağlarının aslında dil konuşucuları için küçük bir psikolojik gerçekliğe sahip olabileceğini düşündürmektedir (Sandra ve Rice, 1995). Ayrıca bazı çokanlamlı sözcükler söz konusu olduğunda, bir “duyu ulamı”ndan söz etmek oldukça zorlayıcı görünmektedir (Taylor, 2008).

Her ne kadar bağlantılar algılanabilse de, değişik insanlar, değişik duyular, insanlara yönelik aynı duyunun ayrı algısal düzeyleri, tutarlı olması bir yana, az kullanışlı bir ulam oluşturmamaktadırlar. Bu durum bir renk spektrumu gibi düşünüldüğünde, spekturumun uçlarında, bir sözcüğün farklı kullanımının, iki ayrı duyuyu mu, yoksa bir ve aynı duyuyu örnekleyip örneklemediğini belirlemenin zor olduğu durumlar bulunmaktadır. Ancak kararın hiçbir biçimde açık olmadığı, başka durumlar da vardır. Belki de tüm bunlardan çıkarılacak en mantıklı sonuç, bir sözcüğün bilmenin, bir dizi kullanım modellerini (olası, çok büyük ve açık uçlu bir dizi) öğrenmeyi içermesidir (Taylor, 2008).

Bir dili geleneksel sembolik kaynakların envanteri olarak yorumlayan Langacker'a göre de, sözcükler, çakanlamlılıklarına bağlı olarak esneklik barındırırlar (Langacker, 1987). Doğal diyebileceğimiz bu esnekliklerin, anlamlarında belirsizlik (vagueness of meaning) olarak algılanabilmesi olasıdır. Dil konuşucuları, çevrelerindeki nesnel/özdek varlıkları öznellikleriyle algılayıp, anlayıp, anlamlandırırırlar. Hatta “dil”leriyle kurdukları yeni bir dünyaya, “dil” aracılığıyla baktıkları dünyalarına, bu anlamda göreceli (relative) dünya ya da bakış açısıdır denilebilir. Güzel/çirkin, uzun/kısa, büyük/küçük göreceli olduğu kadar, karşıt anlamlı sözcük ve dolayısıyla kavramlardır. Bir düşünce birliği sağlayabilmek için ön kararlı uzlaşım ile düşünülüyor söylelenebilir. *KIRMIZI* denildiğinde *KAN KIRMIZISI* ya da *ELMA KIRMIZISI* gibi bir tondan söz ediliyordur, kimsenin aklına *GÜL RENGİ*, *ŞARAP KIRMIZISI* ya da *ALEV RENGİ* gelmemektedir. Kırmızı için uzlaşım, *KAN KIRMIZISI*, *ELMA KIRMIZISI* olurken, *MAVİ* için, *GÖK MAVİ*, yeşil için ise *ÇİMEN YEŞİLİ* ya da *BİTKİ YEŞİLİ* tonlarıyla uzlaşım sağlanmıştır. İnsandan insana değişebilecek bu seçki, asıl geçiş tonlarında bulanıklaşma eğilimindedir. *MAVİ*’den *YEŞİL*’e geçişte, kimi için *TURKUVAZ* seçim konusuyken, kimi için ise *CAM GÖBEĞİ* seçilmiştir, denilebilir. Bu konuda da, zayıf da olsa, insanlar arasında bir uzlaşım kurulduğu söylenilebilir (Löbner, 2012; Akt. Chih-Yung Li, 2014).

2.6.2. Kısıtlama, Sözcüksel Kullanım, Niceleyici ve Kip

Löbner, dil konuşucularının, dil kullanımlarında kısıtlama (hedge), sözcük kullanımının, niceliyici ve kip vb. gibi anlam çeşitliliği gösterdiğini söylemektedir (Löbner, 2013).

- Dil konuşucularında bulunduğu varsayılan belleksel sözlük düzeyleri, hem birbiriyle hem de diğerleriyle hangi ölçüde etkileşime girer?

- Sözcüksel işlem, yani sözcüksel öğelere erişim ve erişimle ilgili olarak, sıralı ve tek yönlü ya da koşut ve fonolojik ya da morfolojik biçim ve anlam gibi farklı alt modülleri birbirine bağlayan ileri ve geri hangi besleme düzenekleri vardır?

- Belleksel sözlüğün yapısı, en iyi, sembolik bir dizge (sembolik unsurlar, yani sözcükler) ya da bağlantısız ya da sembolik olmayan bir dizge tarafından mı ifade edilmektedir?

- Çevrimiçi sözlük işleme, içerikten ne ölçüde etkilenir (Taylor, 2008)?

Kısıtlamada sözü konusu edilen, kavramın kısıtlanmasıdır. Örneğin Türkçede “gibi” ilgeci buna hizmet etmektedir. Bunun gibi, “kadar” ve “ancak” ilgeçleri de kısıtlayıcılık bildirirler. Örneğin;

“Mürekkep balığı, ahtapot gibi kafadan bacaklılardır.”

tümcesiyle, belirgin bir sınır çizilmektedir. “Ahtapot gibi” öbeği “mürekkep balığı”nı kısıtlamaktadır. “Ahtapot gibi” demek, aynı zamanda “ahtapot olmayan” anlamını da kapsamaktadır. Bu durumda mürekkep balığının, ahtapot olmadığı açıkça belirtilmektedir. Kısıtlamanın tümceye görecelik kattığı durumlarda ise;

“sarıya yakın turuncu”

örneğinde olduğu gibi, turuncunun uzlaşımı, adını aldığı turunçgiller göz önüne alındığında, portakal ya da mandalina kabuğunun rengi olabilir. “Sarıya yakın” öbeği, bu rengin, uzlaşımlı turuncu ya da sarı olmadığını ve renk skalasına göre de, sarıya daha yakın bir renk olduğunu betimlemiştir. Kuşkusuz, bu noktada öznel görecelik de devreye girmektedir. Her ne kadar “sarıya yakın” denilse de, belirli bir uzlaşımı ifade etmediğinden, dil kullanıcıları tarafından sarı ve turuncu arasında, sarıya daha yakın onlarca ton ile imgelenebilecektir. Türkçedeki, “görelilik”, “benzerlik” ve “küçültme” kullanımlarını da örnek olarak verebiliriz:

- erkekçe, çocukça, insanca (görelilik/*-ce belirteçleri*)

“İnsanca yaşamak istemek suç mu?”

- akçıl, kırçıl (benzerlik/*-çil önadları*)

“Saçları epey kırçillaşmıştı.”

- yeşilimsi, kırmızımsı (benzerlik/*-imsi önadları*)

“Yeşilimsi ayakkabıları çamurluydu.”

- sarımtık, sarımtrak, sarımtıl, sarımsı (benzerlik/*-imtrak önadları*)

“Sarımsı bir elbise giymişti.”

- güzelce (küçültme/*-ce önadları*)

“Güzelce bir çocuktü.”

kullanımları örnek olarak verilebilir. Sınırı belirsizleştiren bir diğér nicelik de, örneğín, *-e göre* olarak kullandığımız “göre” ilgeci, karşılaştırma ve görelilik anlamı katmaktadır:

“Bu elbise, diğérine göre daha pahalı.”

Tümcesinde, biri daha pahalı olan, iki elbise olduğunu anlıyoruz. Bilemediğimiz ise, pahalı ve daha pahalı elbise arasındaki belirsiz sınır. Elbiselere bakanın ya da elbiseleri satanın dışında bunu kimse bilemez.

2.6.3. Uyma, Aktif Bölge Görüngüsü ve Anlambilimsel Esneklik

Dilde tipiklik (çoğunlukla anlambilimde, fonoloji ve sözdiziminde) etkileri üzerine bir kitap yazan Taylor (1995), kitabına dil dünyasının ve dil-içi yaklaşımın altını çizerek başlamaktadır. Bu giriş, iki yaklaşımı eleştirel olarak değerlendirir ve kavramsalcı yaklaşımı daha kesin bir anlam teorisi olarak ortaya koyar. Kavramsalcı yaklaşımın üç temel kavrama odaklanır:

- Nominal ve ilişkisel yöntemler arasındaki ayrımı ortaya koyar.

- Fiiller, ilgeçler, önadlar ve belirteçler ikinci noktayı oluşturur.

Langacker'ın temel kavramlarını tartışır: dönüm noktası ve yörünge.

- Anlamsal ve fonolojik birimler arasında var olan sözdizimsel ilişkiler.

Taylor'a göre, anlam çeşitliliği ya da çokanlamlılık durumunda üç oluşun varlığı bulunmaktadır:

- uyma
- aktif bölge görüngüsü
- anlambilimsel esneklik

Taylor (2002), bilişsel dilbilgisine arka plan sunarken, dilbilimsel bilginin üç varlık tarafından temsilinden söz eder;

- anlamsal yapı
- sesbilimsel yapı
- sembolik ilişki

Anlamsal yapı, ortalama kabulden daha geniş bir anlamda kullanılır ve hem önermeli hem de pragmatik bilgileri içerir. Sesbilimsel yapı, en geniş anlamıyla tüm yöntemleri (konuşulan, yazılı ve işaret dili) kapsayacak biçimde kullanılır. Sembolik ilişkiler bilişsel dilbilgisinin merkezinde yer alır ve sesbilimsel ve anlambilimsel yapının birbirine bağlı olduğu temalardır. Bilişsel dilbilgisel yaklaşım, dilin sembolik birimler birleşimi olduğudur. Bu sembolik birimler, birleşirken birbirini etkiler (Taylor, 2002) ve kiminde ses değişimi olarak belirir. Örneğin, Türkçede "kaşık" sözcüğü, bir takı aldığı anda, gelen takı "k"yı yumuşatarak, "ğ"ye dönüştürür: "kaşığ". Yazı dilinde "kaşığ" olan bu sözcük, konuşma diline "kaşı-ı" olarak yansır, "ğ" de düşer. Bunun gibi;

nese ne > nesne, sağanak>sağnak, yatası>yatsı, nerede>nerde, ayine>ayna

dolayı-sı-yıla > dolayısıyla > dolayısıyla > dolayısıyla > dolayısıyla

Anlambilimsel birimlerin birleşmesinde de anlam değişimleri oluşur:

“kafaya takmak” ve “kulağa takmak”

öbeklerinde “takmak” ayrı anlamlardadır. “Takılan şey” ayrıdır ve eylemi etkiler. Bu duruma “uyuma” adı verilmektedir. Çokanlamlılığa bağlı olarak, bir sözcüğün dahil olduğu öbeklerle kavramın bir parçası olarak anlamı da değişmektedir:

“Erik çalmak.” ve “Gitar çalmak.”

İlk tümede, çalınan şey eriktir. Belki, bir çocuk izinsiz, herhangi bir bahçedeki bir erik ağacına çıkmış, erik topluyor, bir yandan da yiyordur. Diğerinde ise, gitarın tellerine vurarak “ses çıkarma” anlamındaki çalma eylemi gerçekleşmektedir. Gitar çalınmamaktadır. “Gitar çalmak.” eyleminde, gitarın telleri kesit, kendisi ise tabandır (base).

“Bilgisayar oynamak.”, “Paraya takla attırmak.”, “Yemekleri silip süpürmek.” gibi öbeklerde kullanılan “oynamak”, “takla attırmak”, “silip süpürmek” durumlarına, “aktif bölge görüngü” adı verilmiştir. Anlamsal birimlerin doğal esnekliğinin de bulunduğunu göz önüne aldığımızda, bir kavram ayrı alanlardaysa (domains), bu ayrı durumlar, alanları da ayıracaktır (Taylor, 2002).

“Masayı kaldırmak.” ve “Masa eskimedi.”

İlk öbekte kaldırılan masanın boyut ve ağırlığı öne çıkmış iken, ikinci öbekte masanın hala kullanılabilir olduğunun altı çizilmektedir. Ayrı anlatılar ve ayrı bağlamlara bağlı olarak sözcüklerde anlam değişimi görülmektedir.

3.6.4. Ulam Uzantısı

Gerçek dünya öntürleri ve ideal dünya (idealistic) öntürleri oldukça şeffaftır. Ulam tek bir öntür öğeye sahip olduğunda, bu öğe yeni bağlamlar için bir anlam uzantısına sahip olabilir (Aberra, 2006). Taylor’daki “ulam uzantısı” (category

extension) anlam çeşitliliğini etkilerken, bir yandan belirsiz ulam sınırlarının da nedenidir.

Bilişsel dilbilgisi sembolik her birimin tek öntürünü öngörür. Bu öntüre de, özgün kavram der, bu tanımıyla da, öntür kuramının tanımından farklılaşır. Bu noktada, öntür kavramlarında farklılıklar, değişik bağlamlardaki öntürlerle değişik uzaklığa sahip olduğunu gözlemlenir. Bu da, “ulam uzantısı” adıyla ifadelendirilmiştir. Tüm uzantılar ortaklaşa bir soyut şema kurgular (Taylor, 2002):

[kesmek] kavramı “kesici bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak”tır.

Bunun yanında,

“söz kesmek”, “para kesmek”, “yol kesmek”, “kız kesmek” gibi uzantılar da bulunmaktadır. “Şema” belirginleştikçe, “sözcük anlam” belirsizleşecektir. Şema belirsiz, uzantılar belirginleşmişse bir “çok anlamlılık” oluşmaktadır:

“söz kesmek”, “para kesmek”, “yol kesmek”, “kız kesmek”te uzantılar belirgin olduğundan,

[kesmek]

çok anlamlı nitelik kazanmıştır. Bunun gibi uzantıların ayrı alanlara (domain) yönelmesi, ortaklıklarının azalması, şema ve örnek aralığını genişleterek “kesmek” eylemini çok anlamlı bir statüye yerleştirmektedir. Bu durumun tam tersi olarak,

[kardeş] kavramı, “aynı anne ve babası olan çocuk”

anlamını taşımaktadır, uzantısı da,

“ağabey”, “abi”, “abla”, “kız kardeş”, “erkek kardeş”

olarak belirlenir. Buna göre [kardeş] kavramı, belirgin bir şemaya sahiptir, alanlar aynıdır, ortak özelliklerin daha çokluğu, şema ve örnek uzaklığının

daralmasıyla [kardeş] kavramı anlam bakımından "belirsiz" olarak değerlendirilir (Taylor, 2002).

Dil konuşucularının bu kullanımlarının birbiriyle ilintili olduğunu algılayıp algılamaması, konuşmacının dil konusundaki başarısıyla çok ilgili olmayabilir. Roschean anlamında öntür kavramı da, bu kadar uygulanabilir olmayabilir. Öntür kavramı ve kavram kaynaklı uzantılar, roman ya da yaratıcı ifadeler söz konusuysa önemli olabilir. Bu bağlamda, Langacker (1987: 381), “yerel” öntürlerden söz eder. Çoğunlukla, bir dil kullanıcısının belirli bir durumda sembolize ettiği kavramsallaştırma, mevcut kaynakların hiçbiriyle tam olarak uyuşmayabilir. Kaçınılmaz olarak, mevcut bir kaynağın bir miktar uzatılması belirtilecektir. Mevcut kaynak, yerel öntürü ve fiili kullanımı bir uzantı oluşturur. Uzantı gelecek durumlarda kullanılırsa, yerleşik hale gelebilir ve dilde kurulu bir birimin durumunu kendi kendine edinir. Bu durumda, daha fazla uzantı için yerel bir öntür olarak kullanılabilir hale gelebilir (Taylor, 2008).

2.6.5. Bağlam Bağımlılığı

Anlamın sabit olduğu inancı yerine, anlamın bağlam bağımlı olduğu iddia edilmektedir (Taylor, 2002). Örneğin, dilde çokanlamlılık ve tekanlamlılık. Ulan sınırları bağlamlara göre değişir. Dil kullanıcısı, bu sınırları dil-içi kullanmaktadır. Bu, iletişim sürecinde bağlam oluşmaktadır (Taylor, 2002). Örneğin,

“Cebinden bıçak çıkardı.”

tümcesindeki bıçak, cebe sığacak ölçülerde bir bıçak olmalıdır. Evdeki ekmeğe bıçağı ya da kasapların kemikleri kırdığı büyük bıçaklardan biri olmadığı bilinir.

“Cebinden bıçak çıkardı.”

Bıçağın ne amaçla çıkarıldığını bilmiyoruz. Bu anlatımın değişik bağlamlarda ayrı ayrı imgelemesi olasıdır. Bağlam sözcüklerin göndergesini küçülttüğü gibi, ulam sınırlarını da ayarlar. Bu nedenle aynı ulam, ayrı bağlam çerçevesince değişik öntürlere sahip olacaktır. Ulamın sınırlarının değişmesiyle öntürde de değişiklik olacaktır. Örneğin *DOĞA* ulamında “*HUZUR*” olabileceği gibi, *AİLE* ulamında da “*HUZUR*” olabilmektedir. *DOĞA* ulamını “*BİTKİ*” olarak daralttığımızda da yine “*HUZUR*”la karşılaşmamız olasıdır. Ya da bir alt ulam olarak “*AĞAÇ*” dediğimizde de durum pek değişmeyecektir. *DOĞA* ulamına *BULUT*, *KAMP YERİ*, *ŞELALE*, *HAYVAN* girebilecekken, *BİTKİ* ve *AĞAÇ* ulamlarında bu girdiler daralmayı sürdürseler de, başka öntürler eklenmesi olanaksız değildir. Örneğin *AĞAÇ* ulamına bu kez *SALINCAK*, *TIRMANMAK*, *KURU YAPRAK* ya da *KUŞ YUVASI* gelebilecektir. Değişik bağlam altında değişik çağrışımlar ortaya çıkabileceği gibi, dil kullanıcıları bu bağlamlarda yapılandırdıkları envantere göre de, bu çağrışımlar değişiklik gösterebilecektir. Böylelikle ulam sınır değiştikçe, öntür farklılaşır ve ulam yapısı da, bu farklılaşmayla değişebilir. Ulam sınırının değişmesi, ulama ait öznitelik yapısının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, cepten bıçağın çıkarılabilmesi için, bıçağın küçük, keskin olmayan ya da bir muhafaza içindeki bıçak olması gerekmektedir. Bu durumda bıçağın küçük ve tehlike yaratmayan özellikleri belirginleşmiştir. Benzer biçimde, cebimize girecek büyüklükte bir defter, bir harita metod defteri olamayacaktır. Bunlar, ulam sınırını daraltıcı yeni bir yapılanmadır.

İşte bu noktada “bağlam” öne çıkmaktadır. Kimilerince, tümcenin ön ve arka tümcesi olarak ifade edilen “bağlam”, kimilerince de, herhangi bir anlatımın art bilgisi ya da ön varsayımıdır. Bir diğer deyişle, bağlama, anlatıya dayanak olan, eylem,

görünüm, kültür de diyebiliriz. Langacker bağlam için, nesne ya da özdek dünyanın durumu ile dil kullanıcısının bilişindeki alanı (domain) olmak üzere, iki ayrı tanım yapmakta (Langacker, 1987), bağlamı bilişsel görüngü (mental phenomenon) olarak açıklamaktadır; Durum (situation) gerçekliktir ve gerçek dünyanın içindedir. Langacker'ca tanımlanan bu alan, anlambirimin kavramsallaştırılmasında kullanılmakta olan bağlamı niteler (the context for the conceptualization of a semantic unit) (Taylor, 2002). Dil kullanıcılarının, alanı (domain) bilmemeleri durumunda, sözcük kullanımını da bilmemeleri durumu oluşmaktadır.

Kavram birçok alana sahipse, bu çoklu alanlara, alan tabanı (domain matrix) adı verilmiştir. Alanlar, merkezi ya da sıradışı olabilirler. Sıklıkla kullanılan ve buna bağlı olarak kolaylıkla çağrılan, çağrışımı güçlü olanlar “merkezi”dir. Daha ya da oldukça az kullanılan ve buna bağlı olarak zor çağrılan, çağrışımı güçsüz olanlar ise “sıradışı”dır. Dildeki eğretileme, değinmece (kinaye), değişmece (mecaz), şaka vb. sözcüklerin bu değışik alanlarının kullanılmasıyla oluşmuş, söz sanatlarıdır.

“kafasız” ile “başsız”

aynı anlamlarda görünseler de (kafa = baş), zaman içinde “kafası yok” başka biçimde evrilerek, değişmece (mecaz) anlamla yüklenmiştir.

Dil kullanıcılarının değışik yapılanmalarının alanlarını da farklılaştırması düşünüldüğünde, sözcüklerin bilinip-bilinmemeleri, öznelliğe ve sahneleştirmeye bağlı olarak sözcüklere farklı anlamlar yüklemelerine bakarak dil kullanıcılarından bazılarının bazen ya da yalnızca merkezi alanları anlayabildiklerini, bazılarının da,

daha çok sıradışı alanları bildikleri söylenebilir. Değişik kullanımlarla değişik alanları canlandıran sözcükler düşünüldüğünde,

“Kapının üstünde at nalı var.”

“Köpek çitin üstünden atladı.”

belirsiz sıradışı alanların da bazı kullanımlarla canlandırıldığı söylenebilir.

“Köy bulutlandı.”

“Hepsi buğulandı.”

Bir anlatımın, aynı anda, ayrı dil kullanıcılarınca ayrı kavranabileceği düşünülebilir. Belli bir bağlam ya da anlatım yüklenmiş bir metin, anlatı alanını da etkileyecektir. Tümcelerdeki sözcüklerin birbirini etkilemeleri gibi, sözcükler bir diğer sözcüğün ilgili görüldüğü alanını canlandırmaya da katkı sağlayabilir. Sonuç olarak alanlar, (domain) anlamlara “doğal esneklik” kazanım desteği vermektedir (Taylor, 2002).

2.7. Ulam Bilgileri

2.7.1. Kişisel Bilgi ve Kültürel Bilgi

Uslamlama süreçleri aynı görünse de, ulamlama ve ulam yapıları, ulamların buldukları öbekler ve ulamları oluşturan ulam içi öğeleri, insan boyutunda ele alındığında değişkenlik gösterecektir. Kişiden kişiye değişen farklı bilinçlilik düzeyiyle, aynı kişinin bilişim dizgesinden ve bu dizgedeki veri tabanının düzey yapısının derecesine bağlı olarak, farklı düzlemlerinde depoladığı bilgilerinin de farklılık göstereceği, göz önüne alınmalıdır. Rosch ve diğerlerine (Rosch ve diğ., 1976) göre de, yukarıda sayılan değerlere bağlı olarak kişiden kişiye değişkenlik gösteren bilgi girdileriyle oluşan bilgi tabanı, doğal olarak ulam yapısının değişmesini etkileyecektir. Değişik coğrafyalarda, değişik çevrelerde, değişik kültürlerde bilgiler

ve bilgilenmeler de deęiŖeceęinden, farklı ulamların oluŖması kaçınılmaz gzmektedir. Tüm bunlar, iki ayrı bilgilenme durumu oluŖturarak, kiŖisel bilginin ve kültürel bilginin (personal knowledge and cultural knowledge) ayrımını gerekleceklerdir. Kültürel bilgiye, uzmanlaŖmıŖ bilginin dıŖında, dŖnce birliği, uzlaŖımla elde edilmiŖ ortak bilgi diyebiliriz. Örneğin, limonun formu, kabuğu, tadı, nerede yetiŖebileceęi, nerede kullanıldığı gibi bilgiler, bu bağlamdadır. Kültürel bilgide esas olan yan, bu bilgilerin büyük çoğunlukla, kiŖisel bilgi olarak tanımlayabileceğimiz deneyimlerle elde edilmeleridir. (Löbner, 2012). Elmayı yalnızca markette, manavda gören herhangi biri, elmanın yalnızca birkaç eŖidini ulamlayacaktır. Oysa, elma yetiŖtiricilięinin zengin olduğu bir beldede bu sayı rahatça yirmilere çıkabilecektir.

2.7.2. KiŖisel Model ve Kültürel Model

Ungerer ve Schmid, insanların, yani dil konuŖucularının, dünyayı biliŖsel ve kültürel modellerle tanıdıklarını söylemektedir. BiliŖsel model, bir ulamın tüm biliŖsel temsillerini/ingelerini kapsamaktadır. BiliŖsel modellerde de bir “açık uçlu”luk (open ended) ve birbirleriyle ilintililik (interrelated) bulunduğunu (Ungerer ve diğ., 2013), bundan ötürü, birbirleriyle ağ örüntüsüyle bağlandıklarını söylerler. Herhangi bir görüntü algıladığı anda, bellekteki (biliŖteki), kavramın/imgenin biliŖsel modeli aranır, var olan modellerle karŖılaŖtırılır, aralarından “algılanan” bulunmaya alıŖılır. BiliŖsel modeller, bütün ulamlama evrelerinde kullanılmaktadır. İlk kez görülen, dolayısıyla algılanan, daha önce biliŖsel bir modeli olmayan yeni bir varlık için ise, benzeŖik deneyimler ya da varlıklar arasında tarama yapılarak, var olan en yakın modele göre tanımlama yapılır ve yeni bir model oluŖturulur. Örneğin, fotoselli bir kapıyı ilk kez gören biri, bunun bir kapı olduğunu bilecek, ama diğer kapılara benzemediği için yeni

bir model olşturacaktır. Sonuç olarak, bu duruma ulamlamanın bilişsel modellerce etiketlenilmesi diyebiliriz. Kültürel modellere gelince, bilişsel modellerin, bir toplumun bütününde ya da bir toplumun alt gruplarında, ortak paylaşımlı yani uzlaşımlı denilebilecek kapsayıcılıkları olduğu görölmektedir. Tüneyebilen, gagası, kanatları olan, genellikle tüylü, yumurtlamayla çoğalan, uçan ya da uçamayan, yerleşik ya da göçmen varlıklara *KUŞ* denilmesi gibi. Kültürel modeller insanları etkilerken, bilişsel modeller de kültürleri etkiler. Güneş'in Dünya'nın çevresinde döndüğu bilgisi, bir "kültürel model"ken, Galileo tarafından öne sürölen, Dünya'nın Güneş'in çevresinde döndüğu bilgisi, "bilişsel model"likten çıkarak, Galileo'dan sonrası "kültürel bilgiye" dönüşmüştür. Bu açıdan bakıldığında da, kültürel ve bilişsel modelleri, birbirleriyle dönüşümlü iki "ayrı yüz" olarak değerlendirebiliriz. Bilişsel modeller, içinde bulunulan toplumun kültürel modellerini etkilerken, kültürel modeller de bilişsel modelleri etkiler (Ungerer ve diğ., 2013).

2.7.3 Anlamsal Bilgi

Anlamsal bilgi, dünya bilgisinden oluşın kültürel ve kişisel bilginin dışında, kavramlarda kullanılan sözcük anlamlarını anlamakla ilintilidir ki, bu da insanların iletişimi için gerekli bir olgudur. İnsanlardan mevcut kültürel bilgilerle donanımları beklenmeyebilirse de, birbirleriyle anlaşabilmeleri ve iletişim kurabilmeleri için kavramın "sözcük anlamı"ını bilmeleri yeterlidir. Kavramların bu anlamsal bilgisine (semantic knowledge) denilmektedir. Ungerer ve Schmid, anlamsal ve dünya bilgisi gibi bir ayrıma yönelmişlerdir (Ungerer ve diğ., 2013).

Araştırmalarında *ELMA SUYU*'nu kullanan Ungerer ve Schmid, dil kullanıcısı *ELMA SUYU*'nu bilmesede, hayatında hiç imese de, *ELMA SUYU*'nun sözcük anlamı bilgisine sahiptir. Sözcük anlamı gereği *ELMA SUYU*, ELMA adındaki tatlı, mayhoş ve ekşi olabilen bir meyvenin preslenmesiyle elde edilmiş bir tür meyve suyudur. *ELMA SUYU*'nun anlamsal ulamında, gönderge konumundaki *ELMA*'nın olası tüm sularını kapsamaktadır: tatlı, ekşi, mayhoş, ham... Uzlaşımsal tanınan *ELMA SUYU* da, bu göndergenin payını oluşturur. Açık sarıdan açık turuncuya kadar renk aralığına sahip, katkılı-katkısız, organik ya da üretimsel *ELMA SUYU*'nun hepsi aynı ulamdadır. Ülkemizde en az yirmi çeşit *ELMA* olduğu düşünüldüğünde, bunun tüm dünya çapındaki algısal sayısı doğrusal olarak yüksek çıkacaktır. Buna bağlı olarak da yalnızca *ELMA*'dan yapılan *ELMA SUYU* oğalacak, bu farklılıklar insanların kültürel bilgilerindeki gndergelerinin özelliklerini etkileyecektir: Açık sarı, ekşi, mayhoş ya da tatlı *ELMA SUYU*. Bu anlamsal *ELMA SUYU* gndergesine, henüz dünyada ya da düşüncede olmayan, belki melezleme yoluyla yeni üretilen bir *ELMA*'dan yapılmış *ELMA SUYU*'da girebilecektir:

- Anlamsal bilgi, kültürel bilginin kapsamındadır.
- Anlamsal bilginin göndergesi, kültürel bilginin göndergesini de kapsamaktadır.

ELMA SUYU'nun kültürel bilgisi, *ELMA SUYU*'nun görüntüsü, kokusu, tadı, *ELMA SUYU*'nun nerede, ne zaman alınması/içilmesi, miktarı gibi bilgilerden oluşur. *ELMA SUYU*'nun anlamsal bilgisi ise, “*ELMA*'dan yapılmış *ELMA SUYU*”dur. *ELMA SUYU*'nun anlamsal bilgisinin göndergesi, geçmiş, şimdi, gelecekte de olabilecek, simüle edilmiş *ELMA SUYU*'nu betimlemektedir. *ELMA SUYU*'nun kültürel bilgisinin göndergesi ise, insanların herhangi bir biçimde karşılaştıkları ya da varsayabildikleri *ELMA SUYU*'nu betimlemektedir (Ungerer ve diğ., 2013).

2.7.4. Ulam Bilgilerinin Değişmesi

Kültürel bilgi, değişen çağlarla doğrusal olarak değişim yönelimindedir. Eskiden erkeklerin de etek benzeri giysilerle dolaştıkları, günümüzde ise kadınlar tarafından da yaygın kullanılan pantolon giyiminin seçildiği, göz önüne alındığında, kültürel bilginin değişim gösterdiği görülebilmektedir. Buna benzer, cep telefonu müzik çalar, televizyon, ev/endüstri/tarım gereçleri ya da yüksek teknolojik ürünlerde de, hızlı değişim gözlenebilmektedir. Bu türden varlıkların, anlamsal anlamları daha sabitken, (taşınabilen telefon/etek-pantolon) kültürel bilgileri sürekli değişir (erkekler eskisi kadar rahat etek giyemez). Teknoloji, kültürel etkileşim, sanayileşme geliştikçe, ürünler değişmekte ve bunlar değiştiği sürece de, ortak bilgiler değişmektedir. Kültürel bilgiye nazaran, sabit görünen anlamsal bilgide de, yavaş olmakla birlikte değişim gözlemlenmektedir. Örnek olarak anlamı değişen sözcükleri verebiliriz:

- “konmak” insanlar ve hayvanlar için “gecelemek, yerleşmek, yer tutmak” anlamlarını içermekteyken, bugün uçak, kuş gibi uçan varlıkların yere inmesini anlatmak için kullanılmaktadır.
- “çapkın < çapgun”, “Çap = yüzmek, peşinden koşmak” eyleminden türeyen sözcük günümüzde “kadın, erkek peşinde koşan kişi”ler için kullanılmaktadır. “Yalı Çapkını” su kıyılarında yaşadığı, balık ve böceklerle beslendiğinden ad almış bir kuştur.

Bunun yanında küreselleşen dünyada, değişik kültürlerden gelen model etkileşimleri de söz konusudur.

2.7.5. Kültür ve Kültürel Bilgi

Söz edildiği gibi, ayrı dillerde anlatımlar birbirleriyle “tam” anlamıyla örtüşmez, birbirlerini tamamen karşılayan anlamsal karşılık barındırmazlar. Her ne kadar iki ayrı dildeki anlatım karşılanırsa da, bu bütünü kapsamamakta, bunlar, yani bu anlatımlar, karşılanan kavramın küçük bir bölümünü kapsayacaktır. Kaldı ki, aynı anadili farklı coğrafyalarda konuşanlarda da, kültürel farklılık oluştuğu görünmektedir. Aynı anadili konuşanların anlatımlarının çok anlamlı olabileceği gibi, farklı dillerde konuşanların da, anlatımlarının çok anlamlı olması olasıdır. Bunların çoğu anlatımın kavramsallaştırılmasının uzantısıdır. Bu uzantının içi de, kültürel, geleneksel, kişisel bilgiler barındırmaktadır.

2.7.6. Kültürel Bilgi ve Bilimsel Bilgi

Ungerer ve Schmid kültürel model ile bilimsel tanım arasındaki ilişkiyi şöyle yorumlamışlardır: Kültürel model ile bilimsel tanım, daima birbirleriyle örtüşen bir yapıda olma zorunluluğunda değillerdir, zaman zaman uyuşmadıkları durumlar da olabilmektedir. Rosch ve diğerleri ise, bilimsel bilginin birçok insanca savsaklanabileceğini söylerler (Rosch ve diğ., 1976). Örneğin ağustosböceğinin, fabllara konu olan öyküsüne göre, bütün yaz saz çaldığı, kışın ise aç kaldığı kültürel bilgiye işleniktir. Halbuki, toprakaltında yaşayan ağustosböceğinin, yeryüzüne çıktıktan sonra dört haftalık yaşam süresini eş arayarak geçirdiği, kanatlarını sürterek çıkardığı sesin “eş arama” sesi olduğu, Ağustos’tan sonra da yaşamadığı bilimsel bilgidir. Bunun gibi, bir köpeğin kuyruk sallaması da, insani duygulara atfedilerek, köpeğin mutluluğuyla bağdaştırılır. Bu kanıtlanmamış bir bilgidir. Yine aynı biçimde, eskiden, bulaşıcı olduğu varsayılan lepralıların toplumdan tecrit edilmesi gibi. Bilimselliği kanıtlanmamış birçok şeyin, hala benzer biçimde, toplumsal

belleklerde mevcut olduğu, dolayısıyla gündelik yaşamdaki yargıları etkilediği bir gerçekliktir. Hatta, gerçek öğrenildiğinde bile, bir süre eski gerçekliğin sürdüğü söylenebilir. Çünkü, bu türden inançlar uzunca bir zamanda ve deneyimle ve belli bir mantıkla kurgulanmış ve kurulmuştur: Ay takvimine göre, yılın on üçüncü ayın, son artık günündeki anatanrıça tapımında, esriyerek kendinden geçen erkeklerin, erkeklik örgenlerini kestiklerinde, bu örgenlerin rahipler tarafından anatanrıça kültürünün dibindeki toprağa gömülmesi, hala bu coğrafyalarda sünnet derilerinin toprağa gömülmesi olarak yaşatılan bir kültürdür. Ayrıca on üçüncü ayda gerçekleşen bu tören nedeniyle, on üç rakamının uğursuz kabul edilmesi de, belirsiz bir biçimde, kültürün, üstelik coğrafyasını da genişleterek, hala yaşatıldığı anlamına gelebilmektedir.

2.8. Dil, Kültür ve Ulamlama

2.8.1. Dil Tasarımı

Bugün için, dünyadaki ölü ve yaşayan tüm dillerinin, aynı kaynaktan gelip gelmediği konusunda değişik önermeler bulunmaktadır. Chomsky'yle eş düşüncede olan dilbilimciler, bu konuda, aynı köke ait evrensel dilbilgisinden (Universal Grammar), tüm dilleri kapsayan bir ortak tasarımdan söz ederler (Chomsky, 2002). Dillerin kendilerine özgün ilkeleri, tüm bu dillerin birbirlerine yaklaşp uzaklaşması nedeniyle ayrışmalarıyla ortaya çıkmışsa da, tek dayanak noktasından, yani tek tasarımdan evrildiğini var saymaktadırlar. Bir sonraki aşamalarında, evrensel dilbilgisinin (ED), artık bir genom projesi olduğunu ifade ederler. Bu proje, dil dizgesini insana doğuştan vermektedir. Çocuğun dil edinmesi için çabalaması gerekmemektedir. Dil-içi yaşamayan çocuklarda da, öznel bir dil oluşmaktadır. Evrensel dilbilgisi, beyinde/bellekte “ilke” adında bir şalter bulunduğunu öngörmektedir. Buna göre, çocuğun bulunduğu herhangi bir ortamdaki kullanılan

dile/dillere göre ilke ayarı yapılır. İnsanoğlunun benzeşik beyin yapılanmasına göre, doğal olarak ulamlamalarının da benzeşeceği öngörüsünden hareket ederler.

Bunun yanında, evrensel dilbilgisinin tersine, birçok dilbilimcinin dediğine göre de, tüm anadiller özeldir. Sapir- Whorf'tan itibaren öne sürülen varsayım, değişik anadillerin dilbilgilerinin ve tümce yapılarının da özel olduğudur. Bu nedenle de, dillerin dünya tanımlamaları değişmektedir. Ayrı dil konuşucularının, ayrı dünya görüşleri ve düşünce kalıpları olduğunu aktarırlar (Whorf, Carroll, ve Chase, 1956). Buna göre anadiller, ayrı dil konuşucularının kavram ve dünya görüşleri dilleri etkilediği gibi, diller de ayrı dil konuşucularının kavram ve dünya görüşlerini etkiler. Değişik kültürlerde, değişik coğrafyalarda yaşayan değişik dil konuşucuları, değişik modellere sahip olduklarından, bu modellemeler dillerine yansımaktadır.

Yukarda da sözünü ettiğimiz araştırmada, Dani dilinde sadece temel iki renge ait terim bulgulanmıştır (Heider, 1971). Rosch bu çalışmada, Dani yerlilerinin doğal renklerdeki kolay ve hızlı edinirliğini göstermiştir (Rosch ve Moore, 1973). Buna göre bazı kültürlerin, ulamlama etkilense de, bazı ulamlamalar, örneğin renkler ulamı, duyuşsal algının kısıtlandığı alandır, bu nedenle etkilenmediği söylenilebilir. Bu renkler de, öntür niteliği kazanmış renktir, dolayısıyla “odak renkler” (focal colors) diye adlandırılmışlardır. Bu noktada da, ulamlamanın bütünüyle evrensel ya da özel olmadığını söylemektedirler. Bir diğere açıdan baktığımızda, ayrı dillerde göndergeyle örtüşmüş kavramsal bölgelerin, bu bölgelerde de, büyük/küçük, tam örtüşük/ayrışık göndergelerinin bulunduğı söylenilebilir. İnsanoğlu benzeşik beyinlere sahip algılayıcı olduklarından, ulamlamalarda da bir tür kısıtlılık oluşmaktadır. Ayrı

coğrafyalar, aynı kültürler ve ayrı diller olsa da, aynı dünyayı paylaşmak, benzerlik oranları ayrı olan deneyimlere maruz kalmak, iletişime ve dillerin birbirlerini etkilemesine yol açmaktadır. Dilin yapısı gereği sürekli değiştiğini düşündüğümüzde, iletişimin azalıp/çoğalmasının, aynılıkların ya da ayrılıkların azalıp/çoğalmasına hizmet edeceğini de düşünebiliriz. Değişik yerlerde yaşayan değişik toplumlarda, ulamlamaların da değişeceği bilgisinden hareketle, anadillerin ve buna bağlı dil-içi düşüncelerin değişmesi ya da değişikliği kaçınılmazdır. Aynı dili konuşan toplulukların, birbirlerine uzak coğrafyalarda yaşamalarının getirdiği kültürel yabancılaşma ve bu yabancılaşmaya bağlı olarak gelişen dillerdeki değişim örnek olarak verilebilir. Kaldı ki, aynı dili konuşan bir topluluk, birkaç yüzyıl birbirlerinden soyutlandığında dillerinin, dolayısıyla buna bağlı olarak kültürlerinin de değişkenlik gösterebileceğini söyleyebiliriz. Bu duruma kısıtlı bir örnek olarak, Azeri Türkçesinde “men” adının Türkiye Türkçesinde “ben”e dönüşmesini gösterebiliriz.

2.8.2. Kültür, Felsefe ve Ulamlama

Son yıllarda yapılan araştırmalara göre Batı ve Doğu’ya dair yeni yeni veriler bulgulanmıştır. “Batılıların ve Doğu Asyalıların (Çin, Japon ve Kore kastedilir) düşüncelerinin, farklı felsefi dizgelerden etkilendiği belirtilmiştir.

- **Bilim ve Matematik:** Kadim Çinliler neden Yunanlıların güçlü yanı olan geometride değil de, cebirde ve aritmetikte üstündü? Modern Asyalılar matematik ve bilimde üstünken, devrim yaratan bilimsel çalışmalarda neden Batılılardan daha az üretken?
- **Dikkat ve Algı:** Doğu Asyalılar, olaylar arasındaki ilişkileri görmekte neden Batılılardan daha başarılı? Bir nesneyi çevresinden çözüp çıkartmak neden Doğu Asyalılara daha zor geliyor?

- Nedensel Çıkarım: Batılılar nesnelere hatta insanların davranışları konusunda bağlamın etkisini göz ardı etmeye neden bu kadar eğilimli? Doğuların “baştan beri bildiklerine” inanmalarını sağlayan “geriye bakma eğilimine” olan zaafının nedeni ne?

- Bilginin Örgütlenmesi: Batılı çocuklar adları fiillerden çok daha hızlı öğrenirken, neden Doğulu çocuklar fiilleri adlardan daha çabuk öğreniyor? Doğular Asyalılar nesnelere ve olayları birbirleriyle ilişkilerine göre gruplandırırken, Batılılar neden kategorileri yeğliyor?

- Akıl Yürütme: Batılılar gündelik olaylar hakkında akıl yürütürken formel mantığı uygulama eğiliminde ve mantık konusundaki bu ısrarları neden zaman zaman hata yapmalarına yol açıyor? Doğular görünüşte çelişkili önermeleri kullanmaya neden bu kadar meraklı ve bu merak kimi zaman gerçeğe ulaşmalarına nasıl yardımcı oluyor (Nisbett, 2013: 15)?

Bu sonuç Çin (Tao) ve Yunan (Tasım) felsefesiyle yakından ilgilidir. Bu eğilim, Nisbett'e göre iki kültürün farklı felsefi düşüncelerinden ortaya çıkmıştır. Klasik Yunan felsefesinde dışsal (nesnel dünya) ve içsel (öznel dünya) ayrımı bulunmaktadır. Klasik Yunanlara göre, dış dünya ve iç dünya birbirinden bağımsızdır. Eski Çin felsefesinde ise, dünyadaki her şeyin birbiriyle bağlantısı olduğu savunulmaktadır. Bu düşüncenin, Çin tıbbına da yansıdığına inanılmaktadır. Çin tıbbına göre, insan vücudu uyumlu bir sistemdir, uyumluluk bozulduğunda da insan hasta olur. Sonuç olarak Yunan felsefeciler tarafından etkilenen Batılılar, nesnelere ve Çin felsefeciler tarafından etkilenen Doğular ise, ilişkilere odaklanma eğilimindedir.

2.8.3. Dil Özellikleri ve Ulamlama

Yukardaki bölümlerde aktarıldığı gibi, herhangi iki dilin sözcükbirimlerinde tıpa tıp örtüşme bulunmayabilir. Bunun dışında, bir dilin sözcükbiriminin öteki dilde hiç olmaması gibi, örtüştüğü düşünülen karşılığının çok anlamlı sözcükbirim olması da olasıdır. Kiminde yanlış ve kötü çeviri nedeni olabilen bu durumlarla karşılaşmaktadır. Battig ve Montague düzgüsüyle gerçekleştirilen (Battig ve Montague, 1969; Rosch, 1975), birçok dilbilimcinin öntür araştırmalarında kullanılan bu Batılı düzgü dizgesi, değişik kültürlere ve dillere uyumlanmayabilir. Bunun dışında, bir kültür ya da dilde var olan sözcükbirimsel varlıklar, diğer kültür ya da dilde bulunmadığında çeviride sorunlar çıkacaktır. Araştırmalara baktığımızda “harf dilli” kültürlerle “resimyazılı” kültürler, yani diller, bu dillerin değişik olmalarının yanında sözcükbirimlerinin de değişik olmasına bağlı olarak, sözcük birleşimi, bir olasılıkla, ulamlama akışını etkileyebilir (Park ve diğ., 2004). Sesbirim ve anlambirim değişkenleri, ayrı ya da değişik çağrışım oluşturabileceği gibi, ayrı bilişsel temsil de oluşturabilir. Örnek olarak, Çincedeki konuşma ve yazma dili ayrılığını verebiliriz. Bu ayrılığa bağlı olarak da bir sözcükbirimin birden çok anlatım biçiminin bulunduğu söylenilebilir. Park çalışmasında bu türden anlatımları, özdeş anlatımlar olarak görmüştür (Akt. Chih-Yung Li, 2014).

3. Yöntem

3.1. Araştırma Evreni ve Örneklem

Fransızca verilerin Fransızlardan, İngilizce verilerin Amerikalılardan, Türkçe verilerin Türklerden toplandığı sormacaya, toplamda üç yüz dört bilgi verici katılmıştır. Sormacaya,

- on sekiz/elli bir yaş aralığında elli kadın ve elli erkek Türk,
- on sekiz/elli yedi yaş aralığında elli bir kadın ile on sekiz/kırk yedi yaş aralığında elli bir erkek Fransız,
- yaş aralığı ve cinsiyet bilgilerini girmeyen, üniversite koşullarında yapılan sormaca nedeniyle, yetişkin oldukları sayılılarıyla kabul ettiğimiz yüz iki Amerikalı bilgi verici katılmıştır.

Bilgi vericilere dört *somut*, altı *soyut*, toplam on üst düzey anlamsal ulamlı sormaca uygulanmış, her ulam içine beş öge yazmaları istenmiştir. Bilgi vericilere bir liste verilmemiş, ulam içlerinde kullanacakları ulam içi öge konusunda bütünüyle özgür olmaları düşünülmüştür. Sormacada kullanılan üst düzey ulamlar *ŞEHİR*, *DOĞA*, *KIYAFET*, *AİLE*, *BİLİM*, *İLETİŞİM*, *GÜZELLİK*, *HAYAT*, *ZAMAN* ve *GÜÇ* olarak belirlenmiş, ulamlar, tek tip sormaca formuyla sorulmuştur (Bkz. Ek. 1.).

		<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>	<i>Toplam</i>
<i>Türkçe</i>	<i>Adet</i>	<i>50</i>	<i>50</i>	<i>100</i>
	<i>Yaş</i>	<i>18-51</i>	<i>18-51</i>	
<i>Fransızca</i>	<i>Adet</i>	<i>51</i>	<i>51</i>	<i>102</i>
	<i>Yaş</i>	<i>18-57</i>	<i>18-47</i>	
<i>İngilizce</i>	--	--	--	<i>102</i>

Tablo - 2. Bilgi Verici Anadilliler ve Sayıları

3.2. Çözümlemeler

Sormaca formları (Bkz. Ek-1), sanal ortamda “Background Information/Language” sitesi aracılığıyla, birbirlerinden bağımsız bilgi vericilere ulaştırılmıştır. Bilgi verici tabanı, Türkiye’de Hasan Özen ile Uğurgül Doğan’ın, Fransa’da, Soner Keskin ile Megninau Arnold’un, Amerika’da da Amanda Reverts’in, aile, arkadaş, dost, komşu, tanıdık vb. desteğiyle genişletilerek oluşturulmuştur. Bilgi vericilerin seçiminde, on sekiz yaş üstü yetişkin olmalarından başka kriter gözetilmemiştir. Katılımların hangi ortamlarda yapıldığına dair, güvenilir bilgi girdisi bulunmasa da, ev ortamında, tekil olarak gerçekleştirildiği varsayılmaktadır. Form, ad, yaş, cinsiyet, uyruk, ülke, anadil, bilinen yabancı dil, eğitim dili, gündelik kullanılan dil, evde kullanılan dil gibi soruları içerse de, Amerika’da bu sorular yanıtlanmamıştır. Fransa ve Türkiye’de bu sorular yanıtlanırsa da, Amerika verilerinin eksikliği nedeniyle yeterli değişkenlere ulaşılamadığı düşünülmüş, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınmamıştır.

Fransızca ve İngilizce girilen veriler Türkçe’ye çevrildikten sonra, formlar, Microsoft Office Excel Worksheet programının sayfalarına işlenmiştir. Bu işlemin ardından ‘*Veri Tabanı I*’ oluşturulmuş, bilgi vericilerin kullandığı sözcüksel öğeler, aynı programdan yararlanılarak çözümlenmiş, veriler nicel olarak saptanmıştır. Cinsiyet ve yaş bilgilerini giren *Türkçe* ve *Fransızca Anadillilerin* bilgileri işlenmiş, *İngilizce Anadillilerin*ki ise işlenememiştir. *Veri Tabanı I*’de bilgi vericiler numaralandırılmış, böylelikle uyruk, sıra, var ise cinsiyet ve yaş bilgilerine ulaşım sağlanmıştır. ‘*Veri Tabanı I*’den toplanan bilgilerle, üç anadildeki;

- Sözcüksel öğelerin, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadil* değişkenli dağılımı (Bkz. *Grafik – 1.*),

- Sözcüksel öğelerin, *somut/soyut* değişkenli dağılımı (*Bkz. Grafik – 2.*),
- Sözcüksel öğelerin *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadil* ve *somut/soyut* değişkenli dağılımı (*Bkz. Grafik – 3.*),

Microsoft Office Excel Worksheet programında oluşturulan grafiklerle izlenmiştir. Bu aşamadan sonra, ‘*Veri Tabanı I*’ taranmış, kullanılan tüm sözcüksel öğelerin ulama ait olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca,

- üç eksik ögesi bulunan ulamlar,
- anlaşılamayan ulam öğeleri,
- altı adet yazılmış ulam öğelerinden, altıncı sırada bulunanlar saptanmış,

taranarak ayıklanmış, bunlar ‘*Veri Tabanı II*’ye dahil edilmemiştir. Yine aynı program kullanılarak, elde edilen net veriler listelenmiştir. *Veri Tabanı II*’den yararlanılarak *Genel, Fransızca, İngilizce, Türkçe* değişkenlerine göre düzenlenmiş toplam on veri tablosu oluşturulmuştur.

<i>Liste</i>	<i>Güncelleme</i>
<i>Aşk Dolu Aile</i>	<i>Aile</i>
<i>Aşırı Kalabalık</i>	<i>Kalabalık</i>
<i>Başkalarına İyi Bakmak</i>	<i>Bakış</i>
<i>Durdurmak İsteği</i>	<i>İstek</i>
<i>Karınca Yuvası</i>	<i>Kalabalık</i>
<i>Tadını Çıkarmak</i>	<i>Keyif</i>
<i>Yetmeyen Kavram</i>	<i>Yetersizlik</i>

Tablo - 9. Güncelleme Örnekleme

Veri tabanında güncelleme yapılırken şu yollar izlenmiştir:

- Aynı kavrama gönderme yapan sözcüksel öğeler tektipleştirilmiştir:

Kıyafet Ulamında: Pantolon, Jean, Cin, Kot vb.

Şehir Ulamında: Karınca Yuvası, Aşırı Kalabalık, Yoğunluk, Nüfus vb.

- Tekil ve çoğul sözcük öğeleri tektipleştirilmiştir:

Doğa Ulamı: Ağaç/Ağaçlar, Çiçek/Çiçekler vb.

iii. Anlamdaş sözcüksel öğeler tektipleştirilmiştir:

Tabiat-Doğa, His-Duygu, Doğuştan-Yaradılış vb.

Güncellenen sözcüksel öğeler, herhangi bir modele bağlı kalmadan saptanan ölçütler çerçevesinde yeniden kümelendirilmiş, bulanık sınırlar nedeniyle, bir ara ulamlamaya gidilmiştir. Bu kümelendirilmeyle, bilgi vericilerin anlamsal ulamlara ait öntür seçimlerinde, en çok ilgi duydukları ya da sevdikleri öğelerle, merkeze en yakın olduğunu düşündükleri öge seçimlerinin, bir diğer deyişle anlamsal ve algısal ulamların öntürlerinin, farklı dilleri konuşan bireyler açısından evrensel olup olmadığının çözümlenmesine destek amacıyla yapılmıştır.

Şehir Ulamı:

ŞEHİR								
<i>merkez</i>	<i>trafik</i>	<i>kentsel</i>	<i>yaşam</i>	<i>nicel</i>	<i>fırsat</i>	<i>çevre</i>	<i>kültür</i>	<i>idari</i>
<i>adana</i>	<i>trafik</i>	<i>imar</i>	<i>mahalle</i>	<i>nüfus</i>	<i>imkan</i>	<i>bahçe</i>	<i>kültür</i>	<i>vali</i>
<i>ankara</i>	<i>araba</i>	<i>bina</i>	<i>sosyal</i>	<i>kalabalık</i>	<i>iş</i>	<i>park</i>	<i>kütüphane</i>	<i>belediye</i>
<i>paris</i>	<i>metro</i>	<i>beton</i>	<i>semt</i>	<i>halk</i>	<i>lokanta</i>	<i>deniz</i>	<i>okul</i>	<i>vilayet</i>
<i>şikago</i>	<i>yol</i>	<i>cam</i>	<i>spor</i>	<i>ses</i>	<i>kafe</i>	<i>iklim</i>	<i>kitap</i>	<i>kurum</i>

Tablo - 10. Şehir Ulam İçi Öge Kümelmesi

Doğa Ulamı:

DOĞA								
<i>bitki</i>	<i>hayvan</i>	<i>ekolojik</i>	<i>sosyal</i>	<i>iklim</i>	<i>tema</i>	<i>duygu</i>	<i>spor</i>	<i>ekonomi</i>
<i>ağaç</i>	<i>kuş</i>	<i>oksijen</i>	<i>piknik</i>	<i>bahar</i>	<i>deniz</i>	<i>sevgi</i>	<i>koşu</i>	<i>satış</i>
<i>çiçek</i>	<i>böcek</i>	<i>çöp</i>	<i>mangal</i>	<i>kar</i>	<i>dağ</i>	<i>aşk</i>	<i>sağlık</i>	<i>geri dön.</i>
<i>çim</i>	<i>arı</i>	<i>arazi</i>	<i>çadır</i>	<i>güneş</i>	<i>göl</i>	<i>yaşam</i>	<i>yürüyüş</i>	<i>organ. gid.</i>
<i>papatya</i>	<i>kurt</i>	<i>taş</i>	<i>ateş</i>	<i>yağmur</i>	<i>ırmak</i>	<i>huzur</i>	<i>gezmek</i>	<i>şeker</i>

Tablo - 11. Doğa Ulam İçi Öge Kümelmesi

Kıyafet Ulamı:

KIYAFET								
<i>çeşit</i>	<i>kullan.</i>	<i>biçimsel</i>	<i>malze.</i>	<i>aksesu.</i>	<i>güncel</i>	<i>maddi</i>	<i>bireysel</i>	<i>sosyal</i>
<i>etek</i>	<i>abiye</i>	<i>mini</i>	<i>lastik</i>	<i>kemer</i>	<i>marka</i>	<i>para</i>	<i>bakım</i>	<i>rüküş</i>
<i>gömlek</i>	<i>günlük</i>	<i>desen</i>	<i>kumaş</i>	<i>saat</i>	<i>stil</i>	<i>alışveriş</i>	<i>örtü</i>	<i>sade</i>
<i>şort</i>	<i>kışlık</i>	<i>kesim</i>	<i>deri</i>	<i>çanta</i>	<i>kalite</i>	<i>pahalı</i>	<i>kilo</i>	<i>keyif</i>
<i>ceket</i>	<i>salaş</i>	<i>renk</i>	<i>düğme</i>	<i>bere</i>	<i>prestij</i>	<i>dolap</i>	<i>temiz</i>	<i>az.</i>

Tablo - 12. Kıyafet Ulam İçi Öge Kümelmesi

Aile Ulamı:

AİLE						
<i>çekirdek</i>	<i>geniş</i>	<i>toplumsal</i>	<i>içe dönük</i>	<i>dışa dönük</i>	<i>bağlayıcı</i>	<i>nesnel</i>
<i>anne</i>	<i>kuzen</i>	<i>önemli</i>	<i>sevgi</i>	<i>kardeşlik</i>	<i>ev</i>	<i>kahvaltı</i>
<i>baba</i>	<i>teyze</i>	<i>soy</i>	<i>mutluluk</i>	<i>sırdaşlık</i>	<i>yuva</i>	<i>çay</i>
<i>çocuk</i>	<i>dayı</i>	<i>onur</i>	<i>saygı</i>	<i>dostluk</i>	<i>koku</i>	<i>kahve</i>
<i>eş</i>	<i>amca</i>	<i>kan</i>	<i>güven</i>	<i>arkadaşlık</i>	<i>özlem</i>	<i>sofra</i>

Tablo - 13. Aile Ulam İçİ ÖĞe Kümelenmesi

Bilim Ulamı:

BİLİM									
<i>ussal</i>	<i>malzeme</i>	<i>-loji</i>	<i>eğitim</i>	<i>bilim i.</i>	<i>tez</i>	<i>fiziksel</i>	<i>işlevsel</i>	<i>sonuç</i>	<i>süreç</i>
<i>düşünce</i>	<i>önlük</i>	<i>doğa</i>	<i>kitap</i>	<i>tesla</i>	<i>formül</i>	<i>mars</i>	<i>robot</i>	<i>icat</i>	<i>ileri</i>
<i>zeka</i>	<i>gözlük</i>	<i>fen</i>	<i>makale</i>	<i>darwin</i>	<i>ispat</i>	<i>uzay</i>	<i>araç</i>	<i>insan</i>	<i> fayda</i>
<i>çaba</i>	<i>den. tüpü</i>	<i>sanat</i>	<i>bilgi</i>	<i>atatürk</i>	<i>teori</i>	<i>hücre</i>	<i>cihaz</i>	<i>keşif</i>	<i>iş</i>
<i>objektif</i>	<i>eldiven</i>	<i>kimya</i>	<i>dergi</i>	<i>g. bell</i>	<i>kanıt</i>	<i>atom</i>	<i>motor</i>	<i>bulmak</i>	<i>gelecek</i>

Tablo - 14. Bilim Ulam İçİ ÖĞe Kümelenmesi

İletişim Ulamı:

İLETİŞİM									
<i>duygu.</i>	<i>sosyal</i>	<i>sanal</i>	<i>mobil</i>	<i>beden</i>	<i>sözel</i>	<i>yazılı</i>	<i>olum</i>	<i>yayın</i>	<i>es./ye.</i>
<i>anlama</i>	<i>toplantı</i>	<i>twitter</i>	<i>fax</i>	<i>jest</i>	<i>sohbet</i>	<i>yazı</i>	<i>empati</i>	<i> radyo</i>	<i>kuş</i>
<i>sevgi</i>	<i>bağ</i>	<i>snap</i>	<i>telefon</i>	<i>mimik</i>	<i>söz</i>	<i>imla</i>	<i>fayda</i>	<i>TV</i>	<i>ok</i>
<i>güven</i>	<i>çevre</i>	<i>mail</i>	<i>mobil</i>	<i>işaret</i>	<i>dil</i>	<i>posta</i>	<i>uyum</i>	<i>oyun</i>	<i>dergi</i>
<i>özlem</i>	<i>insan</i>	<i>mesaj</i>	<i>telsiz</i>	<i>bakışma</i>	<i>sözlü</i>	<i>mektup</i>	<i>kötü</i>	<i>medya</i>	<i>gazete</i>

Tablo - 15. İletişim Ulam İçİ ÖĞe Kümelenmesi

Güzellik Ulamı:

GÜZELLİK								
<i>görünüm</i>	<i>göreceli</i>	<i>doğa</i>	<i>beden</i>	<i>biçim</i>	<i>duygu</i>	<i>etken</i>	<i>ürün/sonuç</i>	<i>değer</i>
<i>stil</i>	<i>doğal</i>	<i>kum</i>	<i>vücut</i>	<i>anne</i>	<i>ruh</i>	<i>estetik</i>	<i>heykel</i>	<i>berber</i>
<i>hoş</i>	<i>görüş</i>	<i>çiçek</i>	<i>saç</i>	<i>kadın</i>	<i>aşk</i>	<i>ayna</i>	<i>kafa</i>	<i>moda</i>
<i>çekici</i>	<i>kişisel</i>	<i>deniz</i>	<i>dudak</i>	<i>manken</i>	<i>iyilik</i>	<i>ruj</i>	<i>öngörü</i>	<i>yenilik</i>
<i>karizma</i>	<i>görece</i>	<i>yağmur</i>	<i>cilt</i>	<i>bebek</i>	<i>saygı</i>	<i>maşa</i>	<i>düzen</i>	<i>yemek</i>

Tablo - 16. Güzellik Ulam İçİ ÖĞe Kümelenmesi

Hayat Ulamı:

HAYAT							
<i>soyut</i>	<i>betim</i>	<i>sosyal</i>	<i>çevren</i>	<i>olumsuz</i>	<i>olumlu</i>	<i>yönelim</i>	<i>edim</i>
<i>geçmiş</i>	<i>doğum</i>	<i>anne</i>	<i>doğa</i>	<i>acı</i>	<i>aşk</i>	<i>deneyim</i>	<i>okul</i>
<i>ebedi</i>	<i>ölüm</i>	<i>baba</i>	<i>tatil</i>	<i>sinir</i>	<i>sevgi</i>	<i>amaç</i>	<i>iş</i>
<i>an</i>	<i>ruh</i>	<i>evlat</i>	<i>hava</i>	<i>sınav</i>	<i>iyilik</i>	<i>istek</i>	<i>ev</i>
<i>rutin</i>	<i>hatıra</i>	<i>ilgi</i>	<i>su</i>	<i>zor</i>	<i>gülmek</i>	<i>cesaret</i>	<i>okuma</i>

Tablo - 17. Hayat Ulam İçİ ÖĞe Kümelenmesi

Zaman Ulamı:

ZAMAN					
<i>birim</i>	<i>bağıl</i>	<i>dair</i>	<i>ölçek</i>	<i>yöntem</i>	<i>nesnel</i>
<i>salise</i>	<i>kısa</i>	<i>yetersiz</i>	<i>bitiş</i>	<i>yetiştirme</i>	<i>kronoloji</i>
<i>akşam</i>	<i>hızlı</i>	<i>geçici</i>	<i>ömür</i>	<i>plan</i>	<i>takvim</i>
<i>güneş</i>	<i>ölçü</i>	<i>kısıtlı</i>	<i>yaş</i>	<i>tempo</i>	<i>kronometre</i>
<i>gün</i>	<i>çabuk</i>	<i>pahalı</i>	<i>son</i>	<i>çaba</i>	<i>mesai</i>

Tablo - 18. Zaman Ulam İçı Öğe Kümelenmesi

Güç Ulamı:

GÜÇ							
<i>değer</i>	<i>özerk</i>	<i>bağıl</i>	<i>teпки</i>	<i>döngüsel</i>	<i>imgesel</i>	<i>bilimsel</i>	<i>duyum</i>
<i>kudret</i>	<i>devlet</i>	<i>hırs</i>	<i>birlik</i>	<i>güneş</i>	<i>atatürk</i>	<i>akıl</i>	<i>saygı</i>
<i>zorba</i>	<i>asker</i>	<i>mal</i>	<i>çevre</i>	<i>hız</i>	<i>sanat</i>	<i>önder</i>	<i>kişilik</i>
<i>statü</i>	<i>strateji</i>	<i>ego</i>	<i>hayat</i>	<i>fizik</i>	<i>papa</i>	<i>azim</i>	<i>his</i>
<i>baskı</i>	<i>istikrar</i>	<i>hayal</i>	<i>ihtiyaç</i>	<i>silah</i>	<i>aile</i>	<i>ilim</i>	<i>sabır</i>

Tablo - 19. Güç Ulam İçı Öğe Kümelenmesi

Güncelleme örneklemelerinde görüldüğü gibi, kavramsal ulamların altındaki sözcüksel öğelerin, kullanılan kavramlarının öne çıkan özellikleri gözlemlenerek, sözcüksel öğeler ara ulamlarda yeniden yapılandırılmışlardır. Herhangi bir modele bağlı kalmadan yapılan bu yapılandırmanın çözümlenmeleriyle, “düşüncenin coğrafyası” hakkında bir bilgi ya da veriye ulaşım ulaşamayacağımız düşüncesinden hareket edilmiştir. Ör.: HAYAT ulamındaki “CAN”, Türkçe Anadillilerle sınırlı kalmıştır. Bu yapılandırmanın dışında, yukarıda da belirtildiği gibi, üst düzey ulamların altındaki öğe çeşitliliğinin azaltılabilmesi için, sözcükler güncellenmiştir. Ör.: ŞEHİR ulamındaki “Karınca Yuvası”, şehrin kalabalıklığını nicel olarak berkitmek için, AİLE ulamında “Kutsal Bağ” toplumsal kabul nedenleriyle kullanılmıştır.

Son olarak da, tektipleştirilmeye ve birleştirilmeye bağlı olarak oluşan yinelemeler taranmış ve ‘Veri Tabanı II’ adıyla yeni bir veri tabanı oluşturulmuştur.

Güncellenen sözcüksel öğelerle oluşturulan '*Veri Tabanı II*'de, '*Veri Tabanı I*'de yapılan grafik çalışmaları yinelenmiştir. *Veri Tabanı II*'den toplanan bilgilerle, üç anadildeki;

- Sözcüksel öğelerin, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadil* değişkenli dağılımı (*Bkz. Grafik 4*),
- Sözcüksel öğelerin, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadil* ve *somut/soyut* değişkenli dağılımı (*Bkz. Grafik 5*),
- Sözcüksel öğelerin, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadillilerin* kavramsal ulamlarda *somut/soyut* değişkenli dağılımı (*Bkz. Grafik 6*),

Microsoft Office Excel Worksheet programında oluşturulan grafiklerle izlenmiştir. '*Veri Tabanı II*'nin bilgileri değerlendirilirken, bir ögenin sıklık değeri yüzde cinsinden belirlenmiş, ayrıca kaçınıcı sırada bulunduğunu gösteren sıra medyanı da oluşturulmuştur. Öntürlük ya da nitelikli ulam üyeliği durumu, ulam içi ögenin üst sıralarda olmasını, bilgi vericiler tarafından sıklıkla seçilmesini gerektirir. Sıra medyanı verisi, sıklıkları eşit öğelerin hangisinin daha tipik üye olduğuna karar verilmesinde önemli bir işleve sahiptir.

Genel, Anadil değişkenine göre veri tabanını düzenleyen ve her biri, bir ulama ait olmak üzere, toplam on karma veri tablosu oluşturulmuştur. Karma veri tabloları *genel, Türkçe, Fransızca, İngilizce* olmak üzere toplam dört tablodan oluşmaktadır. Veri tabanı, temel on adet veri tablosunu içerecek biçimde çözümlenmiş ve düzenlenmiştir. Tablolarda, on beş sözcüksel öğeye yer verilmiştir. Sıklık yüzdesi en yüksek beş sözcüksel öge dikkate alınsa da, öge çeşitliliğine bağlı olarak oluşan küçük sıklık aralıkları nedeniyle, çözümlenmelerde ilk beşin dışındaki öğelerden de yararlanılmıştır. Nicel ve nitel çözümlenmeler bu tablolar üzerinden yapılmıştır.

3.3. Niceliksel Gözlemler

Niceliksel gözlemler iki bölümde ele alınmıştır:

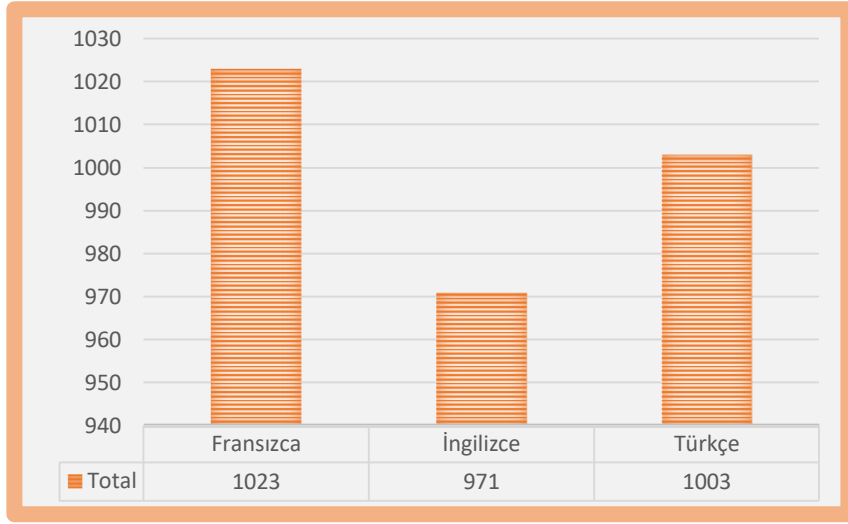
- **3.3.1.** Birinci ve ikinci veri tabanları dikkate alınarak elde edilen sonuçlar genel verileriyle aktarılacaktır.
- **3.3.2.** Tüm ulamlar, ayrı ayrı incelenerek tipiklik ya da özniteliklilik çerçevesinde öntürlerin farklılıkları ya da aynılıkları araştırılacaktır.

3.3.1. Veri Tabanı I ve II Genel Verileri

Araştırmanın bu bölümünde, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadil* değişkeni bağlamında bilgi vericilerin anlamsal ulamlarda kullandıkları ulam öğelerinin niceliksel değerlendirilmesi gözlemlenecektir. Sormacaya yardımcı olan bilgi vericiler toplamda 1940 sözcüksel öge kullanılmışlardır. Ulam altlarındaki sözcüksel öğelerin toplamı ise 15.180'dir. Sormacanın '*Veri Tabanı I*' temelli ilk niceliksel gözlemleri iki açıdan değerlendirilmiştir:

- Tüm verilerin, *Türkçe, Fransızca, İngilizce Anadil* değişkenli değerleri,
- Tüm verilerin, *somut/soyut* değişkenli değerleri,

Anadil değişkenli sözcüksel öge çeşitliliğini gösteren ve sormacanın en genel verilerini içeren aşağıdaki grafik '*Veri Tabanı I*'den yararlanılarak yapılmıştır:

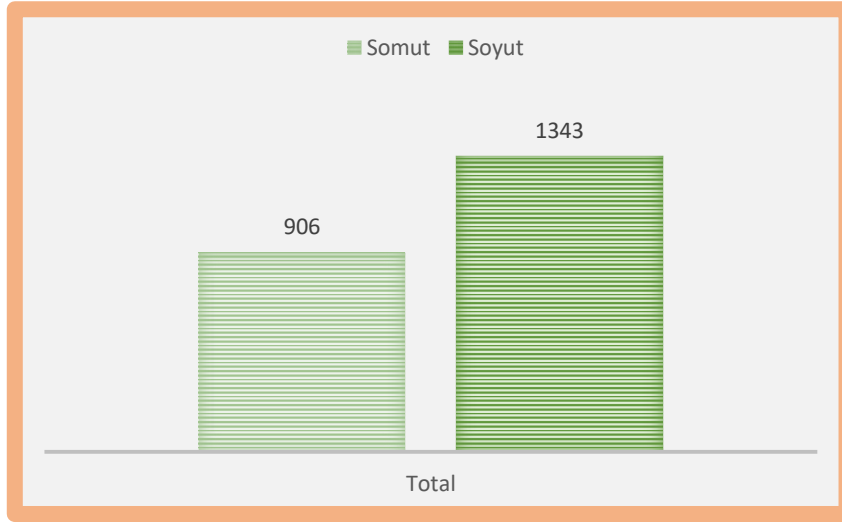

Grafik - 1. Anadil Değişkenli Sözcüksel Öge Dağılımı - Veri Tabanı I

‘Veri Tabanı I’ e göre;

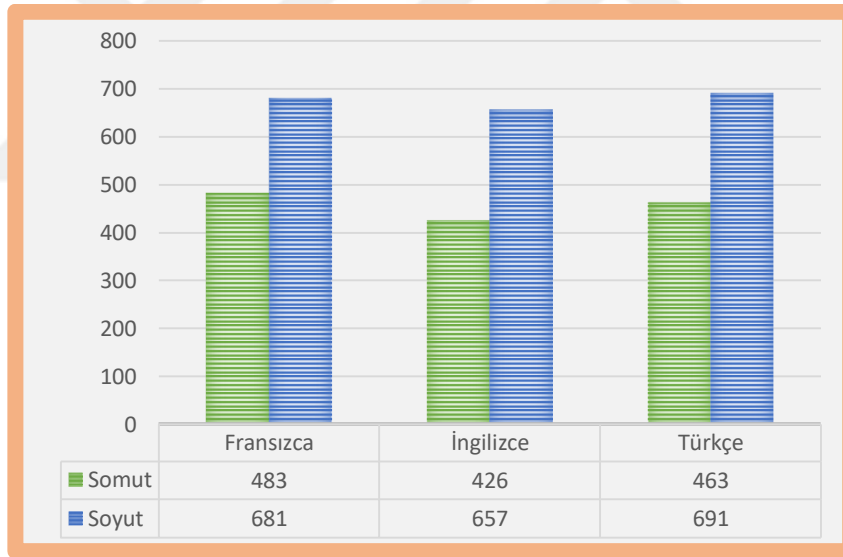
- Fransızca Anadillilerin sözcüksel öge çeşitliliği 1023,
- İngilizce Anadillilerin sözcüksel öge çeşitliliği 971,
- Türkçe Anadillilerin sözcüksel öge çeşitliliği 1003’dir.

Fransızca Anadillilerin, diğer anadillilere göre daha çok sözcüksel öge kullandıkları gözlemlenmiştir. Türkçe Anadilliler, Fransızca Anadillilerden sonra ikinci sıradadır. Aralarında 20 sözcüksel ögelik fark bulunmaktadır. İngilizce Anadilliler ise en az sözcüksel öge kullananlardır. İngilizce Anadillilerle Fransızca Anadilliler arasında 52, Türkçe Anadilliler arasında ise 32 sözcüksel ögelik fark oluşmuştur. Bu durumda en çok sözcüksel öge çeşitliliğine sahip anadilliler, Fransızca Anadilliler, en az sözcüksel öge çeşitliliğine sahip anadilliler ise İngilizce Anadillilerdir. ‘Veri Tabanı I’den yararlanılarak sözcüksel öge çeşitliliğini bu kez, somut/soyut ulamlar değişkeniyle incelediğimizde gözlemlediğimiz veriler şunlardır:

Grafik - 2. Somut/Soyut Değişkenli Sözcüksel Öge Dağılımı Veri Tabanı I

Somut/soyut sözcüksel öge çeşitliliğinde fark toplamda 437'dir.

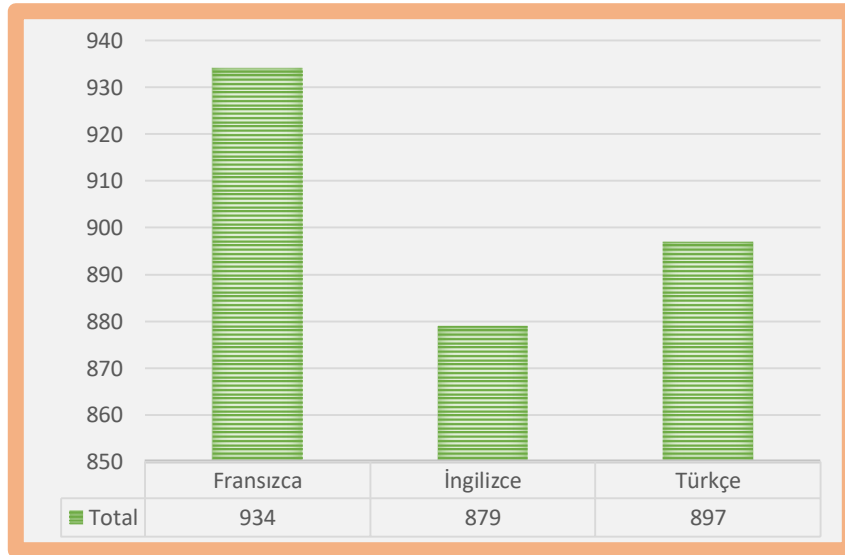
Grafik - 3. Anadil Değişkenli Somut/Soyut Sözcüksel Öge Dağılımı - Veri Tabanı I

- *Fransızca Anadilliler* kavramsal 'somut' ulamlarda kullandıkları öge çeşitlilikleriyle ilk sıradadır. Kavramsal 'soyut' ulamlarda kullandıkları öge çeşitlilikleriyle *Türkçe Anadillilerden* sonra ikinci sıradadır. Toplamda kullandıkları sözcüksel öge çeşitliliğiyle de ilk sıradadırlar.

- *İngilizce Anadilliler* kavramsal ‘somut’ ulamlarda ağırlıklı olmak üzere, diğer anadiller arasında kullandıkları daha az sözcüksel öge çeşitlilikleriyle son sıraya yerleşmişlerdir. Toplamda da, son sıradadırlar. Kavramsal ‘somut’ sözcüksel öge çeşitliliğinde de, kavramsal ‘soyut’ sözcüksel öge çeşitliliğinde de son sıradadırlar.

- *Türkçe Anadilliler* kavramsal ‘soyut’ ulamlarda kullandıkları öge çeşitlilikleriyle ilk sıradadır. Kavramsal ‘somut’ ulamlarda ise *Fransızca Anadillilerden* sonra ikinci sıradadır. Tüm kavramsal ulamlarda kullandıkları sözcüksel öge çeşitliliği ile de, yine ikinci sıradadırlar.

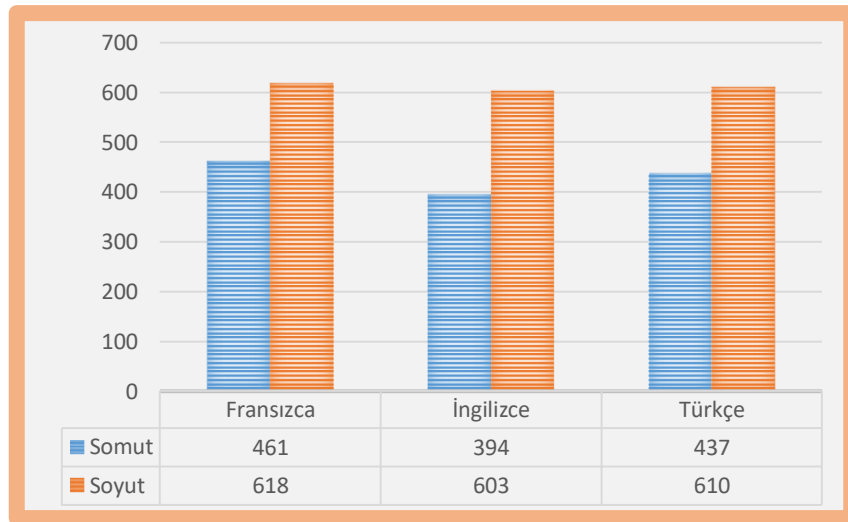
Sözcüksel ögelerin güncellenmesinden sonra, öge sayısı 1940’tan 1357’ye gerilemiştir. Güncellemeden sonra elde ettiğimiz bu yeni değerlerle oluşturulan ‘Veri Tabanı II’ye göre, sözcüksel öge çeşitliliğini incelediğimizde, şu sonuçları gözlemleyebilmekteyiz:

Grafik – 4. Anadil Değişkenli Sözcüksel Öge Dağılımı - Veri Tabanı II

- *Fransızca Anadillilerin* sözcüksel öge çeşitliliği 1023'ten 934'e,
- *İngilizce Anadillilerin* sözcüksel öge çeşitliliği 971'den 879'a,
- *Türkçe Anadillilerin* sözcüksel öge çeşitliliği 1003'ten 897'ye,

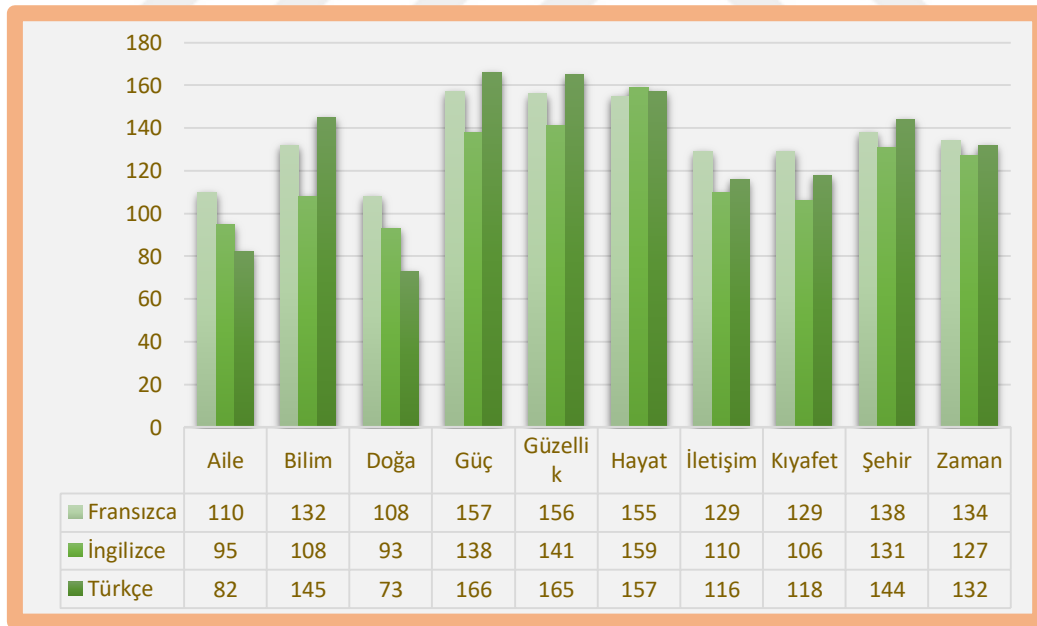
daralmıştır. Bu durumda da, ulam içi öğelerinin en tipik ya da öznelikli sözcüksel öğelerin çevresinde kümelenmeleri, sıklık değerinin arttırması beklenmektedir. Yeni verileri incelediğimizde, *Fransızca Anadilliler*, sözcüksel öge çeşitliliğinde yine ilk sırada, *Türkçe Anadilliler* ikinci sıradadır. 'Veri Tabanı I'de gözlemlenen sözcüksel öge farklılığının, güncellemeden sonra daha da arttığı izlenmektedir. *İngilizce Anadillilerin*, aynı sözcüksel öğelerin çevresinde kümelenmeleri görülmüş, bu durumun kullanım sıklığını arttırıp arttırmadığı ise niteliksel çözümlenmelerde belirginleşecektir. Grafiklerde öge çeşitliliğinin sayısal değerlerinin farklılaşmasının nedeni, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadilli* aynı ya da farklı bilgi vericilerin, aynı ya da farklı ulamlarda ortak kullandıkları sözcüksel öğeler nedeniyledir. *Somut/soyut* kavram değişkeniyle 'Veri Tabanı II'deki sözcüksel öge çeşitliliğini incelediğimizde de, şu sonuçlar gözlemlenmektedir:

Grafik - 5. Anadil Değişkenli Somut/Soyut Sözcüksel Öge Dağılımı - Veri Tabanı II

- Ulamlarda aynı kavrama gönderme yapan kavramsal sözcüksel öğeleri en çok kullanan anadilliler, *Fransızca Anadilliler* olarak gözlemlenmiştir.
- *Türkçe Anadilliler* aynı kavrama gönderme yapan kavramsal sözcüksel öğeleri en çok kullanan anadilliler olarak ikinci sırayı almışlardır.
- *İngilizce Anadilliler* aynı kavrama gönderme yapan kavramsal sözcüksel öğeleri en az kullanan anadillilerdir.

İngilizce Anadillilerin kavramsal sözcüksel öğe çeşitliliklerinin az ya da çok olarak değerlendirilebilmesi için, bilgi vericilerin belli sözcüksel öğeler çevresinde yoğunlaşmış ya da yoğunlaşmadıklarını niteliksel çözümlerinde söyleyebileceğiz. *Fransızca Anadillilerin* kavramsal sözcüksel öğe çeşitliliklerinin *Türkçe Anadillilerin* kavramsal sözcüksel öğe çeşitliliklerine yakın değerlerde seyretmesinin değerlendirilmesi de, niteliksel çözümlerinde belirginleşecektir.

Grafik - 6. Anadil Değişkenli Ulam İçerikli Sözcüksel Öğeler Çeşitliliği - Veri Tabanı II

Anadillerin sözcüksel öğe çeşitliliğine kavramsal ulamlar bağlamında baktığımızda, *soyut* ulamlardaki dağılımı daha net görebilmekteyiz. Anadillilerin

ulamlardaki öge çeşitliliğini gösteren *Grafik 6 – Anadil Değişkenli Ulam İçi Sözcüksel Öge Çeşitliliği* grafiğindeki veriler, ‘*Veri Tabanı II*’den aktarılmıştır.

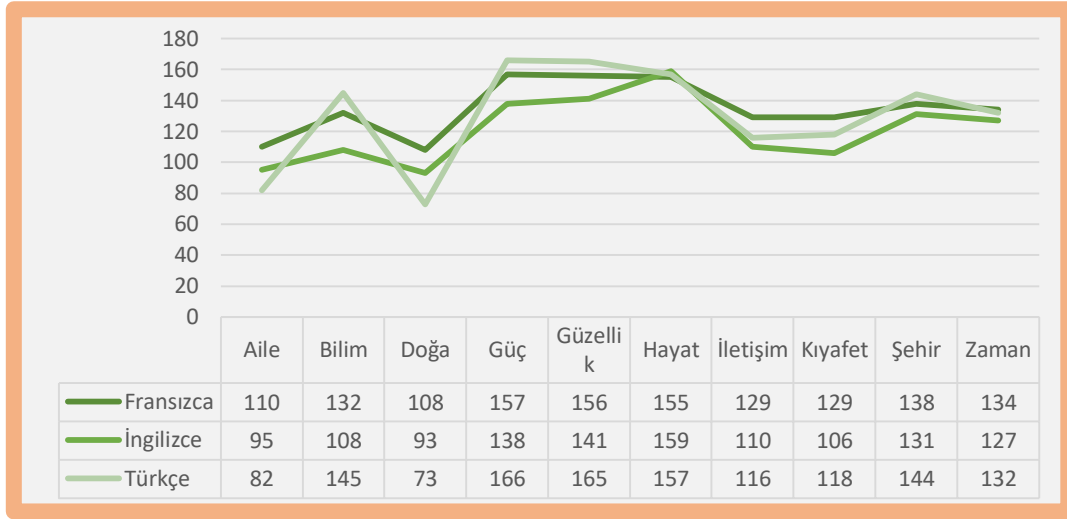
Yapılan sormacaya katılan bilgi vericiler, toplamda 2997 sözcüksel öge kullanmışlardır. Bu öge çeşitliliğinin, *Türkçe/Fransızca/İngilizce* ya da *somut/soyut* değişkenli alt gruplarda farklı sayısal değerlere sahip olması, yukarıda da belirttiğimiz gibi, aynı ya da farklı bilgi vericilerin, aynı ya da farklı ulamlarda ortak kullandıkları sözcüksel ögeler nedeniyledir. 2997 sözcüksel öge tüm ulamları kapsamaktadır, dolayısıyla, yinelenen sözcüksel ögeleri de kapsamaktadır. Sormacada yer verilen somut ulamlar için toplam 2527 ve soyut ulamlar için toplam 1327 sözcüksel öge kullanılmıştır. Somut ve soyut kavramsal ulamlardaki çeşitliliği anadiller değişkeniyle niceliksel olarak inceleyerek;

- Tüm anadillerde en az sözcüksel öge çeşitliliğine sahip birinci somut kavramsal ulam *DOĞA*, ikinci somut kavramsal ulam *AİLE* ulamlarıdır.
- *İngilizce* Anadillilerin en çok sözcüksel öge çeşitliliğine sahip somut kavramsal ulamı *ŞEHİR*, soyut kavramsal ulamı ise *HAYAT* ulamlarıdır.
- *Fransızca* ve *Türkçe* Anadillilerin en çok sözcüksel öge çeşitliliğine sahip somut kavramsal ulamları *ŞEHİR*, soyut kavramsal ulamları *GÜZELLİK*, *GÜÇ* ve *HAYAT* ulamlarıdır.
- *ŞEHİR* ulamı, somut kavramsal ulamların arasında, sözcüksel öge çeşitliliği en yüksek olan ulamdır. *BİLİM* ve *ZAMAN* gibi soyut ulamlardan da, toplamda, daha çok sözcüksel öge çeşitliliğine sahiptir.
- Somut kavramsal ulamlarda sözcüksel öge çeşitliliği en yüksek ulam *ŞEHİR*, en az ulamlar ise *AİLE* ve *DOĞA* ulamlarıdır.

- Soyut kavramsal ulamlarda sözcüksel öge çeşitliliği en yüksek ulamlar sırasıyla, *HAYAT*, *GÜÇ* ve *GÜZELLİK*, en az ulam ise *BİLİM* ulamıdır.

Bu noktada *Fransızca* ve *Türkçe Anadilliler* ile *İngilizce Anadilliler* arasındaki sözcüksel öge çeşitliliğindeki farklılığa bakarak bir ayrışmadan söz edilebilirse de, bu niteliksel gözlemlerde irdelenecektir. Bu tanıtlardan hareketle, bilgi vericilerin belirgin anlatım çizgilerinin olup olmadığı ve bunların evrensel görüş sunup sunmadığı da niteliksel gözlemlerde incelenecektir.

Somut ve soyut kavramsal ulamlar, sözcüksel öge çeşitliliği açısından karşılaştırıldığında, kavramsal somut ulamlarda kullanılan sözcüksel öğelerin nicel olarak daha sınırlı olması beklenirken, grafiklerden de anlaşılacağı gibi, aşkın bir sınırlılıktan söz edilemeyeceği görülmektedir. *GÜÇ*, *GÜZELLİK*, *İLETİŞİM* ve *HAYAT* gibi kavramsal soyut ulamlarda beklenen öge çeşitliliği görülmekle birlikte, *ŞEHİR*, *KIYAFET* gibi kavramsal somut ulamlardaki öge çeşitliliği dikkat çekicidir. *AİLE* ve *DOĞA* gibi kavramsal somut ulamlardaki az öge çeşitliliği, ulam içi öğelerin tipiklik ya da öznitelikli öge seçilimine bağlanabilir. Sormacanın ilginç sonuçlarından biri, farklı coğrafyalarda farklı diller kullanan, farklı kültürlerden gelen bireylerin *HAYAT* ve *ZAMAN* gibi kavramsal soyut ulamlarda birbirlerine yakın sayıda sözcüksel öge kullanmalarınıdır.

Grafik – 7. Ulamlar ve Ulam İçi Sözcüksel Öğe Dağılımı Veri Tabanı II

Anadillilerin kavramsal ulamlardaki ulam içi sözcüksel öge çeşitliliğine göre;

- *Fransızca Anadilliler AİLE, DOĞA, İLETİŞİM, KIYAFET, ZAMAN* ulamlarında,
- *İngilizce Anadilliler*, yalnız *HAYAT* ulamında,
- *Türkçe Anadilliler, BİLİM, GÜZELLİK, ŞEHİR, GÜÇ* ulamlarında, en çok kavramsal sözcüksel öğeleri kullanan anadilliler olmuşlardır.
- *Fransızca Anadilliler* daha çok kavramsal somut ulamlarda,
- *Türkçe Anadilliler*, daha çok kavramsal soyut ulamlarda, en yüksek öge çeşitliliğine sahip anadillileri oluşturmuşlardır.
- Tüm anadilliler, kavramsal soyut *HAYAT* ulamında birbirlerine en yakın değerde sözcüksel öge çeşitliliğine sahiplerken, kavramsal soyut *BİLİM* ulamında birbirlerine en uzak değerde sözcüksel öge çeşitliliğine sahiptirler.
- Tüm anadilliler, kavramsal somut *ŞEHİR* ulamında birbirlerine en yakın değerde sözcüksel öge çeşitliliğine sahiplerken, kavramsal somut *DOĞA* ve *AİLE* ulamlarında birbirlerine en uzak değerde sözcüksel öge çeşitliliğine sahiptirler.

Son olarak, *Türkçe/Fransızca/İngilizce Anadillilerin* kavramsal ulamlarda kullandıkları ulam içi sözcüksel öge çeşitliliğini incelediğimizde, farklı diller ve farklı

kültürler bağlamındaki bu çalışmanın içerik çözümlenmeleri, açıklamalarımızı destekler niteliktedir.

Niceliksel sözcük çeşitlenmelerini göz önünde bulundurarak ulamlaştırmaya ilişkin, bilgi vericilerin kullandıkları dilsel veriler üzerinden çıkarım yapabileceğimizi varsayarak, belirli ulamlar ve ulam içi sözcüksel öğeler hakkında neler söylenebiliriz? Çalışmanın sonraki bölümlerinde araştırma, bu çizgide ilerleyecektir. Bundan sonraki bölümde niceliksel açıdan, ulam içi sözcüksel öğelerin değerlendirilmelerine yer verilecektir. Tipiklik ya da özniteliklilik çerçevesinde öntürlerin bulunup bulunmadığı, bunların farklı dillerdeki dağılımı, benzerlikleri ya da farklılıkları saptanmaya çalışılacaktır. Dillerden bağımsız, benzer bir edinim çizgisinin bulunup bulunmadığı ya da bunun bilişsel karmaşıklığının olup olmadığı da çözümlenmeler sonunda belirlenecektir.

3.3.2. Tipiklik ya da Özniteliklilik Çerçevesinde Öntürlerin Saptanması

Araştırmamızın bu noktasında, karma veri tabloları aracılığıyla, *genel*, *Fransızca*, *İngilizce*, *Türkçe* değişkenlerine ait ulam öğelerinin, ulam içi yapıdaki konumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu değerlendirmede iki veri dikkate alınmıştır. Birinci veri sözcüksel öğenin kullanım sıklığı (% türünden), ikincisi ise konumlandırıldığı sıra derecesinin orta değeridir. Çözümlenmelerde, her kavramsal ulam için on beş sözcüksel öğe kullanım sıklıkları dikkate alınarak büyükten küçüğe sıralanmıştır. Bunun yanında, sıra derecesinin orta değeri daha üst

sıraları işaret edenler, öntür olarak düşünülmüştür. Ayrıca, her kavramsal ulam için oluşturulan grafiklerle, ulam içi sözcüksel öge çeşitliliği incelenmiştir.

3.3.2.1 Şehir Ulamı:

ŞEHİR ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu –*

1. Şehir Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Kalabalık	83	%27,2	3,0	Kalabalık	22	%7,2	3,0
Trafik	62	%20,3	3,5	Trafik	20	%6,6	3,5
Bina	47	%15,4	3,0	Mağaza	19	%6,2	2,0
Park	36	%11,8	3,0	Kirlenme	18	%5,9	2,0
AVM	34	%11,1	3,0	Kurum	16	%5,2	1,0
Uygarlık	28	%9,2	4,0	Turist	15	%4,9	4,0
Işık	27	%8,9	3,5	Uygarlık	15	%4,9	4,0
Kirlenme	26	%8,5	2,0	Toplu Taş.	14	%4,6	3,0
Araba	24	%7,9	3,0	Bina	14	%4,6	3,0
Toplu Taşı.	21	%6,9	3,0	Park	11	%3,6	3,0
Mağaza	20	%6,6	2,0	Çeşitlilik	10	%3,3	3,0
Belediye	20	%6,6	2,0	İnşaat	10	%3,3	3,0
Çeşitlilik	20	%6,6	3,0	Metro	10	%3,3	3,0
İstanbul	20	%6,6	2,0	İş	9	%3,0	3,0
Sokak	20	%6,6	3,0	Belediye	9	%3,0	2,0
	<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Bina	19	%18,3	3,0	Kalabalık	42	%41,2	3,0
Kalabalık	19	%18,3	3,0	Trafik	32	%31,4	3,5
Park	18	%17,3	3,0	İstanbul	20	%19,6	2,0
Eyalet	15	%14,4	1,0	AVM	20	%19,6	3,0
AVM	14	%13,5	3,0	Ankara	18	%17,6	2,0
Trafik Işıkları	13	%12,5	3,5	İzmir	15	%14,7	3,0
Araba	13	%12,5	3,0	Işık	15	%14,7	3,5
Kasaba	13	%12,5	3,0	Antalya	14	%13,7	3,0
Yol	11	%10,6	3,0	Bina	14	%13,7	3,0
Işık	11	%10,6	3,5	İl	12	%11,8	2,0
Müze	11	%10,6	2,0	Ulaşım	11	%10,8	3,0
Sokak	11	%10,6	3,0	Belediye	11	%10,8	2,0
Trafik	10	%9,6	3,5	Eğlence	11	%10,8	3,0
Gökdelen	10	%9,6	4,0	Gelişim	10	%9,8	3,0
Çeşitlilik	10	%9,6	3,0	Merkez	8	%7,8	3,0

Karma Veri Tablosu – 1. Şehir Ulamı

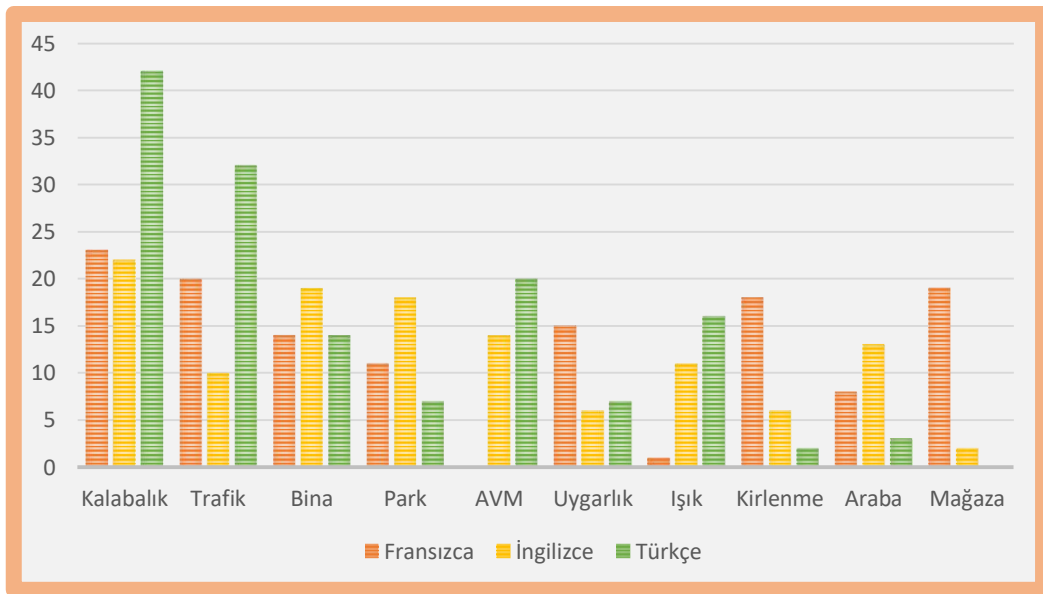
Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %27,2 (83 kişi)'si 3,0'lık sıra medyan değeriyle *KALABALIK* ögesini seçmişlerdir. *KALABALIK*, *İngilizce Anadillilerde* ikinci sırada oluşunun dışında, diğer anadillilerde birinci sıraya yerleşmiştir. Sıra

medyan değeri 3,0'dır. *KALABALIK* tüm anadillilerce öznitelikli öge olarak belirtilmiştir. *TRAFİK* ögesinde de durum benzerdir. *İngilizce Anadillilerde* ilk beş öge arasına girmemesi dışında, diğer anadillilerde ikinci öge olarak izlenmiştir. Genelde, 304 bilgi vericinin %20,3 (62 kişi)'ü *TRAFİK*'i tipik öge olarak seçmiştir. Sıra medyan değeri ise 3,5'tir. *BİNA*, 304 bilgi vericinin %15,4 (47 kişi)'ünün 3,0 sıra medyan değeriyle tipik öge olarak seçilmiştir. Genel ortalama dışında, *İngilizce Anadillilerin* birinci sırasına yerleşmiş *BİNA*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerde*, ilk beş öge olarak düşünülmemiştir. *Fransızca Anadillilerde* beşinci öge *KURUM* ile *BİNA* arasında 2 kişilik sıklık farkı bulunmaktadır. *BİNA*, *KURUM*'la yer değiştiremese de, hemen *KURUM*'un altına konumlanabilmektedir. Çünkü *BİNA*'nın üstünde 1 kişilik sıklık farkıyla yer alan *TURİST* ve *UYGARLIK*'in sıra medyan değerleri 4,0'dır. *Türkçe Anadillilerde* bu fark daha yükselerek, 4 kişiye çıksa da, *Fransızca Anadillilerde* olduğu gibi, 3,0'lık sıra medyan değeriyle *IŞIK*'in üstüne çıkarak, 1 kişilik sıklık farkıyla *İZMİR*'in yanında ya da altında yer alabilir. *PARK*, 304 bilgi vericinin %11,8 (36 kişi)'inin 3,0 sıra medyan değeriyle dördüncü sıraya yerleşmiş görünmektedir. *PARK*, *İngilizce Anadillilerin* üçüncü ögesiyken, *Türkçe Anadillilerde* ilk on beş öge ve *Fransızca Anadillilerde* ilk beş öge arasına girememiştir. *PARK*, genel tabloda dördüncü sıraya yerleşse de *İngilizce Anadillilerin* dışında, diğer anadillilerde zayıf öge olarak gözlemlenmektedir. *AVM*, 304 bilgi vericinin %11,1 (34 kişi)'nin 3,0'lık sıra medyan değeriyle beşinci sıraya yerleşen ögedir. *İngilizce* ve *Türkçe Anadillilerin* seçimi bu yöndedir. *Fransızca Anadilliler*, *AVM*'yi ulam ögesi olarak düşünmemiştir. Bu durum, öntür seçiminde farklılık yaratmıştır. Kavramsal somut *ŞEHİR* üst düzey ulamında *Fransızca*, *İngilizce*, *Türkçe Anadillilerin*, *KALABALIK*, *TRAFİK* ve *BİNA* dışında, ortak ögeleri bulunmamaktadır.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Kalabalık</i>	83	%27,2	3,0
<i>Trafik</i>	62	%20,3	3,5
<i>Bina</i>	47	%15,4	3,0

Tablo - 20. Şehir Ulamı – Öznitelikli Öğeler

Fransızca Anadillilerin seçtiği MAĞAZA, KİRLENME ve KURUM'dan, İngilizce Anadillerde KİRLENME ve MAĞAZA, Türkçe Anadillilerde ise KİRLENME ilk on beş öge arasına girememiştir. İngilizce Anadillerde KURUM, Türkçe Anadilliler MAĞAZA ve KURUM sözcüksel öge olarak kullanmamıştır. İngilizce Anadillerce seçilen EYALET, diğer anadillilerce sözcüksel öge olarak seçilmemiştir. Türkçe Anadillilerin seçtiği İSTANBUL, ANKARA gibi merkezler, Fransızca Anadillilerde LYON, PARİS vd. ile İngilizce Anadillerde NEW YORK, İNDİANAPOLİS vd. gibi düşünülmüşse de ilk on beşe girememişlerdir. ŞEHİR ulamındaki sözcüksel öge çeşitliliğinin olumsuz etkisiyle öznitelikli diyebileceğimiz ögeler, KALABALIK ve TRAFİK'le sınırlı kalmıştır. Göreceli olarak BİNA'yı ekleysek de, PARK ve AVM için aynı şeyi söylemek olanaksızdır. Farklı anadillere göre, öntür seçimleri farklılaşmıştır. Fransızca Anadilliler, MAĞAZA, KİRLENME, KURUM'u, İngilizce Anadilliler EYALET, TRAFİK IŞIKLARI'nı, Türkçe Anadilliler İSTANBUL, ANKARA gibi il merkezlerini düşünmüştür.

Grafik - 8. Şehir Ulamı

3.3.2.2. Doğa Ulamı:

DOĞA ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu* –

2. Doğa Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Ağaç	113	%37,0	2,0	Ağaç	36	%11,8	2,0
Bitki	109	%35,7	3,0	Bitki	34	%11,1	3,0
Hayvan	107	%35,1	3,0	Hayvan	33	%10,8	3,0
Hava	68	%22,3	3,0	Orman	21	%6,9	3,0
Orman	63	%20,7	3,0	Su	20	%6,6	2,0
Su	62	%20,3	2,0	Dağ	17	%5,6	3,0
Dağ	56	%18,4	3,0	Yaban H.	17	%5,6	4,0
Çiçek	52	%17,0	3,0	Hava	17	%5,6	3,0
Böcek	48	%15,7	3,0	Çiçek	14	%4,6	3,0
Yaban H.	45	%14,8	4,0	Yeşil Alan	14	%4,3	2,0
Kuş	38	%12,5	3,0	Koruma	14	%4,6	2,0
Yeşil Alan	37	%12,1	2,0	Böcek	12	%3,9	3,0
Huzur	34	%11,1	4,0	Güneş	12	%3,9	3,0
Güneş	33	%10,8	3,0	Yürüyüş	12	%3,9	4,0
Deniz	30	%9,8	3,0	Akarsu	12	%3,9	4,0
<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>			
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Bitki	48	%46,2	3,0	Ağaç	52	%51,0	2,0
Hayvan	39	%37,5	3,0	Hayvan	35	%34,3	3,0
Yaban Hayatı	28	%26,9	4,0	Orman	34	%33,3	3,0
Ağaç	25	%24,0	2,0	Çiçek	28	%27,5	3,0
Hava	25	%24,0	3,0	Bitki	27	%26,5	3,0
İklim	17	%16,3	2,0	Su	26	%25,5	2,0
Dağ	17	%16,3	3,0	Böcek	26	%25,5	3,0
Güneş	17	%16,3	3,0	Hava	26	%25,5	3,0
Su	16	%15,4	2,0	Dağ	22	%21,6	3,0
Çiçek	10	%9,6	3,0	Yeşil Alan	21	%20,6	2,0
Kuş	10	%9,6	3,0	Huzur	21	%20,6	4,0
Çimen	10	%9,6	2,5	Kuş	17	%16,7	3,0
Böcek	10	%9,6	3,0	Deniz	15	%14,7	3,0
Akarsu	10	%9,6	4,0	Manzara	13	%12,7	3,0
Koruma	10	%9,6	2,0	Toprak	13	%12,7	4,0

Karma Veri Tablosu – 2. Doğa Ulamı

Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %37,0 (113 kişi)'nin 2,0'lık sıra medyan değeriyle AĞAÇ'ı tipik öge olarak seçtiği görülmektedir. AĞAÇ, *İngilizce Anadilliler*deki dördüncü sıra dışında, diğer anadillilerde ilk sıraya yerleşmiştir. BİTKİ 304 bilgi vericinin %35,7 (109)'sinin 3,0'lık sıra medyan değeriyle genel tabloda ikinci sırada görünse de, *İngilizce Anadilliler*de birinci, *Fransızca Anadilliler*de ikinci, *Türkçe Anadilliler*de beşinci sıradadır. *İngilizce* ve *Fransızca Anadilliler*ce tipik, *Türkçe Anadilliler*ce zayıf bir öntür olarak seçildiği söylenebilir.

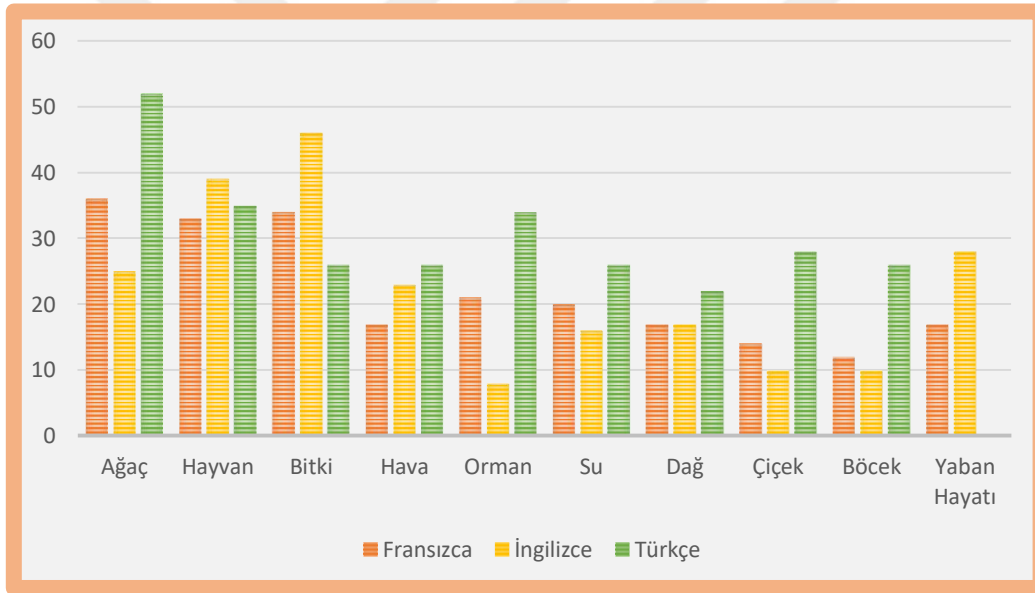
HAYVAN ögesi, *Fransızca Anadillilerde* üçüncü sırada olmasının dışında, diğer iki anadilde ikinci sıra öge olarak izlenmiştir. Genelde, 304 bilgi vericinin %35,1 (107 kişi)'inin tipik öge olarak seçtiği *HAYVAN* tüm anadillerin öntürsel ögesi olarak kabul edilebilir. *HAVA*, 304 bilgi vericinin %22,3 (68 kişi)'ünün 3,0 sıra medyan değeriyle seçilmiştir. Genel veriler dışında, *İngilizce Anadillilerin* beşinci sırasına yerleşmiş *HAVA*'nın, *Fransızca Anadillilerdeki* eş sıklık, farklı sıra medyan değerlerini göz önüne aldığımızda beşinci, *Türkçe Anadillilerde* benzer biçimde altıncı sıraya çıkması mümkündür. Bu duruma göre *HAVA*'nın tüm anadilliler için zayıf öge olarak seçildiği söylenebilir. *ORMAN*, 304 bilgi vericinin %20,7 (63 kişi)'sinin 3,0 sıra medyan değeriyle, genel sıralamada beşinci sıraya yerleşmiş görünmektedir. *ORMAN*, *Türkçe Anadillilerde* üçüncü, *Fransızca Anadillilerde* dördüncü sıradadır. *İngilizce Anadillilerde* ise, ilk on beş sözcüksel öge arasına girmemiştir. Buna göre *ORMAN*, *Türkçe* ve *Fransızca Anadillilerce* tipik ulam ögesi olarak seçilmiştir. Bu sonuçlara göre farklı anadillilerin ortak ulam ögeleri *AĞAÇ*, *BİTKİ* ve *HAYVAN*, zayıf ögeleri olarak da *HAVA*'yı seçtiklerini söyleyebiliriz.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Ağaç</i>	113	%37,0	2,0
<i>Bitki</i>	109	%35,7	3,0
<i>Hayvan</i>	107	%35,1	3,0
<i>Hava</i>	68	%22,3	3,0

Tablo - 21. Doğa Ulamı – Öznitelikli Ögeler

Fransızca Anadilliler için ORMAN'ın dışında *SU*, *İngilizce Anadilliler için HAVA* ve *YABAN HAYATI*, *Türkçe Anadilliler içinse yine ORMAN*'ın dışında *ÇİÇEK* diğer ulam ögelerini oluşturmuştur. *ORMAN*'la yaklaşık değerlere sahip ve sıra medyan değeri *ORMAN*'dan yüksek olan *SU*, 304 bilgi vericinin %20,3 (62 kişi)'ünün 2,0 sıra medyan değeriyle genel sıralamada altıncı sıraya yerleşmiştir. *SU*'yun, *Türkçe Anadillilerce* altıncı sırada seçilmesine karşın beşinci sıradaki *BİTKİ* ile aralarında bir

kişilik sıklık farkı bulunmaktadır. Medyan değeri ise *BİTKİ*'den yüksektir. *SU Fransızca Anadillilerin* beşinci, *İngilizce Anadillilerin* dokuzuncu sırasındadır. *SU*'yun *Türkçe ve Fransızca Anadillilerce* ortak ulam ögesi seçildiği söylenebilir. *İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak seçilmiş *YABAN HAYATI*, *Fransızca Anadillilerde DAĞ, HAVA*'yla birlikte üçlü biçimde, aynı sıklık ve medyan değerleriyle altıncı sırayı paylaşmaktadır. *YABAN HAYATI, Türkçe Anadillilerce* ulam ögesi olarak kullanılmamıştır. *Türkçe Anadillilerce* seçilen *ÇİÇEK*, *Fransızca ve İngilizce Anadillilerin* onuncu sırasında yer almıştır.

Grafik – 9. Doğa Ulamı

3.3.2.3. Kıyafet Ulamı:

KIYAFET ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu*

– 3. Kıyafet Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Pantolon	130	%42,6	3,0	Pantolon	43	%14,1	3,0
Elbise	94	%30,8	2,0	Elbise	33	%10,2	2,0
Gömlek	78	%25,6	3,0	Etek	22	%7,2	2,0
Etek	66	%21,6	2,0	Ceket	21	%6,9	4,0
Tişört	53	%17,4	3,0	Kazak	21	%6,9	3,0
Ayakkabı	53	%17,4	4,0	Gömlek	17	%5,6	3,0
Moda	48	%15,7	3,0	Tişört	16	%5,2	3,0
Tarz	44	%14,4	4,0	Tarz	16	%5,2	4,0
Kazak	43	%14,1	3,0	Moda	15	%4,9	3,0
Ceket	38	%12,5	4,0	Ayakkabı	12	%3,9	4,0
Çamaşır	36	%11,8	4,0	Mont	11	%3,6	4,0
Şort	31	%10,2	3,0	Çamaşır	10	%3,3	4,0
Alışveriş	28	%9,2	3,0	Spor	9	%3,0	3,0
Rahatlık	28	%9,2	3,0	Şal	8	%2,6	3,0
Mont	27	%8,9	4,0	Alışveriş	8	%2,6	3,0
	<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Pantolon	44	%42,3	3,0	Pantolon	43	%42,2	3,0
Gömlek	32	%30,8	3,0	Elbise	32	%31,4	2,0
Elbise	29	%27,9	2,0	Ayakkabı	30	%29,4	4,0
Etek	19	%18,3	2,0	Gömlek	29	%28,4	3,0
Şort	19	%18,3	3,0	Etek	25	%24,5	2,0
Tişört	18	%17,3	3,0	Çamaşır	24	%23,5	4,0
Rahatlık	15	%14,4	3,0	Moda	20	%19,6	3,0
Alışveriş	15	%14,4	3,0	Tişört	19	%18,6	3,0
Günlük	15	%14,4	3,0	Kazak	16	%15,7	3,0
Kumaş	14	%13,5	2,0	Tarz	15	%14,7	4,0
Tarz	13	%12,5	4,0	Şık	15	%14,7	3,0
Moda	13	%12,5	3,0	Mont	13	%12,7	4,0
Gereksinim	11	%10,6	2,0	Renk	9	%8,8	4,0
Ayakkabı	11	%10,6	4,0	Gereksinim	8	%7,8	2,0
Spor	11	%10,6	3,0	Kravat	8	%7,8	3,0

Karma Veri Tablosu – 3. Kıyafet Ulamı

Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %42,6 (130 kişi)'sının 3,0'lık sıra medyan değeriyle *PANTOLON*'u tipik öge olarak seçtikleri izlenmiştir. *PANTOLON*, tüm anadillilerin öntürsel öge seçimidir. *ELBİSE*, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü sırada izlenmekteyse de, diğer anadillerdeki ikinci sırası ve %30,8 (94)'lik sıklık ve 2,0'lık sıra medyan değerleriyle ikinci ulam ögesi olarak seçilmiştir. Genel tabloda üçüncü öge olarak gözlemlenen, 304 bilgi vericinin % 25,6 (78 kişi)'sının 3,0'lık sıra medyan değeriyle seçtiği *GÖMLEK*, *İngilizce Anadillilerce* ikinci, *Türkçe*

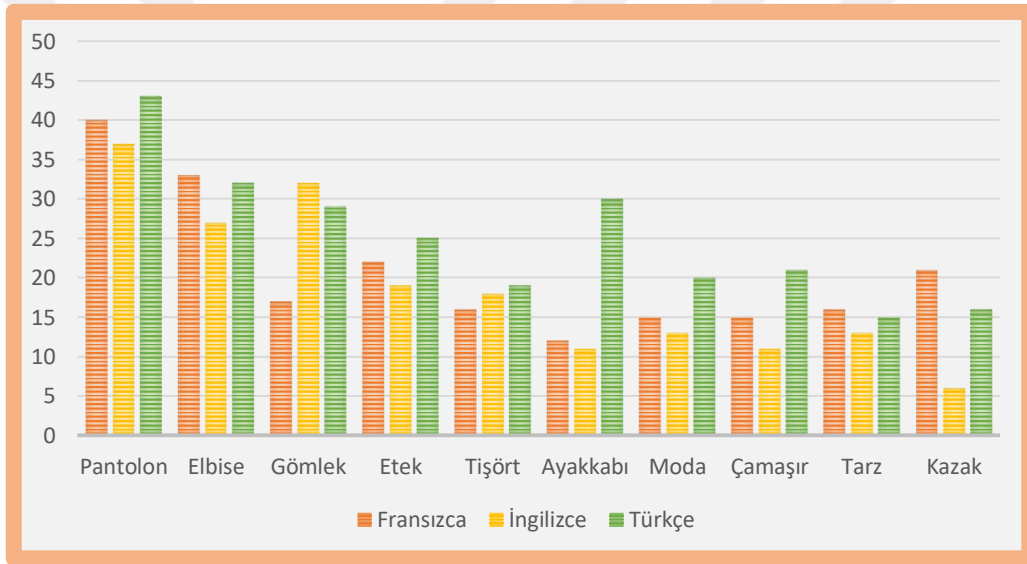
Anadillilerce dördüncü, *Fransızca Anadillilerde* ise, altıncı sırada yer almıştır. *Fransızca Anadillilerin* %6,9 (21 kişi)'u sıra medyan değeri 4,0 ile *CEKET* demişlerdir. *CEKET* ve *GÖMLEK*'in dört kişilik sıklık değer farkı yanında, *GÖMLEK*'in 3,0'lık sıra medyan değerinin *KAZAK*'tan yüksek olduğu göz önüne alındığında *GÖMLEK* beşinci sıraya yerleşeceğinden, tüm dillerin ortak ulam ögesi olarak kabul edilebilir. 304 bilgi vericinin %21,6 (66 kişi)'sının 2,0 sıra medyan değerine sahip *ETEK*'in, farklı anadillerde sıralaması farklı olsa da, tüm anadillere zayıf öge olarak seçildiği söylenebilir. *Fransızca Anadillilerde* üçüncü, *İngilizce Anadillilerde* dördüncü, *Türkçe Anadillilerde* ise beşinci sıradadır. Genel verilere göre, 304 bilgi vericinin %17,4 (53 kişi)'ünün 3,0 medyan değeriyle seçtikleri *TİŞÖRT*, küçük sıklık değer farklarıyla *Fransızca Anadillilerin* altıncı, *İngilizce Anadillilerin* beşinci, *Türkçe Anadillilerin* de altıncı sırasında düşünülebilirse de zayıf öge olarak kalmaktadır. Bu verilere göre, *KIYAFET* ulamında, *PANTOLON* ve *ELBİSE*'nin öznitelikli ve *ETEK*'in zayıf, *GÖMLEK*'in ise tipik öge olarak seçildiği söylenilebilir.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Pantolon</i>	130	%42,6	3,0
<i>Elbise</i>	94	%30,8	2,0
<i>Gömlek</i>	78	%25,6	3,0
<i>Etek</i>	66	%21,6	2,0

Tablo - 22. *Kıyafet Ulamı – Öznitelikli Öğeler*

Fransızca Anadillilerce beşinci öge olarak seçilen *CEKET*, *İngilizce* ve *Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi arasına girememiştir. *İngilizce Anadillilerin* %18,3 (19 kişi)'ü sıra medyan değeri 3,0'la seçtikleri *ŞORT*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi arasında değildir. *Türkçe Anadillilerin* %29,4 (30 kişi)'ünün 4,0 sıra medyan değeriyle üçüncü sırada seçtikleri *AYAKKABI*, *Fransızca Anadillilerin* onuncu, *İngilizce Anadillilerin* on dördüncü sırasında izlenmiştir. Her

iki anadildeki küçük sıklık değer farkları göz önüne alınsa da, *AYAKKABI*'nin 4,0'lık düşük sıra medyan değeriyle üst sıralara çıkabilmesi mümkün görünmemektedir. Örneğin, *İngilizce Anadillilerde*, aynı sıklık ve medyan değerleriyle *RAHATLIK*, *ALIŞVERİŞ*, *GÜNLÜK*'ü sekizinci, *KUMAŞ*'ı yedinci sıraya yerleştirebilsek de, sıralamadaki diğer öğelerin 2,0 ile 4,0 aralığında değişen medyan değerleri nedeniyle *AYAKKABI*'nin bir-iki basamak dışında daha yükseklere çıkması mümkün görünmemektedir. *Fransızca Anadillilerdeki* durum da benzerdir. *AYAKKABI*, *Türkçe Anadillilerin* öntür seçimi olarak kalmıştır.

Grafik - 10. Kıyafet Ulanı

3.3.2.4. Aile Ulamı:

AİLE ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu – 4*.

*Aile Ulamı*nda verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Anne	111	%36,4	1,0	Çocuk	44	%14,4	3,0
Çocuk	105	%34,4	3,0	Aşk	31	%10,2	2,5
Baba	104	%34,1	2,0	Ebeveyn	25	%8,2	2,0
Sevgi	82	%26,9	3,0	Anne	21	%6,9	1,0
Mutluluk	57	%18,7	3,0	Mutluluk	20	%6,6	3,0
Ebeveyn	48	%15,7	2,0	Baba	19	%6,2	2,0
Saygı	44	%14,4	4,0	Güven	16	%5,2	3,0
Huzur	42	%13,8	4,0	Kuzen	15	%4,9	4,0
Kardeş	40	%13,1	3,0	Saygı	13	%4,3	4,0
Güven	40	%13,1	3,0	Kardeş	12	%3,9	3,0
Ev	38	%12,5	3,0	Huzur	12	%3,9	4,0
Aşk	36	%11,8	2,5	Koruma	12	%3,9	2,0
Abla	36	%11,8	4,0	Abla	11	%3,6	4,0
Eş	33	%10,8	2,0	Tatil	9	%3,0	4,0
Birlik	28	%9,2	3,0	Yemek	9	%3,0	4,0
<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>			
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Sevgi	40	%38,5	3,0	Anne	62	%60,8	1,0
Anne	28	%26,9	1,0	Baba	59	%57,8	2,0
Baba	26	%25,0	2,0	Sevgi	39	%38,2	3,0
Çocuk	25	%24,0	3,0	Çocuk	36	%35,3	3,0
Ebeveyn	23	%22,1	2,0	Kardeş	28	%27,5	3,0
Önemseme	22	%21,2	2,0	Huzur	25	%24,5	4,0
Ev	17	%16,3	3,0	Mutluluk	24	%23,5	3,0
Mutluluk	13	%12,5	3,0	Eş	21	%20,6	2,0
Saygı	13	%12,5	4,0	Saygı	18	%17,6	4,0
Güven	13	%12,5	3,0	Abla	15	%14,7	4,0
Birlik	13	%12,5	3,0	Ev	13	%12,7	3,0
Dayanışma	12	%11,5	4,0	Güven	11	%10,8	3,0
Akraba	11	%10,6	4,0	Abi	11	%10,8	4,0
Çekirdek A.	11	%10,6	3,0	Bağlanma	9	%8,8	4,0
Gülme	11	%10,6	3,0	Birlik	9	%8,8	3,0

Karma Veri Tablosu – 4. Aile Ulamı

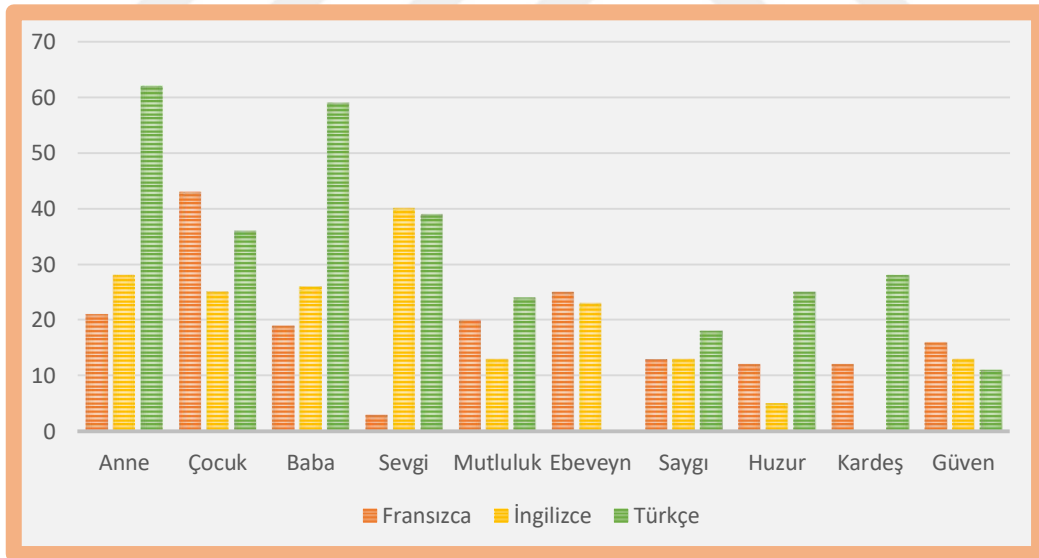
Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %36,4 (111 kişi)'ü 1,0'lık sıra medyan değeriyle *ANNE*'yi tipik öge olarak kabul etmişlerdir. *ANNE*, *Fransızca Anadillilerin* dördüncü, *İngilizce Anadillilerin* ikinci ulam içi ögesi olmuşsa da, *Türkçe Anadillilerin* birinci ögesi olarak belirlenmiş, öntürsel öge olarak izlenmiştir. *ANNE*, 1,0'lık sıra medyan değeriyle ilk sıraya yerleşen ilk ulam ögesidir. Bir diğeri de *İLETİŞİM*'de karşımıza çıkacak olan *TELEFON* ögesidir. Bu iki öge dışında 1,0'lık sıra medyan değeriyle, tipik başka bir ögeye rastlanmamıştır. *ÇOCUK*, genel tabloda

%34,4 (105 kişi) sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle ikinci sırada yer alsa da, *Fransızca Anadillilerin* birinci seçimidir. *İngilizce* ve *Türkçe Anadillilerde* dördüncü sırada olduğu dikkate alınarak, tipik ulam ögesi olarak seçildiği söylenebilir. *BABA* ögesi ise, %34,1 (104 kişi) sıklık ve 2,0 sıra medyan değerleriyle *Türkçe Anadillilerin* ikinci, *İngilizce Anadillilerin* üçüncü sırasında yer almıştır. *Fransızca Anadillilerde* altıncı sıra değerlerine bakarak tipik ulam ögesi olarak seçildiği söylenebilir. Genel tabloya göre %26,9 (82 kişi) sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değeriyle izlenen *SEVGİ*, *Fransızca Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi seçimi değildir. *İngilizce Anadillilerin* birinci, *Türkçe Anadillilerin* üçüncü sırasındadır. *SEVGİ*, *İngilizce Anadillilerin* ve *Türkçe Anadillilerin* ortak ulam ögesi olarak izlenmiştir. Genel tabloda beşinci sırada olan, %18,7 (57 kişi) sıklık değeri ve 3,0'lık sıra medyan değerine sahip *MUTLULUK*, *Fransızca Anadillilerde* beşinci, *İngilizce Anadillilerde* sekinci, *Türkçe Anadillilerde* yedinci sıraya yerleşmiştir. *Türkçe Anadillilerin* altıncı sırasındaki *HUZUR* 4,0 *MUTLULUK* ise 3,0 sıra medyan değerindedir. Aralarındaki sıklık farkı bir kişidir. Bu durumda *MUTLULUK*'un bir üst sıraya yerleşmesi olanaklıdır. *İngilizce Anadillilerde* yine bir üst sıraya çıkabilse de, *MUTLULUK Fransızca Anadillilerin* öntür seçimi olarak kalmıştır. Kavramsal soyut *AİLE* üst düzey ulamında *Fransızca*, *İngilizce*, *Türkçe Anadillilerin*, *ANNE*, *BABA* ve *ÇOCUK* dışında, ortak ulam öğeleri bulunmamaktadır. Sıra medyan değer göz önüne alındığında tüm anadillilerin kavramsal *AİLE* ulam öğeleri şöyle sıralanabilir:

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Anne</i>	111	%36,4	1,0
<i>Baba</i>	104	%34,1	2,0
<i>Çocuk</i>	105	%34,4	3,0

Tablo - 23. Aile Ulamı – Öznitelikli Öğeler

ANNE, BABA ve ÇOCUK'tan sonra anadillerin ulam ögelerinde çeşitlilik gözlemlenmektedir. *Fransızca Anadillilerin* seçtiği *AŞK* ve *EBEVEYN*'den *AŞK*, *İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak kullanılmamıştır. *Türkçe Anadillilerde* ise, ilk on beş ulam ögesinde yer almamaktadır. *Fransızca Anadillilerin* üçüncü ögesi *EBEVEYN* ise, *İngilizce Anadillilerce* beşinci öge olarak izlenmiştir. *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* ortak ulam ögesidir. *Türkçe Anadilliler* ise, ulam ögesi olarak kullanmamıştır. *Türkçe Anadillilerin* beşinci sırada seçtikleri *KARDEŞ*, *Fransızca Anadillilerin* onuncu sırasında izlenmektedir. Küçük sıklık değeri ve yüksek sıra medyan değerini göz önüne aldığımızda, yedinci sıraya yükselmesi mümkündür. *İngilizce Anadilliler* ise, *KARDEŞ*'i ulam ögesi olarak kullanmamışlardır. *Fransızca Anadilliler* *AŞK*, *EBEVEYN* ve *MUTLULUK*, *İngilizce Anadilliler* *SEVGİ* ve *EBEVEYN*, *Türkçe Anadilliler* *SEVGİ* ve *KARDEŞ* ögelerini seçerek ayırmışlardır.

Grafik - 11. AileUlamı

3.3.2.5. Bilim Ulamı:

BİLİM ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu – 5*.

Bilim Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Araştırma	90	%29,5	3,0	Araştırma	31	%10,2	3,0
Teknoloji	83	%27,2	3,0	Teknoloji	22	%7,2	3,0
Deney	66	%21,6	3,0	Laboratuvar	20	%6,6	3,0
Bilim Adamı	54	%17,7	2,0	Bilim Adamı	16	%5,2	2,0
Laboratuvar	50	%16,4	3,0	Deney	16	%5,2	3,0
Uzay	38	%12,5	2,0	Bilgi	16	%5,2	3,0
Bulgu	35	%11,5	3,0	Bulgu	16	%5,2	3,0
Bilgi	33	%10,8	3,0	Çalışma	16	%5,2	3,0
Tıp	31	%10,2	3,0	Tıp	15	%4,9	3,0
Kimya	30	%9,8	3,0	Biyoloji	14	%4,6	2,0
Gelişim	30	%9,8	3,0	İlerleme	12	%3,9	3,0
Fizik	30	%9,8	3,0	Fizik	12	%3,9	3,0
Buluş	27	%8,9	3,0	Kuram	11	%3,6	4,0
Biyoloji	25	%8,2	2,0	Uzay	11	%3,6	2,0
Bilim	25	%8,2	3,0	Kimya	10	%3,3	3,0
	<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Araştırma	37	%35,6	3,0	Teknoloji	41	%40,2	3,0
Bilim Adamı	29	%27,9	2,0	Buluş	25	%24,5	3,0
Deney	28	%26,9	3,0	Uzay	23	%22,5	2,0
Teknoloji	20	%19,2	3,0	Araştırma	22	%21,6	3,0
Laboratuvar	20	%19,2	3,0	Deney	22	%21,6	3,0
Bulgu	15	%14,4	3,0	Kimya	14	%13,7	3,0
Kuram	12	%11,5	4,0	Fizik	13	%12,7	3,0
Kanıt	12	%11,5	4,0	Gelişim	12	%11,8	3,0
Tıp	12	%11,5	3,0	Bilgisayar	11	%10,8	2,5
Bilim	12	%11,5	3,0	Bilim	11	%10,8	3,0
Yenilik	11	%10,6	4,0	Öğrenme	10	%9,8	5,0
Gelişim	10	%9,6	3,0	Laboratuvar	10	%9,8	3,0
Karmaşa	9	%8,7	3,0	Bilgi	9	%8,8	3,0
Gelecek	9	%8,7	4,0	Bilim Adamı	9	%8,8	2,0
Bilgi	8	%7,7	3,0	Kitap	9	%8,8	3,5

Karma Veri Tablosu – 5. Bilim Ulamı

Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %29,5 (99 kişi)'inin 3,0'lık sıra medyan değeriyle *ARAŞTIRMA* dediği gözlemlenmektedir. *Fransızca Anadilliler* ile *İngilizce Anadillilerin* ilk, *Türkçe Anadillilerin* dördüncü sırasındadır. *Türkçe Anadillilerde* üst sıralarda olmasa da, ulam ögesi olarak seçildiği söylenebilir. 304 bilgi vericinin %27,2 (83 kişi)'sinin 3,0 sıra medyan değeriyle seçtiği *TEKNOLOJİ*, *Türkçe Anadillilerde* tipik öge olarak ilk sırada seçilmiştir. *TEKNOLOJİ*'nin, *Fransızca Anadillilerde* ikinci, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü sırada seçilmesi dolayısıyla, tüm anadillilerce öntürsel

öge olarak belirlendiği söylenebilir. Genel tablo sıralamasında %21,6 (66 kişi) sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değeriyle *DENEY*, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü, *Türkçe Anadillilerde* aynı değerlere sahip olduklarından, *ARAŞTIRMA*'yla aynı sırayı paylaşarak dördüncü, *Fransızca Anadillilerde* beşinci sırada yer almıştır. *DENEY* de, tipik olarak ulamda yer alacak bir diğer öge olmuştur. 304 bilgi vericinin %17,7 (54 kişi)'sinin 2,0'lık sıra medyan değeriyle seçtiği *BİLİM ADAMI*, *İngilizce Anadillilerce* ikinci, *Fransızca Anadillilerce* dördüncü sıradadır. *Fransızca ve İngilizce Anadilliler için ulam ögesi* olarak seçilen *BİLİM ADAMI*, *Türkçe Anadillilerde* on dördüncü sırada yer almıştır. *Türkçe Anadillilerin* öge sıralamalarındaki yakın sıklık ve sıra medyan değerlerine baktığımızda, aynı değerlere sahip *ARAŞTIRMA* ve *DENEY* dördüncü sırayı paylaşmaktadırlar. Böylelikle beşinci ulam ögesi olarak izlenen *KİMYA* ile on dördüncü sıradaki *BİLİM ADAMI* arasında beş kişilik sıklık farkı olmasına karşın, *BİLİM ADAMI*'nın sıra medyan değeri *KİMYA*'dan yüksektir: 2,0. Böylelikle *BİLİM ADAMI*'nın sıralaması yükseltilecek, zayıf da olsa tipik bir öge olarak seçildiğini söylemek olanaklıdır. *LABORATUVAR* ise, %16,4 (50 kişi)'lük sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle genel tabloda beşinci sırada yer almıştır. *Fransızca Anadillilerin* üçüncü, *İngilizce Anadillilerin* aynı değerlere sahip *TEKNOLOJİ*'yle dördüncü ulam ögesi olarak gözlemlenmiştir. *Türkçe Anadillilerde* *BİLİM ADAMI*'na benzer biçimde sıralaması yükseltilecek de, ancak yedinci sıraya yerleşebilecektir. *Fransızca Anadillilerin* öge çeşitliliğine bağlı olarak, beşinci sıra öge seçimlerinde çokluk gözlemlenmiştir. *DENEY*, *BİLGİ*, *BULGU* ve *ÇALIŞMA*'nın ve hatta *TIP*'in beşinci sırayı paylaşmaları olanaklı görünmektedir. *BİLİM* ulamındaki genel verilerle sıralamaları değişkenlik gösterse de, *Fransızca ile İngilizce Anadilliler* aynı öğeleri ulam ögesi olarak seçmişlerdir.

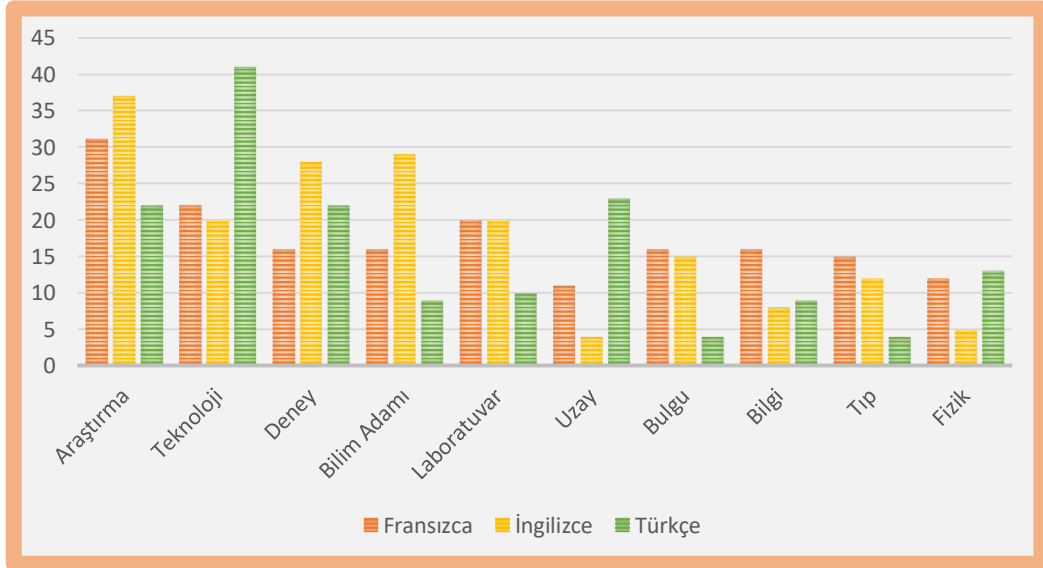
<i>Genel</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>Araştırma</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Teknoloji</i>
<i>Teknoloji</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Bilim Adamı</i>	<i>Buluş</i>
<i>Deney</i>	<i>Laboratuvar</i>	<i>Deney</i>	<i>Uzay</i>
<i>Bilim Adamı</i>	<i>Deney</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Araştırma/Deney</i>
<i>Laboratuvar</i>	<i>Bilim Adamı</i>	<i>Laboratuvar</i>	<i>Bilim Adamı</i>

Tablo - 24. Bilim Ulamı – Anadil Karşılaştırma

Türkçe Anadilliler, *BULUŞ* ve *UZAY* ulam öğeleriyle diğer dillerden ayırmışlardır. *ARAŞTIRMA* ve *DENEY*'i aynı sıraya yerleştirdiğimizde, *BİLİM ADAMI* beşinci sırada yer alsa da, *LABORATUVAR*'ı aynı biçimde yukarılara çekebilmemiz mümkün görünmemektedir. Bu durumda üç anadilin *BİLİM* ulamında üç öznitelikli, bir tipik öge çıkardıklarını söyleyebiliriz.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Araştırma</i>	90	%29,5	3,0
<i>Teknoloji</i>	83	%27,2	3,0
<i>Deney</i>	66	%21,6	3,0
<i>Bilim Adamı</i>	54	%17,7	2,0

Tablo - 25. Bilim Ulamı – Öznitelikli Öğeler

Grafik - 12. Bilim Ulamı

3.3.2.6. İletişim Ulamı:

İLETİŞİM ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu*

– 6. İletişim Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Telefon	146	%47,9	1,0	Telefon	36	%11,8	1,0
Konuşma	92	%30,2	2,0	Konuşma	33	%10,8	2,0
İnternet	86	%28,2	3,0	Dil	31	%10,2	1,0
Sohbet	73	%23,9	4,0	Beden Dili	23	%7,5	3,5
Mesaj	64	%21,0	3,0	İnternet	20	%6,6	3,0
Dil	61	%20,0	1,0	Sosyalleşme	20	%6,6	3,0
Beden Dili	58	%19,0	3,5	Haber	20	%6,6	3,0
Medya	37	%12,1	3,0	Sohbet	16	%5,2	4,0
Mail	33	%10,8	3,0	Paylaşım	16	%5,2	3,0
Sözel	30	%9,8	3,0	Sözel	16	%5,2	3,0
İşaret Dili	30	%9,8	3,0	Dinleme	15	%4,9	4,0
Teknoloji	28	%9,2	3,0	İşaret Dili	13	%4,3	3,0
Radyo	28	%9,2	4,0	Mesaj	13	%4,3	3,0
Haber	25	%8,2	3,0	Uydu	11	%3,6	2,0
Dinleme	23	%7,5	4,0	Radyo	9	%3,0	4,0
	<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Konuşma	38	%36,5	2,0	Telefon	80	%78,4	1,0
Sohbet	34	%32,7	4,0	İnternet	46	%45,1	3,0
Telefon	30	%28,8	1,0	Mesaj	29	%28,4	3,0
Beden Dili	25	%24,0	3,5	Sohbet	23	%22,5	4,0
Dil	24	%23,1	1,0	Konuşma	21	%20,6	2,0
Mesaj	22	%21,2	3,0	Haberleşme	20	%19,6	4,0
İnternet	20	%19,2	3,0	Medya	19	%18,6	3,0
İşaret Dili	16	%15,4	3,0	Mail	16	%15,7	3,0
Teknoloji	12	%11,5	3,0	Mektup	14	%13,7	3,0
Mail	12	%11,5	3,0	Whatsapp	13	%12,7	4,0
Radyo	11	%10,6	4,0	Teknoloji	10	%9,8	3,0
Medya	11	%10,6	3,0	Bilgisayar	10	%9,8	2,5
Güçlü	9	%8,7	2,0	Beden Dili	10	%9,8	3,5
TV	9	%8,7	3,0	TV	9	%8,8	3,0
Sözel	9	%8,7	3,0	Anlama	8	%7,8	3,0

Karma Veri Tablosu – 6. İletişim Ulamı

İLETİŞİM ulam içi sözcüksel öğelerinde güncelleme yapılırken, *KONUŞMA*, “*Konuşma Adabı, Etkili Konuşma, Diksiyon*” vb. kavramları karşılamak için kullanılmıştır. Niteliksel gözlemlerde daha ayrıntılı irdeleneceği üzere, *SOHBET* ve *KONUŞMA* ayrımıyla incelenmeye alınmıştır.

Genel tabloya göre, 304 bilgi verici %47,9 (146 kişi), 1,0'lık sıra medyan değeriyle *TELEFON*'u tipik ulam ögesi olarak seçmiştir. *TELEFON*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* ilk sıra seçimleri olurken, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü sıraya yerleşmiştir. %30,2 (92 kişi)'lik sıklık ve 2,0'lık sıra medyan değerleriyle genel tabloda ikinci sırada yer alan *KONUŞMA*, *İngilizce Anadillilerin* ilk, *Fransızca Anadillilerin* ikinci sırada tipik ulam ögesidir. *Türkçe Anadillilerde* ise, iki kişilik sıklık farkı ve 2,0 sıra medyan değeriyle, sıra medyan değeri, 4,0 olan *SOHBET*'ten sonra yer almıştır. Bu durumda *KONUŞMA* sıra medyan değeri itibariyle *Türkçe Anadillilerin* de dördüncü ulam ögesi kabul edilebilir. 304 bilgi vericinin %28,2 (86 kişi)'si, 3,0'lık sıra medyan değeriyle üçüncü olarak *İNTERNET* ögesini seçmişlerdir. *Türkçe Anadillilerde* ikinci, *Fransızca Anadillilerde* beşinci, *İngilizce Anadillilerde* ise yedinci sıradadır. *Fransızca Anadillilerde* beşinci sırada, aynı sıklık ve sıra medyan değerlere sahip ögeler bulunmaktadır. Bunlar, *İNTERNET*, *SOSYALLEŞME* ve *HABER*'dir. *İngilizce Anadillilerde* ise, beşinci sırada yer alan *DİL* ile yedinci sırada yer alan *İNTERNET* ögelerinin arasındaki sıra medyan farkı yüksektir. Altıncı sıradaki *MESAJ* ile arasında 2 kişilik sıklık değer farkı bulunmaktadır. Bu durumda *İNTERNET*'in, *İngilizce Anadilliler* için tipik öge olmadığı ya da zayıf öge olduğu söylenebilir. 304 bilgi vericinin %23,9 (73 kişi)'unun % 4,0 sıra medyan değeriyle seçtiği *SOHBET*, *İngilizce Anadillilerde* ikinci, *Türkçe Anadillilerde* dördüncü sırada ulam ögesi olarak seçilmiştir. *Fransızca Anadillilerde* ise sekizinci sıradadır. *Fransız Anadillilerde* beş, altı ve yedinci sıralar, denk değerde ögeleri barındırmaktadır. Dolayısıyla bu ögelerin aynı sırayı paylaştıklarını göz önüne aldığımızda, *SOHBET* altıncı sırada yer alacaktır. Daha yukarıya çıkması olanaksızdır, çünkü hem sıklık değeri hem sıra medyanı düşüktür. Genel tabloda beşinci sırada görülen *MESAJ*, bilgi verici 304 kişinin %21,0 (64 kişi)'inin 3,0'lık sıra medyan ortalamasına sahiptir. *MESAJ Türkçe Anadillilerde*, *SOHBET*'in üstünde üçüncü sıradadır. *İngilizce*

Anadillilerde, çok küçük sıklık, ama yüksek sıra medyan değerine sahip *DİL* ögesinin altında kalmıştır. *Fransızca Anadillilerin* ise tipik ulam ögesi seçimi değildir. Yukarıda da açıklandığı gibi, *İNTERNET*, *SOSYALLEŞME*, *HABER*'in arkasından ancak sekizinci sıraya kadar yükselebilmektedir. Kavramsal soyut *İLETİŞİM* üst düzey ulamında *Fransızca*, *İngilizce*, *Türkçe Anadillilerin*, *TELEFON*, *KONUŞMA* dışında, tipik ortak ulam ögeleri bulunmamaktadır.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Telefon</i>	146	%47,9	1,0
<i>Konuşma</i>	92	%30,2	2,0

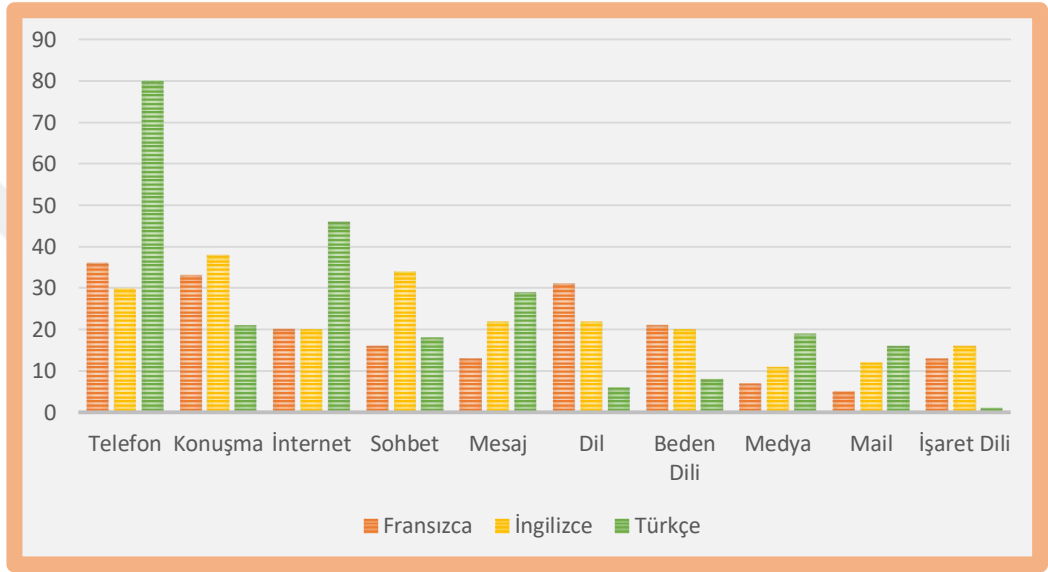
Tablo - 26. İletişim Ulamı – Öznitelikli Ögeler

Fransızca Anadillilerin üçüncü sırada %10,2 (31 kişi)'lik sıklık ve 1,0'luk sıra medyan değerleriyle seçtikleri *DİL*, *İngilizce Anadillilerde* beşinci sıradadır. *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* ortak ulam ögesi olmuştur. *Türkçe Anadillilerde* ise, ilk on beşe girememiştir. *Fransızca Anadillilerce* dördüncü sırada seçilen, %7,5 (23 kişi)'lik sıklık ve 3,5'lik sıra medyan değerine sahip *BEDEN DİLİ*, *İngilizce Anadillilerce* beşinci sırada seçilmiştir. *Türkçe Anadillilerde* ise on üçüncü sıradadır. *Türkçe Anadillilerin* sıralamaları incelendiğinde, *TEKNOLOJİ*, *BİLGİSAYAR* ve *BEDEN DİLİ*'nin sıklık değeriyle aynı sırayı paylaştığı görülse de, *BEDEN DİLİ*'nin sıra medyan değeri düşüktür. Bu durumda *BEDEN DİLİ*, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* ortak ulam ögesi olmuştur.

İLETİŞİM ulamında genel verilerle *Türkçe Anadillilerin* sıralaması, yerleri değişiklik gösterse de aynı çıkmıştır. *Fransızca Anadilliler*, *SOHBET* ve *MESAJ* yerine *DİL* ve *BEDEN DİLİ*'ni, *İngilizce Anadilliler* ise, *İNTERNET* ve *MESAJ* yerine *DİL* ve *BEDEN DİLİ*'ni seçmişlerdir.

Genel	Fransızca	İngilizce	Türkçe
Telefon	Telefon	Konuşma	Telefon
Konuşma	Konuşma	Sohbet	İnternet
İnternet	Dil	Telefon	Mesaj
Sohbet	Beden Dili	Beden Dili	Sohbet
Mesaj	İnternet	Dil	Konuşma

Tablo - 27. İletişim Ulanı – Anadil Karşılaştırma

Grafik - 13. İletişim Ulanı

3.3.2.7. Güzellik Ulamı:

GÜZELLİK ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri*

Tablosu – 7. Güzellik Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Makyaj	76	%24,9	2,0	Makyaj	26	%8,5	2,0
Doğa	65	%21,3	2,0	Doğal	25	%8,2	2,0
Doğal	56	%18,4	2,0	Doğa	19	%6,2	2,0
Bakım	45	%14,8	3,0	İçsel	18	%5,9	3,0
İçsel	42	%13,8	3,0	Sanat	17	%5,6	3,0
Giyim	38	%12,5	3,0	Kadın	15	%4,9	2,0
Sanat	37	%12,1	3,0	Estetik	14	%4,6	2,0
Göz	32	%10,5	3,0	Aşk	12	%3,9	2,5
Kadın	31	%10,2	2,0	Giyim	11	%3,6	,30
Estetik	30	%9,8	2,0	Aile	10	%3,3	2,0
Saç	25	%8,2	4,0	Sübjektif	10	%3,3	1,5
Müzik	24	%7,9	3,0	Dış Güzellik	10	%3,3	3,5
Alım	23	%7,5	5,0	Bakım	9	%3,0	3,0
Fark	21	%6,9	2,0	İncelik	8	%2,6	3,0
Gülme	19	%6,2	4,0	Kozmetik	8	%2,6	1,5
<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>			
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Müzik	24	%23,1	3,0	Bakım	36	%35,3	3,0
Doğa	21	%20,2	2,0	Makyaj	30	%29,4	2,0
Makyaj	20	%19,2	2,0	Doğa	25	%24,5	2,0
İçsel	19	%18,3	3,0	Doğal	18	%17,6	2,0
Giyim	18	%17,3	3,0	Göz	18	%17,6	3,0
Dış Görünüş	17	%16,3	4,0	Saç	15	%14,7	4,0
Doğal	13	%12,5	2,0	Estetik	14	%13,7	2,0
Fark	13	%12,5	2,0	Sanat	10	%9,8	3,0
Model	11	%10,6	2,0	Kuaför	10	%9,8	3,0
Duygu	10	%9,6	3,0	Kadın	10	%9,8	2,0
Sanat	10	%9,6	3,0	Giyim	9	%8,8	3,0
Alım	10	%9,6	5,0	Anne	9	%8,8	1,0
Moda	9	%8,7	3,0	İyi Kalplilik	9	%8,8	3,0
Günbatımı	9	%8,7	4,0	İncelik	8	%7,8	3,0
Göz	8	%7,7	3,0	Deniz	7	%6,9	3,0

Karma Veri Tablosu – 7. Güzellik Ulamı

Genel tabloya göre, 304 bilgi verici %24,9 (76 kişi)'u 2,0'lık sıra medyan değeriyle *MAKYAJ*, *Fransızca Anadillilerin* ilk, *Türkçe Anadillilerin* ikinci, *İngilizce Anadillilerin* ise üçüncü sırasına yerleşerek ulam ögesi olarak seçilmiştir. Genel tabloda %21,3 (65 kişi)'lük sıklık ile 2,0'lık sıra medyan değerleriyle ikinci sıradaki *DOĞA*, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* ikinci, *Türkçe Anadillilerin* üçüncü sırasında yer alarak tüm anadillilerce seçilen bir diğer ulam ögesidir. 304 bilgi vericinin %18,4 (56 kişi)'ünün yine 2,0 sıra medyan değeriyle seçtiği *DOĞAL*,

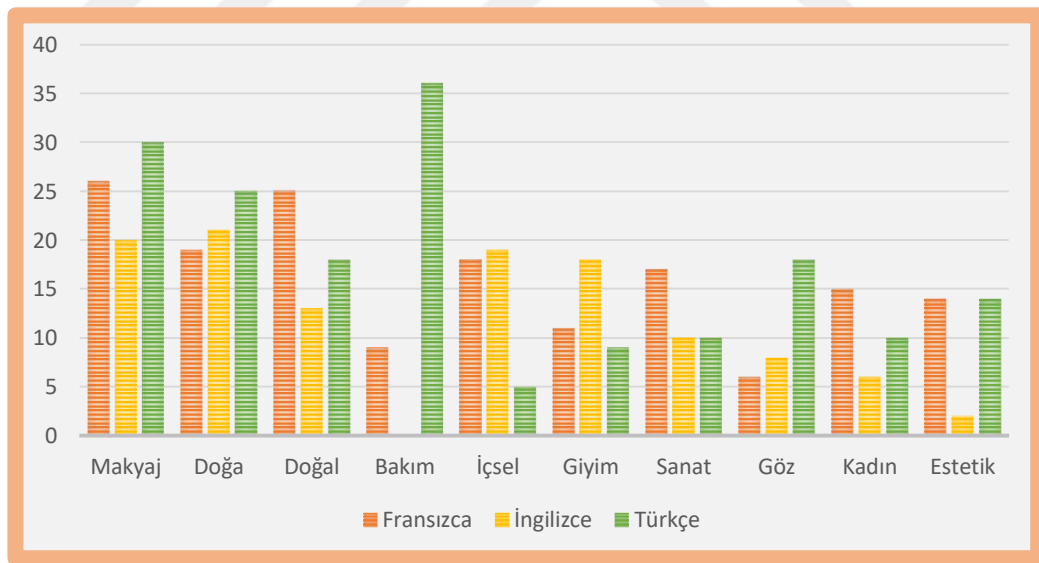
Fransızca Anadillilerde ikinci, *Türkçe Anadillilerde* dördüncü sırada olmasına karşın, *İngilizce Anadillilerce* yedinci sırada seçilmiştir. 2,0'lık sıra medyan değerine sahipse de, beşinci sıradaki *GİYİM*'le arasında 5 kişilik sıklık farkı bulunmaktadır. Altıncı sırada yer alan *DIŞ GÖRÜNÜŞ*'le yer değiştirebilir. Aralarında 2 kişilik sıklık değer farkı olsa da, *DIŞ GÖRÜNÜŞ*'ün sıra medyan değeri düşüktür. *DOĞAL*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* ulam ögesi olarak kalmış, *İngilizce Anadilliler* içinse zayıf öge olmuştur. 304 bilgi verici tarafından seçilen *BAKIM*, %14,8 (45 kişi)'lik sıklık ve 3,0 sıra medyan değeriyle genel tabloda dördüncü sırada görünmesine karşın, yalnız *Türkçe Anadillilerin* birinci seçimi olarak izlenmiştir. *Fransızca Anadillilerde* ilk on beşe girememiş, *İngilizce Anadillilerce* ise ulam ögesi olarak seçilmemiştir. Genel tabloda beşinci sıradaki *İÇSEL* ise, %13,8 (42 kişi)'lik sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değeriyle *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* dördüncü sırada seçtikleri ulam ögesi olmuştur. *Türkçe Anadillilerce* ise, ilk on beş ulam ögesi arasına girememiştir. Böylelikle *İÇSEL*, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* ortak ulam ögesi olmuştur. Kavramsal soyut *GÜZELLİK* üst düzey ulamında *Fransızca*, *İngilizce*, *Türkçe Anadillilerin*, *MAKYAJ* ve *DOĞA* dışında, ortak ulam öğeleri bulunmamaktadır.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Makyaj</i>	76	%24,9	2,0
<i>Doğa</i>	65	%21,3	2,0

Tablo - 28. *Güzellik Ulamı – Öznitelikli Öğeler*

Fransızca Anadillilerce %5,6 (17 kişi)'lik sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle ulam ögesi olarak beşinci sırada seçilen *SANAT*, *İngilizce Anadillilerin* on birinci sırasında yer almaktadır. *İngilizce Anadillilerde* *DOĞA* ile başlayan küçük sıklık farkları, örneğin bir kişilik sıklık değer farklarıyla *DOĞA* ve *MAKYAJ*'ı ve yine *İÇSEL* ve *GİYİM*'i, verileri denk *DOĞAL*, *FARK* ile *DUYGU*, *SANAT* ve *ALIM*'ı da aynı sıralara yerleştirdiğimizde *SANAT*, ancak dokuzuncu sıraya çıkabilmektedir.

Türkçe Anadillilerde ise, aynı sıklık değerine, farklı medyan değerine sahip *DOĞAL* ve *GÖZ*'den sonra, bir kişilik sıklık farkı, ama 2,0'lık sıra medyan farkıyla *ESTETİK*'in bir altına yerleşen *SAÇ*'tan sonra *SANAT*, *KUAFÖR* ve *KADIN*'ın sekizinci sırayı paylaştığı izlenmektedir. *İngilizce Anadillilerce* beşinci sırada seçilen *GİYİM*'i, *Fransızca Anadilliler* dokuzuncu, *Türkçe Anadilliler* de on birinci sırada seçmişlerdir. Her iki anadilde de sıklık değerlerine bakılarak yukarılara çıksa da, ilk beşe girmesi olanaklı görünmemektedir. *Türkçe Anadillilerin* %17,6 (18 kişi)'lık sıklık, 3,0'lık sıra medyan değeriyle beşinci sırada ulam ögesi olarak seçtikleri *GÖZ*, *Fransızca Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi değildir. *İngilizce Anadillilerce* ise on beşinci sırada seçilmiştir. Benzer durumdaki ulam öğeleri gibi biraz yukarılara çıkabilse de, üst sıralarda bulunan sıra medyan değerleri yüksek öğeler nedeniyle, *İngilizce Anadillilerce* tipik öge olarak seçilmediği izlenmektedir.

Grafik - 14. GüzellikUlamı

3.3.2.8. Hayat Ulamı:

HAYAT ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu* –

8. *Hayat Ulamında* verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Yaşam	72	%23,6	2,0	Aile	33	%10,8	2,0
Aile	70	%23,0	2,0	Ölüm	24	%7,9	4,0
Ölüm	63	%20,7	4,0	Doğum	20	%6,6	2,0
Mutluluk	62	%20,3	3,0	Mutluluk	19	%6,2	3,0
Deneyim	39	%12,8	3,0	Yaşam	16	%5,2	2,0
Doğum	39	%12,8	2,0	Çalışma	16	%5,2	3,0
Çalışma	31	%10,2	3,0	Aşk	16	%5,2	2,5
İş	31	%10,2	3,0	Sınav	13	%4,3	3,0
Aşk	29	%9,5	2,5	Deneyim	12	%3,9	3,0
Sağlık	26	%8,5	3,0	Sağlık	11	%3,6	3,0
Kısa	25	%8,2	3,0	İş	11	%3,6	3,0
Güzel	25	%8,2	3,0	Seyahat	10	%3,6	3,0
Kader	23	%7,5	4,0	Tatil	9	%3,0	4,0
Can	23	%7,5	3,5	Gülmek	9	%3,0	3,0
Huzur	22	%7,2	4,0	Huzur	8	%2,6	4,0
<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>			
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Kader	20	%19,2	4,0	Yaşam	56	%54,9	2,0
Mutluluk	17	%16,3	3,0	Ölüm	28	%27,5	3,0
Kısa	16	%15,4	3,0	Mutluluk	26	%25,5	3,0
Deneyim	15	%14,4	3,0	Aile	25	%24,5	2,0
Sevgi	14	%13,5	3,0	Can	19	%18,6	3,5
Güzel	12	%11,5	3,0	Zorluk	17	%16,7	2,5
Aile	12	%11,5	2,0	Sağlık	13	%12,7	3,0
Ölüm	11	%10,6	4,0	Aşk	13	%12,7	2,5
İş	11	%10,6	3,0	Huzur	13	%12,7	4,0
İlerleme	11	%10,6	3,0	Deneyim	12	%11,8	3,0
Zevkli	10	%9,6	3,0	Doğum	12	%11,8	2,0
Değer	10	%9,6	3,0	Mücadele	10	%9,8	2,0
Başarı	9	%8,7	3,0	Çalışma	10	%9,8	3,0
Anlamlı	9	%8,7	3,0	İş	9	%8,8	3,0
Doğa	8	%7,7	2,0	Sevgi	8	%7,8	3,0

Karma Veri Tablosu – 8. Hayat Ulamı

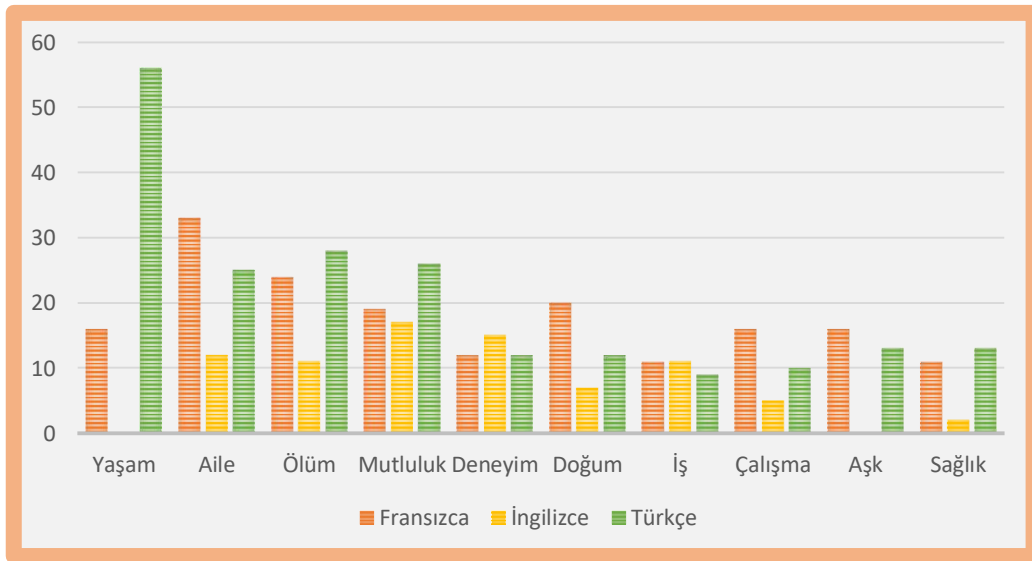
Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %23,6 (72 kişi)'sı 2,0'lık sıra medyan değeriyle *YAŞAM*'ı ulam ögesi olarak seçmiştir. *YAŞAM*, *YAŞAMAK* yerine kullanılmış, yer/kullanım biçim/biçem farklılıkları nedeniyle bırakılmıştır. *Türkçe Anadillilerde* ilk, *Fransızca Anadillilerde* beşinci sıradadır. *İngilizce Anadilliler*, *YAŞAM* ya da *YAŞAMAK*'ı, ulam ögesi olarak düşünmemiştir. *YAŞAM*'ı *Türkçe Anadillilerin* öntürsel, *Fransızca Anadillilerin* zayıf ulam ögesi olarak kabul etmek mümkündür. İkinci sırada yer alan *AİLE*, %23,0 (70 kişi) sıklık ve 2,0 sıra medyan

değeriyle, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* ulam ögesidir. *İngilizce Anadillilerde* ise, *AİLE*, 3,0'lık sıra medyan değerine sahip %0,2 (2 kişi)'lik sıklık değer farkı olan *SEVGİ*'yle yer değiştirmesi mümkün görünmektedir. Bu durumda beşinci sıraya yerleşeceğinden, zayıf olsa da, ulam ögesi olarak seçildiği söylenebilir. 304 bilgi vericinin %20,7 (63 kişi)'sinin 4,0'lık medyan değeriyle seçtiği *ÖLÜM*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerde* ikinci, *İngilizce Anadillilerde* ise sekizinci sırada yer almıştır. *İngilizce Anadillilerin* beş, altı ve yedinci sıralarındaki *SEVGİ*, *GÜZEL* ve *AİLE*'nin sıra medyan değerleri, *ÖLÜM*'den yüksek olduğundan *İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak seçilmediği söylenilebilir. *ÖLÜM*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* ortak ulam ögesidir. Tüm anadillilerin ortak ulam ögesi *MUTLULUK*, %20,3 (62 kişi) sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değeriyle, anadillerde farklı sıralara yerleşmiştir. *İngilizce Anadillilerde* ikinci, *Türkçe Anadillilerde* üçüncü, *Fransızca Anadillilerde* dördüncü sıradadır. Genel tabloda beşinci sırada bulunan, 304 bilgi vericinin %12,8 (39 kişi)'inin 3,0'lık sıra medyan değeriyle seçtiği, *İngilizce Anadillilerin* dördüncü sırasındaki *DENEYİM*, *Fransızca Anadillilerde* dokuzuncu, *Türkçe Anadillilerde* onuncu sıradadır. *Fransızca Anadillilerde*, 2,5'lik sıra medyan değeriyle *AŞK*, *YAŞAM*'ın arkasından altıncı sıraya yerleştirildiğinde, dört kişilik sıklık farkı, 3,0'lık ortak sıra medyan değerleriyle *DENEYİM*'in *ÇALIŞMA* ve *SINAV*'la birlikte yedinci sırayı paylaşabilmesi mümkündür. *Türkçe Anadillilerde* ise, benzer bir durum oluşmuştur. *ZORLUK*'tan sonra, yedinci sıraya yerleşen *AŞK*'ın ardından, sıra medyan değeri 4,0 olan *HUZUR*'un üstüne çıkarak sekizinci sırayı, bir kişilik sıklık farkıyla *SAĞLIK*'la paylaşabilmektedir. Kavramsal soyut *HAYAT üst düzey* ulamında *Fransızca*, *İngilizce*, *Türkçe Anadillilerin*, *AİLE* ve *MUTLULUK* dışında, ortak ulam içi ögeleri bulunmamaktadır.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Aile</i>	70	%23,0	2,0
<i>Mutluluk</i>	62	%20,3	2,0

Tablo - 29. Hayat Ulamı – Öznitelikli Öğeler

Fransızca Anadillilerce %6,6 (20 kişi)'lik sıklık, 2,0'lık sıra medyan değerleriyle üçüncü sırada seçilen *DOĞUM*, *İngilizce Anadillilerce* ilk on beşe girememiş, *Türkçe Anadillilerde* ise on birinci sıraya yerleşmiştir. *DENEYİM*'deki sıralamanın aynı *DOĞUM* için geçerli olup, *DOĞUM*'un, 2,0'lık sıra medyan değeriyle *DENEYİM*'in üstüne de çıktığı izlenmiştir. *İngilizce Anadillilerce* ilk sırada ulam ögesi olarak seçilen *KADER*, %19,2 (20 kişi)'lik sıklık ve 4,0'lık düşük sıra medyan değerine sahiptir. *KADER*, *Fransızca Anadillilerin* ilk on beş ögesi içine girememiş, *Türkçe Anadilliler* ise *KADER*'i ulam ögesi olarak düşünmemiştir. *Türkçe Anadillilerin* beşinci ulam ögesi, %18,6 (19 kişi)'lik sıklık, 3,5'lik sıra medyan değerleriyle seçtikleri *CAN*'dır. *Fransızca ve İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak düşünülmemiştir. *HAYAT* ulamında öge çeşitliliğine bağlı, tipik öğelerin alt sıralara gerilediği gözlemlenmiştir.

Grafik - 15. Hayat Ulamı

3.3.2.9. Zaman Ulamı:

ZAMAN ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu* –

9. Zaman Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Saat	130	%42,6	2,0	Saat	44	%14,4	2,0
Değer	54	%17,7	3,0	Süre	20	%6,6	3,0
Hız	54	%17,7	3,0	Hız	17	%5,6	3,0
Gündüz	37	%12,1	4,0	Ölçüm	16	%5,2	2,0
Süre	35	%11,5	3,0	Değer	15	%4,9	3,0
Kısa	35	%11,5	3,0	Kısa	14	%4,6	3,0
Zaman	33	%10,8	3,0	Kum Saati	12	%3,9	2,5
Kronometre	33	%10,8	2,0	Kol Saati	10	%3,3	4,0
Gelecek	31	%10,2	4,0	Soğuk	10	%3,3	3,0
Geçmiş	30	%9,8	3,0	Sıcak	10	%3,3	3,0
Kol Saati	25	%8,2	4,0	Özlem	10	%3,3	3,5
Mali	24	%7,9	3,0	Altın	9	%3,0	2,0
Kısıtlı	24	%7,9	3,0	Çağ	9	%3,0	2,0
Çabuk	23	%7,5	3,0	Gündüz	9	%3,0	4,0
Ölçüm	22	%7,2	2,0	Mali	9	%3,0	3,0
	<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Saat	32	%30,8	2,0	Saat	54	%52,9	2,0
Kronometre	25	%24,0	2,0	Hız	29	%28,4	3,0
Çabuk	16	%15,4	3,0	Zaman	28	%27,5	3,0
Kol Saati	15	%14,4	4,0	Değer	25	%24,5	3,0
Mali	15	%14,4	3,0	Geçmiş	18	%17,6	3,0
Değer	14	%13,5	3,0	Gelecek	18	%17,6	4,0
Kaybolma	14	%13,5	4,0	Gündüz	18	%17,6	4,0
Sabah	13	%12,5	3,5	Yıl	15	%14,7	4,0
Kısıtlı	13	%12,5	3,0	Ay	15	%14,7	3,0
Kısa	12	%11,5	3,0	Saniye	13	%12,7	3,0
Akşam	12	%11,5	5,0	Dakika	10	%9,8	3,0
Gündüz	10	%9,6	4,0	Süre	9	%8,8	3,0
Geçen	10	%9,6	2,0	An	9	%8,8	3,0
Gece	9	%8,7	3,0	Kısa	9	%8,8	3,0
Hız	8	%7,7	3,0	Kısıtlı	8	%7,8	3,0

Karma Veri Tablosu – 9. Zaman Ulamı

Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %42,6 (130 kişi)'si 2,0'lık sıra medyan değeriyle SAAT'i tipik ulam ögesi olarak seçmiştir. SAAT, tüm dillerde ilk sıradadır ve ZAMAN ulamının öntürü olarak belirlenmiştir. DEĞER, %17,7 (54 kişi)'lik sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değeriyle genel tabloda ikinci sırada yer almıştır. *Türkçe Anadillilerin* dördüncü, *Fransızca Anadillilerin* beşinci, *İngilizce Anadillilerin* altıncı sırasına yerleşerek, zayıf olsa da ulam ögesi olarak seçildiği izlenmiştir. *İngilizce Anadillilerin* beşinci sırasında bulunan MALİ ile arasında bir kişilik sıklık farkı

bulduğundan, beşinci sırayı *MALİ* ile paylaştığı düşünülebilir. Genel tabloda üçüncü sıraya yerleşen *HIZ*, %17,7 (54 kişi)'lik sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle, *DEĞER*'le aynı sırayı paylaşmaktadır. *Türkçe Anadillilerde* ikinci, *Fransızca Anadillilerde* üçüncü sırada olmasına karşın, *İngilizce Anadillilerde* on beşinci sıraya yerleşerek ulam ögesi olarak seçilmemiştir. Üst sıralara çıkabilmesi de mümkün görünmemektedir. *DEĞER Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* ortak ulam ögesi olarak belirlenmiştir. 304 bilgi vericinin %12,1 (37 kişi)'inin 4,0'lık sıra medyan değeriyle, genel tabloda sıralama değiştiği için üçüncü sırada yer alan *GÜNDÜZ*, *Türkçe Anadillilerde* yedinci sırada olmasına karşın, diğer anadiller için zayıf öge olarak kalmıştır. *Fransızca Anadillilerde* on dördüncü sıradadır. Üst sıralardaki öğelerle arasındaki sıklık değerleri küçük aralıklarda olsa da, 4,0'lık sıra medyan değeri nedeniyle en çok onuncu sıraya çıkabilmektedir. *İngilizce Anadillilerde* de benzer durum bulunmaktadır. Küçük sıklık değeri farklılıkları izlendiğinde, *GÜNDÜZ*, ancak sekizinci sıraya çıkabilmektedir. Genel tabloda yer alan *GÜNDÜZ*, hiçbir anadilce tipik ulam ögesi olarak seçilmemiştir. *SÜRE*, 304 bilgi vericinin %11,5 (35 kişi)'inin 3,0'lık sıra medyan değeriyle seçilmiştir. *SÜRE*, aynı değerlere sahip *KISA* ile, genel tabloda dördüncü sırayı paylaşmaktadır. *KISA/SÜRE* olarak baktığımızda, *Fransızca Anadillilerde* *SÜRE* ikinci, *KISA* altıncı sırada görülmektedir. *KISA*'nın beşinci sırayı *DEĞER*'le paylaşması düşünülebilir. *İngilizce Anadillilerde* *SÜRE* ilk on beş öge arasına girememiştir. Küçük sıklık ve birbirine yakın sıra medyan değer farkları nedeniyle onbirinci sırada izlediğimiz *KISA*'nın ise, altıncı sıraya yerleşmesi mümkün görünmektedir. *Türkçe Anadillilerde* de *KISA/SÜRE* birbirlerine eş değerlerle on ikinci sırayı *AN* ile paylaşmaktadır. Sıklık ve medyan değerleriyle sıralama yeniden düzenlense de, yeterli değişiklik izlenmemiştir. Genel tabloda eş değerler nedeniyle yapılan kaydırmayla, sıra medyan değerinin daha yüksek olması nedeniyle, *ZAMAN* ögesinin üstüne çıkarak, %10,8 (33

kişi)'lik sıklık ve 2,0'lık sıra medyan değerleriyle sıralamada beşinci sıraya yerleşen *KRONOMETRE*, *Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ögesine girememiş, *İngilizce Anadillilerin* ikinci ulan ögesi olarak izlenmiştir. Kavramsal soyut *ZAMAN* üst düzey ulamında *Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin, SAAT* ve *DEĞER* dışında, ortak ulam öğeleri bulunmamaktadır.

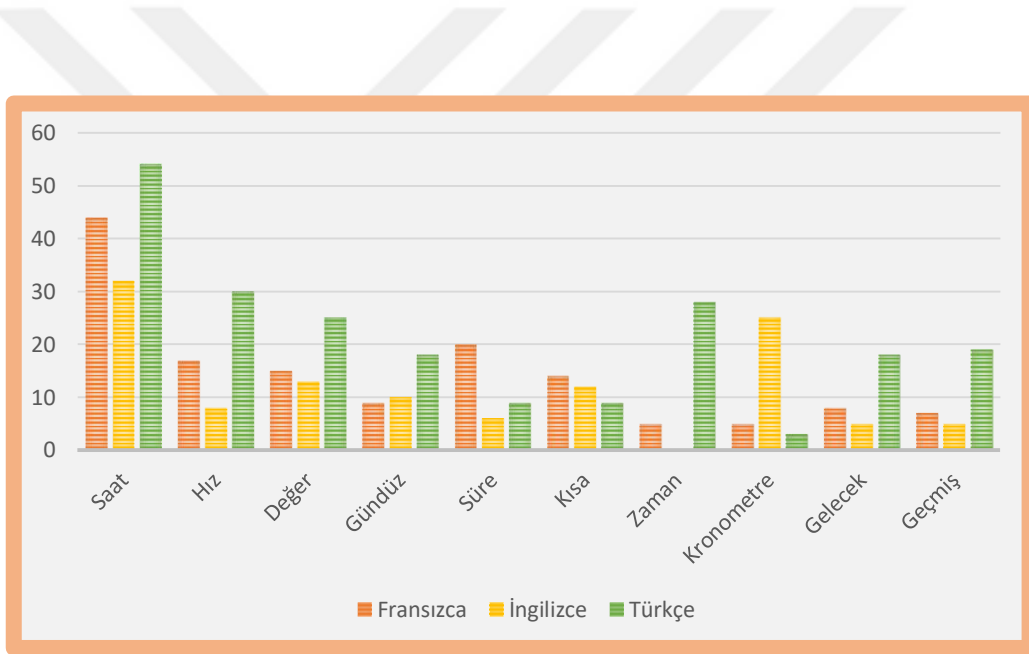
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Saat</i>	130	%42,6	2,0
<i>Değer</i>	54	%17,7	3,0

Tablo - 30. Zaman Ulamı – Öznitelikli Öğeler

Fransızca Anadillilerin 2,0 sıra medyan ve %5,2 (16 kişi)'lik sıklık değerleriyle dördüncü sırada seçtikleri *ÖLÇÜM*, *İngilizce Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi arasına girememiş, *Türkçe Anadilliler* ulam ögesi olarak düşünmemiştir. *İngilizce Anadillilerin* 3,0 sıra medyan ve %15,4 (16 kişi)'lük sıklık değerleriyle seçtikleri *ÇABUK*, *Fransızca ve Türkçe Anadillilerce* ilk on beş öge arasında seçilmemiştir. Yine *İngilizce Anadillilerin* 4,0 sıra medyan ve %14,4 (15 kişi)'lük sıklık değerleriyle seçtikleri *KOL SAATİ*, *Fransızca Anadillilerin* sekizinci sırasında yer almıştır. Sıklık değer farklılığı küçük öğeler ard arda sıralansa da, düşük sıra medyan değeri nedeniyle sıralamasında değişiklik mümkün görünmemektedir. *Türkçe Anadillilerde* ise, ulam ögesi olarak düşünülmemiştir. *İngilizce Anadillilerin* 3,0 sıra medyan ve %14,4 (15 kişi)'lük sıklık değerleriyle ulam ögesi olarak seçtikleri *MALİ*, *Fransızca Anadillilerin* on beşinci sırasındadır. Sıklık ve sıra medyan değerleriyle izlendiğinde ancak onuncu sıraya yükselebilmektedir. *Türkçe Anadillilerde* ise, ulam ögesi olarak düşünülmemiştir. *Türkçe Anadillilerin* üçüncü sırada, %27,5 (28 kişi)'lik sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle seçtiği *ZAMAN*, *Fransızca Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi arasına girememiş, *İngilizce Anadillilerce* de ulam ögesi olarak düşünülmemiş, yalnız *Türkçe Anadillilerin* ulam ögesi olarak kalmıştır. Yine *Türkçe*

Anadillilerce beşinci sırada, %17,6 (18 kişi)'lık sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle seçilen *GEÇMİŞ*, *Fransızca* ve *İngilizce* Anadillilerin ilk on beş ulam ögesi arasına girememiştir.

Kavramsal soyut *ZAMAN* üst düzey ulamında, kavramın hem soyut olması, hem de öge çeşitliliği tipik öğelerin çevresinde nicel olarak sıklık değerinin güçlü olamamasını getirmiştir. Anadillerin seçkisi türdeş kavramlar dahi olsa farklılık göstermiştir.

Grafik - 16. Zaman Ulamı

3.3.2.10. Güç Ulamı:

GÜÇ ulamına ait nicel verilerin bulunduğu tablolar, *Karma Veri Tablosu – 10.*

Güç Ulamında verilmiştir:

	<i>Genel</i>				<i>Fransızca</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Kuvvet	88	%28,9	2,0	Kuvvet	45	%14,8	2,0
Mali	84	%27,5	3,0	Mali	19	%6,2	3,0
Zeka	43	%14,1	3,0	Politika	17	%5,6	3,0
Politika	34	%11,1	3,0	Elektrik	15	%4,9	3,0
Elektirik	27	%8,9	3,0	Teknoloji	12	%3,9	3,0
Enerji	26	%8,5	4,0	Enerji	11	%3,6	4,0
Din	25	%8,2	3,0	Zeka	10	%3,3	3,0
Formda Olma.	25	%8,2	2,0	Din	10	%3,3	3,0
Egemenlik	22	%7,2	3,0	Cesaret	10	%3,3	3,0
Bilim	21	%6,9	3,0	Egemenlik	9	%3,0	3,0
Ordu	20	%6,6	4,0	Ordu	9	%3,0	4,0
Doğa	19	%6,2	2,0	Zorbalık	8	%2,6	3,0
Teknoloji	18	%5,9	3,0	Devlet	8	%2,6	3,5
Önder	17	%5,6	3,0	Demokrasi	7	%2,3	2,0
Cesaret	17	%5,6	3,0	Aşk	7	%2,3	2,5
	<i>İngilizce</i>				<i>Türkçe</i>		
	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>		<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
Kuvvet	20	%19,2	2,0	Mali	51	%50,0	3,0
Politika	15	%14,4	3,0	Zeka	30	%29,4	3,0
Din	15	%14,4	3,0	Kuvvet	23	%22,5	2,0
Mali	14	%13,5	3,0	Formda Olma.	18	%17,6	3,0
Enerji	14	%13,5	4,0	Özgüven	13	%12,7	3,0
Baskı	13	%12,5	3,0	Spor	12	%11,8	3,0
Bilim	12	%11,5	3,0	Başarı	11	%10,8	3,0
Önder	12	%11,5	3,0	Akıl	11	%10,8	3,0
Doğa	12	%11,5	2,0	Sağlık	9	%8,8	3,0
Egemenlik	11	%10,6	3,0	Sabır	9	%8,8	3,5
Ordu	11	%10,6	4,0	Çaba	8	%7,8	4,0
Rüşvet	10	%9,6	3,0	Kadın	7	%6,9	2,0
Hükümet	10	%9,6	2,0	Aile	7	%6,9	2,0
Şiddet	9	%8,7	3,0	Birlik	7	%6,9	3,0
Elektrik	9	%8,7	3,0	Özgürlük	7	%6,9	4,0

Karma Veri Tablosu – 10. Güç Ulamı

Genel tabloya göre, 304 bilgi vericinin %28,9 (88 kişi)’u 2,0’lık sıra medyan değeriyle *KUVVET*’i tipik ulam ögesi olarak seçmiştir. *KUVVET* kavramsal soyut ögesi, sahnelendirilmiş bir öge olarak düşünülmüştür: “*Kolluk Kuvveti, Baskı Kuvveti vb.*” Niteliksel çözümlenelerde söz edileceği gibi, bilgi vericilerin, farklı anadillerde, farklı coğrafyalarda olsalar da toplumsal belleklerinde güncelliği korunan baskılara tepki olarak alınması gerekliliği gözlemlenmiştir. *Fransızca* ve *İngilizce* Anadillilerin ilk, *Türkçe* Anadillilerin üçüncü sıra seçimi olarak tüm anadillilerin tipik ögesidir. 304

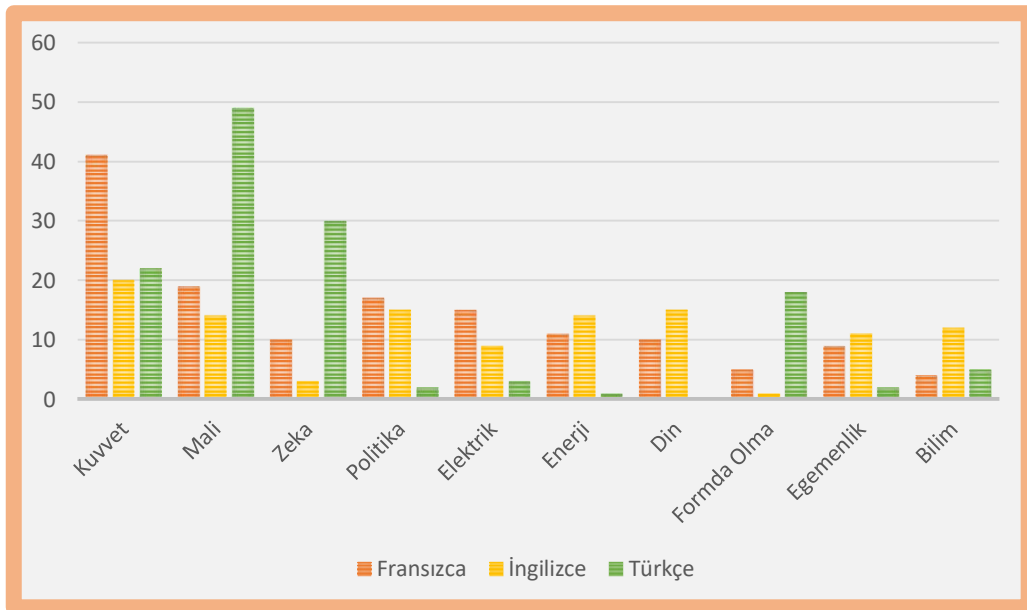
bilgi vericinin %27,5 (84 kişi)'inin 3,0'lık sıra medyan değeriyle seçtiği ikinci ulam ögesi *MALİ* olmuştur. *Fransızca Anadillerde* ikinci, *İngilizce Anadillilerde* dördüncü, *Türkçe Anadillilerde* ilk sıradadır. Genel tabloda üçüncü sıraya yerleşen *ZEKÂ*, 304 bilgi vericinin %14,1 (43 kişi)'nin 3,0'lık sıra medyan değeriyle seçtiği ögedir. *Fransızca Anadillilerde* yedinci sırada olmasına karşın üst sıradaki 4,0'lık sıra medyan değerine sahip *ENERJİ* ile yer değiştirebilir, hatta *TEKNOLOJİ*'nin yanında beşinci sırayı paylaşabilir. *Türkçe Anadillilerde* ikinci sıradadır. *İngilizce Anadillilerce* ilk on beş ulam ögesi arasına girememiş, *Türkçe ve Fransızca Anadillilerin* ortak ulam ögesi olarak kalmıştır. 304 bilgi vericinin %11,1 (34 kişi)'inin 3,0'lık sıra medyan değeriyle seçtiği *POLİTİKA*, *Fransızca Anadillilerde* üçüncü, *İngilizce Anadillilerde* ikinci sırada yer almaktadır. *Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi arasına girmemiş, *Fransızca ve İngilizce Anadillilerin* ortak ulam ögesi olarak kalmıştır. Genel tabloda %8,9 (27 kişi)'luk sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle beşinci sırada yer alan *ELEKTRİK*, *Fransızca Anadillilerde* dördüncü sıradadır. *Türkçe Anadillilerde* ilk on beş ulam ögesi arasına girememiş, *İngilizce Anadillilerde* ise on beşinci sırayı *ŞİDDET* ile paylaşmıştır. Küçük sıklık değerlerini izlediğimizde ancak dokuzuncu sıraya dek yükselbilmesi olanaklı görünmektedir. Kavramsal soyut *GÜÇ* üst düzey ulamında *Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin, KUVVET ve MALİ* dışında, ortak ulam öğeleri bulunmamaktadır.

	<i>Adet</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Medyan</i>
<i>Kuvvet</i>	130	%28,9	2,0
<i>Mali</i>	54	%27,5	3,0

Tablo - 31. Güç Ulamı – Öznitelikli Öğeler

Fransızca Anadillilerce beşinci sırada ulam ögesi olarak seçilen *TEKNOLOJİ*, %3,9 (12 kişi)'luk sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerlerine sahiptir. *İngilizce ve Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi olarak seçilmemiştir. *İngilizce*

Anadillilerin %14,4 (15 kişi)'lük sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değeriyle üçüncü sırada seçtikleri *DİN*, *Fransızca Anadillilerce*, 3,0'lık sıra medyan değeriyle *ZEKÂ*'yla birlikte, *ENERJİ*'nin üstünde yer alarak altıncı sıraya yerleşmektedir. Küçük sıklık değerlerini de göz önüne aldığımızda, *DİN* ögesinin, *Fransızca Anadillilerce* zayıf ulam ögesi olarak seçildiği söylenilebilir. *Türkçe Anadilliler* ise ulam ögesi olarak düşünmemişlerdir. *İngilizce Anadillilerce* %13,5 (14 kişi)'lik sıklık ve 4,0'lık sıra medyan değerleriyle beşinci sırada seçilen *ENERJİ*, *Fransızca Anadillilerce* altıncı sırada ulam ögesi olarak seçilirken, *Türkçe Anadillilerin* ise, ilk on beş ögesi arasına girememiştir. *Türkçe Anadillilerde* %17,6 (18 kişi) sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle *FORMDA OLMAK* dördüncü ulam ögesi olarak seçilmiştir. *Fransızca* ve *İngilizce Anadilliler* ulam ögesi olarak seçmemişlerdir. *Türkçe Anadillilerde* %12,7 (13 kişi) sıklık ve 3,0'lık sıra medyan değerleriyle seçilen *ÖZGÜVEN*, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak seçilmemiştir. Kavramsal soyut *GÜÇ* ulamındaki öge çeşitliliği nicel olarak yakın değerlerdeki ögelerin bulunması, tipik ya da öntürsel öge seçkisinin olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir.

Grafik - 17. Güç Ulamı

3.4. Niteliksel Gözlemler

Niteliksel gözlemlerde, ‘*Veri Tabanı II*’den elde ettiğimiz bulgularla ulam içindeki sözcüksel öge yapılanmalarının sıralanmaları, bu sıralanmaların olası sosyokültürel gerekçeleri araştırılacaktır. Aynı ya da farklı coğrafyalarda yaşayan, aynı ya da farklı kültürlerden, anadillerden gelen, aynı ya da farklı etkenlere maruz kalan bilgi vericilerin nicel verilerinde ortaya çıkan öntürler çevresinde konumlanıp konumlanmaması, niteliksel olarak çözümlenmeye çalışılacaktır. *İngilizce Anadilliler*, kendileri hakkında herhangi bir bilgi vermediklerinden, onların bilgileri sayıltı olarak kabul edilmiştir. Bu davranışı, toplumsal baskı sonucu oluşan korkuya bağlamamızın yanlış olmadığı kanısındayız. Kavramsal üst düzey ulamlar içinde, özellikle *GÜÇ* ulamında kullandıkları sözcüksel ögeler, bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Benzer durum *Fransızca Anadilliler* için de, kısmen geçerlidir. Yakın geçmişte yaşadıkları travmatik durumların, sıcaklığını koruduğunu var saymaktayız. *Türkçe Anadilliler* bu bağlamda, diğer anadiller kadar sorunlu değilmiş gibi gözükmektedir.

Genel olarak bulguladığımız ilk sonuçlara göre, kavramlaştırmada tipikliğin ve aile benzerliği ilişkilerinin önemli bir rol oynadığı, ancak kavramlara özgü özelliklerin ifade edilmesinde ve kavramların dilsel kullanımı sırasında örnekleme, tutumun, eşdizimliliğe ve sahneleştirmeye dayalı ilişkilendirmelerin öne çıktığı gözlemlenmiştir. Bilgi vericilerin kullandığı tüm ögeler ‘*Veri Tabanı I*’ verileriyle abecesel olarak ‘Ekler’ kısmında verilecektir. Sıklık ya da sıra medyan değerleri verilmeksizin aktarılacak sözcüksel ögelerin bazıları dikkat çekilmesi amacıyla koyulaştırılmıştır. Bu ögeler çoğunlukla aykırı çağrışımları, anadillerin özelliklerini yansıtan, ancak sıklık değerleri düşük olduğu için sıralamaya giremeyen ögeleri kapsamaktadır.

3.4.1. Şehir Ulamı

ŞEHİR ulamında *Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin*, öznitelikli ulam ögesi olarak seçtikleri *KALABALIK*, farklı anadillerin, farklı coğrafyaların öntürü durumundadır. Sormacanın, genellikle, ülke nüfuslarının yoğunlaştığı büyük kentlerde, metropollerde ve belki mega kentlerde uygulandığı göz önüne alındığında, sonuç şaşırtıcı olmamıştır. *TRAFİK* ögesindeki durum da benzerdir. *İngilizce Anadillilerde* ilk beş kavramsal öge arasına girememesi dışında, diğer dillerde ikinci ulam ögesi olarak izlenmiştir. *İngilizce Anadillilerde* ilk beşe girememesinin nedeni, bilgi vericilerin çok küçük sıklık değer farklılıklarıyla izlenen kavramsal öge çeşitliliğidir. *TRAFİK IŞIKLARI*'nın altıncı, buna karşılık *TRAFİK*'in on üçüncü sırada olması da, bu görüşü destekler niteliktedir. *TRAFİK, Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* tipik ikinci ulam ögesidir. *İngilizce Anadillilerin* birinci seçimi olan *BİNA*'yı, yatay yerleşimin nüfus artışına bağlı yetersiz kalmasıyla, şehirlerin dikey yerleşimle gelişen ve değişen dokularının sonucu olarak gösterdikleri düşünülebilir. *BİNA, Fransızca ve Türkçe Anadillilerde*, ilk beş öge içinde değil, sekizinci öge olarak izlenmiştir. Her iki anadildeki öge çeşitliliği ve bunların küçük sıklık değer farklılıklarını göz önüne alırsak, zayıf bir öge olsa da tüm anadillilerce seçildiğini söylememiz yanlış olmaz. *Fransızca Anadillilerin KALABALIK*'ı 22 kişiyle ilk, *BİNA*'sı 14 kişiyle dokuzuncu sıradadır. Fransızca bilgi vericilerin %7,2'si *KALABALIK*, %4,6'sı *BİNA* demiştir. Bu veriler *ŞEHİR* üst düzey ulamındaki öge çeşitliliğini açıklar niteliktedir. Türkçe bilgi vericiler ise, 42 kişiyle *KALBALIK*'ı ilk sıraya yerleştirirken, 14 kişiyle *BİNA*'yı sekizinci sıraya yerleştirmiştir. Onlardaki durum, *KALABALIK* ve *TRAFİK*'ten sonra sözcüksel öğelerinin birbirlerine yakın sıklık değerleridir. Bu noktada anadillerin *ŞEHİR* üst düzey ulamında, nüfus

yoğunluğuna, yani *KALABALIK*'a bağlı olarak *BİNA*'ların arttığını, bunun sonucu olarak da *TRAFİK* olgusunun hayatlarına yansıdığını ifadelendirdikleri söylenebilir. Kavramsal *ŞEHİR* üst düzey ulamında dillerin, öntürsel öge olarak *KALABALIK*, tipik öge olarak *TRAFİK* ve zayıf öge olarak da *BİNA* ögeleri çevresinde konumlandıklarını söyleyebiliriz.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>ŞEHİR</i>	<i>Kalabalık</i>	<i>Kalabalık</i>	<i>Kalabalık</i>
<i>ŞEHİR</i>	<i>Bina</i>	<i>Bina</i>	<i>Bina</i>
<i>ŞEHİR</i>	<i>Trafik</i>	<i>Trafik Işıkları/Trafik</i>	<i>Trafik</i>

Tablo - 32. Şehir Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

“Yeşil Alan” için kullanılan *PARK* ögesinin, *İngilizce Anadillilerin* dışında, diğer anadillilerde ulam ögesi olmamasının nedeni, kentleşmede ya da yaşanan kentlerde “Yeşil Alan” kısıtlamalarına bağlanıp bağlanamayacağını düşündürmüştür. *Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin* içinde, en geniş coğrafyaya sahip *İngilizce Anadillilerin*, coğrafya itibarı ile seçtiği bir öge midir? Yoksa modern urbanizmin bir değeri olarak sosyal belleklerde zaten işlenik olmasından mı kaynaklanmaktadır? *Türkçe Anadillilerin* “Yeşil Alan” kısıtlanmaları bilinmektedir. *Fransızca Anadilliler* için aynı şeyin söylenip söylenememesi konusunda çekimsiz kalınmıştır. Farklı coğrafyalarda farklı anadiller kullanan dil kullanıcılarının birleştikleri, kabul edilebilir bir diğer kavramsal öge, *Fransızca Anadilliler* için *MAĞAZA*, *İngilizce* ve *Türkçe Anadilliler* için *AVM*'dir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>ŞEHİR</i>	<i>Mağaza</i>	<i>AVM</i>	<i>AVM</i>

Tablo - 33. Şehir Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Daha doğrusu bu seçim, *ŞEHİR* denilince akıllarına gelen, tüketimin körüklendirildiği ve yeni bir yaşam biçimi hatta tarzı olarak sunulan *AVM*'ler ve

onların bir alt sürümü olan *MAĞAZA* 'ların, *Doğu*'dan *Batı*'ya toplumsal belleklerde yer alabileceğini düşündürmüştür. *Türkçe Anadillilerin* ulam ögesi olarak seçtikleri *İSTANBUL*, *ANKARA*, *İZMİR* gibi merkezler, benzer biçimde diğer anadillerde de bulunmaktadır. *Türkçe Anadilliler* yirmi sekiz, *Fransızca Anadilliler* on yedi, *İngilizce Anadilliler* üç merkez adını ulam ögesi olarak kullanmışlardır. Bunun dışında, *İngilizce Anadilliler*, merkezi yapılanmaya kısmen benzer *EYALET* ulam ögesiyle, diğer anadillilerden ayrılmışlardır. *Fransızca Anadillilerde* öne çıkan, kentsel öğeler oldukları daha belirgin olduğu düşünülebilecek *KİRLENME* ve *KURUM*, diğer dillerde düşünülmemiştir. *İngilizce Anadilliler* için *PARK*, *EYALET* gibi kentsel/bölgesel öğeler tipik iken, *Fransızca Anadilliler* için *KİRLENME* ve *KURUM*, *Türkçe Anadilliler* için, *İSTANBUL*, *ANKARA* gibi merkez seçkileri anadillileri birbirlerinden ayırtmıştır. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 204 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 138 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 202 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, *İngilizce*, *Türkçe Anadillilerin* kavramsal *ŞEHİR* üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki *Tablo - 34. Şehir Ulamı – Anadillerde* gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>ŞEHİR I</i>	<i>Bondé</i>	<i>Building</i>	<i>Kalabalık</i>
<i>ŞEHİR II</i>	<i>Trafic</i>	<i>Crowded</i>	<i>Trafik</i>
<i>ŞEHİR III</i>	<i>Magasin</i>	<i>Park</i>	<i>İstanbul</i>
<i>ŞEHİR IV</i>	<i>Pullution</i>	<i>State</i>	<i>AVM</i>
<i>ŞEHİR V</i>	<i>İnstitution</i>	<i>Mall</i>	<i>Ankara</i>

Tablo - 34. Şehir Ulamı – Anadiller

3.4.2. Doğa Ulamı

İngilizce Anadillilerdeki dördüncü sırası dışında, tüm anadillilerde birinci sraya yerleşen *AĞAÇ*, tipik öge olarak karşımıza çıkmaktadır. *İngilizce Anadillilerde* kısmen zayıf, ama diğer tüm anadillilerde ilk sırada oluşuna göre öntür olarak seçildiğini söyleyebiliriz. Konumlanmalarına bakarak *BİTKİ*'nin de tipik öge olarak seçildiği gözlemlenmektedir. Tüm anadillerdeki *ÇİÇEK* ögesiyle birlikte düşünüldüğünde, ilk sraya yükseleceğinden, *BİTKİ*'nin, *AĞAÇ*'tan da baskın biçimde, anadillerce, *DOĞA* ulamını betimleyen öznitelikli öntür olarak seçildiği izlenmiştir. *AĞAÇ* ile birlikte düşünüldüğünde ise, *BİTKİ*, *AĞAÇ*, *ÇİÇEK* ögeleri 274+ (Bu artı değer sıralamaya giremeyen *MEYVE*, *PAPATYA*, *YEŞİLLİK* gibi ögeler için kullanılmıştır.) gibi sıklık değerine ulaşacağından, *DOĞA* ulamının anadillerce *BİTKİ* olarak betimlendiği söylenilebilir. *ORMAN* ve *YEŞİL ALAN* seçimleri de benzer yönde, bu betimlemeyi desteklemektedir. *DOĞA* ulamında, *İngilizce Anadillilerde* ikinci, diğer dillerde üçüncü sırada seçilen üçüncü öntür *HAYVAN* görülmektedir. *İngilizce ve Türkçe Anadilliler* ikinci, *Fransızca Anadilliler* üçüncü sıra öntür ögesi olarak seçmişlerdir. *BİTKİ*'dekine benzer biçimde, tüm anadillerce seçilen *HAYVAN* ögesinde de birleştirmeye gidilirse, *HAYVAN*, *BÖCEK*, *KUŞ* ögeleri 193+ (Bu artı değer, sıralamaya giremeyen *ARI*, *AYI*, *BALIK*, gibi ögeler için kullanılmıştır.) gibi bir sıklık değere ulaşmaktadır.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>DOĞA</i>	<i>Ağaç</i>	<i>Ağaç</i>	<i>Ağaç</i>
<i>DOĞA</i>	<i>Bitki</i>	<i>Bitki</i>	<i>Bitki</i>
<i>DOĞA</i>	<i>Hayvan</i>	<i>Hayvan</i>	<i>Hayvan</i>

Tablo - 35. Doğa Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

DOĞA ulamında, doğayı bitkisel ağırlıklı betimleyen anadilliler,

- *Türkçe Anadilliler*, AĞAÇ, ORMAN, ÇİÇEK, BİTKİ'nin dışında, alt sıralarda, YEŞİL ALAN;
- *Fransızca Anadilliler* AĞAÇ, BİTKİ, ORMAN'ın dışında, alt sıralarda, ÇİÇEK, YEŞİL ALAN;
- *İngilizce Anadilliler*, BİTKİ, AĞAÇ'ın dışında, alt sıralarda, ÇİÇEK, ÇİMEN seçkileriyle sıralamışlardır.

ORMAN ögesi *Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* seçimi olurken, bu ögenin, *İngilizce Anadillilerde* YABAN HAYATI ögesi olarak, daha geniş bir kavramla ya da betimlemeyle karşılandığı düşünülse de, *İngilizce Anadillilerde* de düşünülen ORMAN ögesinin, ilk on beş ulam ögesi arasına giremediği izlenmiştir. ORMAN, *Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* ortak ulam ögesidir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
DOĞA	Orman	Yaban Hayatı	Orman
DOĞA	Su	-	Su
DOĞA	Hava	Hava	Hava

Tablo - 36. Doğa Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

SU ögesi *Fransızca Anadillilerin*, medyan değeri itibariyle *Türkçe Anadillilerin* seçimi olurken, *İngilizce Anadillilerin* seçimi olan HAVA, zayıf bir öge olarak *Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* de seçimi olmuştur. DOĞA kavramsal üst düzey ulamında, ulam yapılanmasının, farklı coğrafyalarda farklı anadiller kullanan dil konuşucularının, somut kavramsal ögelerde birleştiklerini ortaya çıkarmış, farklı kültürlerde oldukları halde AĞAÇ, BİTKİ, HAYVAN, ORMAN, SU gibi öznelikli, tipik ya da zayıf öntür ögelerinde konumlandıkları izlenmiştir. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 157 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 98 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 120 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal ŞEHİR üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki Tablo - 37. Doğa Ulamı – Anadillerde gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>DOĞA I</i>	<i>Arbre</i>	<i>Plant</i>	<i>Ağaç</i>
<i>DOĞA II</i>	<i>Flora</i>	<i>Animal</i>	<i>Hayvan</i>
<i>DOĞA III</i>	<i>Animal</i>	<i>Wildlife</i>	<i>Orman</i>
<i>DOĞA IV</i>	<i>Eau</i>	<i>Tree</i>	<i>Çiçek</i>
<i>DOĞA V</i>	<i>Forét</i>	<i>Air</i>	<i>Bitki/Su</i>

Tablo - 37. Doğa Ulamı – Anadiller

3.4.3. Kıyafet Ulamı

KIYAFET ulamında da, farklı coğrafyalarda farklı anadiller kullanan dil konuşucularının, kavramsal sözcüksel öge çeşitliliklerine baktığımızda, uzlaştıkları öznitelikli öğeleri bulunduğu ortaya çıkmıştır. Günümüz kadın/erkek giyiminde, üniseksleşmenin de etkisiyle ön plana çıkan *PANTOLON*'un öznitelikli öge konumunda, tüm anadillerde öntür olarak belirlendiği gözlemlenmektedir. *ELBISE*, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü sırada izlenmekteyse de diğer anadillerdeki ikinci sırası, 2,0'lık medyan ortalamasıyla ikinci ulam ögesi olarak seçilmiştir. Genel tabloda üçüncü öge olarak izlenen *GÖMLEK*, *İngilizce Anadillilerce* ikinci sırada, *Türkçe Anadillilerce* dördüncü, *Fransızca Anadillilerde* altıncı sıradadır. *Fransızca Anadillilerin* beşinci sırasındaki *KAZAK*'tan daha yüksek medyan değeri nedeniyle beşinci sıraya aldığımızda, tüm dillerin ortak ulam ögesi olarak kabul edilebilir. *İngilizce ve Türkçe Anadillilerin* öntürü konumundaki *GÖMLEK*'in, günümüzde sosyoekonomik statüyü belirleyen bir çıkarım malzemesi olduğu dikkate alındığında, anadiller arasındaki farklılaşmayı sosyoekonomik artalana bağlamanın yanlış olmadığı ileri sürülebilir. Bir iş klasiği olan *GÖMLEK*'in günümüzde kurumsallığı, kurumsal statüyü belirleyen ya da betimleyen bir araç olduğu düşünülebilir. *ETEK*'in, farklı anadillerde sıra değeri farklı olsa da, tüm anadillerce ulam ögesi olarak seçildiği

söylenbilir. Bu verilere göre, *KIYAFET* üst düzey ulamında, *PANTOLON*, *ELBİSE*'nin öznitelikli, *ETEK*'in tipik, *GÖMLEK*'in ise zayıf bir öge olarak tüm anadillilerce seçildiği gözlemlenmektedir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>KIYAFET</i>	<i>Pantolon</i>	<i>Pantolon</i>	<i>Pantolon</i>
<i>KIYAFET</i>	<i>Elbise</i>	<i>Elbise</i>	<i>Elbise</i>
<i>KIYAFET</i>	<i>Etek</i>	<i>Etek</i>	<i>Etek</i>
<i>KIYAFET</i>	<i>Gömlek</i>	<i>Gömlek</i>	<i>Gömlek</i>

Tablo - 38. Kıyafet Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Fransızca Anadilliler CEKET, KAZAK, İngilizce Anadilliler ŞORT, Türkçe Anadilliler AYAKKABI öğeleriyle ayrılmışlardır. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 189 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 107 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 166 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal ŞEHİR üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki Tablo - 39. Kıyafet Ulamı – Anadillerde gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>KIYAFET I</i>	<i>Pantolon</i>	<i>Pants</i>	<i>Pantolon</i>
<i>KIYAFET II</i>	<i>Robe</i>	<i>Shirt</i>	<i>Elbise</i>
<i>KIYAFET III</i>	<i>Jupe</i>	<i>Dress</i>	<i>Ayakkabı</i>
<i>KIYAFET IV</i>	<i>Veste</i>	<i>Skirt</i>	<i>Gömlek</i>
<i>KIYAFET V</i>	<i>Pull</i>	<i>Short</i>	<i>Etek</i>

Tablo - 39. Kıyafet Ulamı – Anadiller

3.4.4. Aile Ulamı

Kavramsal *AİLE* üst düzey ulamında 111 bilgi verici, 1,0'lık sıra medyan değeriyle *ANNE*'yi tipik öge olarak belirlemiştir. *ANNE*, *Türkçe Anadillilerin* birinci, *İngilizce Anadillilerin* ikinci, *Fransızca Anadillilerin* dördüncü ögesi olarak seçilmiş, tüm anadillerin öntür ögesi olduğu izlenmiştir. *ANNE*, uzlaşımsal olarak 1,0'lık sıra

medyan değeriyle ilk sıraya yerleşen, ilk ulam ögesidir. *ÇOCUK*, *Fransızca Anadillilerde* birinci, *İngilizce* ve *Türkçe Anadillilerde* dördüncü sıradadır. Bu nedenle kimi anadillerde tipik, kimilerinde zayıf öge olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Gerek *İngilizce*, gerek *Türkçe Anadillilerde* yakın sıklık değerleri, *ÇOCUK*'u alt sıralara kaydırması görünse de, üst sıralarda bulunan ögelere baktığımızda, durum netleşmektedir. Her iki anadil, farklı sıralamalar olsa da *ANNE*, *BABA*, *SEVGİ* ve sonra *ÇOCUK*, *Fransızca Anadilliler* ise, doğrudan *ÇOCUK* demıştır. Tüm bu sıralamalar nesnel görülmektedir. *AİLE*, *ANNE*, *BABA*, *SEVGİ* ve *ÇOCUK*'tur. *AİLE*, aynı zamanda gelecektir ve gelecek de *ÇOCUK*'tur. Bu yönde irdelediğimizde, tüm anadillerin, *Doğu-Batı* gözetmeksizin *ÇOCUK*'u öntür olarak seçtikleri söylenilebilir. *BABA* ögesi ise, *Türkçe Anadillilerin* ikinci, *İngilizce Anadillilerin* üçüncü sırasında yer almıştır. *Fransızca Anadillilerde*ki, altıncı sıra değerlerine bakarak zayıf ulam ögesi olarak seçildiğini varsayabiliriz. *Fransızca Anadillilerde* beşinci sırada olan *MUTLULUK* ile *BABA* arasında 1 kişilik sıklık değer farkına karşılık *BABA*'nın sıra medyan değeri 2,0 *MUTLULUK*'un ise 3,0'dır. Bu durumda *BABA*'nın, *Fransızca Anadillilerce* zayıf öntürel öge olarak kabul edilebilir. Bu verilere göre, *AİLE* üst düzey ulamında, *ANNE* ve *ÇOCUK*'un öznitelikli, *BABA*'nın tipik öge olarak tüm anadillilerce seçildiği gözlemlenmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>AİLE</i>	<i>Anne</i>	<i>Anne</i>	<i>Anne</i>
<i>AİLE</i>	<i>Çocuk</i>	<i>Çocuk</i>	<i>Çocuk</i>
<i>AİLE</i>	<i>Baba</i>	<i>Baba</i>	<i>Baba</i>

Tablo - 40. Aile Ulamı – Fransızca/ingilizce/Türkçe Öntür

SEVGİ, *İngilizce Anadillilerde* birinci, *Türkçe Anadillilerde* üçüncü sıradadır. *Fransızca Anadillilerde* ise durum farklıdır. Onlar *SEVGİ* yerine, *AŞK*'ı seçmişlerdir. *Fransızca Anadilliler* *AŞK* ve *EBEVEYN*, *İngilizce Anadilliler* *SEVGİ* ve *EBEVEYN*, *Türkçe Anadilliler* *SEVGİ* ve *KARDEŞ* ögelerini seçerek göreceli olarak ayrılmışlardır.

Fransızca ve İngilizce Anadilliler, ulam içinde *ANNE* ve *BABA*'yı kullanmalarının yanı sıra *EBEVEYN* ögesini, buna karşılık *Türkçe Anadilliler KARDEŞ* ögesini kullanmışlardır. Anadillilerin sıralamalarını incelediğimizde *BABA*, *ANNE*'nin altında yer almıştır. *EBEVEYN*'i sosyal bir konum ya da duruş olarak düşündükleri, ama böyle bir konumun *Türkçe Anadilliler* için geçerli olmadığı çıkarsamasını yapmamız ne kadar mümkündür? Buna karşılık *KARDEŞ*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerce* düşünülmüşse de, *İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak düşünülmemiştir. *Türkçe Anadillilerde* sürekli kullanılan *KARDEŞ* kavramının, *İngilizce Anadillilerde* pek kullanılmadığı, ayrıca, modernleşen *AİLE* yapısının tek çocuk olgusuna yöneldiğini, *İngilizce Anadillilerin KARDEŞ*'i ulam ögesi olarak düşünmemesi, *Fransızca Anadillilerin KARDEŞ*'ten önce *KUZEN*'i düşünmeleriyle de örtüşmektedir. Sonuç olarak, *KARDEŞ* ve *EBEVEYN* seçkinde, anadillerin kültürel ya da geleneksel olarak ayrıştıkları söyleyebilmemiz yanlış olmayacaktır.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>AİLE</i>	<i>Aşk</i>	<i>Sevgi</i>	<i>Sevgi</i>
<i>AİLE</i>	<i>Ebeveyn</i>	<i>Ebeveyn</i>	<i>Kardeş</i>

Tablo - 41. Aile Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 169 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 85 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 124 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal *AİLE* üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki *Tablo - 42. Aile Ulamı – Anadillerde* gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>AİLE I</i>	<i>Enfant</i>	<i>Love</i>	<i>Anne</i>
<i>AİLE II</i>	<i>Amour</i>	<i>Mother/Mom</i>	<i>Baba</i>
<i>AİLE III</i>	<i>Parents</i>	<i>Father/Dad</i>	<i>Sevgi</i>
<i>AİLE IV</i>	<i>Mère</i>	<i>Child</i>	<i>Çocuk</i>
<i>AİLE V</i>	<i>Père</i>	<i>Parents</i>	<i>Kardeş</i>

Tablo - 42. Aile Ulamı – Anadiller

3.4.5. Bilim Ulamı

Kavramsal soyut *BİLİM* üst düzey ulamında, 99 kişinin *ARAŞTIRMA* 'yı ulam içi öge olarak seçtiği izlenmiştir. *ARAŞTIRMA*, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* birinci, *Türkçe Anadillilerin* dördüncü sıra seçimidir. *Türkçe Anadillilerde* zayıf olsa da, ulam ögesi olarak seçildiği söylenebilir. *ARAŞTIRMA*, farklı anadillerin öntürü olarak belirlenmiştir. *TEKNOLOJİ*, *Türkçe Anadillilerde* ulam ögesi olarak ilk sırada seçilmiştir. *TEKNOLOJİ*'nin, *Fransızca Anadillilerde* ikinci, *İngilizce Anadillilerde* dördüncü sırada seçilmesiyle, tüm anadillerce tipik öge olarak belirlendiği, öntür olarak seçildiği söylenebilir. *DENEY*, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü, *Fransızca Anadillilerde* dördüncü, *Türkçe Anadillilerde* beşinci sıradadır. *DENEY* de ulam ögesi olarak zayıf öntürsel nitelik kazanmıştır. Bu verilere göre, *BİLİM* kavramsal ulamında, *ARAŞTIRMA*, *TEKNOLOJİ* ve *DENEY*'in anadillilerce ortak öge olarak seçildiğini söyleyebiliriz.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>BİLİM</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Araştırma</i>
<i>BİLİM</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Teknoloji</i>
<i>BİLİM</i>	<i>Deney</i>	<i>Deney</i>	<i>Deney</i>

Tablo - 43. Bilim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

BİLİM ADAMI, *İngilizce Anadillilerce* ikinci, *Fransızca Anadillilerce* beşinci sıradadır. *Fransızca* ve *İngilizce Anadilliler* için ulam ögesi olarak seçilen *BİLİM ADAMI*, *Türkçe Anadillilerce* seçilmemiştir. Genel tabloda beşinci sırada yer alan

LABORATUVAR ise, *Fransızca* ve *İngilizce* Anadillilerin ulam ögesi olarak gözlemlenmişse de, *Türkçe* Anadillilerce seçilmemiştir. *Türkçe* Anadilliler, *BULUŞ* ve *UZAY*'ı ulam ögesi olarak seçerek farklılaşmışlardır. Farklı coğrafyalarda, farklı anadiller kullananların, birleştikleri kabul edilebilir kavramsal öge çeşitliliğinde öntürsel sayılabilecek ögelerin benzeşmesi de dikkat çekicidir. *Tablo - 44. Bilim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür*'de de gösterildiği gibi, ortak ögeleri seçerek, diğer ulamlarda olduğundan, daha özgül, daha öznelikli ögelere yöneldiklerini, bu yönelimin de coğrafya, kültür, anadille ilgisi olmadığını kanıtlar niteliktedir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>BİLİM</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Teknoloji</i>
<i>BİLİM</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Bilim Adamı</i>	-
<i>BİLİM</i>	<i>Labaratuvar</i>	<i>Deney</i>	-
<i>BİLİM</i>	<i>Deney</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Araştırma</i>
<i>BİLİM</i>	<i>Bilim Adamı</i>	<i>Labaratuvar</i>	<i>Deney</i>

Tablo - 44. Bilim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

BİLİM üst düzey ulamında, 'eğitim' ara ulamına topladığımız *sınav, makale, toplantı, öğrenci, kütüphane* gibi ögelerin ya da, 'ussal' ara ulamına topladığımız *akıl, azim, beyin, düşünce* ya da 'süreç' ara ulamına topladığımız *aydınlık, gelişim, gelişme, gerekli, iş, önemli* gibi sözcüksel ögelerin, üst düzeyde çıkmaması, daha doğrusu üst düzey ulam konumlanmaların bilimsel nesnellik yönelimi göstermesi, bilgi vericilerin *BİLİM* kavramsal üst düzey ulamında evrensel düşündüklerini kanıtlar niteliktedir. *Fransızca* ve *İngilizce* Anadilliler, sıralamaları farklı olsa da, *BİLİM* ulamında aynı ögeleri seçmişlerdir:

- *Fransızca* Anadilliler: *ARAŞTIRMA, TEKNOLOJİ, LABORATUVAR, DENEY, BİLİM ADAMI,*
- *İngilizce* Anadilliler: *ARAŞTIRMA, BİLİM ADAMI, DENEY, TEKNOLOJİ, LABORATUVAR.*

Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 192 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 111 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 194 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal BİLİM üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki Tablo - 45. Bilim Ulamı – Anadillerde gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>BİLİM I</i>	<i>Recherche</i>	<i>Research</i>	<i>Teknoloji</i>
<i>BİLİM II</i>	<i>Technologie</i>	<i>Scientist</i>	<i>Buluş</i>
<i>BİLİM III</i>	<i>Laboratoire</i>	<i>Experiment</i>	<i>Uzay</i>
<i>BİLİM IV</i>	<i>Essai</i>	<i>Technology</i>	<i>Araştırma</i>
<i>BİLİM V</i>	<i>Scientifique</i>	<i>Laboratory</i>	<i>Deney</i>

Tablo - 45. Bilim Ulamı – Anadiller

3.4.6. İletişim Ulamı

304 bilgi vericinin 146'sının 1,0'lık sıra medyan değer ortalamasıyla *TELEFON*'u öntürsel öge olarak seçmişlerdir. *TELEFON*, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* birinci seçimleriyken, *İngilizce Anadillilerde* üçüncü sırada izlenmiştir. Sormacada 1,0'lık sıra medyan değeriyle *ANNE*'den sonra karşımıza çıkan ikinci öntürsel ögedir. *İLETİŞİM* üst düzey ulamında sözcüksel ögeler güncellenirken, *KONUŞMA*, 'Konuşma Adabı, Etkili Konuşma, Konuşmacı, Dialog, Ses, Söz, Sözel, Sözlü' gibi sözcüksel ögeleri karşılamak için kullanılmıştır. *SOHBET* ise 'Muhabbet, İfade, gibi 'samimi' durumları karşılamaktadır. Bu nedenle, bu farklılık, *SOHBET* ve *KONUŞMA* ögeleriyle izlenmiştir. Genel tabloda ikinci sıradaki *KONUŞMA*'yı, *İngilizce Anadilliler* birinci, *Fransızca Anadilliler* ikinci sırada seçmişlerdir. *Türkçe Anadillilerde* ise, 2 kişilik sıklık ve 2,0'lık sıra medyan değeriyle, medyan değeri 4,0 olan *SOHBET*'ten sonra yer almıştır. Bu durumda *KONUŞMA* sıra medyan değeri

itibarıyla *Türkçe Anadillilerin* de dördüncü ulam ögesi olarak kabul edilmiştir. *İngilizce Anadillilerde* ikinci sıradaki *SOHBET*, *Türkçe Anadillilerde* dördüncü, hatta *KONUŞMA*'yla yer değiştirdiği için beşinci sıra seçimidir. *Fransızca Anadillilerde* ise yedinci sıradadır. *Fransızca Anadillilerde* beş, altı ve yedinci sıralarda yine sözcüksel öge çeşitliliğine bağlı olarak, çok küçük sıklık değer aralıkları bulunmaktadır. Yine de anadillilerin daha samimi olarak tanımladığımız *SOHBET*'e uzak duruşları, buna karşılık, daha resmi olan *KONUŞMA*'yı seçmelerinin artalanına baktığımızda, bilgi vericilerin *İLETİŞİM*'de sorun yaşadıklarını ya da *İLETİŞİM*'le farklı düşünceler/sahnelemeler ürettiklerini söyleyebiliriz. *KONUŞMA* sözcüksel ögesinin ara ulam gruplandırmaları çerçevesindeki konumlanmalar, bunu destekler niteliktedir. Bu sorunun neden kaynaklandığı konusunda genel/yüzeysel bilgi olarak, çağcıl ideolojilere bağlı gelişen iletişim teknolojilerini gösterebiliriz. Bu sonuçlara göre, *İLETİŞİM* kavramsal ulamında *TELEFON*, *KONUŞMA* ve *SOHBET*'in anadillilerce ortak öznitelikli ya da zayıf ögeler olarak seçildikleri söylenebilir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Telefon</i>	<i>Telefon</i>	<i>Telefon</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Konuşma</i>	<i>Konuşma</i>	<i>Konuşma</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Sohbet</i>	<i>Sohbet</i>	<i>Sohbet</i>

Tablo - 46. İletişim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

İNTERNET ögesi *Türkçe Anadillilerde* ikinci, *Fransızca Anadillilerde* altıncı, *İngilizce Anadillilerde* yedinci sıradadır. Öge çeşitliliği ve ögelerin sıklık değerlerinin yakınlığı nedeniyle birçok öge küçük aralıklarla peş peşe sıralanmıştır. Bu saptamaya göre, *İNTERNET Fransızca Anadilliler* için tipik ulam ögesi olarak kabul edilse de, aynı durum *İngilizce Anadilliler* için geçerli görünmemektedir. Genel tabloda beşinci sırada görülen *MESAJ*, *Türkçe Anadillilerde*, *SOHBET*'in üstünde üçüncü sıradadır. *İngilizce Anadillilerde* çok küçük sıklık, ama yüksek medyan değerine sahip *DİL* ögesinin altında kalmıştır. *Fransızca Anadillilerin* ise tipik ulam ögesi seçimi değildir.

İLETİŞİM kavramsal ulamında ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. *Türkçe Anadillilerde* daha çok ‘*sanal*’ iletişimin ön plana çıkması, *SOHBET* ve *KONUŞMA* gibi samimi/resmi fiziksel unsur seçimlerinin düşük sıklık değerleri, büyük olasılıkla hayatlarına giren mobil aletlere bağlanmaktadır. *İngilizce Anadillilerde* ise durum tersine dönmüştür. *KONUŞMA*, *SOHBET*, *DİL*, *BEDEN DİLİ* gibi fiziksel unsurlar ön plana çıkmıştır. *Fransızca Anadillilerde* de benzer durum söz konusudur. Onlarda da *KONUŞMA*, *DİL*, *BEDEN DİLİ* gibi fiziksel unsurlar ön plandadır. Burada, Amerika ve Fransa coğrafyalarındaki çok dilliliğin yani çok renkliliğin de etkili olduğu varsayılabilir. Bu sonucu, gerek Fransızca gerek İngilizce bilgi vericilerin, ‘*Çok Dillilik, Dil Engeli, Diller, Farklı Diller, Aksan, Yabancı Dil vb.*’ gibi kullandıkları sözcüksel öğelerden çıkarabiliriz. *Türkçe Anadillilerin* çok dilli yani çok renkli bir coğrafyada yaşamamaları, onları farklılaştırmış olabilir. *Fransızca Anadilliler İNTERNET*, *DİL* ve *BEDEN DİLİ*’ni, *İngilizce Anadilliler DİL* ve *BEDEN DİLİ*’ni, *Türkçe Anadilliler İNTERNET* ve *MESAJ*’ı seçerek ayırmışlardır.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Dil</i>	<i>Dil</i>	<i>İnternet</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Beden Dili</i>	<i>Beden Dili</i>	<i>Mesaj</i>

Tablo - 47. İletişim Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 183 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 101 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 167 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal *İLETİŞİM* üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki *Tablo - 48. İletişim Ulamı – Anadillerde* gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>İLETİŞİM I</i>	<i>Téléphone</i>	<i>Speaking</i>	<i>Telefon</i>
<i>İLETİŞİM II</i>	<i>Discours</i>	<i>Conversation</i>	<i>İnternet</i>
<i>İLETİŞİM III</i>	<i>Langage</i>	<i>Phone</i>	<i>Mesaj</i>
<i>İLETİŞİM IV</i>	<i>Langage Corporel</i>	<i>Body Language</i>	<i>Konuşma</i>
<i>İLETİŞİM V</i>	<i>İnternet</i>	<i>Language</i>	<i>Sohbet</i>

Tablo - 48. İletişim Ulamı – Anadiller

3.4.7. Güzellik Ulamı

76 bilgi verici *MAKYAJ*'ı öznitelikli ulam ögesi olarak seçmiştir. *Fransızca Anadillilerin* birinci, *Türkçe Anadillilerin* ikinci, *İngilizce Anadillilerin* üçüncü sırada 2,0'lık sıra medyan değeriyle tüm anadillilerin öntürü olarak belirlenmiştir. Genel tabloda ikinci sırada yer alan *DOĞA* ulam ögesi, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* üçüncü, *İngilizce Anadillilerin* ikinci sırada seçtikleri bir diğer tipik öge olmuştur. *Fransızca Anadillilerin* ikinci, *Türkçe Anadillilerin* dördüncü sırasındaki *DOĞAL* ulam ögesi, *İngilizce Anadillilerin* yedinci sırasında zayıf öge olarak görünse de, 3,0'lık sıra medyan değerli *GİYİM* ve 4,0'lık sıra medyan değerli *DIŞ GÖRÜNÜŞ* öğelerinin sıklık değerleri nedeniyle gerilediği ve 2,0'lık sıra medyan değeri nedeniyle *İngilizce Anadillilerce* de seçildiği söylenebilir. *MAKYAJ*'ın, *DOĞA*, *DOĞAL*, *İÇSEL* öğelerinin üstünde yer alarak *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerce* üst sıralara yansıtılması, dikkat çekmektedir. *İngilizce Anadillilerde* ise *MAKYAJ* ve *DOĞA*'nın değerleri neredeyse birbirine denktir. Bu sonuçlara göre, her ne kadar *DOĞAL*, *İÇSEL*'e yönelim varmış gibi gözükse de, *MAKYAJ*'ın farklı anadillerde, farklı kültürlerde ve coğrafyalardaki uzlaşımı ortaya çıkmıştır. Kavramsal soyut *GÜZELLİK* üst düzey ulamında, öznitelikli *MAKYAJ* ve *DOĞA* ve zayıf öge olarak *DOĞAL* öğelerinin dışında, anadillerin ortak ulam öğeleri bulunmamaktadır.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>GÜZELLİK</i>	<i>Makyaj</i>	<i>Makyaj</i>	<i>Makyaj</i>
<i>GÜZELLİK</i>	<i>Doğa</i>	<i>Doğa</i>	<i>Doğa</i>
<i>GÜZELLİK</i>	<i>Doğal</i>	<i>Doğal</i>	<i>Doğal</i>

Tablo - 49. Güzellik Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Bu sıralamaya göre, farklı coğrafyalardaki farklı anadiller, *GÜZELLİK* üst düzey ulamında bir tür doğal/yapay seçkisinde bulunmuşlar, *GÜZELLİK* denildiğinde ayrıca *DOĞA*'yı da düşünmüşlerdir. *BAKIM* ulam ögesiyle, *Türkçe Anadilliler*, birinci sıra seçimleriyle diğer anadillerden ayrılmıştır. *BAKIM İngilizce Anadillilerde* ilk on beş arasına girememiş, *Fransızca Anadillilerde* on üçüncü sırada yer almıştır. Kavramsal soyut *GÜZELLİK* üst düzey ulamındaki öge çeşitliliği ve küçük sıklık değer farklılığı, anadillerin tipik öğeler çevresinde konumlanmalarını zorlaştırmıştır. Genel tabloda beşinci sırada yer alan *İÇSEL* de, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* dördüncü sırasında yer almasına karşın, *Türkçe Anadillilerce* seçilmemiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>İçsel</i>	<i>İçsel</i>	<i>Göz</i>
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Sanat</i>	<i>Müzik</i>	<i>Bakım</i>

Tablo - 50. Güzellik Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Fransızca Anadilliler *SANAT* diyerek toplumsal duruşlarını sergilemiş, *İngilizce Anadilliler* farklı bir duruşla birinci sırada öntür olarak *MÜZİK*'i belirlemiş ve ayrıca *GİYİM*'i önemsemiş, *Türkçe Anadilliler* *GÖZ* ögesini (*Renkli Göz, Mavi Göz, Mavi Gözlü, Etkileyici Gözler vb.*) sahneleştirmiş, algıda seçicilikle yalıtlanmış, anadiller sosyal ve psikolojik konum ve duruşlarıyla ayrılmışlardır. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 219 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 141 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 236 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal *GÜZELLİK* üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki *Tablo - 51. Güzellik Ulamı – Anadillerde* gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>GÜZELLİK I</i>	<i>Maquillage</i>	<i>Music</i>	<i>Bakım</i>
<i>GÜZELLİK II</i>	<i>Naturel</i>	<i>Nature</i>	<i>Makyaj</i>
<i>GÜZELLİK III</i>	<i>Nature</i>	<i>Makeup</i>	<i>Doğa</i>
<i>GÜZELLİK IV</i>	<i>İnhérent</i>	<i>İnner</i>	<i>Doğal</i>
<i>GÜZELLİK V</i>	<i>Art</i>	<i>Clothing</i>	<i>Göz</i>

Tablo - 51. Güzellik Ulamı – Anadiller

3.4.8. Hayat Ulamı

HAYAT üst düzey ulam öğelerinin yapılanmasında dikkat çekici unsur, öncelikle öge çeşitliliğinin yüksek değerde olması, tüm anadillilerin öge çeşitliliğinin yakın değerlerle seyretmesidir. Bir diğeri, bilgi vericilerin kavramı olumlayan ya da olumsuzlayan sözcüksel öğelerinin göreceli olarak denk kullanılmasıdır. *HAYAT* üst düzey ulamında, *ANLAYIŞ, AKIM, ADALET, AŞK, ANLAMLI, AMAÇ, BARIŞ, ARMAĞAN, DOSTLUK, GÜLMEK, HUZUR, İNANMAK, İYİLİK, MUTLULUK, ÖZGÜRLÜK* vb. gibi sözcüksel öğeler tüm anadillilerde denk sayıda kullanılmıştır: 54. Buna karşılık, bu kavramları, daha doğrusu *HAYAT* kavramsal ulamını olumsuz algılayarak düşünülen sözcüksel öğeler, anadillilerde farklı sayılarda kullanılmıştır. *Türkçe Anadilliler* 46, *Fransızca Anadilliler* 41, *İngilizce Anadilliler* 30 sözcüksel öge kullanmışlardır. Bu öğeler, *ACIMASIZ, ANLAMSIZ, HASTALIK, HÜZÜN, SINAV, KISA, KÖTÜLÜK, MÜCADELE, ÖLÜM, SABIR, SIKINTI, YENİLGİ, ZORLUK* vb. gibi öğelerdir. Kavramı olumsuzlayan sözcüksel öğelerin en çok *Türkçe Anadillilerde* olması, *Türkçe Anadillilerin* yaşam koşullarının zorluğuna bağlanılabilir. 5 sözcüksel öge farkıyla *Türkçe Anadillileri* izleyen *Fransızca Anadillilerde* ise, yakın tarihlerdeki sosyal/siyasi gerginliklerin sahnelenmesi olarak sosyal belleklerde hala sıcaklığının korunduğuyla ilişkilendirilebilir. Tüm bu olumsuzlayan sözcüksel öğeler yanında, olumlayan sözcüksel öğelerin çokluğu ve çeşitliliği de dikkate alınmalıdır. Bu çeşitliliği incelediğimizde de dil kullanıcılarının benzer ya da benzeşik sözcüksel

öğeleri farklı anadillerde, farklı coğrafya ve kültürlerde olsalar da düşündükleri görülmüştür.

<i>Fransızca</i>		<i>İngilizce</i>		<i>Türkçe</i>	
<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>
Anlayış	Anlamsız	Akım	Acımasız	Adalet	Acı
Aşk	Çaba	Anlamlı	Acıtırıcı	Amaç	Acımasız
Barış	Engebe	Armağan	Ahiret	Armağan	Adaletsizlik
Başarı	Gece	Başarı	Ayrılık	Aşk	Belirsiz
Cesaret	Geçici	Babarılı	Başarısız	Azim	Çaba
Çocuk	Harcama	Canlı	Bilinmez	Barış	Dert
Çocukluk	Hastalık	Çıkış	Dürtücü	Beyaz	Dram
Doğum	Hastane	Çılgın	Düşünceli	Cesaret	Geçmiş
Duygular	Hatalar	Çikolata	Fatura	Çocukluk	Gerginlik
Düzen	Hatıra	Çocuk	Geçici	Değerli	Hatıra
Etkinlik	Hatıralar	Değerli	Hatalar	Doğmak	Hüzün
Fark	Hayal	Doğum	Hatıra	Doğum	İmtihan
Farkındalık	Hüzünlü	Duygu	Hayal	Doluluk	Kanaat
Felsefe	Kader	Enerji	Hüzünlü	Eğlence	Kaos
Fırsat	Karmaşık	Fırsat	İniş	Emeklilik	Karmaşık
Gençlik	Kavgı	Fırsat	İniş Çıkışlar	Ergenlik	Kısa
Gerçek	Kavgılar	Gelenekler	Kader	Farkındalık	Koşmak
Güzel	Kaybetme	Güzel	Karmaşık	Gaye	Kötülük
Hediye	Kısa	Haklar	Kısa	Gelecek	Mücadele
Hep Güzel	Maske	Hedef	Korkunç	Gelişim	Ölüm
Hikaye	Meydan Okuma	Hediye	Mücadele	Genç	Ölümlü
Huzur	Mücadele	Heyecan	Ölüm	Gençlik	Rutin
İlerleme	Ölüm	Heyecanlı	Öngörülemez	Gezme	Sabır
İmtiyaz	Pişmanlık	Hizmet	Rutin	Gülmek	Sabretme
İyilik Yapma	Pişmanlıklar	İçten	Sıkıntılı	Gülümseme	Saçma
Kahkaha	Saat	İlerleme	Uzun	Güven	Savaş
Kazanma	Sabır	İletişim	Ürkütücü	Güzel	Sıkıntı
Kredi	Sert	İlişki	Vergi Ödeme	Güzellik	Sınav
Kutlama	Sınav	İmtiyaz	Yaşlanma	Hissetme	Sınırlı
Macera	Sömürge	Kıymetli	Zor	Hissetmek	Sınırlılık
Mucize	Şablon	Kutsal		Huzur	Sinir
Mutlu	Tartışma	Macera		İmkan	Siyah
Mutluluk	Uyku	Mucize		İyilik	Stres
Nefes	Uzun	Mutlu		Macera	Telaş
Oksijen	Üstesinden Gelmek	Mutluluk		Mutluluk	Üzüntü
Olgunluk	Vakit	Müthiş		Müzik	Yapmadıklarım
Özel	Vergi	Neşe Dolu		Nefes	Yaşlanma
Paylaşım	Yalnızlık	Olumlu		Neşe	Yaşlanmak
Refah	Yaş	Onur		Oksijen	Yaşlı
Ruh	Yaşlılık	Ödüllendirme		Özgürlük	Yaşlılık
Saygı	Zorluk	Özgürlük		Refah	Yenilgi
Sevinç		Paylaşma		Ruh	Yoksulluk
Sürpriz		Ruh		Sağlık	Yorgunluk
Sürpriz Dolu		Ruhsal		Samimiyet	Yorucu
Şaka		Sevgi		Sevgi	Zor
Şans		Sevgi Dolu		Sevinç	Zorluk
Tadını Çıkarma		Sorumluluk		Sohbet	
Tatil		Şans		Şans	
Uyum		Şaşırtıcı		Tutku	
Yararlanma		Şevkatli		Umut	
Yaşam		Tadını Çıkarma		Uyum	
Yolculuk		Umutlu		Zenginlik	
Zevk		Zevk		Zevk	
Zevkli		Zevkli		Zevkli	
54	41	54	30	54	46

Tablo - 52. Hayat Ulamı – Sözcüksel Öge Çeşitliliği – Veri Tabanı -1

Kullanım biçim ve biçemine bağlı farklılıklar nedeniyle YAŞAMAK yerine kullanıldığını varsaydığımız YAŞAM, *Türkçe Anadillilerin* birinci, *Fransızca Anadillilerin* beşinci sırasında olmasına karşın, *İngilizce Anadillilerce* ulam ögesi olarak seçilmemiştir. *Fransızca* ve *Türkçe Anadilliler*, AİLE, YAŞAM (AK), ÖLÜM ve MUTLULUK’la benzeşmişler, bu benzeşmeye *İngilizce Anadilliler* MUTLULUK’la katılmıştır. Tüm anadillilerin tipik ortak ulam ögesi MUTLULUK, anadillerde farklı sıralara yerleşmiştir. *Fransızca Anadillilerde* dördüncü, *İngilizce Anadillilerde* ikinci, *Türkçe Anadillilerde* üçüncü sıradadır. *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerin* seçimi olan AİLE, *İngilizce Anadillilerde* zayıf bir öge olsa da, tüm anadillilerin ulam ögesi olarak kabul edilebilir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
HAYAT	Aile	Aile	Aile
HAYAT	Mutluluk	Mutluluk	Mutluluk
HAYAT	Yaşam(ak)	-	Yaşam(ak)
HAYAT	Ölüm	-	Ölüm

Tablo - 53. Hayat Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

ÖLÜM, *Fransızca* ve *Türkçe Anadillilerde* ikinci, *İngilizce Anadillilerde* ise sekizinci sırada yer almıştır. Küçük aralıklı sıklık değerleri, özellikle *İngilizce Anadillilerin*, ikinci olarak da *Fransızca Anadillilerin* tipik ögeler çıkarmalarını olumsuz etkilemiştir. Örneğin, *Türkçe Anadilliler* öntür ögelerini 56 kişiyle seçerken, *Fransızca Anadillilerde* bu sayı 33’e, *İngilizce Anadillilerde* de 20’ye gerilemiştir. Genel tabloda beşinci sırada bulunan DENEYİM, *İngilizce Anadilliler* dışında diğer iki anadilde ulam ögesi olarak seçilmemiştir. Benzer biçimde, yalnızca *İngilizce Anadillilerin* birinci sıra seçimi olan KADER, ilginç biçimde *Türkçe Anadillilerin* sözcüksel öge seçimleri değildir, *Fransızca Anadillilerde* ise ilk on beş öge arasına girememiştir. Buna karşılık, *Türkçe Anadillilerin* kullandığı CAN sözcüksel ögesinin

de, doğal olarak diğer dillerde bulunmaması, sözcüğün *Türkçe Anadillilerle* sınırlanmasını getirmiştir. *HAYAT* ulamında da *Doğu-Batı* coğrafyasının birbirine yaklaştığından söz edebiliriz. Şöyle ki;

- somut kavram olarak *AİLE, DOĞA, EV,*
- duygu olarak *MUTLULUK, SEVGİ, AŞK,*
- edinim, kazanım, uygulama olarak *DENEYİM, HATIRA,*
- önad olarak *KISA, UZUN, SERT* gibi sözcüksel öğelerin dışında kalan,

ÖLÜM, DOĞUM, YAŞAM, CAN, KADER, GEÇİCİ, VAROLUŞ, ZAMAN sözcüksel öğelerinin baskınlığı, bir yandan *HAYAT*'ın soyut, felsefi betimlenmesi olarak ifade edilebilir. Öte yandan “Toplumlara nüfuz etmiş bir kaderciliğin göstergesi midir?” sorusunu da akla getirmelidir. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 233 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 126 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 213 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal HAYAT üst düzey ulam

seçimleri aşağıdaki *Tablo - 54. Hayat Ulamı – Anadillerde* gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>HAYAT I</i>	<i>Famille</i>	<i>Destiny</i>	<i>Yaşam</i>
<i>HAYAT II</i>	<i>Mort</i>	<i>Happyness</i>	<i>Ölüm</i>
<i>HAYAT III</i>	<i>Naissance</i>	<i>Short</i>	<i>Mutluluk</i>
<i>HAYAT IV</i>	<i>Bonheur</i>	<i>Experience</i>	<i>Aile</i>
<i>HAYAT V</i>	<i>Vivre</i>	<i>Love</i>	<i>Can</i>

Tablo - 54. Hayat Ulamı – Anadiller

3.4.9. Zaman Ulamı

Kavramsal soyut *ZAMAN* ulamında, kavramın soyutluğu ve buna bağlı olarak gelişen öge çeşitliliği, öznitelikli öğelerin çevresinde konumlanmayı ters yönde

etkilemiştir. Anadillerin seçkisi türdeş kavramlar bile olsa, farklılık göstermektedir. 130 kişinin öznitelikli ulam ögesi olarak seçtiği SAAT, anadillerde ilk sıradadır ve ZAMAN ulamının öznitelikli öntürü olarak belirlenmiştir. İngilizce Anadillilerde ulam ögesi olarak seçilmeyen HIZ ögesi, diğer anadillerin öntürü olarak izlenmektedir. İngilizce Anadillilerdeki ÇABUK ögesinin anlamsal yaklaşık değerini göz önüne alırsak, farklı sözcüklerle aynı olguya gönderme yaptıkları da düşünülebilir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
ZAMAN	Saat	Saat	Saat
ZAMAN	Süre	Kronometre	Hız
ZAMAN	Hız	Çabuk	Zaman

Tablo - 55. Zaman Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

İngilizce Anadillilerin, zamanı daha duyarlı biçimde ölçen KRONOMETRE seçimleri bunu destekler niteliktedir. Öntürlerini SAAT, KRONOMETRE, ÇABUK olarak belirlemişlerdir. Fransızca Anadillilerde SAAT, SÜRE, HIZ, Türkçe Anadillilerde de SAAT, HIZ, ZAMAN olarak sıralandıkları izlenmektedir. Üç anadilin zaman algısında bir tür zamansızlık, yetişmek, sınırlılık algısı bulunduğu gözlenmiştir. Bunun da değişen kent dokusu ve koşullarında kişilerin günlük rutin ve trafiklerinde karşılaşılabilecekleri sıkıntı/sorunların, yaşam yoğunluğuna bağlı nedenlerden kaynaklanabileceği düşünülebilir. DEĞER, Fransızca Anadillilerin beşinci, İngilizce Anadillilerin altıncı, Türkçe Anadillilerin dördüncü sırasına yerleşerek, zayıf bir öge olarak görünse de anadillerin sıralamalarındaki küçük sıklık değer farklılığı nedeniyle daha üst sıralara yerleşmesi mümkün görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında da zayıf değil, tipik bir öge olarak seçildiği söylenebilir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
ZAMAN	Saat	Saat	Saat
ZAMAN	Hız	Çabuk	Hız
ZAMAN	Değer	Değer	Değer

Tablo - 56. Zaman Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Genel tabloda dördüncü, aynı değerlere sahip *DEĞER* ve *HIZ*' in birlikte ikinci sırayı paylaşımlarıyla üçüncü sıraya yerleşen *GÜNDÜZ*, *Türkçe Anadillilerde GELECEK*' le birlikte altıncı sırayı paylaşmasının dışında etkin değildir. Sıra medyan değeri 4,0 ve öge çeşitliliğine bağlı olarak yükselmiştir. *SÜRE* ile aynı değerlere sahip *KISA*, genel tabloda aynı sırayı paylaşımlar da, *İngilizce ve Türkçe Anadillilerin ulam ögesi* değillerdir. *Fransızca Anadillilerde SÜRE* ikinci, *KISA* altıncı sırada gözükmemektedir. *SÜRE* ve *KISA* da anadillerin tipik ögesi olarak görünmemektedir. Genel tabloda yapılan birleştirmelere bağlı olarak beşinci sıraya yükselen *ZAMAN* ögesini, *Türkçe Anadillilerin* dışında *Fransızca Anadilliler* de ulam ögesi olarak kullanmıştır. *Türkçe Anadillilerden* 28 kişi bu ögeyi kullanarak ulam içinde üçüncü sıraya taşırken, *Fransızca Anadillilerde ZAMAN*, ilk on beş öge arasına girememiştir. *ZAMAN* ulamında anadillerin, birleştikleri *SAAT*, *DEĞER* ve kısmen *HIZ* ögeleri dışında, diğer ulam ögelerinde farklılaştıkları gözlenmiştir. *Fransızca Anadilliler SÜRE* ve *ÖLÇÜM*, *İngilizce Anadilliler KRONOMETRE*, *KOL SAATİ* ve *MALİ*, *Türkçe Anadilliler* ise *ZAMAN* ve *GEÇMİŞ* gibi farklı ögeleri seçerek ayırmışlardır. Buna kültür farklılığı kadar, coğrafya farklılığının da etki edebileceği söylenilebilir. *Türkçe Anadillilerin*, kültürel farklılıklarının yanı sıra, Akdeniz iklimi etkisiyle yaşamlarını sürdürdüklerinden, farklı iklimlerde yaşayanlara göre göreceli farklılaştıkları ileri sürülebilir. Şöyle ki, anadillerin seçimlerinde,

- *Türkçe Anadilliler, SAAT, HIZ, ZAMAN, DEĞER, GEÇMİŞ,*
- *Fransızca Anadilliler, SAAT, SÜRE, HIZ, ÖLÇÜM, DEĞER,*
- *İngilizce Anadilliler, SAAT, KRONOMETRE, ÇABUK, KOL SAATİ, MALİ.*

bulunmaktadır. Bu bulgulara göre, *Türkçe Anadillilerin*, zamansal gerçekliğe dönük kısmi kaygıları olduğunu, *Fransızca Anadillilerin* bu kavramsal ulamı deneysel

algıladıklarını, *İngilizce Anadillilerin* ise deneysel, fiziki ve ekonomik algılayarak ayrıştıktıklarını söyleyebiliriz. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 206 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 107 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 181 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal ZAMAN üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki *Tablo - 57. Zaman Ulamı – Anadillerde* gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
ZAMAN I	<i>Heure</i>	<i>Hour</i>	<i>Saat</i>
ZAMAN II	<i>Temps</i>	<i>Stopwatch</i>	<i>Hız</i>
ZAMAN III	<i>Vitesse</i>	<i>Quick</i>	<i>Zaman</i>
ZAMAN IV	<i>Mesurage</i>	<i>Watch</i>	<i>Değer</i>
ZAMAN V	<i>Valeur</i>	<i>Financial</i>	<i>Gelecek</i>

Tablo - 57. Zaman Ulamı – Anadiller

3.4.10. Güç Ulamı

GÜÇ ulamının kavramsal soyut ulam olması, ulam ögesi çeşitliliği, birçok ulamda olduğu gibi, bu ulamda da niceliksel olarak birbirine yakın değerlerdeki öğeler nedeniyle, tipik ya da öznitelikli öge seçkisinin olumsuz etkilemiştir. Sormacaya katılan 304 bilgi vericinin 88'i *KUVVET*'i ulam ögesi olarak seçmiştir. *KUVVET* kavramsal soyut ögesi, sahnelendirilmiş bir öge olarak düşünülmüştür:

- *Kolluk Kuvveti, Baskı Kuvveti vb.*

Niceliksel çözümlenmelerde değinildiği gibi, farklı anadillerde ve coğrafyalarda olsalar da, bilgi vericilerin, toplumsal belleklerinde güncelliği korunan, kitlesel sosyal alanlarda söz konusu olarak sahnelenmiş ya da buna yönelmiş ve kaygılarla beslenmiş baskılamaların desteklendiği düşünülmüştür. 2,0'lık sıra medyan değeriyle *KUVVET*, *Fransızca* ve *İngilizce Anadillilerin* ilk, *Türkçe Anadillilerin* üçüncü sıra seçimi

olarak, tüm anadillilerin öntürsel ögesi olmuştur. *Fransızca Anadillerde* ikinci, *İngilizce Anadillilerde* dördüncü, *Türkçe Anadillilerde* ilk sırada yer alan *MALİ*, bir diğer tipik ulam ögesi olarak görünmektedir. *İngilizce Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi olarak seçmediği *ZEKÂ*, *Fransızca Anadillilerde* yedinci, üst sıradaki *ENERJİ*'nin üstüne çıkarak beşinci sıraya yerleşebileceğinden ve *Türkçe Anadillilerin* ikinci sıra seçimi nedeniyle *Fransızca ve Türkçe Anadillilerin* tipik ulam ögesi olarak düşünülmüştür.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>GÜÇ</i>	<i>Kuvvet</i>	<i>Kuvvet</i>	<i>Kuvvet</i>
<i>GÜÇ</i>	<i>Mali</i>	<i>Mali</i>	<i>Mali</i>
<i>GÜÇ</i>	<i>Zekâ</i>	-	<i>Zekâ</i>
<i>GÜÇ</i>	<i>Politika</i>	<i>Politika</i>	-

Tablo - 58. Güç Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

Türkçe Anadillilerin ulam ögesi olarak ilk on beş öge arasında seçmediği *POLİTİKA*, *Fransızca Anadillilerde* üçüncü, *İngilizce Anadillilerde* ikinci sırada yer almıştır. Genel tabloda birbirlerine yakın değerlerle izlenen *ELEKTRİK* ve *ENERJİ*'den *ELEKTRİK*, *Fransızca Anadillilerin* ulam ögesi konumundayken, *İngilizce Anadillilerin* tipik seçimi ve *Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ögesi arasında değildir. *ENERJİ* ise, 4,0'lık sıra medyan değeriyle *Fransızca Anadillilerin* tipik ulam ögesi değildir. *İngilizce Anadillilerin* beşinci sıra seçimleriyle, *Türkçe Anadillilerin* ilk on beş ulam ögesi arasına girememiştir. *ENERJİ* bir güç unsuru olarak yalnızca *İngilizce Anadillilerle* sınırlanmıştır. Benzer biçimde, *GÜÇ*'ün ulam ögesi *Fransızca Anadillilerce* *TEKNOLOJİ* olarak betimleyerek, her iki anadil de ulamda bir anlamda fiziksel unsurlar kullanırken, *Türkçe Anadilliler* *FORMDA OLMAK* ve *ÖZGÜVEN* olarak betimleyip, daha öznel alanlarla algılamışlar, öğeleri bu doğrultuda belirlemişlerdir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>GÜÇ</i>	<i>Elektrik</i>	-	-
<i>GÜÇ</i>	<i>Teknoloji</i>	-	-
<i>GÜÇ</i>	-	<i>Din</i>	-
<i>GÜÇ</i>	-	<i>Enerji</i>	-
<i>GÜÇ</i>	-	-	<i>Formda Olma</i>
<i>GÜÇ</i>	-	-	<i>Özgüven</i>

Tablo - 59. Güç Ulamı – Fransızca/İngilizce/Türkçe Öntür

İngilizce Anadillilerin üçüncü sıra seçimi *DİN* ögesi ise, *Fransızca Anadillilerin* tipik seçimi olmamış, *Türkçe Anadilliler* ise, *DİN*'i bir güç unsuru olarak düşünmemişlerdir. Ayrıca *GÜÇ* ulam öğelerinin, *MALİ* ve *ZEKÂ* olarak betimlenmesi diğer ilginç bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır: Körüklenen çağcıl lüksün maliyet kavramı... Bu kavramın konfor değil de lüks olarak adlandırılması, ikisinin farklı tavır unsuruna sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu lüksün de, yalnızca çalışarak elde edilemeyeceği bilinci *ZEKÂ*'yı ön plana çıkartırken, *MALİ* onu destekler niteliktedir. Bir diğer ilginç sonuç, *Türkçe Anadillilerin POLİTİKA*'yı *GÜÇ* unsuru olarak görmemeleriyle, *İngilizce Anadillilerin DİN*'i bir *GÜÇ* unsuru olarak görmeleridir. Ulam içinde;

- *Fransızca Anadilliler* 235 sözcüksel öge,
- *İngilizce Anadilliler* 138 sözcüksel öge,
- *Türkçe Anadilliler* 220 sözcüksel öge kullanmışlardır.

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin kavramsal *GÜÇ* üst düzey ulam seçimleri aşağıdaki Tablo - 60. Güç Ulamı – Anadillerde gösterilmiştir.

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>GÜÇ I</i>	<i>Force</i>	<i>Strength</i>	<i>Mali</i>
<i>GÜÇ II</i>	<i>Financier</i>	<i>Politics</i>	<i>Zekâ</i>
<i>GÜÇ III</i>	<i>Politique</i>	<i>Religion</i>	<i>Kuvvet</i>
<i>GÜÇ IV</i>	<i>Électrique</i>	<i>Financial</i>	<i>Formda Olma</i>
<i>GÜÇ V</i>	<i>Technologie</i>	<i>Energy</i>	<i>Özgüven</i>

Tablo - 60. Güç Ulamı – Anadiller

4. Bulgular

4.1. Araştırma Soruları

Tezin “Giriş” bölümünde yöneltilen dört adet “Araştırma Sorusu” aşağıda yinelenerek yanıtlanmıştır:

1. Değişik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki ayrı anadilli dil kullanıcılarının ulam içi öge seçimleri nelerdir? Günlük dillerindeki *somut/soyut* anlamsal ulamlar belirli öntürler çevresinde konumlanmakta mıdır?

i. Değişik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki ayrı anadilli bireylerin *somut/soyut* ulamlarda ulam içi öge seçimleri nelerdir?

Sormaca çalışmamızın sonuçlarından çıkarımımıza göre, *Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadilli* bilgi vericiler, sormacada yöneltilen üst düzey kavramsal ulamlarda, belirgin öntürsel sözcüksel öğeler çevresinde odaklanmışlardır:

- *ŞEHİR* ulamında, *KALABALIK, TRAFİK, BİNA*
- *DOĞA* ulamında, *AĞAÇ, BİTKİ, HAYVAN, HAVA*
- *KIYAFET* ulamında, *PANTOLON, ELBİSE, GÖMLEK, ETEK*
- *AİLE* ulamında, *ANNE, BABA, ÇOCUK*
- *BİLİM* ulamında, *ARAŞTIRMA, TEKNOLOJİ, DENEY*
- *İLETİŞİM* ulamında, *TELEFON, KONUŞMA, SOHBET*
- *GÜZELLİK* ulamında, *MAKYAJ, DOĞA, DOĞAL*
- *HAYAT* ulamında, *AİLE, MUTLULUK*
- *ZAMAN* ulamında, *SAAT, DEĞER*
- *GÜÇ* ulamında, *KUVVET, MALİ*

gibi ulam öğelerini seçmişlerdir. Tüm ulam içlerinde iki ya da üç tipik ya da öznitelikli sözcüksel öğeler çevresindeki bu odaklanma izlenmiştir. Anadil değişkeniyle dört somut, altı soyut toplam on ulamı kapsayan tablo aşağıdadır:

<i>Ulam</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>ŞEHİR I</i>	<i>Kalabalık</i>	<i>Bina</i>	<i>Kalabalık</i>
<i>ŞEHİR II</i>	<i>Trafik</i>	<i>Kalabalık</i>	<i>Trafik</i>
<i>ŞEHİR III</i>	<i>Mağaza</i>	<i>Park</i>	<i>İstanbul</i>
<i>ŞEHİR IV</i>	<i>Kirlenme</i>	<i>Eyalet</i>	<i>AVM</i>
<i>ŞEHİR V</i>	<i>Kurum</i>	<i>AVM</i>	<i>Ankara</i>
<i>DOĞA I</i>	<i>Ağaç</i>	<i>Bitki</i>	<i>Ağaç</i>
<i>DOĞA II</i>	<i>Bitki</i>	<i>Hayvan</i>	<i>Hayvan</i>
<i>DOĞA III</i>	<i>Hayvan</i>	<i>Yaban Hayatı</i>	<i>Orman</i>
<i>DOĞA IV</i>	<i>Orman</i>	<i>Hava</i>	<i>Çiçek</i>
<i>DOĞA V</i>	<i>Su</i>	<i>Ağaç</i>	<i>Bitki</i>
<i>KIYAFET I</i>	<i>Pantolon</i>	<i>Pantolon</i>	<i>Pantolon</i>
<i>KIYAFET II</i>	<i>Elbise</i>	<i>Gömlek</i>	<i>Elbise</i>
<i>KIYAFET III</i>	<i>Etek</i>	<i>Elbise</i>	<i>Ayakkabı</i>
<i>KIYAFET IV</i>	<i>Ceket</i>	<i>Etek</i>	<i>Gömlek</i>
<i>KIYAFET V</i>	<i>Kazak</i>	<i>Şort</i>	<i>Etek</i>
<i>AİLE I</i>	<i>Çocuk</i>	<i>Sevgi</i>	<i>Anne</i>
<i>AİLE II</i>	<i>Aşk</i>	<i>Anne</i>	<i>Baba</i>
<i>AİLE III</i>	<i>Ebeveyn</i>	<i>Baba</i>	<i>Çocuk</i>
<i>AİLE IV</i>	<i>Anne</i>	<i>Çocuk</i>	<i>Kardeş</i>
<i>AİLE V</i>	<i>Mutluluk</i>	<i>Ebeveyn</i>	<i>Huzur</i>
<i>BİLİM I</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Araştırma</i>	<i>Teknoloji</i>
<i>BİLİM II</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Bilim Adamı</i>	<i>Buluş</i>
<i>BİLİM III</i>	<i>Laboratuvar</i>	<i>Deney</i>	<i>Uzay</i>
<i>BİLİM IV</i>	<i>Deney</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Araştırma</i>
<i>BİLİM V</i>	<i>Bilim Adamı</i>	<i>Laboratuvar</i>	<i>Deney</i>
<i>İLETİŞİM I</i>	<i>Telefon</i>	<i>Konuşma</i>	<i>Telefon</i>
<i>İLETİŞİM II</i>	<i>Konuşma</i>	<i>Sohbet</i>	<i>İnternet</i>
<i>İLETİŞİM III</i>	<i>Dil</i>	<i>Telefon</i>	<i>Mesaj</i>
<i>İLETİŞİM IV</i>	<i>Beden Dili</i>	<i>Beden Dili</i>	<i>Sohbet</i>
<i>İLETİŞİM V</i>	<i>İnternet</i>	<i>Dil</i>	<i>Konuşma</i>
<i>GÜZELLİK I</i>	<i>Makyaj</i>	<i>Müzik</i>	<i>Bakım</i>
<i>GÜZELLİK II</i>	<i>Doğal</i>	<i>Doğa</i>	<i>Makyaj</i>
<i>GÜZELLİK III</i>	<i>Doğa</i>	<i>Makyaj</i>	<i>Doğa</i>
<i>GÜZELLİK IV</i>	<i>İçsel</i>	<i>İçsel</i>	<i>Doğal</i>
<i>GÜZELLİK V</i>	<i>Sanat</i>	<i>Giyim</i>	<i>Göz</i>
<i>HAYAT I</i>	<i>Aile</i>	<i>Kader</i>	<i>Yaşam</i>
<i>HAYAT II</i>	<i>Ölüm</i>	<i>Mutluluk</i>	<i>Ölüm</i>
<i>HAYAT III</i>	<i>Doğum</i>	<i>Kısa</i>	<i>Mutluluk</i>
<i>HAYAT IV</i>	<i>Mutluluk</i>	<i>Deneyim</i>	<i>Aile</i>
<i>HAYAT V</i>	<i>Yaşam</i>	<i>Sevgi</i>	<i>Can</i>
<i>ZAMAN I</i>	<i>Saat</i>	<i>Saat</i>	<i>Saat</i>
<i>ZAMAN II</i>	<i>Süre</i>	<i>Kronometre</i>	<i>Hız</i>
<i>ZAMAN III</i>	<i>Hız</i>	<i>Çabuk</i>	<i>Zaman</i>
<i>ZAMAN IV</i>	<i>Ölçüm</i>	<i>Kol Saati</i>	<i>Değer</i>
<i>ZAMAN V</i>	<i>Değer</i>	<i>Mali</i>	<i>Gelecek</i>
<i>GÜÇ I</i>	<i>Kuvvet</i>	<i>Kuvvet</i>	<i>Mali</i>
<i>GÜÇ II</i>	<i>Mali</i>	<i>Politika</i>	<i>Zekâ</i>
<i>GÜÇ III</i>	<i>Politika</i>	<i>Din</i>	<i>Kuvvet</i>
<i>GÜÇ IV</i>	<i>Elektrik</i>	<i>Mali</i>	<i>Formda Olma</i>
<i>GÜÇ V</i>	<i>Teknoloji</i>	<i>Enerji</i>	<i>Özgüven</i>

Tablo - 61. Anadiller Somut/Soyut Ulam İçi

Yürütülen sormaca sonucu bulguladıklarımıza göre, değişik coğrafyalarda yaşayan, değişik kültürlerdeki farklı anadilli bireylerin *somut/soyut* anlamsal ulamlardaki öge seçimlerinde belli öntürler çevresinde odaklandıklarını yukarıda gösterdik. *Somut/soyut* ulamların farklılıklarına bağlı olarak *somut* anlamsal ulamların belirgin öntürlere sahip olduğu bilinmekle birlikte, sormacada ortaya çıkan bir diğer sonuç, öge çeşitliliği, coğrafya, kültür, dil farklılığına karşın *soyut* anlamsal ulam öğelerinde de belirgin öntürler gözlemlendiğidir. Değişkesiz tüm bilgi vericilerin, ‘*Veri Tabanı II*’ kaynaklı incelenen, tüm ulamlara ait öntürleri kapsayan genel tablo aşağıdadır:

<i>Ulam</i>	<i>Öntür</i>	<i>Sıklık Adet</i>	<i>Sıklık %</i>	<i>Sıklık Ort.</i>	<i>Medyan</i>	<i>Medyan Ort.</i>
<i>ŞEHİR</i>	<i>Kalabalık</i>	83	%27,2	%35,8	3,0	2,25
<i>DOĞA</i>	<i>Ağaç</i>	113	%37,0		2,0	
<i>KIYAFET</i>	<i>Pantolon</i>	130	%42,6		3,0	
<i>AİLE</i>	<i>Anne</i>	111	%36,4		1,0	
<i>BİLİM</i>	<i>Araştırma</i>	37	%35,6	%33,91	3,0	2,16
<i>İLETİŞİM</i>	<i>Telefon</i>	146	%47,9		1,0	
<i>GÜZELLİK</i>	<i>Makyaj</i>	76	%24,9		2,0	
<i>HAYAT</i>	<i>Aile</i>	72	%23,6		2,0	
<i>ZAMAN</i>	<i>Saat</i>	130	%42,6		3,0	
<i>GÜÇ</i>	<i>Kuvvet</i>	88	%28,9		2,0	

Tablo - 62. Öntür Öğeleri Değişkesiz Toplam Değerler

ii. Değişik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki ayrı anadilli bireylerin öntür seçimleri arasında ayrılık ve aynılıklar var mıdır? Varsa, bu fark ve benzerlikler nelerdir?

Bulguladıklarımıza göre, değişik coğrafyalarda yaşayan, ayrı kültürlerdeki, farklı anadilli bireylerin, öntür seçimleri arasında fark ve benzerliklerin olduğu ortaya çıkmıştır; *somut/soyut* kavramları kullanma sıklıklarında niceliksel farklılıklar vardır. Aşağıdaki 63, 64, 65 numaralı tablolarda bu fark ve benzerlikler gözlemlenmektedir.

Anadillerin ortalama medyan değerlerine baktığımızda:

- *Türkçe Anadilliler* 2,29'luk sıra medyan değeriyle birinci,
- *Fransızca Anadilliler* 2,37 sıra medyan değeriyle ikinci,
- *İngilizce Anadilliler* 2,83 sıra medyan değeriyle son sıradadır.
- Genel ortalama ise 2,20'dir.

Ulam	Öntür	Sıklık Adet	Sıklık %	Sıklık Ort.	Medyan	Medyan Ort.
ŞEHİR	Kalabalık	22	%7,2	%11,87	3,0	2,75
DOĞA	Ağaç	36	%11,8		2,0	
KIYAFET	Pantolon	43	%14,1		3,0	
AİLE	Çocuk	44	%14,4		3,0	
BİLİM	Araştırma	31	%10,2	%11,75	3,0	2,0
İLETİŞİM	Telefon	36	%11,8		1,0	
GÜZELLİK	Makyaj	26	%8,5		2,0	
HAYAT	Aile	33	%10,8		2,0	
ZAMAN	Saat	44	%14,4		2,0	
GÜÇ	Kuvvet	45	%14,8		2,0	

Tablo - 63. Öntür Öğeleri Fransızca Anadil Değişkeli Değerler

Ulam	Öntür	Sıklık Adet	Sıklık %	Sıklık Ort.	Medyan	Medyan Ort.
ŞEHİR	Bina	19	%18,3	%36,32	3,0	3,0
DOĞA	Bitki	48	%46,2		3,0	
KIYAFET	Pantolon	44	%42,3		3,0	
AİLE	Sevgi	40	%38,5		3,0	
BİLİM	Araştırma	37	%35,6	%27,7	3,0	2,66
İLETİŞİM	Konuşma	38	%36,5		2,0	
GÜZELLİK	Müzik	24	%23,1		3,0	
HAYAT	Kader	20	%19,2		4,0	
ZAMAN	Saat	32	%30,8		2,0	
GÜÇ	Kuvvet	20	%19,2		2,0	

Tablo - 64. Öntür Öğeleri İngilizce Anadil Değişkeli Değerler

Ulam	Öntür	Sıklık Adet	Sıklık %	Sıklık Ort.	Medyan	Medyan Ort.
ŞEHİR	Kalabalık	42	%41,2	%48,8	3,0	2,25
DOĞA	Ağaç	52	%51,0		2,0	
KIYAFET	Pantolon	43	%42,2		3,0	
AİLE	Anne	62	%60,8		1,0	
BİLİM	Teknoloji	41	%40,2	%51,95	3,0	2,33
İLETİŞİM	Telefon	80	%78,4		1,0	
GÜZELLİK	Bakım	36	%35,3		3,0	
HAYAT	Yaşam	56	%54,9		2,0	
ZAMAN	Saat	54	%52,9		2,0	
GÜÇ	Mali	51	%50,0		3,0	

Tablo - 65. Öntür Öğeleri Türkçe Anadil Değişkeli Değerler

Sıklık değeri olarak incelediğimizde de,

- *Fransızca Anadillilerin* %11,81,
- *İngilizce Anadillilerin* %32,01,
- *Türkçe Anadillilerin* %50,37 sıklık değere sahip oldukları,
- Genel ortalamanın da %34,85 olması nedeniyle,

Türkçe Anadilliler, öntürsel öğelerin çevresinde odaklanmalarının yüksek değerleriyle birinci sıradadırlar. İkinci sırada *İngilizce Anadilliler*, son sırada ise *Fransızca Anadilliler* bulunmaktadır. *Fransızca, İngilizce. Türkçe Anadillilerin* öntür seçimlerindeki fark ve benzerlikler ise şöyle sıralanabilir:

Kavramsal somut ulamlar:

- *ŞEHİR, DOĞA* ve *AİLE* ulamlarında ayrı
- *KIYAFET* ulamında aynı

Kavramsal soyut ulamlar:

- *BİLİM, İLETİŞİM, HAYAT, GÜZELLİK* ve *GÜÇ* ulamlarında ayrı
- *ZAMAN* ulamlarında aynı

Toplam iki ulamda uzlaşmışlar, sekiz ulamda ise farklılaşmışlardır. Uzlaşma ortalamaları %25 gibi görünse de, özellikle *Fransızca Anadillilerin* öge çeşitliliği, sıklık değeri düşük ulam öğelerin sıralanmalarına neden olmuştur. Sıralamalardaki yerler farklılaşsa da belirli öntürler çevresinde odaklandıkları izlenmiştir. Bu çeşitliliğe bağlı olarak öznitelikli öge oluşması zorlanmışsa da anadilliler yine de tipik ya da zayıf öğeler çıkartabilmişlerdir. Örneğin *AİLE* ulamında *ANNE*, *Türkçe Anadillilerin* ilk, *İngilizce Anadillilerin* ikinci ve *Fransızca Anadillilerin* dördüncü sırasında olmasına karşın, hem genel verileri, hem de 1,0'lık yüksek sıra medyan değeriyle öntür olarak kabul edilmiştir. Farklı anadiller genel anlamda aynı öğeleri seçseler de, farklı sıralara konumlandırmışlardır. Bu da hem medyan değerinde, hem sıra değerinde farklılaşmalara yol açmıştır.

iii. Bilimsel sınıflandırma çerçevesinde ulamlarda, ulam dışı ögeler var mıdır?

Fransızca, İngilizce, Türkçe Anadillilerin ulam ögeleri arasında bilimsel sınıflandırmaya girmeyen ögeler bulunmaktadır.

- *ŞEHİR ulamında, REHAVET, HIRS, KİBİR,*
- *DOĞA ulamında, ÜCRETSİZ,*
- *KIYAFET ulamında, PARFÜM, ŞEMSIYE, MÜZİK, SERGİ, UYKU,*
- *AİLE ulamında, SABİT, SONUÇ, HER ŞEY,*
- *BİLİM ulamında, BENGİSU, WİKİPEDİ, WİKİPEDİA,*
- *İLETİŞİM ulamında, EDEBİ, KÖYLÜ, ŞEHİRLİ*

ulam ögeleri gibi bilimsel sınıflandırmaya göre ulama ait olmayan ögeler bulunmaktadır. Bu ögelerin en çok bulunduğu ulam, *KIYAFET* ulamıdır. Diğer ulamlarda bilimsel sınıflandırma olmadığından değerlendirmeye alınmamışlardır.

iv. Ulam ögeleri arasında şema/örnek ya da parça/bütün ilişkisi bulunmakta mıdır?

Öge listesi verilmeyen bilgi vericiler, sınırlandırılmamışlar, ulam ögelerini serbestçe seçmişlerdir. Bu, tipik ya da öznitelikli ögeler çevresinde odaklanma sorunu oluşturmuştur. Gösterilmeyen parça-bütün ilişkisinin eksillik yaratıp yaratmayacağı öngörülmemiştir. Gözlemlenebilir bağlantı ya da konumsal yakınlıklar üzerine kurulu parça-bütün ilişkisi, zihinsel açıdan kolay kavrandığından, bulgularda izlenen parça-bütün ilişkisinin varlığı, bilgi vericilerin bu ilişkiyi kurduklarını düşündürmüştür.

ŞEHİR ulamında: *METROPOL* terimini ara ulam olarak ele aldığımızda, türsel sınıflandırma açısından *METROPOL* 'lerin modernite, urbanizm ve teknoloji kuramlarına bağlı değerleri bulunduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, parça-bütün üst ulamı olarak *METROPOL* 'ler, nüfus yoğunluğu açısından da ele alınabilir: *KALABALIK* ve onunla doğrusal *BİNA* ve *TRAFİK* parçalarını da eklediğimizde, *METROPOL* 'ün bu parçalardan oluşan bir bütün olduğu da, ortaya çıkmaktadır.

METROPOL, KALABALIK, TRAFİK, BİNA'nın şemasıdır:

<i>şehir</i>	<i>şehir</i>
<i>kalabalık, trafik, bina</i>	<i>metropol</i>
<i>plan, altyapı, ulaşım, peyzaj</i>	<i>imar</i>
<i>medeniyet, kültür, nüfus</i>	<i>merkez</i>
<i>il, ilçe, vali</i>	<i>vilayet</i>
<i>trafik ışıkları, araba, gürültü</i>	<i>trafik</i>

Tablo - 66. Şema-Örnek Şehir Ulamı

DOĞA ulamında: *BİTKİ, AĞAÇ, ÇİÇEK, OT*'un şemasıdır:

<i>doğa</i>	<i>doğa</i>
<i>ağaç, çiçek, ot</i>	<i>bitki</i>
<i>ağaç, temiz hava, çimen, böcek</i>	<i>yaban hayatı</i>
<i>kelebek, kuş, böcek,</i>	<i>hayvan</i>
<i>hayvan, ağaç, yeşillik</i>	<i>orman</i>
<i>deniz, dağ, orman,</i>	<i>manzara</i>

Tablo - 67. Şema-Örnek DoğaUlamı

Parça-bütün ilişkisi, türsel ve parça-bütün üst ulamlar arasında farklılaşmış düzeydedir. Örneğin, *KIYAFET* ulamında, *SICAK, RAHAT, GÜZEL* ve *KAZAK*la birlikte kurulan ilişkide görüldüğü gibi. Veriler taranarak bulunan sonuçlar aşağıdaki tablolar sunulmuştur.

KIYAFET ulamında: *MARKA, KALİTE, TARZ, FİYAT*'ın şemasıdır:

<i>kiyafet</i>	<i>kiyafet</i>
<i>kabın, elbise, etek, pantolon</i>	<i>mağaza</i>
<i>kalite, tarz, fiyat</i>	<i>marka</i>
<i>kemer, ayakkabı</i>	<i>aksesuar</i>
<i>sıcak, rahat, güzel,</i>	<i>kazak</i>
<i>pantolon, gömlek, tişört, kazak</i>	<i>giyim</i>

Tablo - 68. Şema-Örnek KiyafetUlamı

AİLE ulamında: **ÇEKİRDEK, ANNE, BABA, ÇOCUK**’un şemasıdır:

aile	aile
<i>anne, baba, çocuk</i>	<i>çekirdek</i>
<i>dayı, kuzen, hala, teyze</i>	<i>akrabalar</i>
<i>kahvaltı, kahve, sofrâ, yemek</i>	<i>ev</i>
<i>birliktelik, birlik, özlem</i>	<i>bağlılık</i>
<i>ahlak, gelecek, ihtiyaç, önemli</i>	<i>toplum</i>

Tablo - 69. Şema-Örnek Aile Ulamı

BİLİM ulamında: **BİLİM ADAMI, DENEY, KURAM, KANIT**’ın şemasıdır:

bilim	bilim
<i>kanıt, deney, kuram, araştırma</i>	<i>bilim adamı</i>
<i>kodlama, programlama</i>	<i>bilgisayar</i>
<i>okuma, öğrenme, bilgi, zekâ</i>	<i>bilim</i>
<i>öğrenci, öğretmen, okul</i>	<i>üniversite</i>
<i>internet, elektrik</i>	<i>teknoloji</i>

Tablo - 70. Şema-Örnek Bilim Ulamı

İLETİŞİM ulamında: **TEKNOLOJİ, RADYO, TV, TELEFON**’un şemasıdır:

iletişim	iletişim
<i>radio, TV, telefon</i>	<i>teknoloji</i>
<i>işaret dili, beden dili, dil</i>	<i>etkileşim</i>
<i>skype, facebook, whatsapp, twitter</i>	<i>internet</i>
<i>görüntülü arama, mesajlaşma, skype</i>	<i>akıllı telefon</i>
<i>gazete, gazeteci</i>	<i>haber</i>

Tablo - 71. Şema-Örnek İletişim Ulamı

GÜZELLİK ulamında: **KOZMETİK, PUDRA, OJE, RİMEL**’ın şemasıdır:

güzellik	güzellik
<i>pudra, oje, rimel, ruj</i>	<i>kozmetik</i>
<i>bakım, makyaj, estetik</i>	<i>trend</i>
<i>mimari, heykel, resim</i>	<i>sanat</i>
<i>zerafet, sadelik, farklılık</i>	<i>kültür</i>
<i>ruj, oje, rimel, allık</i>	<i>makyaj</i>

Tablo - 72. Şema-Örnek Güzellik Ulamı

HAYAT ulamında: **AİLE, MUTLULUK, SEVGİ, FEDAKARLIK**’ın şemasıdır:

hayat	hayat
<i>göz, kaş, saç, dudak</i>	<i>kadın</i>
<i>öngörülemez, anlamlı, değerli</i>	<i>mucize</i>
<i>okul, iş, şans, kader</i>	<i>başarı</i>
<i>mutluluk, sevgi, fedakarlık</i>	<i>aile</i>
<i>yardımlaşma, iletişim, arkadaşlık</i>	<i>toplum</i>

Tablo - 73. Şema-Örnek Hayat Ulamı

ZAMAN ulamında: SAAT, SALİSE, SANİYE, DAKİKA'nın şemasıdır:

<i>zaman</i>	<i>zaman</i>
<i>salise, saniye, dakika</i>	<i>saat</i>
<i>saat, gün, ay</i>	<i>takvim</i>
<i>kum saati, kol saati</i>	<i>saat</i>
<i>bahar, yaz, sonbahar, kış</i>	<i>güneş</i>
<i>yeri doldurulamaz, boşa harcama</i>	<i>kayıp</i>

Tablo - 74. Şema-Örnek Zaman Ulamı

GÜÇ ulamında: ORDU, ACIMASIZ, SINIRSIZ, BASKI'nın şemasıdır:

<i>güç</i>	<i>güç</i>
<i>şiddet, baskı, korku</i>	<i>hükümet</i>
<i>acımasız, sınırsız, baskı</i>	<i>ordu</i>
<i>anlamsız, acımasız, abartılmış</i>	<i>propaganda</i>
<i>rüzgar, güneş, fırtına</i>	<i>doğa</i>
<i>tecrübe, yetenek, cesaret</i>	<i>akıl</i>

Tablo - 75. Şema-Örnek Güç Ulamı

2. Temel düzey ulam içi öge ve temel düzey olmayan, ama bu statüyü kazanan ulam içi öge bulunmakta mıdır?

Sormacada elde edilen verilere göre, özellikle *KIYAFET* ulamında, temel düzey terimlerin dışında, temel düzey olmayan terimler de bulunmaktadır. *KIYAFET* ulamının temel düzey terimleri *CEKET*, *GÖKLEK*, *ETEK*, *PANTOLON* iken, öntürsel olmayan *JEANS*, *CİN*, *KOT* belki *PANTOLON*'un bir alt ulamı olarak düşünülebilir. Temel düzey bir ulamdaki sıradışı ögeler, öntürsel ögelere göre daha ayırt edici olduklarından, adlarıyla adlandırılmışlardır. Bunundışında, *DOĞA* ulamında, *ÇİMEN*, *ÇİM*, *OT*, *ÇİÇEK*, *BİTKİ*'nin, *BİLİM* ulamında, *LABORATUVAR BARDAĞI*, *ELDİVEN*, *ÖNLÜK*, *LABORATUVAR*'ın bir alt ulamları olarak düşünülebilir.

3. Değişik anadillerden gelişlerine bağlı olarak ortaya çıkan kültürel ayrılık ya da aynılıklar ulam üyelerinin belirlenmesinde etkili midir?

Yürütülen sormaca sonucunda elde edilen bulgulara göre, farklı anadilli bilgi vericilerin, farklı anadillerden gelişleri, farklı kültür ve coğrafyalarda konumlanmaları dolayısıyla farklılıklarının bulunduğu, tüm bu farklılıklarına karşın birçok anlamsal ulamda uzlaştıkları, tipik ya da öznitelikli öntürler çevresinde odaklanabildikleri gözlemlenmiştir. Farklı anadillilerin, kültürel farklılıklarını da koruyarak, anlamsal ulamlarda belirgin öntürlere sahip olduğu söylenebilir.

4. Soyut ulamlar için belirgin öntürlerden söz edilebilir mi?

Kavramsal *soyut* ulamlarda tipik öntürlerin en belirginini *ZAMAN* ulam ögesi *SAAT*'tir. Farklı anadillilerin yüksek sıklık ve sıra medyan değeriyle uzlaştıkları ögedir. Buna karşılık yüksek sıra medyan değeriyle yine uzlaştıkları, ama ulam içi öge çeşitliliğine bağlı olarak sıralamalarda gerileyen öğeler de tipik öge olarak kabul edilmişlerdir. Bunların ilki, *AİLE* ulamındaki *ANNE*'dir, ikincisi *İLETİŞİM* ulamındaki *TELEFON*'dur. *AİLE* somut kavramsal ulam olarak bu sorunun dışında kalmaktadır. *İLETİŞİM* kavramsal *soyut* ulamındaki *TELEFON* farklı anadillilerin soyut ulamları için seçtikleri bir öntür olarak belirlenmiştir.

Hem niceliksel, hem niteliksel değerlendirmelerde belirtildiği gibi, bilgi vericilerin, özellikle de *Fransızca Anadillilerin* öge çeşitliliğine bağlı olarak gelişen olumsuzluğa karşın, farklı anadillilerin *soyut* ulamların, ulam öğelerini tanımlı ve net olarak adlandırdıklarını, bu adlandırmanın da göreceli evrensel boyutlarda olduğu gözlemlenmiştir. Şöyle ki, aynı ya da farklı ulamlarda, *Fransızca Anadilliler*, *Türkçe Anadillilerle* uzlaşırken, bir yandan da *İngilizce Anadillilerle* uzlaşmaktadır. Birbirlerine göreceli olarak en uzak anadilliler *İngilizce Anadillilerle Türkçe*

Anadilliler olarak izlenmiştir. Yine de, yürütülen sormaca sonucunda elde edilen bulgulara göre, bilgi vericiler, kavramsal *soyut* ulamların evrensel kapsamda oluşu dolayısıyla, dünya coğrafyasını bütünleyen diller üstü yapılanmanın varlığını kanıtlar nitelikte yönelim göstermişlerdir.

4.2. Genel Değerlendirme

İnsanların, daha doğrusu dil kullanıcılarının kişisel yaşantılarına ve fiziki durumlarına bağlı olarak bilişsel modelleri farklılıklar göstermektedir. Bu bir anlamda kavramlara bakış açısının ve ulamlama süreçlerinin öznel bilişsel modellerce etkilenmesinden de kaynaklanmaktadır. Bu etkilemeye toplumların kültürel ya da geleneksel modelleri de katılsa da, her dil kullanıcısının bundan eşit ya da denk etkilendiğini düşünmek doğru değildir. Aynı toplumu oluşturduğu düşünülen dil kullanıcıların ulamlarda benzer öğeleri kullanıp kullanmamaları kısmen, onların yaşantısından, bu yaşantının sahneleştirilmesinden de kaynaklanmaktadır. Örneğin evinde hamster besleyen bir kişi, kemirgen hayvanlara örnek istenilen bir çalışmada, fare, sincap, kunduz, kirpi, tavşandan önce onu düşünecektir. Bu araştırmanın öncelikle *Veri Tabanı I* incelendiğinde 5'ten az düşünülen öge sayısının oldukça yüksek olduğu görülebilecektir. Bu da bize, yalnızca birkaç kişinin düşündüğü ve paylaştığı sahneleştirmeye dayalı öğelerin çokluğuna işaret etmektedir.

Ulam içlerinde kullanılan öğelerin verilerinin bulunduğu Ek 2.'den Ek 11.'e dek görülebileceği gibi *GÜÇ*, *GÜZELLİK*, *HAYAT* ulamları sözcüksel öge çeşitliliği bakımından diğer ulamlardan göreceleri olarak ayırmıştır. Bu çeşitliliğin, ulamların soyut olmasından kaynaklandığını düşündüğümüzde, ikinci sırayı alan *ŞEHİR* ve

ZAMAN ulamlarındaki öge çeşitliliği için, özellikle somut kavramsal ŞEHİR ulamı için aynı şeyi söylememiz doğru olmayacaktır. Üçüncü sıra bilim ulamı, dördüncü sıra ise İLETİŞİM ve KIYAFET ulamlarıdır. Bu durumda, kişisel seçimlerin öne çıktığı somut ulamlar olarak ŞEHİR, KIYAFET ve soyut ulam olarak BİLİM ulamlarını örnek gösterebiliriz. Dil kullanıcısının yaşadığı çevreyle etkileşimini, bu çevrede kendi duruşunu, kullandığı dilden, izlediği televizyon programlarına dek ya da dinlediği müzikten, yürüdüğü yollardan, selamlaştığı insanlardan sokakta okşadığı hayvanlara dek her şey kendi seçkisidir ve bu seçki bir tür öznel sınıflandırmaya dayanmaktadır. 7,7 milyara ulaşan dünya nüfusunun aynı şeyleri düşünen ve yaşayan insanları kapsadığını düşünmek mümkün değildir. İnsanlar birbirlerinden farklı düşünür ve dünyalarını da birbirlerinden farklı ulamlayabilirler.

4.3. Önceki Araştırmalarla Karşılaştırma

Şehir, doğa, kıyafet, aile, bilim, iletişim, güzellik, hayat, zaman, güçten oluşan dört somut, altı soyut ulam üzerine yapılan bu çalışmayla, *Türkçe Anadillilerde* yapılan daha eski araştırmalar tarihsel akışlarıyla incelenerek karşılaştırılacaktır. Türkçe ulamlarla ilgili ilk çalışma Peynircioğlu (1988)'nce yapılmıştır. Peynircioğlu (1988), Battig ve Montequ (1969; Bkz. Rosch, 1978: 38)'nün elli altı kavram ile ilgili çalışmasını Türkiye'de yinelemiştir. Elli altı kavramsal ulamın bilgi vericilere sunulduğu ve bilgi vericilerden otuz saniyelik sürelerle akıllarına gelen ulam içi öğeleri yazmaları istendiği bu çalışma, genç bilgi vericilerle yapılmıştır. Yirmi yedi üst düzey ulamda Türkçe öntürlerin belirlenmeye çalışıldığı Çengelci (1996)'nin çocuk, genç, yaşlı olmak üzere üç yaş grubuyla yürüttüğü sormacada, ön çalışmayla belirlenen on beş aşına ve on iki aşına olmayan üst düzey ulamlardan yararlanılmıştır. Bilgi vericilerden iki dakikada ulam içi sözcüksel öğeleri saymaları istenmiş, öge

listesi verilmemiştir. Peynircioğlu (1988)'daki *GIYECEK*, Çengelci (1996)'deki *GIYSİ* ulamlarıyla örtüşen bu çalışmadaki *KIYAFET* ulamında ortak öntür olduğu izlenmiştir.

<i>Peynircioğlu</i>	<i>Çengelci</i>			<i>Bu Çalışmada</i>		
<i>Giyecek</i>	<i>Giysi</i>			<i>Kıyafet</i>		
<i>Genç</i>	<i>Çocuk</i>	<i>Genç</i>	<i>Yaşlı</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>pantolon</i>	<i>pantolon</i>	<i>pantolon</i>	<i>pantolon</i>	<i>pantolon</i>	<i>pantolon</i>	<i>pantolon</i>

Tablo - 76. Peynircioğlu 1988, Çengelci 1996 Giysi Ulamı Karşılaştırma

Çengelci (1996)'de *PANTOLON* gençlerin %91,8'i, yaşlıların %89.3'ü ve çocukların %68.1'ince, bu çalışmada da, *Türkçe Anadillilerin* %42,2'since seçilmiştir. Cinsiyet ve yaş değişkenleri dikkate alınmadan incelenen *Türkçe Anadilliler* on sekiz/elli bir yaş aralığındaki elli kadın ve elli erkek toplam yüz Türk'ten oluşmaktadır. Seferoğlu (1999), dört yüz üniversite öğrencisinin katıldığı sormacasına, meyve, kuş ve sebze ulamları ile okumak eyleminin öntürlerini eklemiş, veri çözümlenmeleri bakımından Rosch (1973, 1975)' un hemen hemen aynı yöntemini izlemiştir. Bilgi vericilere bir öge listesi sunulmuş, ulamların altlarına, bu öğelerin en tipikten en az tipiğe doğru sıralamaları bilgi vericilerden istenmiştir. Gökmen (2010), meyve, spor, kuş, taşıt, bilim, sebze, suç, hastalık, içecek, yemek ulamlarını içeren, elli kadın ve elli erkek olmak üzere yüz adet 18-25 yaş arası üniversite öğrencisi bilgi vericiden yararlanmıştır.

<i>Gökmen</i>		<i>Bu Araştırmada</i>		
<i>Bilim</i>		<i>Bilim</i>		
<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>	<i>Fransızca</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Türkçe</i>
<i>dilbilim</i>	<i>dilbilim</i>	<i>araştırma</i>	<i>araştırma</i>	<i>teknoloji</i>
<i>tıp</i>	<i>tıp</i>	<i>teknoloji</i>	<i>bilim adamı</i>	<i>buluş</i>
<i>psikoloji</i>	<i>tarih</i>	<i>laboratuvar</i>	<i>deney</i>	<i>uzay</i>
<i>astronomi</i>		<i>bilim adamı</i>	<i>teknoloji</i>	<i>araştırma</i>
<i>fizik</i>		<i>deney</i>	<i>laboratuvar</i>	<i>deney</i>
<i>matematik</i>				

Tablo - 76. Gökmen 2013 Bilim Ulamı Karşılaştırma

Gökmen (2010), Rosch ve Moore (1973)'un kullandığı ulamların dışında, içecek ulamı ekleyerek meyve, spor, kuş, taşıt, bilim, sebze, suç, hastalık, yemek olmak üzere on ulam ele almıştır. Araştırmasında, bilgi vericilerden her bir ulam için akıllarına ilk gelen yedi ulam ögesini yazmaları istenmiştir. Gökmen (2013)'in araştırmasında, bu araştırmayla örtüşen *BİLİM* ulamı dışında başka bir ulam bulunmamaktadır. Gökmen (2010)'in çalışması cinsiyet değişkeni bağlamında 18-25 yaş aralığındaki bilgi vericileri kapsamaktadır. Yalnızca dil değişkeniyle incelenen bu sormacaya, *Türkçe Anadilliler* on sekiz/elli bir yaş aralığındaki elli kadın ve elli erkek toplam yüz Türk'ten, on sekiz/elli yedi yaş aralığındaki elli bir kadın ile on sekiz/kırk yedi yaş aralığındaki elli bir erkek toplam yüz iki Fransız, yetişkin oldukları sayılılarıyla kabul ettiğimiz yüz iki Amerikalı bilgi verici katılmıştır. Gökmen (2010)'in sormacasına 18-25 yaş aralığında üniversite eğitimi için Ankara'ya gelmiş yüz üniversite öğrencisi katılırken, bu sormacada yaş aralığının daha geniş olmasıyla ilintili olarak, bilgi vericilerin değişik kültür, sosyal çevrelerden geldikleri varsayılmaktadır. Bu sormacada da, Gökmen (2010)'in tıp, psikoloji, astronomi, fizik, matematik, tarih ulam içi öğeleri bulunsa da öntürsel nitelik kazanmamışlardır. *TIP*, *İngilizce* ve *Fransızca Anadilli* bilgi vericilerce düşünülse de, ulam ögesi çeşitliliğine bağlı küçük sıklık değerler nedeniyle öntürsel nitelik kazanmamışlardır. *Türkçe Anadilli* bilgi vericiler ise, *TIP*'tan önce, *KİMYA* ve *FİZİK*'i düşünmüşlerdir. Sonuç olarak iki araştırmadaki öntürsel öğeler örtüşmemektedir.

Önal (2011) meyve, tatlı, maden, ağaç, mobilya, içecek, geometrik şekil, takı, silah, taşıt, meslek, duygu, kişilik, ihtiyaç, lüks, övgü, yetenek, suç, sorun, ceza, sanat ve ödülün oluşun dokuz somut ve on bir soyut ulamı incelemiştir. Önal (2011)'in tez kapsamında yürüttüğü sormacasında, yetmiş ilköğretim yedinci ve sekizinci sınıf

öğrencisi (13-15 yaş), yetmiş üniversite öğrencisi (19-24 yaş) ve yetmiş üniversite mezunu yetişkin (25-45 yaş) olmak üzere toplam iki yüz on adet bilgi vericiden yararlanılmıştır. Önal (2011)'in, somut ve soyut anlamsal ulamlarının öntürlerini incelediği araştırmasıyla, bu araştırma arasında örtüşen ulamlar bulunmamaktadır. Tez kapsamında yürütülen bir diğer araştırma, Li (2014)'nin sebze, kuş, meyve, balık, akrabalık, enstrüman, ağaç, tatlı, içecekten oluşan dokuz anlamsal ulamda Türkçe ve Tayvan Çincesindeki öntürleri incelediği çalışmasıdır. Bilgi vericilere ulam içlerine, akıllarına ilk gelen yedi öge yazmaları istenmiştir. Tayvan'da ortak dersleri alan, lisans düzeyinde yüz üniversite öğrencisinin katıldığı sormacaya, Türkiye'de de rastlantısal olarak seçilen yine lisans düzeyinde yüz üniversite öğrencisi katılmıştır. Bilgi vericilerin yaş aralığı onsekiz ile yirmi sekiz ile sınırlandırılmıştır. Li (2014)'nin somut ve soyut anlamsal ulamlarının öntürlerini incelediği araştırmasıyla, bu araştırma arasında örtüşen ulamlar bulunmamaktadır. Bu araştırmalar dışında, türdeş ya da benzer ölçütlerle yapılan başka araştırmalara ulaşılamamıştır.

5. Sonuç

Bilişsel modellerin bireysel olsa da, bütünüyle özneye ait, öznel bilgi yapıları olmadığı, içinde bulunulan herhangi bir kültürün ya da dilin üyelerince uzlaşım sal paylaşıldığı ve bu nedenle de kültürel modeller olarak da görüldükleri bilinmektedir. Bir kitabın bir sayfasındaki bir resmin konumunun, bir şarkıcının sesinin tınısının, uzaktan görölse de bir kelebeğin kanatlarının duyarlılığı, rengi, kanat çırpışının, görünüşte ilgisiz yönleriyle bile ayrıntılanması, anlamsal belleğimizin kavramsal sisteminde temsil edilmelerine veri sağlar. Bu temsillerin, belleğin ulamlayan yapısındaki bir tür çözümlemeli modellemeyle örneklendirilmesi, kültürel modellerin yanında, bilişsel ve çevremizi kuşatan dünya deneyimlerine de dayanmaktadır. Dilsel yetkinliğin doğasına da vurgu yapan bilişsel dilbilim, dilbilimsel yapı ve kullanımın bilişsel unsurlarını açıklamaktadır. İnsan yeteneği olarak ortaya çıkan dilsel yetkinlik yaklaşık altı milyon yıllık dünya serüveninde algı, dikkat ve bellek olarak evrilmiştir. Dilsel yetkinlik, bellekteki bir pencere olarak, çevremizi kuşatan uzak ya da yakın dünyaların girdisini çözümlerken, bir yandan da bu çözümlemelerin nasıl yapıldığına ilişkin bilgiler vermektedir.

Düşüncelerin bileşkenleri olarak ele aldığımız kavramları, bir tür kodlama dizgesiyle ulamlaştırırız. Belleğin temel işlevlerinden biri olan ulamlaştırmayı, dilsel yetkinliğimizle, yani dille gerçekleştiririz. Daha doğrusu ulamlaştırmada dilin önceliği bulunmaktadır. Ulamlaştırmayla depolanan bilgi, yine dil aracılığıyla, bu kez dilsel dizgelerle kodlanarak işlemlenir, çözümlenir ya da geri çağrılır. Bu işleme, çözümlenme ve geri çağırma herhangi bir kişi ya da toplum için daha tipik ulamların bulunması, içinde bulunulan herhangi bir kültürün ya da dilin üyelerince uzlaşım sal

paylaşımından kaynaklanmaktadır. Ulamlaştırmada ortaya çıkan öntürsel etki de, dilin bilişe ilişkinliğini kanıtlar niteliktedir.

Buraya kadar aktarılan bilgileri, yapılan sormacayla ya da genel anlamda türdeş çalışmalarla ilişkilendirdiğimizden, dolaylı da olsa kısmen koşutluğunu hedefleyerek bir açılım sunmaya çalıştık. Araştırmamız kapsamında, anlamsal ulamların belli öntürler çevresinde konumlanıp konumlanmadığı, Türkiye Türkçesi, Fransa Fransızcası ve Amerika İngilizcesi özelinde irdelenmeye çalışılarak, bu amaçla bir sormaca yürütülmüştür. Uygulanan sormacada, bilgi vericilere, *ŞEHİR, DOĞA, KIYAFET, AİLE* üst düzey dört *somut*, *BİLİM, İLETİŞİM, GÜZELLİK, HAYAT, ZAMAN, GÜÇ* üst düzey altı *soyut*, toplam on anlamsal ulamlı sormaca uygulanmış, her ulama beş öge yazmaları istenmiştir. Tüm çözümlenmelerin sonunda, her ulam, genel ve anadil değişkeniyle değerlendirilmiş ve sonuçlar tablolaştırılmış, gereken yerlerde de grafikleştirilmiştir.

Sonuçlar birkaç açıdan değerlendirilebilir:

İlk saptamamız, araştırmanın ana amacını da kapsayan, değişik coğrafya ve kültürlerde yaşayan farklı anadillilerin, algısal ve anlamsal ulamlarının belirli öntürler çevresinde konumlandığıdır. Anlamsal *somut/soyut* ulamlarda tipik ya da öznitelikli öntürlerde odaklandıkları söylenebilir. Bu odaklanma, *somut* ulamlarda %50 yani yarı yarıya gerçekleşirken, *soyut* ulamlarda %66 olarak izlenmiştir. Odaklanılmamış gibi görünen ulamları incelediğimizde de, özellikle *Fransızca Anadillilerin* öge çeşitliliği, sıklık değeri düşük ulam öğelerin ard arda sıralanmalarını da göz önüne aldığımızda,

zayıf ya da bulanık sınırlı olsalar da, bu ulamlarda da öğelerin çoğunlukla tipik öğeler olarak kümelandikleri saptanmıştır.

İkinci saptamamız, sık sık sözünü ettiğimiz üzere, özellikle *Fransızca Anadillilerin*, onları takiben *Türkçe Anadillilerin* öge çeşitliliğidir. Bilgi vericilerin anlamsal *soyut* ulam öğeleri, doğal olarak, anlamsal *somut* ulam ögelerinden niceliksel olarak çok daha fazladır.

Üçüncü bir saptamamız, öge çeşitliliği *Fransızca Anadillilerin* odaklanmalarını olumsuz etkilerken, *Türkçe Anadillilerin* bu olumsuzluğu göstermemesidir. *Fransızca Anadillilerin* anlamsal *somut/soyut* ulamlarda kullandıkları ulam içi öge çeşitliliğine bağlı sıklık yüzdeleri % 11,81'dir. Buna karşılık *Türkçe Anadillilerin*ki, %50,37'dir. Sözcük çeşitliliği en az olan *İngilizce Anadillilerdeki* durum ise %32,01'dir. Yani, *Türkçe Anadilliler*, öge çeşitliliği onlardan daha çok olan *Fransızca Anadilliler* ile öge çeşitliliği onlardan daha az olan *İngilizce Anadillilerin* de üstünde ulam ögesi çevresinde odaklanmışlardır. Bir kültürün üyeleri tarafından paylaşılan, bu nedenle bütünüyle öznel olmayan bireysel bilişsel modellerin, çerçevelerin, çevremizdeki dünya deneyimlerimize dayalı kavramsal metoforlar ürettiğini dikkate aldığımızda, bu durumun *soyut* yapılanmaların, daha geniş bir alana haritalandığını, bu nedenle de sözcüksel öge sayısının nicel olarak daha kalabalıklaşmasına kaynak oluşturduğudur. Bu durumun olumsuz sonucu olarak, kavramsal *soyut* ulam içi öğeleri, öznitelikli öntürler çevresinde güçlkle yapılanmaktadırlar. Anlamsal *somut* ulamlarda ise tersine bir durum söz konusudur. Anlamsal *somut* ulam içi öge çeşitliliği kısıtlıdır. Bu kısıtlılığa

bağlı olarak, ulam içi öğeler öznelikli öntürler çevresinde daha kolay yapılanabilmektedirler.

Türkçe Anadilliler, anlamsal ulamlara ait ntr seçkisinde, ilgi duydukları, sevdikleri, sahnelenmiş öğelerden çok, merkeze yakın olduğunu düşündükleri öğelerde konumlanmışlardır. Bireysel olmayan, bütünsel bir davranış, daha açık ifade edersek, anlamsal ve algısal ulamların öntürlerini seçerken, evrensel bir duruş sergilemişlerdir. Kuşkusuz, bu tür genellemelere ulaşılmadan önce, ayrı örneklerle daha çok çalışılması gerekmektedir.

Sonuç olarak farklı coğrafyalarda yaşayan farklı kültür ve anadillerden gelen anadillilerin, anlamsal *somut/soyut* ulamları seçerken, kendi kültürlerini dışlamadan, evrensel uzlaşım sergileyebildikleri ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Aberra, D., (2006), **Prototype Theory in Cognitive Linguistics**, Academia.edu.

[https://www.academia.edu/520950/Prototype Theory in Cognitive Linguistics Draft 2008](https://www.academia.edu/520950/Prototype_Theory_in_Cognitive_Linguistics_Draft_2008)

Aksan, D., (2015), **Her Yönüyle Dil**, Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK, 1. Cilt: 1977-79-87-90; 2. Cilt: 1980-89-90; 3. Cilt: 1982-90; 3 Cilt Birlikte: 1995-98-03-07-09, Ankara.

Aksan, D., (2016), **Anlambilim**, Anlambilim Konuları ve Türkçe'nin Anlambilimi, Bilgi Yay. Ankara.

Baddaley, A., (2007), **Working Memory**, Thought, and Action.

[https://www.researchgate.net/publication/285928471 Working Memory Thought and Action](https://www.researchgate.net/publication/285928471_Working_Memory_Thought_and_Action)

Barash, J. A., (2007), “Belleğin Kaynakları”, **Bellek: Öncesiz ve Sonrasız**, Cogito, Yapı Kredi Yay., Bahar, Sayı: 50, İstanbul.

Barut, E., Odacıoğlu, C. M., (Mart 2018), “Anlambilim Teorilerindeki Temel ve Yan Anlam Kavramları ve Anlambilim-Çeviribilim İlişkisi”, **Tarih Okulu Dergisi** (TOD), Yıl 11, Sayı XXXIII.

http://www.johschool.com/Makaleler/1630997069_37.%20C.%20Odac%C4%B1o%C4%9Flu%20-%20Anlambilim%20Teorileri,%20927-943..pdf

Başkan, Ö., (2003), “Dil İçi Dünya Görüşü, Dilbilim”, **Lengüistik Metodu**, 1. Basım Çağlayan Yay. 1967, 2. Basım Marmara Üniversitesi Vakfı Yay., 1996, 3. Basım Multilingual Yay., İstanbul.

Bozşahin, C., Zeyrek, D., (2000), **Dilbilgisi, Bilişim ve Bilişsel Bilim**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

<http://user.ceng.metu.edu.tr/~bozsahin/dbbb.pdf>

Bozkurt, B. Ü., Uzun, G. L., (2017), “Kavramlaştırma Üzerine Veritabanlı Bir Araştırma”, Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi, MEUDED, 14 (1), 87-127.

Chomsky, N., (2001), **Dil ve Zihin**, Ayraç Yay., Ankara.

Cüceloğlu, D., (2009), **İnsan ve Davranışı**. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Damasio, A., (2006), **Descartes'ın Yanılgısı**, Varlık Yay., İstanbul.

Ergenç, İ., (2001), **Bilim Dili ve Anadili: Bilim ve Ütopya**, Sayı: 80, Ankara.

Ergenç, İ., (2008), “Dilin Beyindeki Gerçekleşimi ve Konuşma Eylemi”, **Kognitif Neurobilimler** (Haz. Sibel Karakaş), Nobel Tıp Kitabevi, Ankara.

Gökmen, S. G., (2004), “2;5-4;0 yaş aralığındaki çocukların kavram alanları açısından sözcüksel edinim düzeyleri”, **Dilbilim İncelemeleri** (Yay. İ. Ergenç vd.), Doğan Yay.,154-173, Ankara.

Gökmen, S. G., (2013), “Kavramsal Ulamlama ve Öntürler”, Ankara Üniversitesi, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 53, 2, 165-179, Ankara.

Kadıhasanoğlu, D., (2012), “Zihnin Sınırları”, **Pivolka**, Sayı: 23, Yıl: 7.

Kıran, A. E., (2013), “Dilbilim Anlambilim Edimbilim”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 9/6 Spring 2014, p. 719-729, Ankara-Turkey.

https://www.academia.edu/22374444/D%C4%B0LB%C4%B0L%C4%B0M_A_NLAMB%C4%B0L%C4%B0M_VE_ED%C4%B0MB%C4%B0L%C4%B0M

Li, C.-Y., (2014), **Türkçe ve Tayvan Çincesinde Öntipler Üzerine Bir Karşılaştırma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Löbner, S., (April 2012), “Polarity in Natural Language”: Predication, Quantification and Negation in Particular and Characterizing Sentences, **Linguistics and Philosophy**, 23 (3):213-308.

https://www.researchgate.net/publication/226642914_Polarity_in_Natural_Language_Predication_Quantification_and_Negation_in_Particular_and_Characterizing_Sentences

Löbner, S., (2013), **Understanding Semantics**, Second Edition (Understanding Language) (2 ed.). Routledge.

Medin, D. L., (1989), “Concepts and Conceptual Structure”, December 1989, **American Psychologist** Copyright 1989 by the American Psychological Association, Inc. 0003-066X/89/\$00.75 Vol. 44, No. 12, 1469-1481.

Mitzen, S., (1999), **Aklın Tarihöncesi**, Dost Yay., Ankara.

Nisbett, R. E., (2013), **Düşüncenin Coğrafyası**, Varlık Yay., İstanbul, Eylül.

Park, D. C., Yoon, C. ve diğ., (2004), “Category norms as a function of culture and age”, Comparisons of item responses to 105 categories by American and Chinese adults, **Psychology and Aging**, 19 (3), 379-393. Retrieved from

http://www.brandeis.edu/gutchess/publications/category_norms_as_a_func.pdf

Önal, Ö., (2011), **Öntür Kuramı Çerçevesinde Türkçe’de Anlamsal Ulamların İncelenmesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pearson, K. A., (2007), “Virtüelin Gerçekliği: Bergson ve Deleuze”, **Bellek: Öncesiz ve Sonrasız**, Cogito, Yapı Kredi Yay., Bahar, Sayı: 50, İstanbul.

Rosch, E. ve Mervis, C. B., (1975), "Family Resemblance: Studies in the internal Structure of Categories": **Readings in Language and Mind** (haz. Heimir Geirsson, Michael Losonsky), Blackwell Publishers, 1996. 442-460.

Sağlam, N., (Güz 2002), "Wittgenstein: Dildeki Çözülmenin Sağaltıcı Etkileri", **Wittgenstein: Sessizliğin Grameri**, Cogito, Yapı Kredi Yay., Sayı: 33, İstanbul.

Schmid, H. J., (2012), **Lexicology, Theories and Methods in Linguistics**
Herausgeber: Bernd Kortmann.
<https://www.academia.edu/8953897/Lexicology>

Schmid, H.-J. ve Ungerer, F., (2010), "Cognitive Linguistics", **The Routledge Handbook of Applied Linguistics**, Publisher: Routledge, Editors: James Simpson, pp.611-624.

https://www.researchgate.net/publication/316702247_Cognitive_Linguistics

Seferoğlu, G., (1999), "Prorotip Kuramı Çerçevesinde Bir Araştırma": **Dilbilim Araştırmaları** (yay. haz. Doğan Aksan), Simurg Yay., İstanbul.

Senemoğlu, N., (2005), **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya**, Gazi Kitapevi, Ankara.

Taylor, J. R., (2002), **Cognitive Grammar** [120 (9)], Oxford, Oxford University Press. J. Child Lang. 31 (2004), 421-429. f Cambridge University Press Printed in the United Kingdom, 2004.

https://www.researchgate.net/publication/247377658_J_R_TAYLOR_Cognitive_grammar

Taylor, J. R., (2008), "Prototypes in Cognitive Linguistics", **Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition**, Ed: Peter Robinson ve Nick Ellis. Routledge, New York.

https://www.academia.edu/1855217/Prototypes_in_Cognitive_Linguistics

Ungerer, F. ve Schmid, H. J., (2006), **An Introduction to Cognitive Linguistics**. Second Edition. Pearson Longman.

https://www.researchgate.net/publication/316702247_Cognitive_Linguistics

Ungerer, F., ve Schmid, J. H., (2010), "Prototype theory, basic levels and entrenchment", More Recent Developments, **Cognitive Linguistics**, Routledge Handbook of Applied Linguistics, Ch. Cognitive Linguistics, Schmid & Ungerer, from <http://www.routledge.com/books/details/9780415490672/>

https://www.researchgate.net/publication/316702247_Cognitive_Linguistics

Ungerer, F., Schmid, H.-J., ve Kucera, H., (2013), **An Introduction to Cognitive Linguistics**. (Second Edition ed.). London: Routledge.

Uysal, H., (2015), "Çocuk Dilinde Deyimlerin Anlamlandırılması ve Öntürlük Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, **DTCF Dergisi**, 56. 1, Ankara.

Vardar, B., (1998), **Genel Dilbilim Dersleri**, Multilingual Yay., İstanbul.

Zeyrek, D., (1998), “Bilişsel Dilbilim, Dil Ulamları ve Türkçe Eylemlerin Kavramsal Yapısı ile İlgili Gözlemler”, Doğan Aksan Armağanı (Haz. Kamile İmer-Leyla Subaşı), **Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi**, Yayın no: 336, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 207-221.

Ekler

Ek. 1. Sormaca Formu (Türkçe)

Değerli Katılımcı,

Aşağıda sizlere on farklı ulam (kategori) verilmiştir. Yapmanız gereken her ulam (kategori) için aklınıza gelen ilk beş kavramı yazmanızdır. Teşekkür ederim.

Adı, soyadı:	
Yaş:	
Cinsiyet: (K) (E)	
Uyruğunuz:	
Ülke	
Anadiliniz:	
Bildiğiniz yabancı dilleri:	
Hangi dilde eğitim aldınız:	
Günlük hayatta hangi dili kullanıyorsunuz:	
Evde hangi dili kullanıyorsunuz:	

Şehir	Doğa
Kıyafet	Aile
Bilim	İletişim

Güzellik	Hayat
Zaman	Güç

Proje Danışmanı: Prof. Dr. Seda Gülsüm Gökmen
Hazırlayan: Yüksek Lisans Öğrencisi Khurshidabonu Özen

Ek 2. Şehir Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Aktif, Alışveriş, Araba, Araba Sinyali, Arabalar, Arkadaşlar, Arkadaşlık, Belediye, Beton, Bina, Binalar, **Boğucu**, Bordeaux, Bulvar, Bulvarlar, Bury, Büyük, Büyüme, Creil, Çeşitlilik, Çevre, **Döngü**, Düzen, Eğlence, Ekoloji, Etkileşim, Ev, Farklı Kültürler, Farksızlık, Festival, **Fırın**, Fırsat, Gece Hayatı, Gece Kulüpleri, Gelişim, Geniş, Genişleme, Gezi, Gijon, Göç, Gökdelen, Gösteri, Gösteriş, **Gri**, Gürültü, Güzelleştirme, Güzellik, Hırs, Hırsız, Işık, İdari Bölge, İlerleme, İnşaat, İş, İş Merkezi, Jandarma, Kafe, Kalabalık, **Kaldırım Taşı**, Karamsar, Karınca Yuvası, Kariyer, Karmaşık, Kavşak, Kentleşme, Kirlenme, Koku, Kolaylık, Konser, Koşturma, Kural, Kurum, Kültür, Kültür Çeşitliliği, Lille, Lokanta, Lyon, Mağaza, Manzara, Marseille, Medeniyet, Merdiven, Merkez, Merkezleşme, Metro, Metz, Mimari, Misafir, Moda, Moda, Modern, Mulhouse, Müze, Nancy, Nice, Nüfus, Ofis, Para, Paris, Park, Polis, Program, Refah, Remiremont, **Ruh, Ruhsuz**, Sabah Kahvesi, Sergi, Sıkıntı, Sokak, Sokaklar, Sosyalleşme, Stil, Strasbourg, Stres, Şehir Merkezi,

Şıklık, Tachoot, Tanger, Tarih, Temizlik, Tiyatro, Toplantı, Toplantılar, Toplu Taşıma, Trafik, Trafik Işığı, Trafik Işıkları, Tramvay, Tren, Troyes, Turist, Turistler, Turizm Ofisi, Ulaşım, Uykusuzluk, Uyumsuzluk, Yalnızlık, Yayalar, Yenilenebilir Enerji, Yerleşim, Yoğunluk, Yol, Yorucu, Yönetim, Zenginlik.

İngilizce Anadilliler

Aile, Alışveriş, **Amerikan Rüyası**, Araba, Arabalar, Asfalt, Aşırı Kalabalık, AVM, Banka, Barışıklık, Baskı, Bayındır, Beton, Bina, Binalar, Boşluk, Broadway, Büyük, Cam, Chicago, Çeşitlilik, Çevre, Çılgın, Dayanıklılık, Dolu, Dostluk, Düzen, Eğlence, Ekran, Etnisite, Ev, Evsiz, **Evsizler Barınağı**, Evsizlik, Eylence Merkezi, Farksızlık, Fırsat, Gece Hayatı, Gelişim, Genişlik, Gezi, Göç, Gökdelen, Gösteri, Gösteriş, **Gri**, Güzellik, Hareket, Hareketli, Hava Kirliliği, Heykel, Hırs, Işıklar, Indianapolis, İnsanlar, İnşaat, İş, İş Fırsatı, İş Merkezi, Kalabalık, **Kaldırım**, Karmaşık, Kavşak, Kibir, Kirlenme, Kolaylık, Konfor, Konut, Koşturmaca, Köprüler, Kumar, Kumarhane, Kültür, Lokanta, Lokantalar, Lüks, Mağaza, Manzara, Medeniyet, Merkez, Metro, **Meydan Okuma**, Moda, Modern, Müze, Neon Işıkları, New York City, Nüfus, Pahalı, Para, Park, Park Meselesi, Parklar, Refah, Reklam, Reklam Ekranları, **Ruh**, Sanat, Sanayi, Sergi, **Simgesel**, Sokak, Sokaklar, Sosyalleşme, Statü, Stil, Şehir, Şehir Gezisi, Şöhret, Tarihi, Taxi, Teknoloji, Temiz, Ticaret, Ticari Zeka, Tiyatro, Toplu Taşıma, Topluluk, Toz, Trafik, Trafik Işıkları, Tur Otobüsü, Turist, Turistik, Turistik Yer, Turizm, Ufuk, Vitrin, Yalnızlık, Yapı, Yoğun, Yoğunluk, Yoksulluk, Yol, Yollar, Zarafet, Zengin, Zenginlik.

Türkçe Anadilliler

Adana, Aile, Aktivite, Alanlar, Alışveriş, Altyapı, Amasya, Ankara, Antalya, Araba, Arabalar, Arkadaşlık, Aşk, AVM, Aydın, Bahçe, Banka, Belediye, Beton, Bina, Binalar, Bisiklet, Bodrum, Bursa, Bütünleşme, Büyük, Cadde, Çanakkale, Çevre, Çorum, Deniz, Denizli, Doğa, Dostluk, Düzenli, Eğitim, Eğlence, Ekonomi, Emniyet, Eskişehir, Ev, Evler, Gaziantep, Gelişim, Gelişme, Gelişmiş, Gelişmişlik, Gençlik, Geniş, Genişleme, Gezme, Gürültü, Güzel, Halk, Hareket, Hastane, Hatay, Hava, Hava Kirliliği, Hızlı, Isparta, Işık, Işıklar, İklim, İlçe, İletişim, İmar, İmkan, İnsan, İnsanlar, İstanbul, İş, İzmir, Kafe, Kalabalık, Kalkınma, Karmaşa, Kavga, Kayseri, Kentleşme, Kitap, Köprü, Kültür, Kütüphane, Lambalar, Lyon, Mahalle, Manisa, Mardin, Medeniyet, Memur, Merkez, Mersin, Mesafe, Meşhur, Metro, Metropol, Metz, Mimari, Modern, Muğla, Nefes, Nice, Nüfus, Okul, Otobüs, Otogar Özgürlük, Para, Paris, Park, Peyzaj, Plaka, Plan, Rahatlık, Rehavet, Samsun, Sanayi, Ses, Sıcak, Sinop, Sivas, Sokak, Sosyal, Sosyalleşme, Sosyallik, Spor, Stres, Temiz, Temizlik, Ticaret, Toulouse, Trafik, Turizm, Ulaşım, Üniversite, Vali, Vilayet, Yaşam Alanları, Yaşamak, Yenilik, Yeşil, Yoğunluk, Yol, Yollar, Yorucu, Yönetim.

Ek. 3. Doğa Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Adrenalin, Afet, Ağaç, Akarsu, Arı, Ateş, Ayı, Bahçe, Balık, Beslenme, Bitki, Bitki Çeşitliliği, Bitkiler, Biyo, Böcek, Canlı, Çeşitlilik, Çiçek, Çimen, Çöl, Çölleşme, Dağ, Denge, Deniz, Egzersiz, Ekoloji, Ekosistem, Elementler, Flora, Geri Dönüşüm, Gezegen, Gıda, Gökyüzü, Göl, Gölge, **Gübre**, Güçlü, Güneş, Güzel, Güzellik, Hava, Hayat, Hayvan, Hayvan Sesi, **Hırslı**, Huzur, Irmak, Isınma, İklim, **İlham Verici**, İnsan, Kamp Alanı, Kar, Kaya, Kaynak, Keçi, Kelebek, **Kız**, Kirlenme, Koku, Koruma, Koruma Alanı, Kuş, Kuş Sesi, Kültür, Küresel Isınma, Manzara, Meyve,

Mutluluk, Oksijen, Organik Ürünler, Orman, Ot, Papatya, Park, **Peynir**, Piknik, Safari, Sağlık, Sağlıklı, Sakin, Sessizlik, Su, Şarap, Şeker, Şelale, Şimşek, Tarım, Tatil, Tehlike, Temiz, Temiz Hava, Temizlik, Toprak, Tükenmişlik, Ücretsiz, Vahşi, Yaban Hayatı, Yağış, Yağışlar, Yağmur, Yangın, Yansıma, Yaprak, Yaratıcı, Yayla, Yeşil, Yeşil Alan, Yeşillik, Yürüyüş.

İngilizce Anadilliler

Afet, Ağaç, Akım, Alaska, Ateş, Balık, Balık Avı, Bitki, Böcek, Bulutlar, Coğrafya, Çevre, Çiçek, Çimen, Çöl, Dağ, Değişken, Denge, Deniz, Dinlendirici, **Doğa, Düşünme**, Enerji, Enerjik, Evrim, Faaliyet, Gezegen, Gezi, **Gitgide Gelişen**, Gökyüzü, Göl, Gri, Güç, Güneş, Güneş Işığı, Güzellik, Hava, Hava Değişimi, Hava Kirliliği, Hayat, Hayvan, Hayvanlar, Hız, Hortum, Huzur, Irmak, İçsel, İklim, İklim Değişimi, İlerleme, İlerlemek, **Kaktüs**, Kamp Alanı, Kar, Kasırga, Kirlenme, Koruma, Koruma Alanı, Kum, Kuş, Kuş Sesi, Kuşlar, Küresel Isınma, Mağara, Mucize, Mutluluk, Nefes, Oksijen, Okyanus, Orman, Park, Plaj, Rezerv, Rezervler, Rüzgar, Su, Su Damlası, Şelale, Temiz, Temiz Hava, Toprak, Ulusal Koruma Yöresi, Uyum, Uyumsal, **Üstbiliş**, Vadi, Vahşi, Vahşilik, Varlık, Yaban Hayatı, Yağmur, **Yer**, Yeşil, Yeşillik, Yıldızlar, Yürüyüş, Zaman, Zamansız.

Türkçe Anadilliler

Ağaç, Ağaçlar, Arazi, Arı, Aşk, Ateş, Bahar, Bitki, Bitkisel, Böcek, Böcekler, Canlı, Çadır, Çevre, Çiçek, Çiçekler, Çim, Çimen, Çöl, Çöp, Dağ, Deniz, Dere, Dinlenme, Doğa, Ekoloji, Geri Dönüşüm, Gökyüzü, Göl, Gölge, Güneş, Güzellik, Hava, Hayvan, Hayvanlar, Huzur, Irmak, İnsan, Kar, Keyif, Koku, Kurt, Kuş, **Mangal**,

Manzara, Mavi, Meyve, Mutluluk, Nefes, Nehir, Oksijen, Organik Gıda, Orman, Papatya, **Peyzaj**, Piknik, Piknik Alanları, **Rakı**, Renk, Sahil, Sakinlik, Satış, Sessizlik, Sevgi, Su, Şelale, **Tabiat**, **Taş**, Temiz, Temiz Hava, Temizlik, Toprak, Yağmur, Yalnızlık, Yaşam, Yeşil, Yeşillik.

Ek. 4. Kıyafet Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Abiye, Aksesuar, Alışveriş, Atkı, Ayakkabı, Bere, Bluz, Bornoz, Bot, Bütçe, Ceket, Çanta, Çeşitlilik, Çizme, Çorap, Dantel, Defile, Değişim, Dekolte, Desen, Desenler, Detay, Dikiş, Dokular, **Düğme**, **Düğmeli**, Elbise, Eşofman, Etek, **Ev**, **Film**, Fiyat, Geleneksel, Gömlek, Görünüm, Gösteriş, Gösterişli, Günlük, Güzel, Harcama, Haute Couture, Hırka, İç Çamaşır, İhtiyaç, İmaj, İnsan, İnsanlık, İstismar, İş, Jean, Jean Ceket, Kaban, Kalite, Kapüşon, Kazak, Kemer, Kesim, Kışlık, Kibirlilik, Kimlik, Kişilik, Koku, Kollu, Konfor, Konforlu, Koruma, Kravat, Kumaş, Külotlu Çorap, Mağaza, Manken, Marka, Mendil, Mevsimlik, Moda, Moda Haftası, Mont, Ofis, Pahalı, Palto, Pantolon, Para, Parfüm, Pret A Porter, **Propaganda**, Rahat, Renk, Renkler, Rüküş, Sabahlık, Sade, Satın Alım, Sentetik, Sezon, Sıcak, Siyah Elbise, Sokak, Spor, Stil, Stiletto, Şal, Şapka, Şekil, Şemsiye, Şık, Şıklık, Şort, Takım Elbise, Tarz, Tekstil, Temel, Terzi, Tevazu, Tişört, Topuk, Tulum, **Ucuz**, **Uyku**, Uyum, Üniforma, Üst Giyim, Yağmurluk, Yaka, Yaka İğnesi, Yakalı, Yazlık, Yelek, Zarafet.

İngilizce Anadilliler

Abiye, Alışveriş, AVM, Ayakkabı, Bazal, Ceket, Çamaşır, Çizme, Çorap, Değişim, Deneme, Deneme Odası, Dergi, Deri, Desen, Dikmek, Doku, Elbise, **Elbise**

Kodu, Eldiven, Etek, Etnik, Geleneksel, Gerekli, Giyinme, Glükon, Gömlek, Görünüm, Gösteriş, Gösterişli, Günlük, Güzellik, **Hava Durumuna Göre**, İç Çamaşırı, İhtiyaç, İmaj, **İndirim**, Jean, Kalite, Kasa, Kazak, Kemer, Kıyafet, **Kıyafet Kodu**, **Kirli**, Kişilik, **Kolay Bakım**, Koyu, Kravat, Kumaş, Kültür, Mağaza, Marka, Mavi, Moda, Moda Haftası, Model, Modern, Mont, Mütevazı, Ofis, Örne, Örmek, Örtü, Pahalı, **Pamuk**, Pantolon, Para, Plan, **Propaganda**, Rahat, Rahatlık, Renkli, Resmi, Resmi Elbise, Resmîyet, Sade, Sadelik, Sağlık, Sanat, Sanayi, Sentetik, Sıcak, Sosyal Statü, Spor, Stil, Şal, Şapka, Şatafatlı, Şık, Şort, Takım Elbise, **Tedbirli**, Tekstil, **Temiz**, Terzi, Teslim, Tevazu, Tişört, Ucuz, Uyum, Üniforma, Üretim, Yeni, **Yumuşak**, Yün, Zıtlık.

Türkçe Anadilliler

Abiye, Aksesuar, Alışveriş, **Anne**, Atkı, Atlet, Ayakkabı, Az, Bakım, Beden, Bere, Bluz, Casual, Ceket, Çanta, Çorap, Deri, Desen, Desenli, Dolap, Düğme, Elbise, Eldiven, Eşofman, Etek, Etiket, Fermuar, Fiyat, Forma, Gardrop, Gelenek, Giyim, Gömlek, Görsellik, Görüntü, Görünüm, Görünüş, Gösteriş, Günlük, Güzellik, İhtiyaç, İmaj, İpek, İtalyan, Jean, Kaban, Kabinler, Kadın, Kalın, Kalite, Karakter, Karizma, Kazak, Kemer, Kesim, Keyif, Kısa, Kısa Kollu, Kışlık, Kilo, Kirli, Klasik, Kombin, Kot, Kravat, Kumaş, Lastik, Mağaza, Mahremiyet, Manken, Marka, Maske, Mini, Moda, Mont, Örtü, Örtünme, **Öz**, Özgüven, Paçalı, Pahalı, Pamuk, Pantolon, Para, Prestij, Rahat, Rahatlık, Reklam, Rengarenk, Renk, Rüküş, Saat, Sade, Sadelik, Sağlık, Salaş, **Sentetik**, Sıcak, Siyah, Spor, Stil, Şal, Şapka, Şık, Şıklık, Şort, Takı, Takım, Takım Elbise, Tarz, Tasarım, Temiz, Temizlik, Tişört, Transparan, Tulum, Utanma, Uyum, Uzun Kollu, **Ütü**, Yakışma, Yakıştırmak, Yazlık, Yelek, Yırtmaçlı, Zarafet.

Ek. 5. Aile Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Abi, Abla, Affetmek, Ağlama, Aile, Aile Hayatı, Amca, Amcalar, Anne, Araba, Arkadaş, Arkadaşlık, Aşk, **Aşk Dolu Aile**, Baba, Bağ, Bağlı, Bahçe, Bayram, **Bebek Kokusu**, Bebek Sesi, Benzerlik, Birlik, Birliktelik, Bulaşık, Çalışma, Çamaşır, Çocuk, Daire, Dayanışma, Dede, Destek, Duygu, Ebeveyn, Eş, Etkinlik, Ev, Evlilik, Fark, Fedakarlık, Gelecek, Gelenekler, Genetik, Gereksinim, Görev, Gözyaşı, Grup, Güven, Hafta Sonu, Hala, Halalar, Hatalar, Hayat, Hediye, Hiyerarşi, Huzur, İhtiyaç, Kadın, Kahkaha, Kahvaltı, Kahve, Kalabalık, Kan Bağı, Kardeş, Kardeşlik, Karı, Karşılıklılık, Katılım, Keyif, Kız Çocuğu, Koca, Koku, Konfor, Koruma, Koşulsuz Aşk, Koza, Kök, Kuzen, Kuzenler, Küçük Zorluklar, Mesafe, Mutluluk, Oğul, Okul, Oyunlar, **Öpücük**, Özlem, Paylaşma, Piknik, Sabır, Samimiyet, Saygı, Sayısız, Sevgi, Sevinç, Seyahat, Sıcak, Sıcaklık, Sorumluluk, Soy, Tartışma, Tatil, Temel, Teyze, Toplanmak, Toplantı, Toplum, Torun, Torunlar, Uyum, Yardımlaşma, Yeğen, Yeğen Erkek, Yeğen Kız, Yemek, Yolculuk.

İngilizce Anadilliler

Abi, Abla, Aile Ortamı, Ailevi Gelir, Akraba, Akşam Yemeği, Amca, Anlayış, Anne, Arkadaş, Arkadaşlar, Arkadaşlık, Baba, Bağ, Bahçe, Bebek Kokusu, Birlik, Çaba, Çekirdek, Çevre, Çocuk, Dayanışma, Destek, Ebeveyn, Ebeveynlik, Eğlence, Ev, Fedakarlık, Gelecek, Genetik, Geniş, Gereksinim, Gözyaşı, Grup, Günlük Hayat, Güven, Hafta Sonu, Hayat, Huzur, İletişim, İlişki, Kadın, Kahkaha, Kalabalık, Kan Bağı, Karı, Koca, Konfor, Koruma, Koşulsuz Sevgi, **Köpek**, Kuzen, Kuzenler, **Küçük Fotoğraf**, Kültür, **Miras**, Modern, Mutluluk, Neşe, Onur, Ortaklık, Önemli,

Önemseme, Paylaşım, Paylaşma, Psikoloji, Ruh, Ruh Eşi, Sabır, Sabit, Saygı, Sevgi, Sohbet, Sonsuz Sevgi, Soy, Tartışma, Tatil, Teyze, Toplum, Tutucu, Uyum, Yalnızlık, Yardımlaşma, Yaşam, Yemek.

Türkçe Anadilliler

Abi, Abla, Acı, Ahlak, Akrafa, Akrabalar, Amca, Anne, Arkadaş, Arkadaşlık, Aşk, Baba, Bağ, Bağlılık, Bebek, Beraberlik, Birlik, Birliktelik, Can, **Çay, Çekirdek**, Çocuk, Çocukluk, Dayanışma, Dayı, Değişim, Dert, Destek, Dost, Dostluk, Düzen, Eğlence, Eş, Ev, Evlat, Gelecek, Geniş, Güven, Hala, Her Şey, Huzur, İhtiyaç, Kahvaltı, Kahve, Kardeş, Kardeşlik, Karşılıksız, Kavga, Kız, Kızım, Koku, Koşulsuz Sevgi, Kutsal Bağ, Kutsallık, Kuvvet, Kuzen, Mahremiyet, **Mangal**, Masumiyet, Mutluluk, Neşe, Oğul, Onur, Önemli, Özlem, Özveri, Piknik, Sabır, Sadakat, Samimiyet, Sarılma, Saygı, Sevgi, Sıcak, Sırdaşlık, Sofra, Sonuç, Sorumluluk, Soy, Şükür, Teyze, Toplum, Torun, Yardımlaşma, Yeğen, Yemek, Yuva.

Ek. 6. Bilim Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Ahlak, Akıl, Analiz, Anatomi, Araştırma, Arkeoloji, Astronomi, Astronot, Aşı, Atık, Atom, Ay, **Bağlı Cihaz**, Bakteriler, Belgesel, Beyin, Bilgelik, Bilgi, Bilim, Bilim Adamı, Bitki, Biyoloji, Böcek, Buluş, Coğrafya, Çalışma, Çözüm, Denemeler, Deney, Deney Tüpü, Deneyim, Dergi, Din, Doğa, Dünya, Düşünce, Eğitim, Ekoloji, Ekonomi, Ekosistem, Elektrik, Enerji, Evren, Evrim, Fabrika, Fayda, Fizik, Gelecek, Gelişim, Gelişme, Genetik, Gezegen, Gizli, Güneş, Hastalık, Havacılık, **Hırs**, Hız, Hidroloji, Işık, İlaç, İlerleme, İlgi, İlim, İnsan, **İnsana Ait, İstihbarat**, İş, Jeoloji,

Kanıt, Kanser, **Karanlık**, Karmaşık, Kartezyen, Kaynak, Keşif, Kısıtlı, Kimya, Kimyasal Silah, Kitap, Kobay, Kuram, Küresel Isınma, Kütüphane, Laboratuvar, Makale, Malzeme, Mantık, Matematik, Mikrobiyoloji, Mikroskop, Molekül, Motor, Mühendislik, Nöro Bilim, Nöroloji, Objektif, Okul, Okuma, Öğrenme, Öğretmen, Pragmatizm, Profesör, Robot, Sağlık, Sanayi, Sefer, Sonsuz, Sosyal, Tanrı, Tarım, Tarih, Tartışma, **Tekerlek**, Teknoloji, Telefon, Teleskop, Tıp, Toplum, Tutku, Uçak, Uzay, Uzaylılar, Üniversite, Ürün, Veri İşleme, **Wikipedia**, Yapay Zeka, Yaratıcılık, Yaşam, Yenilik, Yönetim, Yöntem, Zeka.

İngilizce Anadilliler

Anlama, Araştırma, Atmosfer, Atom Enerjisi, Belgesel, **Bengisu**, Bilgi, Bilgisayar, Bilim, Bilim Adamı, Biyoloji, Bulgu, Çalışma, Değişen, Deney, Deney Tüpleri, Deney Tüpü, DNA, Doğa, Doğa Bilimleri, Doğal Bilimler, Doğrulama, Düşünme, Edinim, Elektrik, Evren, Evrim, Fizik, Gelecek, Gelişim, Gerçek, Gerekli, Gereksinim, Gezegen, Gömülen, Güney Kutbu, Hareket, Hayat, Her Şey, Hesaplama, Hesaplamalar, Hırs, İklim, İklim Değişimi, İlaç, İlgi, İlginç, **İlham Veren**, İlim, İnsanlık, İnternet, Kanıt, Karmaşık, Kaynak, Keşif, Kimya, Kimyasal Madde, Kitap, Klon, Kobay, Kuram, Kuzey Kutbu, Küresel Isınma, Kütüphane, Laboratuvar, Laboratuvar Bardağı, Matematik, Metodoloji, Mikroskop, Mühendislik, Müsbet İlimler, Okul, Okuma, Olgu, Öğrenme, Ölçüler, Patlama, Platon, Profesör, Robot, Roket, Sabır, Sağlık, Sanayi, Sayıbilim, Sefer, Sorgulama, Sosyal Bilimi, Sosyal Bilimler, Tarım, Tedavi, Teknoloji, Tekrarlama, Teleskop, Temel İlke, Tıp, Tıp Bilimi, UFO, Uydu, Uygulama, Uzay, Uzaylılar, Üniversite, Wikipedia, Yapay Zeka, Yaratıcılık, Yeni Yüzyıl, Yenilik, Yıldızlar, Zamansal, Zevkli.

Türkçe Anadilliler

Akademisyen, Akıl, Anatomi, Apollo, Araç, Araştırma, Araştırmak, Arkeoloji, Astroloji, Astronomi, Astronot, Atatürk, Atom, Aydınlık, Azim, Beyin, Bilgelik, Bilgi, Bilgisayar, Bilim, Bilim Adamı, Bilimsellik, Biyoloji, Bulmak, Buluş, Cihaz, Çaba, Çalışma, Darwin, Değişim, Deneme, Deney, Deney Tüpü, DNA, Doğa, Dünya, Düşünce, Eğitim, Einstein, Ekoloji, Eldiven, Elektrik, Elektronik, Entelektüel, Evren, Evrim, Farkındalık, Fayda, Felsefe, Fen, Fizik, Formül, Gelecek, Gelişim, Gelişme, Gelişmişlik, Geliştirme, Genişletmek, Gerekli, Gizem, Gökyüzü, Gözlük, Graham Bell, Hawking, Hipotez, Hücre, İcat, İlaç, İlahiyat, İleri, İlericilik, İlerleme, İletişim, İlgi, İlim, İnsan, İnternet, İspat, İş, Japonya, Kadın, Kanıt, Kanıtlamak, Kara Delik, Keşif, Kimya, Kitap, Kodlama, Kronoloji, Kurgu, Kütüphane, Laboratuvar, Makale, Mars, Matematik, Medeniyet, Merak, Mikroskop, Molekül, Motor, Mucit, Mühendislik, Nanoteknoloji, Nasa, Nicel, Nitel, Objektif, Okul, Okuma, Öğrenci, Öğrenme, Öğretmen, Önemli, Öngörü, Önlük, Programlama, Radyasyon, Robot, Sabır, Sağlık, Sanat, Sayı, Sınav, Sonuç, Sosyoloji, **Şifa**, Şüphe, Tarım, Tarih, Tartışma, Tehlike, Teknoloji, Teori, Tesla, Tez, Tıp, Toplantı, Tutku, Uygulama, Uykusuzluk, Uzay, Üniversite, Yazılım, Yenilik, Zeka, Zevk.

Ek. 7. İletişim Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Adab, Aktarma, Aktif Dinleme, Alıcı, Anlama, Anlaşma, Anlayış, Bağlantı, Bakış, Bakışma, Barış, Beden Dili, Bilgi, Bilgi Aktarma, Bilgisayar, Birleşim, Çağrı, Çalışma, Çeşitlilik, Çevre, Çok Dillilik, Dedikodu, Dil, Dil Engeli, Diller, Dinleme, Dinleme Adabı, Diyalog, Duygusal, Eğlence, El İşareti, Empati, Enerji, Etkileşim,

Etkinlik, Facebook, Farklı Diller, Fax, Fikir Alışverişi, Gazete, Gazeteci, Gerçeklik, Gereksinim, Görme, Görsel, Görüntülü, Görüşme, Gözyaşı, Grup, Gülümseme, Haber, Halk, Halkla İletişim, Halkla İlişkiler, Hareket, İfade, İhtiyaç, İkna Etmek, İlişki, İlişkiler, İnsan, İnsan İlişkileri, İnternet, İşaret, İşaret Dili, İşaretler, Jest, **Kahkaha**, Karşılıklı, Kavga, Kelimeler, Konuşma, Konuşma Adabı, Mail, Medeniyet, Medya, Mektup, Merkezleşme, Mesaj, Mesajlaşma, Nezaket, Okuma, Önemli, **Öpücük**, Özgürlük, Özlem, Paylaşma, Pazarlama, Posta, Propaganda, Radyo, Reklam, Resmi, Sabit, Samimiyet, Sanal, Sanat, **Satıcı**, Serbest, Ses, Sinyal, Sohbet, Sosyal Ağ, Sosyal Ağlar, Sosyal Hayat, Sosyalleşme, Söz, Sözel, Sözel Olmayan, Sözlü Olmayan, Susmak, Tablo, Tanışma, Tartışma, Teknoloji, Telefon, Telepati, Televizyon, Telgraf, Tepki, Toplantı, Toplu, Toplum, Uluslararası, Uydu, Uygulama, Video, **Video Arama**, Yardımlaşma, Yazılı, Yazışma, Yazma, Yeni Teknoloji, Yüz İfadesi, Yüz Yüze, Zeka, Zevkli, Zor.

İngilizce Anadilliler

Akıllı Telefon, Aksan, Amaçlı, Anlama, Anlaşma, Anlayış, Arkadaşlık, Bağlantı, Başarılı, Beden Dili, **Berber**, Betimleme, Bilgi, Bilgisayar, Bireyler, Bölgesel, Cevap, Çözüm, Değerli, Deneyim, Devamlı, Dil, Dinleme, Dinleyici, Discord, Diyalog, Duygusal, Düşünme, **Edebi**, Etkileşim, Etkili, Etkili Konuşma, Etnik, Facebook, Faydalı, Gazete, Görüntülü Arama, Görüşme, Güçlü, Güven, Haber, Haberleşme, **İlham Veren**, İlişki, İnternet, İşaret Dili, Jest, Kibar, Kol, Konuşma, Konuşmacı, **Köylü**, Kültür, Mail, Mecburi, Mesaj, Mesajlaşma, Metin, Metod, Mızızlı, Motive Edici, Mutluluk, Müdahale, Müzik, Okuma, Önemli, Paylaşma, Psikoloji, Radyo, Rahatsız Edici, Resim, Resmi, Saygılı, Ses, Sıkıcı, Sinyal, Skype, Sohbet, Soru, Sosyal Medya, Söz, Sözel, **Şehirli**, Tanışma, Tarafli, Tartışma,

Teknoloji, Teknolojik, Ton, TV, Twitter, Uydu, Uygulama, Uygulamalar, Ünlem, Whatsapp, Yabancı Dil, Yazılı, Yazma, Yönsel, Zor.

Türkçe Anadilliler

Ağ, Alıcı, Amaç, Anlama, Anlamak, Anlaşılmak, Anlaşma, Anlayış, Araç, Bağ, Bağlantı, Bakışma, Beden Dili, Bilgisayar, Buluşma, Çevre, Dergi, Dikkat, Dil, Dinleme, Diyalog, Doğru, Doğru Haber, **Hayvan**, Dostluk, **Duman**, Duygusuzluk, Düşünce, E-posta, Empati, Etkili, Fax, Fayda, Frekans, Gazete, Gelişme, Gereklilik, Görüntülü Arama, Görüşme, Göz Teması, Gürültü, Güven, Güvensizlik, **Güvercin**, Haberleşme, Hayvan, Her Şey, Hız, Huzur, İfade, İletişim, İlişkiler, İmla, İncelik, İnsan, İnsan İlişkisi, İnsanlar, İnternet, İrtibat, İşaret, İşaret Dili, İyi, Jest, Karşılıklı, Kartpostal, Kaynak, Keyif, Kitap, Kitle, Konum, Konuşma, Kötü, Kuş, Mail, Medya, Mektup, Mesafe, Mesaj, Mesajlaşma, Mimik, Mobil, Muhabbet, Nezaket, **Ok**, Oyun, Özlem, Paylaşım, Posta, Radyo, **Resim**, Samimiyet, Ses, Sevgi, Sinyal, Snap, Sohbet, Sosyal, Sosyal Medya, Sosyal Yaşam, Söz, Sözel, Sözlü, Süreklilik, Tablet, Tanışma, Tanışmak, Tartışma, Teknoloji, Telefon, Telepati, Televizyon, Telgraf, Telsiz, Toplantı, TV, Twitter, Uyum, Veri, Whatsapp, Wi-Fi, Yalan Haber, Yanlış, Yazı, Yazılı, Yazışma, Yüz Yüze, Zorundalık.

Ek. 8. Güzellik Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Ağda, Aile, Akıl, Allık, Amaç, Araba, Aşk, Bahar, Bakım, Bakış, Başkalarına İyi Bakmak, **Bebek Kokusu**, Boyama, Cilt, Çekici, Çekicilik, Çeşitlilik, Çevre, Çiçek,

Çirkinlik, Çocuk, Dantel, Dayanışma, Deniz, Detay, Dış Güzellik, Din, Doğa, Doğal, Doğal Güzellik, Doğallık, Doğuştan, Dokunuş, Duygu, Dünya, Dürüstlük, Düşünce, Düzen, Eleştiri, **Erkek**, Eser, Estetik, **Ev**, Fark, Farklı Diller, Farklı Kültürler, Farklı Milletler, Farklılık, Fikir, Fizik, Fiziksel, Flört, Geçici, Gelenek, Gelenekler, Gençlik, Genetik, Giyim, Giysi, Göz, Göz Farı, Güler Yüzlü, Güneş, Güzel Kız, Hanımefendilik, Hareket, Hayat, Hayranlık, Heykel, İç Güzellik, İletişim, İnce Düşünme, İnsan, İyilik, **Kadın**, **Kahkaha**, Kendine İyi Bakmak, Keyif, Kırmızı Dudak, **Kırmızı Ruj**, Kibirlik, Kişilik, Kişisel, Kitap, Klişe, Koku, **Kol**, Kozmetik, Kültür, Makyaj, Manevi, Manzara, **Maske**, Masumluk, Merhamet, Mimari, Mizah Yeteneği, Moda, Model, Mutluluk, Nezaket, Oje, **Öpücük**, Özgüven, Para, Parfüm, Paylaşma, Pırlanta, Propaganda, Pudra, Refah, Renk, Resim, Rimel, Romantika, Ruh, **Ruh Arkadaşı**, Ruj, Saç, Saç Bakımı, Sadelik, Saflık, Sağlık, Sanat, Savurganlık, Seçim, Ses, Sevecen, Seyahat, Spa, Sponsor, Spor, Sportif, Statü, Stil, Sübjektif, Şefkat, Tarih, Tatil, Temizlik, Terbiye, Tıp, Trend, Uyum, Uzun Bacak, Ücretsiz, Yağmur, Yansımali, Yapay, Yapmacık, Yardımlaşma, Yargı, Yaşam, Yemek, Yüz, Yüzeysel, Yüzeysellik, Zarafet, **Zeka**, Zenginlik, Zevk.

İngilizce Anadilliler

Abartılmış, Allık, Anne, Araba, Bakış, Barış, Bebek Kokusu, Beden Dili, **Ben**, Birey, Bireysellik, Cazibe, Çekici, Çeşitlilik, Çevre, Çiçek, Çocuk, Çocukluk, Dans, Deniz, Dergi, **Dergi Kapağı**, Dış, Dış Görünüş, Din, Diva, Doğa, Doğal, Doğallık, Doğuştan, Dua, Duygu, Dürüstlük, Edinim, Egzotik Yer, Enerji, Estetik, Eşya, Etkileyici Gözler, **Etnisite**, **Ev**, Fark, Farklı İnsanlar, Farklılık, Faydasız, Fikir, Fit, Formda Olma, **Fotoshop**, Geçici, Geleneksel Kıyafet, Giyim, Giyinip Kuşanma, Giyinip Kuşanmak, Gökyüzü, Görünüm, Gösteriş, Göz, Göz Farı, Göz Kalemi,

Gülümseme, Günbatımı, Gündoğumu, Güzel Ahlak, Güzel Ruh, Güzel Ses, Güzellik Salonu, Güzellik Standartları, Hayal, Hayat, Her Yerde, Heykel, Hoş, Hoşnutluk, İçsel, İçsel Güzellik, İlahi Sevgi, İnsan, İnsan İlişkileri, İşaret, Jest, **Kadın**, Kadına Özgü, Kadınsı, Karşıtlık, Kelebekler, **Kız**, Kişilik, Kişisel, Kozmetik, **Kum**, Kusursuz, Kültür, **Makine**, Makyaj, Manzara, Masumluk, Memnuniyet, Moda, Model, Müzik, Nadir, Oje, Onur, Plaj, Podyum, Propaganda, **Renkli**, Resim, Ruh, Ruj, Saç, Sağlıklı Cilt, Sanat, Ses, Sevgi, Sinema, Spor, Standartlar, Stil, Şatafatlı, Tanrı, Tarak, Ton, Uyum, Ünlüler, **Victoria Melekleri**, Vücut, **Web Günlüğü**, Yağmur, Yakışıklı, Yansıma, Yapay, Yaratıcı, Yardımlaşma, Yaşlılık, Yetenek, Yüz, Yüz İfadesi, Yüz Maskesi.

Türkçe Anadilliler

Ağaç, Ağda, Ahlak, Aile, Alımlı, Altın Oran, Anlayış, Anne, Anne Yüzü, Arkadaş, Asalet, Aşk, At, Atatürk, Ayna, Bağlanma, Bakım, Bakımlı, Bakış, Bebek, Beden, Beğeni, Beğenme, Ben, Berber, Boy, Burun, Cazibe, Cennet, Cezbedici, Cilt, Çekici, Çekicilik, Çevre, Çiçek, Çizgi Film, Çocuk, Deniz, Dış Güzellik, Diksiyon, Dil, Doğa, Doğal, Doğallık, Dostluk, Dudak, Duruluk, Dünya, Dürüstlük, Düzen, Düzenli, Estetik, Etkileyici, Ev, Evlat, Farkındalık, Farklılık, **Fotoshop**, Fön, Geçici, Gençlik, Gerçek, Giyim, Gökyüzü, Görece, Göreceli, Görecelik, Görecelilik, Görsellik, Görünüş, Görüş, Göz, Güler Yüz, Güler Yüzlülük, Gülümseme, Güneş, Güven, Havalı, Hayat, Hayranlık, Hayvan, Hayvanlar, Heykel, Hissiyat, Hitap, Hoş, Hoş Sohbet, Hoşgörü, Hoşlanma, Hoşluk, Huzur, Işıltı, İç Güzellik, İçsel Güzellik, İçsellik, İlgi, İlham, İllüzyon, İnsan, İnsanlık, İyi, İyi Hissetme, İyi Kalpli, İyi Kalplilik, İyilik, Kadın, Kafa, Kalp, Kar, Karakter, Kardelen, Karizma, Kaş, Kavramsal, Kıyafet, Kız, Kişisel, Koku, Kuaför, **Kum**, Kusursuz, Kusursuzluk,

Makyaj, Manikür, Manken, Manzara, Maşa, Mavi Göz, Mavi Göz, Merhamet, Mimik, Moda, Mutluluk, Narin, Nezaket, Öngörü, Özen, Özgüven, Parlak, Pedikür, Peyzaj, **Pos**, Pürüzsüz, Renkli Göz, Resim, Rimel, Ruh, Ruj, Saç, Sadelik, Sağlık, Sahil, Samimiyet, Sanat, Sarışın, Saygı, Sempatik, Sevecen, Sevgi, Sevimli, Sınırlı, Stil, Şelale, Şıklık, Tarz, Temiz Kalplilik, Temizlik, Ten, Uyum, Uyumluluk, Uzay, Uzun Boylu, Vücut, Yağmur, Yapmacık, Yayla, Yemek, Yenilik, Yeşillik, Yüz, Zarafet, Zarif, **Zeka**, Zevk.

Ek. 9. Hayat Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Aile, Aile Hayatı, Akraba, Anlamsız, Anlayış, Ara, Arkadaşlar, Aşk, Bakım, Barış, Başarı, Benzer, Beslenme, **Bina**, Büyüme, Büyüme, **Canlı**, Cesaret, Çaba, Çalışma, Çalışmak, Çeşitlilik, Çevre, Çiçek, Çocuk, Çocukluk, Deneme, Deneyim, Doğa, Doğal, Doğru Kullanma, Doğum, Duygular, Düzen, Engebe, Etkinlik, Ev, Evlilik, Fark, Farkındalık, Felsefe, Fırsat, Gece, Geçici, Gelenekler, Gençlik, Gerçek, Gıda, Günlük, Güzel, Harcama, Hareket, Hastalık, Hastane, Hatalar, Hatıra, Hatıralar, Hava, Hayal Kurma, Hayat, Hayat Sevgisi, Hediye, Hep Güzel, Hızlı, Hikaye, Huzur, Hüzünlü, İlerleme, İlişki, İlişkiler, İmtiyaz, İniş Çıkış, İniş Çıkışlar, İş, İş Hayatı, İyilik Yapma, Kader, **Kadın**, Kahkaha, Kalp, Kardeş, Kariyer, Karmaşık, Kavga, Kavgalar, Kaybetme, Kazanma, Kısa, Kredi, Kutlama, Kültür, Macera, **Maske**, Medeni, Medeniyet, Meydan Okuma, Mucize, Mutlu, Mutluluk, Mücadele, Nefes, Oksijen, Okul, Olgunluk, Öğrenme, Ölüm, **Ötesinde**, Özel, Para, Paylaşım, Pişmanlık, Pişmanlıklar, Plan, Refah, Ruh, Saat, Sabah, Sabır, Sağlık, Samimiyet, Sanat, Saygı, Sert, Sevinç, Seyahat, Sınav, Sohbet, Sosyal, Sosyal Hayat, **Sömürge**, Su, Süreç, Sürpriz, Sürpriz Dolu, **Şablon**, **Şaka**, Şans, Tadını Çıkarma, Tanrı, Tarih, Tartışma,

Tatil, Tiyatro, Toplum, **Tren**, Uyku, Uyum, Uzun, Uzun Ömür, Üstesinden Gelmek, Vakit, Varoluş, **Vergi**, Yalnızlık, Yararlanma, Yaş, Yaşam, Yaşlılık, Yer, Yeşillik, Yolculuk, Zaman, Zevk, Zevkli, Zorluk.

İngilizce Anadilliler

Acımasız, Ahiret, Aile, Akım, Akrafa, An, Anı Yaşamak, Anlamlı, Arkadaşlık, Armağan, Ayrılık, Bahçe, Başarı, Başarılı, Başarısız, Bazen Acıtıcı, Beden, Beslenme, Bilinmez, Bitki, Buluşma, Büyüme, Canlı, Çalışma, Çevre, Çıkış, Çılgın, **Çikolata**, Çocuk, Değerli, Değişim, Deneyim, Doğa, Doğum, Duygu, Dürtücü, Düşünceli, Enerji, Engin, Ev, Faaliyet, **Fatura**, Fırsat, Fiziksel, Geçici, Gelenekler, Güzel, Haklar, Hatalar, Hatıra, Hava, Hayal, Hedef, Hediye, Heyecan, Heyecanlı, Hizmet, Hüzünlü, İçten, İlerleme, İletişim, İlişki, İmtiyaz, İniş, İniş Çıkışlar, İnsan, İnsan İlişkileri, İş, Kader, Karmaşık, Kısa, Kıymetli, Korkunç, Kutsal, Macera, Mucize, Mutlu, Mutluluk, Mücadele, Müthiş, Neşe Dolu, Okul, Olumlu, Onur, Ödüllendirme, Öğrenme, Ölçülebilir, Ölüm, Öngörülemez, Özgürlük, Para, Paylaşma, Ruh, Ruhsal, Rutin, Sağlık, Sevgi, Sevgi Dolu, Seyahat, Sıkıntılı, Sorumluluk, **Şans**, Şaşırtıcı, Şefkatli, Tadını Çıkarma, Tamamlanmış, Tanrı, Tatil, Tiyatro, Umutlu, Uzun, Uzun Seyahat, Ümit, Üreme, Ürkütücü, Varoluş, **Vergi Ödeme**, Yaşlanma, Yeryüzü, Yeşil, **Yumurta**, Yükselen, Zaman, Zevk, Zevkli, Zor.

Türkçe Anadilliler

Acı, Acımasız, Adalet, Adaletsizlik, Aile, Amaç, An, Anne, Arkadaş, Armağan, **Aş**, Aşk, Azim, Baba, Balık Avı, Barınma, Barış, Belirsiz, Benlik, **Beslenme**, **Beyaz**, Birliktelik, Büyüme, Cesaret, Çaba, Çalışma, Çalışmak, Çevre,

Çocukluk, Dans, Değerli, Deneyim, Dert, Dinlenmek, Doğa, Doğmak, Doğum, Doluluk, Dostluk, Dram, Dünya, Düzenli Hayat, Ebedi, Eğitim, Eğlence, Emeklilik, Ergenlik, Eş, Ev, Evlat, Evren, Farkındalık, Gaye, Geçmiş, Gelecek, Gelişim, Genç, Gençlik, Gerginlik, Gezme, Gülmek, Gülümseme, Güven, Güzel, Güzellik, Hareket, Hatıra, Hava, Hayat, **Her Şey**, Hızlı, Hissetme, Hissetmek, Huzur, Hüzün, **İçme**, İlgi, İmkan, İmtihan, İnanç, İnanmak, İnsan, İnsanlar, İstekler, İş, İyilik, Kadın, Kalabalık, Kalite, Kanaat, Kaos, Karmaşık, Keyif, Kısa, Koşmak, Kötülük, Macera, Mutluluk, Mücadele, Müzik, Nefes, Neşe, Oksijen, Okul, Okuma, Öğrenme, Ölüm, Ölümlü, Ömür, Önemli, Özgürlük, Pahalı, Para, Refah, Ruh, Ruh Eşi, Rutin, Sabır, Sabretmek, Saçma, Sağlık, Samimiyet, Savaş, Seçim, Sevgi, Sevilen **Kişiler**, Sevinç, Sıkıntı, Sınav, Sınırlı, Sınırlılık, Sinir, **Siyah**, Sohbet, Stres, Su, Şans, Tatil, Tecrübe, Telaş, Tutku, Umut, Uyum, Üzüntü, Varlık, Varoluş, Yapmadıklarım, Yaptıklarım, Yaradılış, Yaşam, Yaşamak, Yaşlanma, Yaşlanmak, Yaşlı, Yaşlılık, Yeme, Yemek, Yenilgi, Yoksulluk, Yol, Yorgunluk, Yorucu, Zaman, Zenginlik, Zevk, Zevkli, Zor, Zorluk.

Ek. 10. Zaman Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Acele, Acımasız, Akıllıca Kullanmak, Altın, An, Ani, **Antika**, Ara, Ay, Bağlı, Bahar, Başlangıç, Bilgi, Bugün, Büyük İhtiyaç, Büyüme, Çağ, Çalışma, Dakik, Dakika, Değerli, Değişen, Değişim, Doğal, Dönem, Döngü, Dönüşü Olmayan, Dram, **Düşman**, Eğlenceli, Erken, Fırsat, Gece, Gecikme, Geçen, Geçici, Geçmiş, Geçmiş/Gelecek, Gelecek, Gelir, Gençlik, Genişleme, Gün, Gündem, Gündüz, Güneş, Güneşli, Günler, Güzellik, Harcama, Harcanan, Hareket, **Hava**, Hayat, Hayati, Hızlı, Hızlı Hareket, Hüzünlü, Işık, **İğ**, İhtiyaç, İklim, İlaç, İlerleme, İş, İş Saati, İşsiz,

İzafiyet, **Kar**, Kayıp, Kaynak, **Kırışik**, Kısa, Kısıtlı, Kısmi, Kış, Kıymetli, **Kol Saati**, Komedi, Kontrol Edilemez, Kontrolsüz, Koşturma, Kronometre, **Kum Saati**, Mesai, Mevsim, Mevsimler, Mutlu, Nadir, Nostalji, Objektif, Ödüllendirme, Ölçüm, Ölüm, Özlem, Para, Pişmanlık, Planlama, Pozitif, Program, **Rakam**, Saat, Saatler, Sabır, Saniye, Sayılabilir, Seçim, Sezon, **Sıcak**, Sıkıcı, **Sıkıştırma Sanatı**, Sınav, Sınırlı, **Soğuk**, Son, Sonbahar, Sonsuz, Sonsuzluk, Stres, Su Gibi, Süre, Süreç, Şimdi, Şimdiki Zaman, Tarih, Tatil, Tekrarlanamaz, Tutulamaz, Uykusuzluk, Uzay, Uzun, Vakit, Verimli, **Yağmurlu**, Yalan, Yaşlılık, Yavaş, Yaz, Yetersiz, Yetiştirme, Yıl, Zaman, Zamana Bırakmak.

İngilizce Anadilliler

Acele, Acımasız, Akım, Akşam, Alarm, An, Ani, Arzulu, Bekleme, Boş, Boşa Harcama, Boyut, Çılgın, Dakik, Değer Vermek, Değerli, Değişken, Derinlik, Devir, Dinlenme Zamanı, Durdurmak İsteği, Durdurulamaz, Düzenli, Erken, Eski, Evren, Evrim, Gece, Geç, Geçici, Geçmiş, Gelecek, Gergin, Geri Dönme, Gözden Kaybolma, Gündüz, Günlük, Hareket, Hayat, Hayat Ölçümü, Hazırlık, Hızlı, Hızlı Geçen, Hızlı Koşuyor, İş, İş Çıkış Saati, Kahve Arası, Katil, Kavrayış, Kaybolmuşluk, Kayıp, Kısa, Kısıtlı, Kısıtlılılık, Kıymetli, Kol Saati, Kontrolsüz, Kronometre, Kum, Makine, Mesai, Öğleden Önce, Öğleden Önce/Sonra, Öğleden Sonra, Öğretmen, Ölçü, Ölçülebilir, Ölçüm, Ölüm, Öngörülemez, Para, Plan, Planlama, Program, Saat, Sabah, Saniye, Savurganlık, Sınırsız, Siyah, Sonra, Sonsuz, Sonsuzluk, Soyut, Stres, Süre, Şimdi, Tadını Çıkarmak, Tarih, Tatil, Tekrarlanamaz, Telefon, Ufuk, Uygarlık, Uygarlıklar, Uykusuzluk, Yarın, Yaş, Yavaş, Yemek Saati, Yeri Doldurulamaz, Yetersiz, Yıllık, Yıpratıcı, Yorucu, Yüzyıllar, Zamanında.

Türkçe Anadilliler

24, Acele, Acımasız, Aile, Akan, Akar, Akıcı, Akşam, **Alarm**, An, Ani, Anlamsızlık, Ay, **Az**, Başlangıç, Beklemek, Belirsiz, Bilinmeyen, Bitim, Bitiş, Boşluk, Bugün, Buluşma, Büyüme, Çaba, Çabuk, Çalışmak, **Çok**, Dakika, Değerli, Doğru Kullanmak, Doğum, Dün, Düzen, **Düzgün**, Eğlence, Elzem, Enerji, Erken, Gece, Geç, Geçici, Geçmiş, Gelecek, Gençlik, Gerekli, Gereklilik, Gezmek, Gider, Görüşme, Gün, Gündüz, Güneş, Güzel, Haftasonu, Hatıra, Hayat, Hız, Hızlı, İhtiyaç, İlaç, İlerleme, İş, İyileştirir, Kaliteli, Kavram, Keyifli, Kısa, Kısıtlı, Kıyamet, Kıymetli, Koşmak, Koşturma, Kronoloji, Kronometre, Masal, Mazi, Mekan, Mesai, Mesaj, Mezun, Okul, Ölçü, Ölmek, Ölüm, Ömür, Önemli, **Pahalı**, Plan, **Rölanti**, Saat, Sabah, Sabır, Salise, Saniye, Sayılı, Sıkıntılı, Sınır, Sınırlı, Somut, Son, Sonsuz, Sonsuzluk, Su, Sürat, Süre, Şimdi, Şimdiki, Takvim, Telafisiz, Telaşe, Tempo, **Toplantı**, **Ulaşılmaz**, Ulaşım, Uyku, Uzun, Vakit, Varlık, Verimsiz, Yarım, Yaş, Yaşam, Yaşlılık, Yavaş, **Yelkovan**, **Yemek**, Yetersiz, Yetersizlik, Yetişmek, Yetiştirme, Yetiştirmek, **Yetmeyen Kavram**, Yıl, Yitirme, Yokluk, Yolculuk, Yorgunluk, Zaman, Zevkli, Zor.

Ek. 11. Güç Ulam İçi

Fransızca Anadilliler

Acı, Acımasız, Adalet, Afet, Aile, Altın, Anayasa, Arkadaşlık, **Arslan**, **Aşk**, Bağlılık, Barış, Baskı, Başarı, Bilim, Birlik, Bölge, Cesaret, Çalışma, Çekicilik, Çevre, **Çin**, Çoğunluk, Dayanıklılık, Demokrasi, **Dengesizlik**, Devlet, Dış Güçler, Diktatörlük, Din, **Direnç**, Doğa, Doğal, Doğal Afet, Dostluk, Duygu, Dünya, Düşman, Düşünce, Eğitim, Ekonomi, Elektrik, **Elmas**, Enerji, **Erkek**, **Erkeklik**, Etki, Ezmek,

Fark, Fırtına, Fiziksel, Gerçek, Gizli, Gurur, Gururlu, Güç, Güçlü, Güneş, Güzellik, Hakimiyet, Hayal, Hırs, Hız, Hızlı Düşünme, Hiyerarşi, Hükümet, İç Güçler, İlaç, İlerleme, İletişim, İlgi, İlişki, İlişkiler, İmparator, İnsan, İnsan Olmak, İnternet, İrade, İstihbarat, İş, İş Adamı, İşbirliği, Jeopolitik, Kadın, Kadınlar, Kahraman, Kalp, Kaplan, Karakter, Kardeşlik, Karizma, Kas, Kazanç, Kısıtlı, Kimya, Kişilik, Kontrolsüz, Konum, Konuşma, Korku, Koruma, Kral, Kudret, Kuvvet, Mali, Medeniyet, Medya, Merhamet, Meydan Okuma, Nükleer, Ordu, Öfke, Önderlik, Örgüt, Örgütler, Özgür Düşünce, Özgürlük, Para, Pazu, Petrol, Politika, Potansiyel, Reklam, Rüzgar, Savaş, Savunma, Saygı, Sayı, Sımr, Sınırsız, Silah, Sorumluluk, Söz, Spor, Strateji, Şöhret, Taciz, Tanrı, Tarikatlar, Tehlike, Tehlikeli, Teknoloji, Tevazu, Tıp, Ticaret, Toplum, Toprak, Türevler, Uçmak, Uсталık, Ülke, Üretim, Üstünlük, Vakit, Volt, Watt, Yaratıcılık, Yetenek, Yetki, Zaman, Zeka, Zenginlik, Zihin Gücü, Zihinsel, Zorlukta İnsan Kalmak.

İngilizce Anadilliler

Abartılmış, Acımasız, Acizlik, Açgözlülük, Adalet, Afet, Altın, Anayasa, Anlamsız, Aşağılama, Baskı, Başkanlık, Ben, Bilim, Birlik, Bölgesel, Canlı, Cesaret, Çevre, Dağıtım, Değişim, Değişken, Demokrasi, Denge, Devlet, Dış, Dış Güçler, Dikkatlice Kullanmak, Diktatörlük, Din, Doğa, Dua, Duygu, Egemenlik, Eğitim, Ele Geçen, Elektrik, Enerji, Eşitsizlik, Etki, Evren, Ezici, Faaliyet, Fikir, Fizik, Gelişim, Gereksiz, Güneş, Hakimiyet, Hapishane, Hareket, Hatalı Kullanılmış, Hayali, Hırs, Hükümet, İç Güçler, İçgüdü, İktisat, İlim, İnsan, İnsaniyet, İnternet, İrade, İstek, İstihbarat, İsyan, İttifak, Kadın, Kapasite, Karakter, Kaslı Adam, Kırmızı, Kıskançlık, Kilise, Kitle İletişim, Kontrol, Kontrolsüz, Korku, Kuvvet, Makine, Mantık, Merhamet, Michael Foucault, Mizah, Motivasyon, Mutlak, Nefret, Nükleer,

Ordu, Ölümcül, Önderlik, Örgüt, Özgürlük, Para, Petrol, Politika, Propaganda, **Rosie**
Percinci, Rüşvet, Rüzgar, Sabır, Sahte, Savaş, Saygı, Sevgi, Sınırlar, Sınırsız, Sihir,
Silah, **Siyah**, Sonsuz, Sonuç, Sorumluluk, Sosyal Medya, Söz, Strateji, Stres, Şiddet,
Tahribat, Tanrı, Tehdit, Teknoloji, Tıp, Toplum, Toprak, Uydu, Vahşet, Yapı,
Yaratıcılık, Yasa, Yetenek, Yetersiz Temsil, Yetki, Yoksulluk, Yönetim, Zalim,
Zaman, Zeka.

Türkçe Anadilliler

Acımasızlık, Adalet, Ağır, Ağırlık, Aile, Akıl, Akraba, Anlayış, Anne, Araba,
Arkadaş, Arkadaşlık, Asker, Askeri, **Aslan**, **Aşk**, **At**, Atatürk, Azim, Baba, Baskı,
Başarı, **Ben**, **Beygir**, Beyin, **Bilgelik**, Bilgi, Bilim, Birlik, Business, Cesaret, Çaba,
Çalışma, Çalışmak, Çevre, **Dambıl**, Dayanıklı, Dayanıklılık, **Dede**, Devlet, **Direnış**,
Dostluk, **Ego**, Eğitim, Ekonomi, Ekonomik, Elektrik, Emek, Emniyet, Enerji, **Eşya**,
Etki, **Farklılık**, Fizik, Fiziksel, Göz, Gözyaşı, **Güç**, Güneş, Güven, Hafıza,
Hakimiyet, **Halter**, Hareket, Hayal, **Hayat**, **Hırs**, **Hız**, His, Hiyerarşi, **Hoşgörü**,
Hükmetmek, İcraat, **İç Huzur**, İhtiyaç, İktidar, İletişim, İlim, İnanç, İnsan, İrade, İstek,
İstikrar, İyilik, **Kadın**, **Kahkaha**, Kahraman, Kalite, **Karakter**, Kariyer, **Kas**,
Kazanan, **Kibarlık**, Kimyasal, Kişilik, **Kişisel**, **Kol**, Kontrol, Konum, **Koruyan**,
Kötülük, Kudret, Kudretli, Kuvvet, Lider, Liderlik, Maddi, Makam, **Mal**, Marifet,
Motor, **Mutedil**, Mutluluk, Mücadele, **Nefs**, Olgunluk, **Omuz**, Orantılı, Otorite,
Önder, Öngörü, Özgürlük, Özgüven, Özveri, Papa, Para, Politika, **Pratik Düşünme**,
Prestij, **Protein**, **Rahatlık**, Rekabet, Sabancı, Sabır, Sağlık, **Sahiplik**, Sanat, Savaş,
Saygı, Saygınlık, **Sertlik**, Sevgi, Silah, **Soğukkanlılık**, **Sorumluluk**, Spor, Statü,
Strateji, **Şöhret**, **Tatmin**, Tecrübe, **Tedbir**, **Tefekkür**, Tehlike, **Tek**, Teknoloji, Teori,

Toplumsal, Torpil, **Tutku**, **Umut**, Ülke, **Üstün**, Yaratıcılık, Yenmek, Yetenek, Yetki,
Yönetim, **Yüksek**, Zaman, Zaruret, Zeka, Zenginlik, **Zor**, Zorba.

Özet

Dillerdeki her sözcük bir kavrama ait olduğundan, dil uzmanları norm çalışmaları yapmaya başlamıştır. Bu çalışmalarda, ulam üyeleri arasındaki tipikliğin ya da farklılığın ortaya konması ve kullanım sıklığına göre sıralanması hedeflenmiştir (Battig ve Montequ, 1969 bkz. Rosch, 1978; Peynircioğlu, 1988; Çengelci, 1996). Türkiye’de yapılan çalışmalarda İngilizce normlar çevrilerek kullanılmıştır. Ancak kültürel ayrışmalar nedeniyle önemli sorunlara neden olmuştur. Bu kez Türkçe norm oluşturma araştırmalarına geçilmiştir (Gökmen, 2010; Önal, 2011; Li, 2014). Yalnızca anadil değişkeniyle incelenen bu sormacaya, Türkiye’den Türkçe Anadilli on sekiz/elli bir yaş aralığındaki elli kadın ve elli erkek toplam yüz Türk, Fransa’dan Fransızca Anadilli on sekiz/elli yedi yaş aralığındaki elli bir kadın ile on sekiz/kırk yedi yaş aralığındaki elli bir erkek toplam yüz iki Fransız, Amerika’dan İngilizce Anadilli on sekiz yaş üstü yetişkin olduklarını varsaydığımız yüz iki Amerikalı bilgi verici katılmıştır. Bilgi vericilerin sayısı toplamda üç yüz dördtür. Bilgi vericilerden dört somut, altı soyut üst düzey ulamların her biri için akıllarına ilk gelen beş öge sıralamaları istenmiştir. Bir liste verilmemiş, seçimlerinde özgür bırakılmışlardır. Microsoft Office Excel Worksheet programına aktarılan verilen, yine aynı programda oluşturulan grafiklerle izlenmiştir. Farklı anadillilerin, algısal ve anlamsal ulamlarının belirli öntürler çevresinde konumlandığı ortaya çıkmıştır. Şehir, doğa, kıyafet, aile, bilim, iletişim, güzellik, hayat, zaman, güç ulamlarında tipik öntürlerde odaklanıldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Anadil, Amerikan, bilişsel dilbilim, dilbilim, Fransız, Fransızca, İngilizce, kavram, öznitelikli öge, somut, soyut, tipiklik, Türk, Türkçe, ulam, ulamlama, öntür, öntür kuramı.

Abstrac

Since every word in languages belongs to a concept, language experts have begun to conduct normative studies. In these studies, it was aimed to reveal the typicality or difference between the members of the category and to rank them according to their frequency of use (Battig and Montequ, 1969 see Rosch, 1978; Peynircioğlu, 1988; Çengelci, 1996). English norms which are translated and used in studies in Turkey. However, it caused serious problems due to cultural diversion. So Turkish norm formation studies were initiated (Gökmen, 2010; Önal, 2011; Li, 2014). The participants of the survey were divided in three groups according to the language difference: 50 women and 50 men, total 100 Turkish native speakers of the age 18-51 from Turkey; 51 women and 51 men, total 102 French native speakers of the age 18-57 from France; 51 women and 51 men, total 102 English native speakers from the USA, who refused to give any personal information but assumed to be older than eighteen years old. The participants were given four concrete, six abstract categories and asked to write down first five concepts that came to mind in relation to each given category. They were not provided with any list and were completely free to write concepts of their own choice. The data was processed in Microsoft Office Excel Worksheet program. It has been revealed that the perceptual and semantic categories of different language speakers are located around certain prototypes. City, nature, clothing, family, science, communication, beauty, life, time, power concepts have been observed to focus on typical prototypes.

Key words: Mother tongue, American, cognitive linguistics, linguistics, French, English, concept, attribute element, concrete, abstract, typicalness, Turkish, category, categorization, prototype prototype theory.